SEMA SOYKAN

"Keşke, özlem ya da pişmanlık ifadesi,
hatalarını görenlerin ortak kelimesi, yanlış kararlarınızın
çektirdiği sancı ve kalbi kanatan isyandır."

BİR KÖY ENSTİTÜSÜ ROMANI

Keşke

ALFA

8. BASKI

4040 | ALFA | GÜNCEL | 162

KEŞKE

Bir Köy Enstitüsü Romanı

SEMA SOYKAN

4 Ağustos 1973 Sinop doğumlu.
Lisans ve yüksek lisansını Çukurova Üniversitesinde tamamladı.
Yazar, iş insanı, köşe yazarı, aktivist, araştırmacı; önceliği kadın, çocuk ve girişimcilik olan sivil toplum kuruluşları üyesi.

Eserleri:

1864 Çerkes Sürgünü ve Soykırımını anlatan
Adsız Roman (2018-Roman)

Kadın dayanışmasını ve töreyi de anlatan
Aşk Her kadına Yakışır (2016-Roman)

Ve
Aşka Dair (2014-Şiir)

soykansema@hotmail.com

semasoykan

soykansema

soykansema

Keşke-Bir Köy Enstitüsü Romanı
© 2020, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın tüm yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Kapak Tasarımı Füsun Turcan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı Mürüvet Durna

ISBN 978-625-449-241-9

1. Baskı: Şubat 2021
8. Baskı: Temmuz 2021

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul
Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29
Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00
www.alfakitap.com - info@alfakitap.com
Sertifika no: 43949

SEMA SOYKAN

BİR KÖY ENSTİTÜSÜ ROMANI

Keşke

ALFA

Bu kitap yüreği vatan sevgisiyle dolu,
her insana ve canlıya sevgiyle, saygıyla yaklaşabilen,
okumayı ve araştırmayı seven
ve yaşadığımız çıkmazların nedenlerini sorgularken
yüzleşmeyi de göze alabilenlere,
fedakar öğretmenlerimize,
bu zorlu süreçte yanımda olan eşime ve kızıma
ve de bu konuyu yazmamı vasiyet eden
babama adanmıştır.

Canım Babama...

Bana dair güzel olan her ne varsa hepsi senden bana kalan.

Cesaret, merak, araştırmak, sorgulamak... Hep ve daha çok, okumak, yazmak.

Benimle gurur duyman için yolumdan, amacımdan, bana miras bıraktığın duruşumdan ve cesaretimden hiçbir zaman ödün vermeyeceğim.

Okuyamayacağını bilsem de beni gördüğünü, izlediğini hayal ediyor, yazdığım, yazacağım her satırı sana ithaf ediyorum...

Hani hep derdin ya, Bir baba kızından asla vazgeçmez *diye.*

Bil ki, kızı da onu sevmekten, düşünmekten hiç vazgeçmeyecek.

Seni çok seviyorum babammm...

Gidişinin 3. yılında her günü özlemle, varlığına minnetle, kızın olmanın gururuyla...

Babasının Kızı-Cumhuriyet Kadını

SEMA SOYKAN

"Türkiye'nin birkaç yıla sığdırdığı askeri, siyasi, idari inkılâplar sizin, sayın öğretmenler, sizin sosyal ve fikri inkılâptaki başarılarınızla pekiştirilecektir. Hiçbir zaman hatırlarınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden 'fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür' nesiller ister."

Türk asker, devlet adamı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu,
Mustafa Kemal ATATÜRK

"Köy Enstitülerinde Türk Çocuğunun yaratıcı kudreti meydana çıkarılmış, gelenekçi okulun çocukları ezen, yıpratan sakat usulleri yerine yeni metotlar geliştirilmiştir. Enstitüler ulusal varlığın ve değerlerin fışkırdığı birer kaynak olmuşlardır."

Türk eğitim bilimci, Köy Enstitülerinin mimarı, Türk ilköğretim
reformcusu ve dönemin İlköğretim Genel Müdürü,
İsmail Hakkı TONGUÇ

"Bu topraklar bizimdir. Atatürk'ün cumhuriyeti, istiklali emanet ettiği Türk gençliği; siz de bizimsiniz, bize emanetsiniz... Size güveniyoruz... Her güçlüğü gücünüzle yenecek kudrette ve kıymettesiniz. Sizin neşenizle saadetimizi, sizin varlığınızda ölümsüzlüğü duyuyoruz."

Türk felsefe öğretmeni, dönemin Millî Eğitim Bakanı ve
Köy Enstitülerinin kurucusu,
Hasan Âli YÜCEL

Devrimci bir aydın, devlet adamı, dönemin bakanı Mustafa Necati; Laik eğitimin mimarı, devlet adamı, dönemin bakanı Vasıf Çınar; Laik hukukun mimarı, devlet adamı, dönemin bakanı Mahmut Esat Bozkurt ve Köy Enstitülerinin kuruluşundan işleyişine emeği geçen tüm devlet erkânına, öğretmenlere ve öğrencilere minnet ve teşekkürlerimle...

“Keşke,
Özlem ya da pişmanlık ifadesidir.”

17 Nisan 1977 – Ankara

Gözleri Fikret’in el yazısına değince irileşti. Yaşanan onca badireden, söylenen yalanlardan sonra zayıflığını göstermek istemiyordu. Daha fazla üzülmemek için güçlü ve kararlı olmak zorundaydı. Ama mevzu Fikret olunca duygu-mantık dengesini kuramıyor, aldığı her haberden sonra ettiği bütün yeminleri unutuyordu. Aşk ve nefret ne kadar da güçlü duygulardı. Birbirini besleyen, ama aynı zamanda da yok eden. Nefret miydi aşkı körükleyen, aşk mıydı nefreti peşinden sürükleyen?

Karmaşık gelgitlerini yaratan şey, zıtlıkların zihninde ve kalbinde varolma mücadelesiydi. Sevdasının yakıcı gücü, nefretin sınır tanımayan yıkıcılığıyla kol kola girdi, ışık saçan iri gözleri cümlelerin arasında gezinmeye başladı.

Ben FİKRET SAĞLAM
(Yazıyı tamamlayınca başlığı düzelt)

Sincan Hapishanesi-ANKARA /
20 Şubat 1977, Pazar

Tarihin iki ay öncesine ait olduğunu görünce bir anda her şeyi unuttu. Öfkesinin hükmettiği duygular, sevgisi ve özleminin karşısında tuzla buz olunca, kalbini tarifsiz bir sevinç ve rahatlama hissi kapladı. Yıllarca büyük umutlar-

la okumayı beklediği mektuplar artık elindeydi. Kim bilir neler anlatıyordu bilmediği?

Ellerinin titremesini kontrol edemeyince sayfaları dizinin üzerine koydu. Cümlelerin arasında kendinden iz ararken gözü bir satıra takıldı.

"Eğer ki başlığı değiştirmemişsem ve kızımla ilgili acı gerçeği okuyorsanız, muhtemelen yazımı tamamlayamadan ölmüşümdür."

Okuduğu cümleyi anlamlandıramayınca başına keskin bir ağrı saplandı. İşaret parmağıyla kelimeleri takip ederek ikinci defa okudu. Anladığı ile okuduğu aynıydı. Gözleri tekrar başlığa kaydı ve kaymasıyla birlikte hissettiği güzel duygular birer birer kalbinden geri çekildi, soluğu ağırlaştı. Gözlerindeki ışık sönünce dünyası karardı.

"Peki ama neden? Mektubu hapishane dışına çıkardığı halde parantez içindeki notunu neden değiştirmemiş ki? Acaba hâlâ hapiste mi? Yoksa?..."

Cevabını aradığı sorular karanlığı yararak kalbine hücum edince, gözyaşları belirsizliğin yarattığı korkunç ve kasvetli boşlukta savrulmaya, kalbine hançer gibi saplanan kelimelerin arasına düşmeye başladı.

Her damlada acı, her damlada isyan, her damlada soramadıklarının sancısı ve veremediği cevapların çaresizliği vardı.

Tüm gücünü topladı, kalbine gömdüğü duyguları diriltmek, sevdiğine canından can vermek ister gibi, "Fikret!!!" diye haykırdı.

Sesi inceldi, gözleri kısıldı, dilinden mırıltılar halinde isyanı döküldü.

"Bunu bir kere daha yapma. Bana o şiirleri vermeden hiçbir yere gidemezsin."

Fikret'in ellerine sarılır gibi mektuplara sarılınca sayfadaki kurumuş gözyaşı damlalarını fark etti.

Ne kadar da çoktu...

Nefret, aşk, merak, özlem, kıskançlık, hazımsızlık, öfke... Hangi duygu daha baskındı bilmiyordu ama bildiği bir şey vardı ki, ilk okuyan ve ağlayan kendisi değildi. Belki sonuncu da olmayacaktı.

*Ben **FİKRET SAĞLAM***

(Yazıyı tamamlayınca başlığı düzelt)

Sincan Hapishanesi-ANKARA /

20 Şubat 1977, Pazar

Sanırım bir bir buçuk aydır tutukluyum. Esaret altındayken ve acı çekerken insan zaman kavramını yitiriyor. Neden tutuklu olduğumu soracak olursanız, inanın bilmiyorum. Onlara göre örgüt üyeliği, yardım ve yataklıktan... Örgütmüş? Hangi örgüt, kime yardım etmişim? Cevaplarını ben bile bilemezken, onlar bulmuş olmalı. Eh suçu bulan, vadesini de belirler.

Geçen hafta aniden Mamak'tan Sincan'a aldılar. Bir yatak, bir sandalye, sehpadan bozma eski bir masa, üzeri sineklerle kaplı çıplak ampulden ibaret özel hücredeyim. Normal şartlarda tek kişilik hücre en ağır işkence yöntemlerindendir. Mahkûmun psikolojisinin bozulması, zihinsel, duyusal sorunlar yaşaması için 15 gün kâfidir.

Ancak benim durumum farklı. Kalem, kâğıt, kitap isteğim bile özenle yerine getirildi. Günde bir saatlik

havalanma izni dilediğimde veriliyor. Gardiyan tembihli olsa gerek sıklıkla yanıma uğruyor. Arada hal hatır sormuşluğu bile var. Nedeni bilinmeyen iyilikler mutluluk değil kaygı yaratıyor. Fakat en ızdırab veren şey, belirsizliğin yarattığı ruhsal çöküntü... Acaba arkalarında delil, şahit bırakmamak için burada mı icabıma bakacaklar? Garipsemeyin, pek çok arkadaşımız işkencede, camdan atılarak, asılarak öldürüldü. Tabii ki siz intihar diye duydunuz.

Kaldı ki birileri tarafından korunuyorsam, ki öyle görünüyor, sonunda mutlaka karşılığı istenecektir. Muhtemelen bu da özgürlüğüme karşılık önemli bir ödün olacaktır. Kabul etmemem halinde sonum yine meçhul...

Akıl ile vicdan hesaplaşırken uyku bedeni terk ediyor. Vicdan yargıyı ele geçiriyor, haliyle bilincin reddedişleri zayıflıyor. Benimki de o hesap, yargıcım vicdanım olduğu için yıllardır uykuyla başım belada.

Yani diyorum ki, benden öyle edebi cümleler beklemeyin. Öğretmen, yazar, dergici kimliğimle değil, pişman ve acı çeken bir adam olarak karşınızdayım.

Başkasının hatasını itinayla anlatırken, kendi hatalarını imtinayla gizleyenlerden olmayacağım. Kırk dokuz yaşımın olgunluğuyla memleket davamı, sevdamı, yaşadıklarımı, daha önemlisi yaşayamadıklarımın ardında yatan yanlış kararlarımı saklamadan, atlamadan anlatmaya çalışacağım.

Çünkü mezara sırlarımın ağırlığıyla gitmek, dostlarımın omzuna yük olmak istemiyorum. Tevekkeli boşa değil, son anlar ve son şanslar öncelikleri ortaya çıkarıyormuş.

Dergiden kalma âdetimdir, yazılarıma başlığı bitirince atarım. Şimdilik adım kalsın. Eğer ki başlığı değiştirmemişsem ve kızımla ilgili gerçeği okuyorsanız muhtemelen yazımı tamamlayamadan ölmüşümdür.

Aslına bakarsanız, bir yandan kızımın bilmesini istemiyorum, diğer yandan tamamını anlatmazsam hayatımı yazmamın bir anlamı olmayacak. Ruh halimden anlayacağınız üzere kararsızlık içindeyim. Bunca yıl saklamış ve bedellerini de en ağır şekilde ödemişken, yaptığım doğru mu, bunu bile idrak edemiyorum. Fakat bildiğim bir şey var ki, kararlarını tahlil edemediğiniz insanın kişiliğini takdir edemezsiniz. Takdir etmeniz de şart değil, anlamaya çalışın, daha önemlisi ders çıkarın benim için kâfi.

Yazıma başlamadan önce hayatımdaki iki önemli kadınla ilgili açıklama yapmak istiyorum. İkisinin de adı Sabia. Elbette ki tesadüf değil. Biri ilk ve tek aşkımdı, diğeri kızım. Aklınızı karıştırmamak için kızım Sabia'dan bahsederken kızım diyeceğim. Sevdiğim kadına da Sabiam. Sanıyorum kelimelerle sahiplenmek, gerçekte sahiplenemeyenlerin avuntusu oluyor.

Sondaki "-m" ekini yüreğimin dinmeyen sızısı sayın.

1. Bölüm

“Tesadüfler kaderimiz mi? Peki ya aşk?”

Şubat 1977 – ANKARA
Elmadağ İlçesi, Talat Paşa Bulvarı, Yükselen Sokak

1960 Darbesi ve 1971 Muhtırası sonrası kahırlı günler…

Ülke yeni bir darbeye sürüklenirken halk endişeli, öfkeli ve yorgun; Ankara, siyasetin sisli, puslu havasının hükmünde gri, solgun ve mahzun…

Sabia, bordo kadife perdenin aralığından sızan sabah ışığıyla gözlerini usulca araladı. Konsolun üzerinde duran saate baktıktan sonra şakaklarını ovarak gevşemeye çalıştı. Bir gün önce terapiye aldığı genç kadının yaşadıkları; tecavüzün yarattığı ruhsal çöküntü, hele ki bu travmaya çocuk denecek yaşta maruz kalması ve bunu yıllarca saklamak zorunda olması Sabia’yı öylesine sarsmıştı ki, geceyi birbiri ardına gördüğü kâbuslarla geçirmişti. Her kâbusu aynı sona varmıştı: *Tanımadığı adamların saldırısından kaçmaya çalışırken yolun sonu uçuruma bağlanıyor, tam kendini boşluğa bırakacağı esnada karanlıktan uzanan seçemediği güçlü bir el, bileğinden yakalayarak onu kurtarıyordu.*

Başka zaman olsa rüyasını irdelerdi, ama başındaki korkunç ağrı anlam aramasına, kendi gerçeğiyle yüzleşeceği ipuçlarını görmesine müsaade etmedi. Ayakucunda duran yün hırkasını giyerek ağır adımlarla pencereye doğ-

ru yürüdü. Çocukluğundan kalma alışkanlıkla bulutlarla sohbet etmeye başladı.

"Eeee," dedi, "durgunsunuz bugünlerde. Sizden gelecek işarete, müjdeli habere ne kadar ihtiyacım olduğunu bir bilseniz, yerinizde böyle sakin sakin duramazdınız."

Bulutların ağır hareketlerle kıpırdanıp güneşin yolladığı umut ışığına yer açtığını görünce gülümsedi.

"Anladım, beni hareketli bir gün bekliyor," dedi yorgun gözlerini sokağa çevirirken.

Bir haftadır aralıklarla süren karmaşanın sabaha karşı dindiğini fark etse de geçici olduğunu bildiği için rahatlamadı. Ne zaman ki Fikret Sağlam kapıdan sapasağlam girerdi, ancak o zaman korkuları biraz olsun dinebilirdi.

Bir ayı epey geçmişti ama hâlâ haber yoktu. Özlemi, endişesi gün geçtikçe artıyor, dua etmekten ve beklemekten başka elinden bir şey gelmediği için kahroluyordu.

Hayatını değiştirecek karşılaşmanın yaşanacağından habersiz, dün gece üzerinden çıkardığı giysileri giyerek evden hızlıca çıktı. Karşı apartmanın altındaki, babası ve Mehmet amcasının sahibi olduğu sahafı göz ucuyla kontrol etti. Demir daraba eğilmiş, arkasındaki cam kırılmıştı. "Neyse ki ucuz atlatmışız," dedi içinden.

Mehmet amcası, yani ikinci babası saydığı adam, Kurtuluş Savaşı gazisi babanın oğlu, Marshall'ın dolaylı mağdurlarından, işini, eşini, çocuklarını kaybetmiş, bir kitabevinde çalışırken yolu Sabia'nın babasıyla kesişmiş, yaşadığı tüm acılara rağmen cesur ve güçlü durmayı başarabilmiş bir adamdı.

Büyük oğlu Mert'in, sosyalist bir gençlik örgütüne katıldığı için hukuk okuduğu üniversiteden atıldığını, babasına destek olmak için çok çabaladığını ama yetmediğini biliyor-

du. Yirmi yedi yaşına bastığı 1969'un Haziranında, niyetleri belli, kimliği belirsiz kişiler tarafından hayattan vahşice koparılmıştı. Aradan sekiz yıl geçmişti, ama Mehmet amcasının evlat acısının ilk günkü gibi taze olduğunun farkındaydı.

Kaybının ve acısının Mert'le sınırlı olmadığını babasından duymuştu: "Sırra kadem basan gizemli eş ve küçük oğul." Fakat detay yoktu.

Utançtan ya da öfkeden, her ne ise altında yatan neden, küçük oğluna ve karısına dair tek kelime etmiyor, ettirmiyordu.

Büyüklerinin yaşam öykülerini dinlerken, "60'larda, hele de 70'lerde anne baba olmak çok zormuş," diye düşünürdü. Vicdanlı insan olmanın, doktor olmanın ve özellikle de evlat olmanın 80'lerde çok daha zor ve acılı olacağını ise henüz bilmiyordu.

Bazılarını acıyla sarsılarak öğrenecekti, bazılarını ise İstanbul Sultanahmet, Ankara Mamak, Diyarbakır Metris ve diğer yedi zindanda, 1650 işkencecinin akıl almaz yöntemlerine maruz kalan binlerce gençten onlarcasının ruhunda açılan yaraları onarmaya çalışırken.

✧✧

Omuzları çökmüş iki adamın ayakkabılarının tahta ökçelerinden yankılanan yorgun sesleri takip ederek hastaneye doğru yürürken, duvara yapıştırılmış, üzerinde beş kişinin adının yazılı olduğu, *Aranıyor* yazan fotoğraflı afişi görünce kalbi titremeye başladı. İsimleri okuduktan sonra derin bir *oh* çektiyse de biliyordu ki bu rahatlama bir sonraki afişi görene kadardı.

Tedirgin adımlarla yürürken bir yandan da sokağı inceledi. Sessizlik nasıl da hüzünlüydü... Hüsnü amcanın

bakkalının kepenkleri, evladını kaybettiği günden beri kapalıydı. Yan komşusu Şevket abinin kasabının kancalarında değil et parçası, sarkan deri kırıntısı bile kalmamıştı. Bitirdiğinden değil, yenisini koyamadığından.

Bakkala giderken misket oynamayan çocukların coşkusu, balkondan, "Ekmeği soğutmadan getir," diye seslenen annelerin telaşı, tebeşirle çizdikleri sekiz kutuda seksek oynayan ve ip atlayan kızların ayak sesleri, yerini askerlerin ayak seslerine, gençlerin öfkeli naralarına, ailelerin isyanla karışık acı çığlıklarına bırakmıştı.

Bir neslin çocukluğu ve gençliği heba oluyor, aileler evlatlarını kaybetme korkusuyla sınanıyor, canlarından bir parçayı kara toprakta, zindanlarda bırakan analar, babalar, sevdalılar ve evlatlar, kalan yarım canla yaşamaya çalışıyordu.

Ne yazık ki Sabia da bahtsız gençlerden, evlatlardan biriydi. Canının yarısı hayata tutunmaya çalışırken, kalanı babasına ne olduğunu bilememenin acısıyla parçalanıyordu.

Ayazdan korunmak için kaşkolunu boynuna sıkıca doladı ve hızlı adımlarla yoluna devam etti.

✧✧

Birkaç defa kekelediğine şahit olsa da –ki o da çok heyecanlandığında ya da korktuğunda– genel olarak konuşkan, mevzu işi olunca aslan kesilen Güvenlik Rıza'nın yolunu kesmesiyle durdu.

"Günaydın Doktor Hanım. Bir adam sizi sordu. 'Yarım saate kalmaz gelir, doktorum hiç gecikmez' dedim."

"Sağ ol Rıza. Hastaneye bizden önce gelen adam kimmiş, acelesi neymiş?"

"Demedi bir şey. Ok gibi içeri dalıverdi."

Bir hastasının yakınının geldiğini düşünen Sabia üzerinde durmadı.

Merdivenlere doğru yürürken bu defa da hastanenin en genç ve en meraklısı Sekreter Aylin geldi yanına.

"Doktor Hanım, Doktor Hanım. Başhekim sizi odasına çağırıyor. Acilmiş."

"Hayırdır inşallahhhh. Ben yokken bir olay mı oldu, soran sorana."

"O kadarını bilemem. 'Gelince haber verin, hemen gelsin!' dedi. Ama sesi biraz telaşlı gibiydi."

"Bak şimdi meraklandım. Başka arayan soran?"

"Yok ama Süheyla Doktor bugün gelmedi. İzne ayrılmış, birkaç hafta gelemeyecekmiş. Haber etmemi istedi."

"Hay Allah... Şu yoğunlukta sırası mıydı iznin? Bir terslik mi çıktı acaba? Sesi nasıldı peki? Acaba üşüttü mü?"

"Pek bi' cılızdı. Neşesiz, gönülsüz konuştu. Ha bir de uzun boylu, otuzlarında, yakışıklı, artiz gibi bir bey geldi ve Başhekim'i sordu. Odasına çıkardım. Emin değilim ama sesinden anladıysam zaten dünden aramıştı. Ben bağlamıştım telefonu."

"İyi de bunun benimle ilgisi ne?"

"Başhekim adamın gelmesinin peşinden sizi sorunca ilgisi olabilir diye düşündüm."

Merdivenleri telaşla çıkan Sabia, Başhekim'in odasının kapısını iki defa tıklattı.

"Girin,"i duyunca açtı ve Aylin'in tarifine uyan adamla göz göze geldi.

Az bile söylemişti Aylin. Oldukça dikkat çekiciydi ve hastaneye gelmek için fazlasıyla şık giyinmişti.

Gizemli adamın hayran bakışlarla kendisini süzmesi, adıyla hitap ederek, "Günaydın Sabia Hanım. Şimdilik

odayı size bırakıyorum," demesi, babası yaşındaki Başhekim'le samimi bir şekilde vedalaşması Sabia'yı şaşırttı. Rahatlığının ve özgüveninin ardındaki gücü anlamak için adamı göz hapsine aldı. Genç adamın, izlenmenin verdiği hoşnutlukla kendisine yaklaşması, ukala ama sevimli, emir verir ama rica da eder gibi, "Güzel bir gün dilerim Doktor. İlk fırsatta görüşebilmek umuduyla," demesiyle şaşkınlığı yerini huzursuzluğa bıraktı.

Adamın gitmesinin ardından rahatlayan Başhekim, masanın üzerinde duran dosyayı ciddiyetle eline aldı ve başını dosyadan kaldırmadan devam etti:

"Hastanemizde mühim bir konuğumuz var. Mevzuyu bizzat size aktarmam gerekiyor. Konuğumuz bundan sonra sizin himayenizde."

"Elbette. Sizi mahcup etmeyeceğime emin olabilirsiniz. Acaba konuğumuz kim?"

"Nedret isimli bir hanımefendi. Geleli iki gün oldu. 206'da kalıyordu. İsteği üzerine 203'e aldık. Aslında Süheyla Doktor takip ediyordu ama izne ayrılması gerekti. Zaten Tarık Bey de süreci senin takip etmeni uygun gördü... gördüm. Gözünü Nedret Hanım'dan ayırmayacaksın. Ziyaretçi yok, tedavi de gerekmiyor. Sadece gözetim altında tutulacak. Lakin kati suretle konuştuklarımızdan haberi olmamalı. Hastanemizin menfaati için bu konu ziyadesiyle mühim."

Başhekim'in, "gördü" der demez telaşla "gördüm" diye düzeltmesine, gayri resmi vazifeyi görev kılıfında dayatmasına öfkelenen Sabia, yay gibi gerilen sinirleri ve karışan aklıyla diklenerek cevap verdi:

"Özel bir durum olduğunu hassasiyetinizden ve telaşınızdan anlayabiliyorum. Anlamakta güçlük çektiğim, bana

verdiğiniz vazifenin tanımı. Neden ve de nasıl ayrıcalık yapmam gerektiği hususunda biraz daha açık olabilir misiniz?"

Sorgudan ve imadan rahatsız olan Başhekim'in, başını dosyadan hışımla kaldırarak, "Üstüne vazife olmayan konulara burnunu sokman asli vazifelerini tehlikeye sokar. Hanımefendiyi bana emanet eden nüfuzlu bir arkadaşım. Böylelerine 'hayır' diyecek durumumuz yok. Bana tembih edileni sana havale ettim, mevzu bu. Daha fazla soru ve sorun istemiyorum," demesi üzerine Sabia'nın verdiği cevap, pek çok arkadaşının son günlerde sıkça söylediği bir kelimeydi. Bir şarkının nakaratı gibi, her emir cümlesinin ardına ilişiveriyordu:

"Emredersiniz..."

Ayakların baş, başların ayak olduğu günlerdi 70'ler. Zihniyet değişmedikçe ne yazık ki yaşananlar da cevaplar da değişmiyordu.

Gururunda kırıklık, burnundan soluduğu öfkeyle Süheyla ile paylaştığı odasına gitti, dolaptan dosyayı çıkardı.

"Nedret Sarih – Ankara, 1930 – 47 yaşında... Hastaneye baygın geldi" cümlesiyle başlayan, lalettayin yazılmış birkaç bilgiden başka kayıt yoktu.

Kimdi bu kadın ve emri verdiren Tarık adlı genç adam?

Aklına takılan sorulara cevap bulmak için sekreterden Süheyla'yı telefona bağlamasını istedi.

O da bir şey bilmiyordu. Gelen emirle bir süreliğine izne ayrılmıştı. Başının ağrımaması için nedenini sormamış, kararı sorgulamamıştı.

"Anlaşılan beni ilginç günler bekliyor. Eh o zaman hastaneyi dize getiren mühim kadınla tanışmanın zamanı geldi," dedikten sonra dosyayı koltuğunun altına aldı ve 203 numaralı odaya gitti.

"Günaydın hanımlar. Doktorunuz Süheyla izne ayrıldı. Bir süre benim gözetimimde olacaksınız."

İki yataklı odada sağda yatan esmer, etine dolgun, iri yarı kadın doğruldu, "Hoş gelmişsin doktor. Adım Fatma'dır," dedi başından kayan yazmasını çekiştirirken.

Sabia ciddiyetle "Hoş buldum," dedikten sonra bakışlarını elindeki çocuk kitabını telaşla yastığının altına sürmeye çalışan diğer kadına çevirdi. Kadının cevabını beklemeyen Fatma söze girdi:

"Adı Nedret'tir. Ama sankim laf altınmış gibin gramla çıkıyor ağzından. Yeminlen darlandım. Bacağım yanıktır diye yerimden de kalkamam. Barim iki lafın belini kırayım derim. Nerdeeee... Ker desem değil, lâl desem değil. Hep nemrutluğundan."

Nedret, bu sitemli söylemi duyunca gülümsedi:

"Söz, açığı kapatacağım. Ama bakalım kalıcı mıyız, gidici miyiz, önce onu öğrenelim."

Nedret Sarih, açık kumral, saçı ensesinde toplu, iri yeşil gözlü, çenesi köşeli, elmacık kemikleri hafif çıkık, geniş alnında birkaç isyan izi, 47'sinde değil de taş çatlasın 40-41 görünen, zarif ve çok güzel bir kadındı. Ama Sabia bir kere önyargıyla gelmişti ya odaya, hayranlıkla değil, bir açığını aramak ister gibi izliyordu hareketlerini.

"Bence sohbeti koyulaştırın. Anlaşılan bir süre daha buradasınız."

"Bir süre derken? Gördüğünüz üzere gayet iyiyim doktor kızım."

"Görünüşü değil raporları esas alıyoruz."

"Anlıyorum. Peki kararı kim verecek, raporlar mı emirler mi?"

Sabia bu kinayeli soru karşılığında, "Ne demek istediğinizi anlayamadım," dese de kadının yaşananların farkında olduğunu anlamıştı. Boyun eğmesinin nedenini düşünüyordu ki Nedret teselli faslına geçti:

"Sıkıntı yapmayın doktor. Hastanede olmak şimdilik benim de işime geliyor. Odamın manzarası da gayet güzel. Dilerim memleketimin manzarası da en kısa zamanda güzelleşir."

Sabia gizemli konuşmanın nereye varacağını görmek için imalı bir cümle savurdu:

"Demek ki bir süre daha hasta-doktor maskesi altında birlikteyiz. Sözleriniz ve hislerim, nedenini benden daha iyi bildiğinizi fısıldıyor."

Nedret doktorun tavrından kendiyle ilgili gerçeği bilmediğini anlayınca rahatladı. Konuyu kapatmak için, "Az konuşursak, sonrasında konuşturulmak zorunda kalmayız," dedikten sonra sustu.

"Hah işte, tam da bunu dediydim. Hep böyle, üstten üstten konuşuyor. Az konuşunca, hanım oluyor sanıyor herhal."

"Siz kâfi derecede konuşuyorsunuz Fatmacığım. Konuşmayı sevene, dinlemeyi seven arkadaş lazım.

Sabia iki kadın arasındaki diyaloğu gülümseyerek dinlerken, aklından Süheyla'nın Fatma için anlattıkları geçti.

"Ankara'daki bir köyün, hatırı sayılır toprak sahibi ağasının ilk karısıydı. Kocası aynı zamanda muhtardı. Muhtarlık, köylüsünün Adalet Partisi'ne vereceği oy garantisine karşılık rüşvetti. Ağalık ve muhtarlık, mevki ve toprak sahibi yaptıysa da yetmemişti. Doğuramayan kadın uğursuzdu, evin bereketini kaçırırdı, ağasının gücüne zeval verirdi.

Oysa Fatma, gebe kalmak için ne duyduysa yapmış, nefesi kuvvetli hocalara, üç köşeli, dört köşeli, yok meşini, te-

neke mahfazalısı derken muskalara tomarla para saymıştı. Yetmeyince, komşularının akıl almaz yöntemlerini denemek uğruna canını bile hiçe saymıştı.

'Koca, bir gecede beş kez boşalırsa biri muhakkak tutar,' dediler diye cinsel organı tahrip olana değin denemiş, utancından kimseye tek kelime edememişti. 'Üst üste yedi gün kocanın altına yatarsa çocuğu erkek olur,' safsatalarına inanmış, yedi günün her günü yazmasını dişleyerek acısını susturmuş, ama köylüyü de kocasını da susturamamış, üstelik hor görülmekten de kurtulamamıştı. Evlenmesinden iki yıl sonra, ilk kumasına boyun eğmek zorunda kalmış, kumasının ikişer yıl arayla doğurduğu dört çocuğa analık bile yapmıştı. Ancak üzerine ikinci kez, üstelik kızı yaşındaki yeğenini nikahlı kuma getireceğini öğrendiği gün öfkesine hâkim olamayınca, kocasının ve –yeğeninin babası– dayısının üzerine baltayla saldırmıştı. O arbedede su dolu kaynar kazan devrilince hastaneye, ama yanık bölümüne değil, ruh hastalıkları bölümüne bırakılmıştı. Bir haftaya yakın olmuştu hastaneye yatırılalı. Geldiği günden beri arayanı soranı olmamış, muhtemelen de olmayacaktı. Ağa'sı, paranın ve gücün açtığı kapıları Fatma'nın üzerine kapatmış, bir engeli aşmanın zevkiyle yoluna devam etmişti. İyi niyetli, güçlü, kuvvetli, lafını esirgemeyen ama öfkelendiğinde aklına, diline mukayyet olamayan bir kadındı Fatma."

İki cesur, iki öfke dolu kadın, iki deli kadın demekti korkak adamlar için. Kontrol altında tutulmaları için çare hastaneydi. Araç ise güç ve para.

Başhekim tarafından tahsis edilmiş bir oda ve odada hasta olmayan iki sıradışı hasta vardı. Başlarında ise vazifesi korumak, kollamak olan bir doktor.

203 numaralı oda bir nevi direnişin, hak aramanın, cesaretin odası olacaktı.

Altı hayatın değişmesine, yıllarca gizli kalmış sırların ortaya çıkmasına vesile olan da, *keşke'* leri *iyi ki*'lere çevirecek kadar şaşırtıcı sürprizlerle dolu bu odaydı.

2. Bölüm

Ayraç

Sabia, Nedret'in sakladığı kitabı merak edince yatağın yanına yaklaştı. Elini yastığın altındaki kitaba uzatınca arasındaki el yazısı notlar ve ayraç yere düştü. Nedret telaşla sayfalara uzandı, Sabia ise ayraca.

Ayracı gören Sabia'nın gözbebekleri büyüdü. Babasının kimselere vermediği el oyması ayracının tıpatıp aynısıydı; inceltilmiş ahşaptan, üzerinde bir ağaç ve kalp motifi, seçebildiği kadarıyla da uç kısmında F harfi vardı.

"Böyle bir şey mümkün olabilir miydi? Kim bu kadın? Babamın ayracının onda ne işi var? Gördüğüm F harfi ise Fikret'in F'si mi? Babam aynısından başkalarına da yapmış olabilir mi? Yoksa bu kadın babamı tanıyor mu?" soruları aklında dolandıkça kalbi hızla çarpmaya başladı.

Gözleri ayracın üzerinde tutkal izi ararken zihninde geçmişten görüntüler belirdi.

Çocuktu ama hatırlıyordu, babası o akşam eve daha önce hiç görmediği kadar üzgün ve öfkeli gelmiş, *yalnız kalmak istediğini* söyleyerek odasına çekilmişti. Birkaç saat sonra duyduğu gürültüler üzerine odaya girince devrilen eşyaları, etrafa saçılan kitapları görmüş, nasıl da telaşlanmıştı. Aradan yıllar geçmişti ama babasının kırdığı ayracını yapıştırmaya çalışırken yanağından süzülen gözyaşları aklından çıkmamıştı.

Yıllar sonra aynı ayracı tanımadığı bir kadının elinde görmesi, o adamın tutumu ve onu tanıyor olması, Başhekim'in hastayı bizzat Sabia'ya emanet etmesi, bu kadar rastlantının üst üste gelmesinin normal olmadığını düşündü. Nedret ise doktorun telaşlı ve tedirgin tavrını, kitabın içinde sakladığı notlara yorduğu için dikkatini dağıtmaya çalıştı:

"Sen kendini tanıtmadın doktor kızım. Adınız?"

Sabia sorunun ardındaki niyeti anladığı için soğukkanlı bir şekilde cevapladı:

"Adım Sabia. Ama arada h yok. Sa-bi-a," dedi heceleyerek.

Bu defa şaşırma ve tedirgin olma sırası Nedret'teydi. Gözlerini ayırmadan doktora uzun uzun baktı.

"Yok, hayır... Hiçbir şekilde Fikret'e benzemiyor," diye düşündü.

Sabia ama arada h yok... Bu cümle gençliğinde kendini tanıtmak isterken kurduğu cümleydi. Hep karıştırılırdı Sabiha ismiyle. O yüzden adını her söylediğinde açıklamayı da iliştirirdi peşine.

"Aynı isim, aynı açıklama... Kim bu kız? Adı neden Sabia? Fikret'le bir alakası var mı?" diye meraklansa da cümleye yaşının verdiği olgunlukla sakin başladı:

"Çok ilginç. Acaba yedinci çocuk musun?"

"Adımın kelime anlamından dolayı konulmadığına eminim. Çünkü tek çocuğum."

"Şaşkınlığımı mazur görün. Sabia çok nadir konulan bir isim."

Merak soru, soru sorgu demekti. Sordukça şüphe çekeceğini bildiği halde merakına gem vuramayarak devam etti:

"Soyadınız nedir? Kimlerdensiniz? Baban, annen?"

Sabia, Nedret'in ısrarcı soruları karşısında tedirgin olsa da konuşmanın varacağı yeri görmek istediği için devam etti ve yalan söyleyerek soruyu savuşturmaya çalıştı:

"Bildiğim kadarıyla adımı babamın yakın arkadaşı koymuş. Ama nedeni hakkında fikrim yok. Belki arkadaşının annesinin adıdır, belki de sevdiği kadının."

Babasını koruma içgüdüsüyle yalan söylemeye devam etti. "Gerekirse hemşireleri tembihlerim," diye düşünerek Mehmet amcasının soyadına yakın bir soyadı seçti:

"Soyadım da Doğaner."

Yıllar sonra ilk defa Fikret'e dair bir ipucu bulmanın şaşkınlığı ve heyecanı içinde tüm uzantıları takip etmeye çalışan Nedret'in vazgeçmeye niyeti yoktu:

"Babamın arkadaşı dedin, onun adı neydi? Belki tanıyorumdur."

Sorusunu sorarkenki sakinliğini cevabı beklerken gösteremeyişi, dengesini kaybetmemek için yatağın kenarına tutunuşu Sabia'nın gözünden kaçmadı.

"İyi misiniz Nedret Hanım? Birden renginiz attı. Tanıyacağınızı zannetmiyorum. Ayrıca burada hasta olduğunuzu hatırlatmamı lütfen hadsizlik olarak görmeyin. Tıpkı az evvel dediğiniz gibi, az konuşursak, sonrasında konuşturulmak zorunda kalmayız."

Sabia'nın huzursuz bakışları ve keskin tavrı Nedret'i kendine getirdi. Merakının nedenini anlatması için kendiyle ilgili gerçekleri anlatması gerekecekti. Ki bu durum hem onun hem de oğlu Tarık'ın sonu olabilirdi.

Kaldı ki, aradan geçen otuz iki yıldan sonra, unutmaya çalıştığı acıların tazelenmesini istemiyordu. Bir tesadüfü bu kadar anlamlandırmasının, beklentisinden kaynaklandığını düşünerek vazgeçti:

"Enstitüde Sabia adında arkadaşım vardı. Acaba bir hısımlık var mı diye düşünmüştüm. Neyse boş verelim. Geçmiş zaman, bahsi geçen kişilerin hayatta olup olmadığını bile bilmiyorum."

"Demek öğretmensiniz? Hangi enstitüden mezunsunuz acaba?"

Bu defa da Nedret köşeye sıkıştığını hissetti. "Aksu," dese, enstitüde bir avuç kız vardı. Herkes birbirini tanırdı ama hiç kimse, *Nedret Sarih* isimli bir öğrenciyi tanıyamazdı. Yalan söylememek için sustu.

"Anladım. Bilinsin istemiyorsunuz. Tıpkı ne yazdığınızı bilmemizi istemediğiniz gibi. Merak etmeyin, babamın arkadaşıyla karşılaşırsam, sizin için soracağım."

Fikret Sağlam / Sincan-ANKARA / 1977

"Çaycı yamağı Fiko"

1928'in kışında, Kesekli köyünde, iki parsel halinde dört dönüm tarlanın ortasında, ahırlıklı, samanlıklı, toprak damlı bir evde doğdum. Beş kızdan sonra doğmamla ailem bayram etmiş. Babalığı kadının rahmine döl bırakmaktan ibaret sayan babam için erkekliğinin ispatı olmuşum, haliyle köyde pek hava atmış; zavallı anacığım, dayaktan, hor görülmekten bir süreliğine kurtulmuşsa da saltanatı uzun sürmemiş. Bacılarım için, elim iş tutup yüklerini alma umudu olmuşsam da ne yazık ki büyümemi bekleyemeden evlendirildiler. Reşit bile olmadan beşi de satıldı üç pula. Babamın bahanesi kendince en geçerli nedendi: "Kokmuş kız

evin rızkını kaçırır...” Başlık paralarıyla birer öküz, birkaç da tavuk alındı, kalanı da yendi. Okuduğunuz üzere, resmen mutluluklarını soframıza meze yaptık.

Bilenler bilir, İç Anadolu'nun kışı beterdir. Ayazı, kurağı, karı eksik olmaz. Çorak, kurak bozkırda, üç beş çuvalını yazdan bahardan bir köşeye koymadıysan, kışın muhtaç kalırsın emanet bulgura, una. Yaşlılar, hele de bebeler bir bir kırılır sert kışlarda.

O kış başka sert geçti, toprağa damla yağış düşmedi. Yediden yetmişe camilere dolundu, harıl harıl Kuran okundu, dualara çıkıldı, köyce aş döküldü, fakat beyhude. Ablalarımdan yadigâr öküzler de dayanamayınca ben koşturdum ekmek peşinde.

Sabahleyin sığırları otlağa götüren çobanların ardına düşer, yola düşen pislikleri selemde toplar, tezek yapılsın diye eve getirirdim. Anacığım da yoğurur, duvara yapıştırır, kuruduktan sonra istiflerdi, ben de satardım. Bazı dönemlerde civar köylerden deri, yumurta alır, ilçeden gelen aracıya satar, eve para götürürdüm. Diğer zamanlarda tarla işleri yapar, koyun güder, kuşlar mahsulü yemesin diye tarla başında nöbet tutardım.

Hayalim mektep okuyup öğretmen olmaktı ya, her zorluğa göğüs geriyordum. Elime üç kuruş geçer geçmez dikilirdim babamın karşısına. Ne desem ne yapsam ikna olmazdı. “Boşa mı büyüttük seni,” diyerek azarlamaya bir başlardı, çoğu zaman sonu tekme, tokat, dayak. Sadece bana değil, anacığım da çok çekti eziyetlerinden.

Fakat insan içindeyse ağzı değişirdi: “Anan var, baban var, senin öğsüz meğtebinde ne işin var.”

Mektebin 4. sınıfındaydım. Aylardan marttı. "Yeter bu kadar okuma, meğtebe gitmeyeceksin," diyerek yoldan çevirdi. Öğretmen okula gitmememem üzerine yanına muhtarı alıp babamı razı etmek için evimize geldi. Babam muhtarın yanında bir şey demedi fakat evden gitmeleriyle ensemden tuttuğu gibi odanın ortasına sürüdü ve anamın önüne doğru savurdu.

"Bunun içine iblis kaçmış avrat. Babasını gammazlayan evlat mı olur? Bunu tez hocaya götür, üflesin çıkarsın, yoksa ölüsünü seversin," diyerek tekmelemeye başladı. Yetinmedi, aklım başıma gelsin diye kapının önüne koydu. O geceyi soğuktan titreyerek ve ağlayarak geçirdim.

İlk dayağım değildi, fakat yaşım büyüdükçe derim kalınlaştığından canım daha az acısa da ruhum daha fazla yaralanıyordu. İşte köyden kaçma kararımı o gece verdim.

Ve yine o gece, evlenince karıma, çocuklarıma sevgi dolu bir koca ve baba olmaya, onları hiç üzmemeye yemin ettim.

Cesaretim evden kaçmamı sağladı, fakat seçimlerim ettiğim yeminleri tutmamı engelledi. En sevdiğim kadını öylesine üzdüm ki, babamın anneme yaptıkları benim yaptığımın yanında insaflı kaldı.

Kabul, geleceğimizi seçimlerimiz şekillendiriyor, fakat seçimlerimizi de geçmişimiz.

Sanırım bahaneler de çaresizliğin ve pişmanlığın tesellisi.

Evden gizlice çıkarak, haftada bir iki gitmeyle, fark edildiğimde yediğim dayaklarla, 4. sınıfı tamamlayabildim. Artık aklıma koyduğumu yapma zamanım

gelmişti. Babam kahveden eve gelene kadar köyü terk edecek, şehirde iş bulacak, cami, park neresi olursa yatacaktım. Planım aklımda, üç beş parça kıyafetim heybemde, sabahtan düştüm yola. Bir kağnının arkasında yarım gün yol gittim, ardından bir traktörün kasasında. Traktörü süren amca evden kaçtığımı anlamış olsa gerek, yol ayırımına geldiğimizde, "Elin iş tutarsa Serinsuköy'e var, Nuri Usta'nın kahvehanesini bul, o sana yardım eder," dedi. Demesiyle de gideceğim adres belli oldu.

Yarım saat yürüme sonrası Serinsuköy'e vardım ve kahvehanenin karşısındaki ağacın altına oturup saatlerce Nuri Usta olduğunu tahmin ettiğim adamı izledim. Temiz yüzlü, orta yaşlarda, arı gibi çalışan, gördüğüm kadarıyla da çok sevilen bir adamdı. Fakat yanına gitmeye cesaret edemiyordum. Hava kararıp herkes dağılınca, iki çay, iki kap yemeği bir masanın üzerine koydu ve yanıma geldi.

Babacan bir tavırla, "Kök salacaksın çocuk, gel hele gel otur karşıma," dedi.

Kurumuş derisinin üzeri kesi izleri dolu eliyle somunu ortadan ikiye böldü ve yarısını bana uzattı.

"Eeeee, konuş bakalım evlat, kimden kaçıyorsun? Suç işlemediğin belli. Çocuk kısmı saklayamaz, açık eder yüreğini. Başın dik, mahzunsun ama mahcup değilsin. Kimsin, kimlerdensin deyiver hele," diye sordu. Konuşması, tavırları beni şaşırtmıştı. Farklıydı bizim köy kahvecimizden, hatta tanıdığım diğer köylülerden. Okumuş gibiydi. Şaşkınlığımı belli etmeden, çaresizliğin verdiği cesaretle yaşadıklarımı bir solukta anlatıverdim. Büyük insan gibi konuşmaya çalıştım.

Kalacak bir yer ve iş aradığımı, elimden pek çok işin geldiğini, bilmediklerimi öğrenebileceğimi söyledim. Bir kitapta okuduğum cümleyi de sonuna iliştirdim: "Yük olmayı değil, yüküne ortak olmayı isterim." Bunu dememle öyle bir kahkaha attı ki utandım. "Kimden öğrendin boyundan büyük lafları olgun çocuk," dedi.

O günden sonra olgun sıfatını bana çok yakıştıran olsa da ilk fark eden ve söyleyen Ustamdı. Sanırım babamın öfkesi ve beklentileri çocukluğumu bitirmişti. Anlayacağınız, olgunluğa geçişim heves değil mecburiyetti.

Ustam takdir eden gülümsemesiyle elini uzattı ve "İşe alındın genç adam," dedikten sonra akranıyla tokalaşır gibi tokalaştı. Yemekten sonra birlikte çay ocağının arkasındaki, marangozluk atölyesi olarak kullandığı odaya gittik. Ortadaki ahşap masayı kaldırdığı gibi duvara yasladı, örs, çekiç, bıçak, testere, keser gibi kesici, delici alet ve içi vida dolu kutuları üzerine istifledi, açılan boşluğa masanın altında bükülü duran yatağı serdi.

"Şimdilik bununla idare et, sonra bakarız çaresine," dedi.

O anki mutluluğumu tarif edecek cümleler bende yok, o yüzden varın siz düşünün. Düşünün ki sokakta kalmışken hem odam hem işim hem de melek gibi ustam olmuştu. Marangoz çırağı ve çaycı yamağı Fiko'ydum artık. Ustamın Antalya'dan gelen yeğeniydim.

3. Bölüm

Mehmet Doğan

Aklını ayraçtan alamayan Sabia eve gider gitmez babasının çalışma masasının çekmecelerini, dolaplarını kurcaladı. Bulamayınca yasaklı kitapları sakladığı yer geldi aklına. Ahşap kasanın içine yerleştirilen radyonun arka çıkıntısındaki bölmeyi açtı. Birkaç mektup, belge, *Keşke* dergisinin dört sayısı ve Adalet Ağaoğlu'nun *Fikrimin İnce Gülü*, Sevgi Soysal'ın *Yürümek*, İranlı muhalif yazar Samed Behrengi'nin *Küçük Kara Balık*, Attilâ İlhan'ın *Böyle Bir Sevmek*, Aziz Nesin'in *Azizname* ve diğer Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali, Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç kitaplarını masanın üzerine dizdi. Yan üst bölmeye ayırdığı Mustafa Kemal Atatürk'ün yazdığı dokuz kitabın altıncısı olan *Zabit ve Kumandan ile Hasbihal*'le başlayarak hepsini tek tek yokladı. Aramaktan yorgun düşünce, Mehmet amcasının yanına gitmeye karar verdi.

Karşı apartmandaki –kendi daireleriyle aynı hizada olan– üçüncü kata çıktı. Kapı her zamanki gibi ilk çalışta açıldı.

"Oooo kaynanan seni çok sevecek. Yemek ısıtıyordum, buyur kızım."

"Valla hiç nazlanmayacağım. Hem açım hem de meraklı."

"Merak ya kaygıdan olur ya da öğrenme isteğinden. Söyle bakalım sende hangisi ağır bastı."

"Her ikisi de. Aklım öyle karışık ki..."

"O zaman tabakları al da odaya geçelim."

Mehmet amcasının evi iki oda, bir mutfaktı. Ama o, evin sadece bir odasını kullanırdı. Orada yer, orada çalışır, orada uyurdu. Kullanmadığı odayı –belki dönerler diye– oğlu ve karısı için hazır tuttuğunu babasından duymuştu.

Eprimiş koltuğa yerleşen Sabia, yoğurtlu makarnasını kaşıklarken hastanede olanları özetledi ve nokta koymadan ekledi:

"Meraktan çıldırabilirim. Sence bu kadın kim?"

Mehmet Doğan kadının ismini ilk defa duyuyordu.

"Ne kadar acı," dedi. "Yıllarca memleket meseleleri konuşmaktan gönül meselelerini konuşmamışız."

Pili bitmeye yaklaştığı için sesi pürüzlü çıkan radyosunu kapattı ve koruma içgüdüsünün yarattığı kaygıyla nasihate başladı.

"Bu rastlantılar beni rahatsız etti kızım. Yol yakınken vazgeç. Belli ki epeyce karışık."

"Yapma Mehmet amca. Sen değil miydin, 'aklına hizmet etmen için cesur olman lazım' diyen."

"'Cesaret bazen seçtiklerin değil, vazgeçtiklerindir' de derim. Cenap Şahabettin de der ki, 'zirvelerde kartallar da bulunur, yılanlar da. Birisi oraya süzülerek, diğeri sürünerek gelmiştir.' Bak kızım, nereye gelmiş olduğun kadar nasıl geldiğin de önemlidir. Bizler sürünen, sürünürken çok kayıp verenlerdeniz. Yaşadığımız acı tecrübeler, üzülerek söylüyorum ki, sevdiklerimizin merakına ve cesaretine engel olmamız gerektiğini de öğretti. İnsanın kendi adına konuşması, karar alması başka, sevdikleri adına başka. Bunu en iyi anne baba olan anlar. Birinin ardında cesaret yatıyor, diğerinde vicdan. Cesurum ama hayatını tehlikeye atmana müsaade edecek kadar vicdansız değilim. O hatayı bir kere yaptım. Bedelini de çok ağır ödedim. Hâlâ da ödüyorum."

Mehmet amcası bunları deyip derin bir nefes aldı ve konuyu ikinci karısı ve küçük oğluna getirdi.

"Mert'in ölümünü biliyorsun. Ama küçük oğlum ve annesiyle yaşadıklarımı dile dökecek kadar yürekli olamadığım için hazin bir sır olarak bende kaldı."

"İtiraf etmeliyim ki çok merak etsem de hassasiyetini bildiğim için soramadım. Birkaç sefer babamı yokladım. O da her defasında, 'Bilmiyorum' diyerek kestirip attı."

İkisinin de bilmediği çok sır vardı geçmişlerinde. Bildiklerini sandıkları pek çok olayın karanlıkta kalan detayları kısa sürede aydınlanmaya başlayacaktı. Meşaleyi ateşleyen kıvılcımı Mehmet Doğan çaktı. Nefesinin hararetinden buğulanan gözlüğünü gömleğinin ucuyla sildikten sonra uzun uzun anlatmak için arkasına yaslandı.

"Mert ilk hanımdandı."

"Nasıl yani? İki kere mi evlendiniz?"

"Evet kızım. İlki severek. İkinci..." dedikten sonra durdu, bardaktaki suyla boğazını temizledi, birkaç saniyelik kararsızlıktan sonra devam etti.

"İlk hanımım Melek. Allah rahmet eylesin, huyuyla, kalbiyle tam bir melekti. Bilirsin merhametli insanlar uzun yaşamaz. Yaşamadı. Mert üç yaşındaydı. Çalıştığımız fabrikadaki sorunlar yüzünden haftada birkaç gece arkadaşlarla içmeye gidiyorduk. O gece de eve içkili gelmiştim. Baktım ana oğul uyuyorlar sessizce divana kıvrıldım. Sabah Mert'in ağlama sesiyle uyandım. Çocuğun karnını doyurmasını söylemek için Melek'in yanına gittim. Uyuduğunu görünce ses etmeden çıktım. Son aylarda çok sık ve uzun uyumaya başlamıştı ama ağzından bir kez olsun hastalığa dair söz işitmediğimden aklıma fena bir şey gelmemişti.

Mert çok hareketli bir çocuktu. Kadıncağız çocuğun peşinde koşturmaktan yorulmuştur diye düşünerek oğlanın eline ekmek tutuşturup tekrar yattım. Öğlene doğru uyandığımda, baktım hâlâ yatıyor, anladım ki bir terslik var. Yorganın kenarından çıkan omuzuna dokununca başı bana doğru düştü. O an atamadığım çığlık hâlâ boğazımda yumru gibi durur. O günden beri yarım alırım nefesimi. Doktorlara sorsan iyiyim. Oysa hiçbir zaman eskisi gibi olamadım. Öyle vicdan yaptım, öyle kızdım ki kendime.

'Yanında olsaydım, hastaneye yetiştirseydim yaşatabilir miydim' diye kendimi yedim durdum. O günlerde halim daha da fenaydı tabii.

Bir gece arkadaşlarımla dertleşirken, 'Belki de Melek'in katili benim' demişim. Bu cümle nasıl yanlış anlaşıldı, dile dolandıysa kırkı çıktı, arkamdan, 'Zavallı kadıncağızı ayyaş kocası boğmuş, utanmadan da itiraf etmiş' lafları kulağıma geldi ya, kesseler canımı daha fazla acıtamazlardı.

İftira bir defa atılmaya görsün, izi mezara kadar kalır. Yetmez evladına miras kalır.

Anlayacağın, *Alkolik, karısını öldüren adam* yaftasıyla ve üç yaşında çocukla bir başıma kaldım. Çok geçmedi evlendirmeye kalktılar.

'Yaşı geçkince, çocuğu olmadığı için kocasının boşadığı bir kadın var' dediler. Başta itiraz etsem de oğluma tek başıma bakamayacağım için kabul ettim. Mert'ime üvey kardeş gelmesini istemediğim için mutlu bile olmuştum. Eh onca söylentiden sonra evlenmeye rıza gösteren çıkmış, daha ne isteyecektim.

Yeni hanımım Aynur iyi bir insandı ama cahildi, okuması yoktu. Başta önemsemedim, eğitirim, öğretirim diye düşündüm. Heves etsin diye kitaplar aldım. Olmadı. Ca-

hil insan inat olur. Hakikati anlatmak için yüreğini tüketirsin, dinlemez. Lakin konu komşu, hacı hoca anlatınca tereddütsüz inanır. Böyle insanlar her yanımızı sarmışken birinin de evde olmasına tahammül edemiyordum. Anlayacağın bizim ev muharebe alanından halliceydi. Melek'in ölümüne üzüntüm, Aynur'la yaşadığım sorunlar beni büsbütün asabileştirdi. Tek kaçış yolum Mert ve içkiydi. Hakkını yemeyeyim, Aynur Mert'e çok iyi bakıyordu. Ben de oğlum için her sıkıntıya göğüs geriyordum. Düzenimizin değişmesinin iyi geleceğini düşünerek Etimesgut uçak fabrikasında işe girince evi Ankara'ya taşıdık. Yeni yer, yeni iş, her şey yoluna girdi derken aklıma gelmeyen başıma geldi. Aynur gebe kaldı. Allah biliyor ya, yeniden baba olmak istemiyordum. Ama o yaşta gebe kalmış, yıllarca analığa hasret duymuş kadına bunu itiraf edemezdim.

Bari kız olsun diye dua etmeye başladım. Cesur, kararlı, eğitimli bir kız yetiştirecektim. Nasip olmadı, ikinci kez oğlan babası oldum. Aynur'un bütün dünyası çocuklar oldu, huzursuzluğu, asabi halleri dindi. Mert de kardeşini çok seviyor, ağabeylik ediyordu. Tam her şey yoluna girdi derken hayatım yeniden tepetaklak oldu.

1952'nin ilk aylarıydı, fabrika kapandı ve yine işsiz kaldım. O yıllarda işsiz kaldın mı ne ev kalır ne bark ne de saadet. Anlayacağın, Marshall belası sadece memleketin değil benim ocağıma da incir ağacı dikti."

"Babam bahsederdi, 'Truman Doktrini ve Marshall olmasaydı, uçak üretiminde dünyanın lideri olurduk. Mehmet Dostum da bu kadar mağdur olmazdı. Baba mirası tayyare sevdasını kalbine gömmezdi' derdi."

"Haklı kızım. İşim de tutkum da babadan yadigârdı. Babam Kurtuluş Savaşı gazilerindendi. Vatan sevdası, kurşun

sesleriyle kulaklarına, yanık kokularıyla burnuna, ölen askerlerin çığlıklarıyla kalbine kazınan adamlardan biriydi. Savaşta önemli keşif ve destek uçuşları yapan, Edirne'ye yanlışlıkla inen yolcu uçağını kurtaran Pilot Astsubay Vecihi Hürkuş'un adını ilk o zamanlarda duymuş. Kıymetli hizmetleri karşılığında uçağın ona verildiğini, Yunanlılardan ele geçirilen motorlardan yararlanarak ilk uçağımız Vecihi K-VI'ı yaptığını anlatır, 'Meclisten üç kez takdirname alan tek kişidir' derken, madalya kendine takılmış gibi gururlanırdı. Atatürk'ün *Uçan Türk Gençliği* yaratma hayalini duyduğu gün o gençlerden biri olmayı kafaya koymuş ya, uçamadı ama ömrünü tayyare fabrikalarına adadı.

Kardeşimin adını neden Ceyhan koyduğunu söyledim mi?"

"Hayır. Anladığım kadarıyla bu olaylarla bir ilgisi var."

"Evet kızım. Cumhuriyet sonrası kurulan Türk Tayyare Cemiyeti[1] için halktan bağış toplanmış. Hatta Atatürk de 10 bin lira ve beraberinde Nutuk'un telif gelirini de kuruma bağışlamış. Madalya Nizamnamesi'yle bağışçılara bronz, gümüş, altın ve murassa olmak üzere 4 kalite madalya dağıtılması uygun görülmüş. 10 bin ve üzeri bağış yapan şehir ya da köylerin isimlerinin tayyarelere konması kararlaştırılmış. İlk bağışı veren Ceyhan halkı olduğu için, getirtilen ilk tayyareye *Ceyhan* adı konmuş. Böylelikle o hafta doğan kardeşimin adı *Ceyhan* olmuş. Bu hikâyeyi her anlattığında kardeşime bakıp gururlanarak gülümsemesi, tayyareleri ne kadar sahiplendiğinin göstergesiydi.

Uzatmayayım, babamın hayalleri gerçekleşmiş, Vecihi Hürkuş'un 1930'da İstanbul Kadıköy'de bir keresteci dük-

---

[1] 1935'te Türk Hava Kurumu adını alır.

kânını kiralayarak kurduğu atölyede işe başladığı için VECİHİ XIV'in yapılışına da şahit olmuş.

Türkiye'de uçuş sertifikası verecek yetkinlikte kurum olmaması nedeniyle uçağın sökülerek tren yollarından kiralanan vagonla Çekoslovakya'ya götürüldüğünü ve oradan sertifika alınabildiğini, böylelikle uçmasına izin verildiğini, 1932'de ilk Türk Sivil Havacılık Okulunu ve kendi adını taşıyan Tayyare Mektebi'ni kurduğunu, biri kadın 12 pilot yetiştirdiğini eve her gelene anlatır, anlattıkça koltukları kabarırdı. İşte biz masal niyetine bunları dinleyerek büyüdük kızım.

1954'de ilk sivil havayolu şirketi Hürkuş Havayolları'nı kurduğunda babam hâlâ orada çalışıyordu. Ne ilginç ve acıdır ki kazalar, sabotajlar, eften püften bahanelerle uçaklar uçuştan men edilince babam da işinden oldu.

'Ah ah, o gavurlar bitirdi bizi' diye söze başladığında, bilirdik ki isyanı en az bir saat sürecek.

Babamın tayyare sevdasını anlaman için Tomtaş'ı da anlatmalıyım. 1925'de Kayseri'de kurulan TOMTAŞ'a[2] gitmek için aylarca para biriktiren bir adammış babam. Bir mühendis arkadaşından, 'yüzün üzerinde Alman'ın, iki yüzün üzerinde Türk işçinin çalıştığı fabrika olduğunu' duyunca günlerce gözüne uyku girmemiş."

"Peki gidebildi mi?"

"Arkadaşları biriktirdiği paranın üzerini tamamlamış da öyle gidebilmiş. Ama bir defasında, 'Keşke gitmeseydim de görmeseydim. Kapanmasına bu kadar üzülmezdim' demişti. Alman Junkers ile Türk Milli Savunma Bakanlığı'nın ortak başladıkları projenin içinde yaşanan sorunlar yüzün-

---

2 Tayyare, Otomobil ve Motor Anonim Şirketi.

den önce THK'ya devredilmesi, sonrasında Amerikalılarla ortaklığa dönmesi, Alman, Polonya, İngiliz şirketlerle imzalanan sözleşmeler, sonunda da askeri malzeme ve araç, gereç desteği verilmesi ve hibeler bahanesiyle çalışmalar sonlanmış. Tayyare mevzuu her açıldığında, 'Biz ki 1926-1942 arasında 7 ayrı modelde 212 uçak üreten ülkeydik, bu gavurlar ve uşakları yüzünden bu hale geldik' der, peş peşe tütün sarar, canının sıkıntısını hafifletmek için Cumhuriyetin ilk yıllarında 30 Ağustos'un, *Zafer ve Tayyare Bayramı* olarak kutlandığını anlatırdı.

Çocukluğumda tutkusunu anlamlandıramadığım için tepkisini de anlayamazdım. Ta ki yolumun uçak fabrikasıyla buluşmasına ve sonumun da aynı olmasına kadar."

"Babanı tanımak isterdim. Kim bilir o fabrikalarda neler şahit olmuştur."

"Olmaz mı? Hafiye gibiydi, her gelişmeden haberi olsun isterdi. Yetişemediği yerde beni yetiştirdi. Hiç unutmam bir gün, 'İki yerde çalışmam mümkün olsa Nuri Bey'in fabrikasında da işe girerdim, acep orada nasıl tayyareler olacak?' demişti. Demesiyle beni işe koyması arası bir ay sürmedi."

"Ne mutlu ona, bayrağı oğlu devralmış. Üstelik de uçak sanayinin önemini bilen, vatana önemli hizmetleri ve yardımları olan Nuri Demirağ'ın yanında. THK'ya 120 bin lira bağış yaparak üç uçak alınmasını sağladığını, ilk Türk demiryolu müteahhidi olduğu için soyadının Atatürk tarafından verildiğini babamdan dinlemiştim."

"Evet kızım, 'Ülkemin uçağa ihtiyacı varsa 3-5 uçak alarak geçiştiremeyiz; bize düşen, uçak fabrikasını kurmaktır' diyerek, ülkemizin ilk özel sermayeye ait uçak fabrikasını kuran bu adamın fabrikasında işe başlamak benim için onurdu. İlk zamanlarını, yani Beşiktaş'ta Barbaros Meyda-

nı'ndaki Deniz Müzesi'nin yanındaki atölye halini bilmem. Ben fabrika yapmak için satın aldığı Yeşilköy'deki Elmas Paşa Çiftliği'nde işe başladım. Üzerinde büyük uçuş sahası, hangarlar, tamir atölyesi olan epeyce geniş bir alandı. O zamanın Avrupasının en büyüğü olan Amsterdam Havalimanı'nın büyüklüğü kadardı. Burada kurduğu Gök Okulu'nda nereden baksan 290 pilot yetiştirdi. 1936'da üretilen tek motorlu uçağın ardından, 38'de ilk yolcu uçağımız NUD-38 ve peşinden nicesi. Fabrikanın başarıları gün geçtikçe büyüyordu. Hatta ilk yerli paraşütümüzü üretmeye başladı. Bizim diye demiyorum, dünyanın en dayanıklı paraşütlerini yapıyorduk. Uçak sanayinde ve eğitimde geldiğimiz seviye Avrupa'da duyulmaya başlayınca, ziyaretler de sıklaştı. Hatırlarım, Washington Notre Dame Üniversitesi Havacılık Başkanı ile ABD Başkonsolosu ve eşinin ziyarete geldiğini duyduğumda içime tarifsiz bir sıkıntı düşmüştü. Herkes onların hayranlıklarını bildirmesinden memnunken, ben gitmelerine duacıydım. Günahları boyunlarına, ne zaman bize hayran olurlar, sonu uğursuzluk olur. Başarımızı takdir ederler, sonu hüsran olur.

THK'nın sözleşmeyi fes etmesi, sipariş verdiği 65 planör ve 10 adet eğitim uçağını almaması Nuri Bey'i derinden yaraladı. Ama vazgeçiremedi. 2 mürettebat 6 yolcu taşıyan uçakla Ankara-İstanbul seferlerine başladı. Bu defa da Gök Okulu pisti istimlak edildi, savaş malzemesi niteliği taşıdığı bahanesiyle de uçakların yurtdışına satışına izin verilmedi. Böylece İspanya, İran, Irak'tan alınan siparişler engellenince fabrika kapandı. O alan 1953'de Yeşilköy Havaalanı olarak hava trafiğine açıldı.[3]

---

[3] 1985'te Atatürk Havalimanı adını alır.

Çok merak ediyorum oraya ne zaman el atacaklar? Bizim bunak demişti dersin, nasıl ki o günlerde içime ayan olmuştu, yine oluyor. Gör bak, bir gün orayı da kapatacaklar. Amerika sevmez Atatürk'ü, Atatürk'ün imzasını taşıyan eserleri, hatta Atatürk'ü sevenleri de.

Keza Ankara'daki havaalanın adı ve yeri de Demokrat Parti'nin şaşırtıcı kararlarına bir örnek. Başkent Ankara'nın havalanı, daha 1933'te ilk uçuşların yapıldığı Etimesgut'tan, 1955'te Çubuk'taki Esenboğa'ya taşındı... Etimesut, yani Ahi Mesut, eski devirlerin bir sosyal teşkilatı olan Ahiliğin önde gelenlerinden birinin adıdır. Eti ve Sümer modasıyla değişime uğrayarak Etimesut, Etimesgut oldu. Peki Esenboğa ne demek biliyor musun kızım? İsen Buga, yani anlamı *mutlu öküz*. Şaşırma, o zamanlar boğa, öküz, manda gibi isimler gücü temsil ettiği için çocuklara konulabiliyordu.

Ama en önemlisi İsen Buga'nın kimin adı olduğu? 1402 Ankara Savaşı'nda Sultan Yıldırım Beyazıd Han'a savaş açan, Osmanlı'nın gelişmesini ve fetihlerini 50 yıl geciktiren, bu savaşla fetret dönemine girmemize sebep olan, hatta savaştan sonra Beyazıd'ı esir alıp zulmeden, Moğol Hükümdarı Timur'un generalinin adı. Hani şu filleri üzerimize sürdüğü taktiğiyle Osmanlı Ordusunu acı bilançoyla bozguna uğratan adamın. Ne tuhaf değil mi? Yeni havaalanının yenildiğimiz muharebe alanı ve karargâhı olan Çubuk Ovası'na kurulması ve de bu generalin adının havaalanımıza verilmesi.

Etimesgut ülkemiz ve Ankara için önemli olduğu gibi bende de yeri ayrıdır.

1943'te Ankara'ya taşındığım ve Etimesgut fabrikasında işe başladığım için son dönemine şahit olamasam da yaşa-

nanları acıyla takip ettim. İlk zamanlar her şey yolundaydı. 113 mühendis, 221 teknisyen ve işçiydik. Türkiye'ye sığınan Polonyalı mühendisler sayesinde Alman sanayisinin inceliklerinden faydalanıyorduk. 6 yolcu kapasiteli nakliye uçağımızın Paris'teki fuarda gördüğü ilgi, peşinden gelen siparişler... Mutluluğumuz düşman çatlatan türdendi. İlk uçak ihracatımızı Danimarka'ya yaptığımız gün arkadaşlarla halay çektiğimizi hatırlıyorum da, bileğimi burktuğum için bir ay topal gezinmiştim. Arkadaşlarım, 'Artık sana da iki kanat yaparız' diye epey dalgaya almışlardı.

Oysa Danimarka'dan 26, Avrupa'dan 30 uçak sipariş almıştık. 16 farklı tipte uçak üretiyorduk. Allah'ım ne büyük gururdu. Ne yazık ki kursağımızda kaldı. Hatta Atatürk'ün, 'Sadece uçakları değil, motorlarını da biz üretelim' demesi üzerine, Gazi Orman Çiftliği'nde Uçak Motoru Fabrikası bile kurulmuştu. Eh, iptal edilen, başka ülkelere yaptırılan uçaklar gibi, orasının da sonu aynı oldu ve kapatıldı.

Sonuç mu? Devlet, ABD'den para desteği alınca, ipleri de onların eline verdi. 'Almak varken niye yapalım' düşüncesi bürokrasiye hâkim olunca THK'da ordudan yeterli siparişi alamadı ve hazin son ilmek ilmek hazırlandı ve 1952'de Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'na devredildi."

"Tarihlerin hep aynı döneme denk gelmesi tesadüf olmasa gerek."

"Hay çok yaşa. Tabii ki tesadüf değil. Ülke uçak fabrikasından, uçak motoru fabrikasından, paraşüt imalatından, rüzgâr tünelinden, haliyle yan sanayiinden de oldu. Binlerce arkadaşımız, yüzlerce mühendisimiz gibi ben de işimden oldum.

Biliyorum epey uzattım. Mazur gör, hazımsızlık insanın diline vurunca susmak hayli güç oluyor. Hele de yardım

lafının ardına sığınmaları yok mu? İnan ki gün geçtikçe öfkem katmerleniyor."

"Sana hak veriyorum Mehmet amca. Hava Kuvvetleri Komutanı'nın Nuri Demirağ'ı hedef alarak, 'Amerikan yardımından bedava uçak almak dururken uçak fabrikanıza parayla sipariş verirsem, yarın bu millet beni asar' açıklamasının ardından, bedava gelen 95 milyon dolarlık savaş malzemesine karşılık, bütçeden her yıl 4 katından fazla, yani 400 milyon dolarlık kaynak ayrılması ve bunun ekonomimize yansıyan olumsuzlukları hakikaten hazmedilecek gibi değil. 1920-1930'ların büyük fedakârlıklarla elde ettiği savunma sanayiinin bu kadar ucuz ve saçma gerekçelerle zora düşürülmesi, alım olmayınca üretimin yapılamaması, askeri fabrikaların ve sivil teşebbüslerin 15 Mart 1950'deki kanunla kapatılması, derinlemesine irdelenmesi gereken bir konu. Çünkü niyeti ve geleceği işaret ediyor."

"İşte babasının kızı. Ayrıca da..." dedikten sonra bir an durdu, uzatmasam mı diye düşünürken cümleler kendiliğinden döküldü.

"Amerika'ya, Türkiye'ye uçak satması için ön ayak olan kişi Menderes destekçisi Ahmet Emin Yalman'dır. ABD, Yalman'a uçak sanayi konusunda temsilcilik verdi. Peşinden de Fransızlar acentelik verdi. *Ahmet Emin Yalman Acenteliği*... Hatta Fransızlar, Demirağ'a verdikleri adetli uçak siparişini iptal ederek Demirağ'ın ciddi zarar etmesine sebep oldular. Amerikan Muhipleri Cemiyeti'nin kurucusuna ve ABD Başkanı Wilson'a Türkiye'yi mandaları, himayeleri altına almaları istemli mektuplar yazan, imzası olan kişilerden de birisidir. "

Sabia, Mehmet amcasının kırgın, öfkeli ruh halini çok iyi anlıyordu. Babası da farklı mıydı sanki? Enstitülerle il-

gili sohbet açıldığında, ki açılmasa da ne yapar eder, açar, saatlerce anlatır, aynı hassasiyetle dinlenmesini isterdi. Sabia da her detayı dinlemek istiyordu ama önceliği tayyareden ziyade yaşamındaki sırlardı. Sorusuyla konuşmaya yön vermeye çalıştı.

"Tahminimce işsiz kalman evde sorun yarattı."

"Yaratmaz mı? Hiç unutmam, bir akşam eve geldiğimde masada sadece bir kâse su ve ekmek vardı. Aynur karşıma dikildi, gözlerini belertti, 'Bakkal Sadık Efendi borca yazmayacakmış. Bundan böyle ekmeği suya katık edeceksin,' dedi. İki gün eve para bırakamamanın mahcubiyetiyle sesimi çıkaramadım. Ama canım burnumdaydı. İş için her yana haber salmışım, haftalar geçmiş, tek haber yok, üstelik cepteki para suyunu çekmiş. O çaresizlikle aklıma Aynur'un düğünden ve eski kocasından kalma burmaları geldi. 'Az kaldı hanım, inşallah iyi bir iş bulacağım. O vakte kadar bir iki bilezik satalım, işe girince yerine koyarız,' dememle dilinin altındaki baklayı çıkardı. 'Hepinizin gözü benim bileziklerimde zaten. Almak için beni de öldürmen lazım,' dedi. *Hepinizin gözü* derken neyi kastettiğini o an anlayamadım. Çünkü aklım, *beni de öldürmen lazım* lafında takılıp kalmıştı. Nasıl çığırımdan çıktıysam, hiddetle üzerine yürümüşüm. Meğerse Ankara'ya taşınmadan evvel babası bileziklerini istemiş. Vermeyince biraz tartaklamış, 'Git de katil kocana ver. Ölün de dirin de bir daha bu eve giremez,' diyerek kovmuş. Oğlana isim koyma mevzuundan sonra ailesiyle aramız bozulduğu için, bunları hanımı aramaya babasının evine gittiğimde öğrendim. Konu komşu desen ayrı mesele yarattı. Artık bizimki beni nasıl anlattıysa, onlar da epey doldurmuş olmalılar ki, yüzüme bir haykırışı var.

'Melahat, Suphi'nin karısı Necla, bakkalın kızı Hatçe, alt komşu Nalan... Hepsi biliyor senin katil olduğunu.' Yahu, bahsettiği kadınlarla tanışlığım bile yok, geçmişi nereden bilecekler...

Ben ki Melek'e bir kez dahi sesimi yükseltmemiştim ama evden çıkmasaydım o öfkeyle elimden bir kaza çıkabilirdi. Neyse, sabaha karşı eve geldiğimde hanım ve oğlan yoktu. Okuması, yazması olmadığı için not da bırakmamış, Mert'i komşuya emanet ederken, 'Söyleyin peşimden gelmesin, gelirse polis çağırırım' demiş. Zaten son aylarda en ufak olayda, 'Alıp başımı gideceğim, oğlumu zehirlememe müsaade etmeyeceğim' deyip dururdu. 'Anasının yanına gitmiştir, ben de azıcık kafamı dinleyeyim, iş bulunca gider getiririm. Bir süre ayrı kalmak iyi olur' diye düşündüm. Ne yazık ki düşündüğüm gibi olmadı. İş bulamayınca süreç uzadı. Aramaya kalktığımda ne bir iz ne bilen ne gören..."

"Nasıl yani? Ailesinin yanına gitmediyse nereye gitmiş olabilir ki? Akraba, yakın arkadaş?.."

"Aklıma gelen her yere gittim. Gururumu ayaklarımın altına aldım, eski kocasına varana kadar sordum. Yokluk, yoksunluk, işsizlik bir yandan, merak, kaygı diğer yandan, civar köylere, ilçelere kadar dolaştım. Ancak geride bakmam gereken bir oğlum vardı ve çalışmam lazımdı. Neyse ki Mert çalışkandı, başarılıydı, beni hiç yormadı. İstanbul'u kazandı. Babamın ve anamın yanında hukuk okuyacaktı. Aslan gibi avukat çıkacak, haklının hakkını savunacak, mazlumun umudu olacaktı. Olmadı, olamadı, oldurmadılar be kızım. Sosyalist bir gençlik örgütünün protesto eylemine katıldı diye sorgusuz sualsiz okuldan attılar. O da çalışmaya başladı. Çok merhametliydi evladım, biriktirdiği parayı bana yollamaya kalkardı. Neyse ki ben de bir süre

sonra bir kitapçıda iş buldum da kendimi okumaya, araştırmaya verdim. Patronum Ömer Bey, beni de Mert'i de çok severdi. Hem oğlumu görmem hem de yeni yayınları araştırıp getirmem için her fırsatta İstanbul'a yollardı.

Sonrasını biliyorsun, babanla yolumuz kesişti. Onun sayesinde cesaretlendim, birlikte sahaf açtık. Ben sahafın görünen yüzüyüm, o arkasındaki güç. Kimsenin ulaşamadığı yayınlara, çevirilere, dergilere onun sayesinde ulaşabiliyorduk."

Fikret'in, kızını korumak için, dergi çıkardıklarını gizlediğini bildiği için kısa kesti.

"Anlayacağın baban sayesinde hayata döndüm. Tam her şeyin yoluna girdiğini düşünmeye başlamıştım ki hayatımı söndüren o olay oldu. Tutunduğum tek dalım, ilk göz ağrım Mert'imi kaybettim. Onunla birlikte ben de kayboldum. Yüreğimdeki acı yetmezmiş gibi bir de üstüne komşuların, 'Uğursuz, katil adam, oğlunun da başını yedi. Karısı oğlu gitti de canlarını kurtardılar' söylentileri kulağıma geldi ya, bir kez daha katil olarak, hatta bu defa oğlumun katili olarak yaftalanmak çok ağırıma gitti. Belki de haklılardı. Kim bilir, belki de bu yüzden yıllardır anlatmaktan kaçıyorumdur."

"İyi ama, neden seni suçladılar ki? Sonuçta Mert kendi yolunu çizebilecek yaştaydı."

"Evlat hangi yaşta olursa olsun, ailelerin gerektiğinde mâni olması gerekir. Suçluluk duygusu alınyazısı gibidir, insanın yakasına bir kez yapıştı mı bırakmaz. Artık hatalarımı görüyorum ama son pişmanlık Mert'i geri getirmeye yetmiyor. Çünkü Mert'in..."

Dedikten sonra devam edemedi. Suskunluğu o kadar uzun sürdü ki, Sabia pişmanlığın sancısı içinde kıvranan

acılı babaya Mert'le ilgili soru soramadı. Konuyu küçük oğluna getirdi.

"Dikkatimi çekti, neden sürekli küçük oğlum diyorsunuz, adını söylemiyorsunuz?"

Mehmet Doğan bu sorunun üzerine acıyla gülümsedi. İki kaşının arasındaki çizgi yeniden derinleşti.

"Kurtuluş... Oğlumun adını *Kurtuluş* koymak istemiştim. Ama anası ve ailesi ısrarla karşı çıkınca, oların seçimine boyun eğdim. Oysa Türkiye'nin kurtuluşunun müjdecisi olacak, babamın ilk ve tek isteğini yerine getirmiş olacaktım. Yaşadığımız zor günler geride kalacak, o da adını gururla taşıyacaktı. Meğerse ne büyük yanılgı ne büyük öngörüsüzlükmüş."

"İyi ama neden yanılgı olsun. Kurtuluş, mücadelesiz olur mu? Bence hiçbir şey bitmiş değil."

"Bizim evde bitmişti. Ad meselesi, iki insan, iki zihniyet arasındaki çatışmanın sonucuydu. Biraz da hanıma ve ailesine inat, oğluma yıllarca *Kurtuluş* diye seslendim. Belki pişman olduğum için, belki büyüdüğünü göremediğim için, nezdimde o hep benim *küçük oğlum* olarak kaldı."

"Kurtuluş nasıl bir çocuktu, Mert'e benziyor muydu?"

Sabia'nın *Kurtuluş*'u vurgulayarak cümleye başlaması Mehmet Doğan'ı o kadar duygulandırdı ki, gözleri buğulandı, çenesi ince ince titremeye başladı. Yerinden kalktı, sendeleyerek Sabia'nın yanına geldi ve sıkıca sarıldı.

"Teşekkürler kızım. Çok teşekkürler. Biliyor musun, ilk defa benim dışımda biri oğluma *Kurtuluş* dedi. Beni ne kadar mutlu ettiğini bilemezsin," dedikten sonra bir süre durdu. Koltuğuna döndü, hüzünlü ses tonuyla devam etti.

"Kurtuluş, annesine ve dedesine çok düşkün olduğu için bana karşı hep soğuktu, ama ona kızamıyordum. Çocuktu

daha. Üstelik benim de hatalarım vardı. İşimin, olayların, vatanın derdine o kadar gömülmüştüm ki, adını koyarken verdiğim mücadeleyi, yetiştirirken veremedim.

Bu eve taşınmadan evvel, yıllarca eski evde onların anılarıyla yaşadım. Ha döndü, ha dönenecekler diye her gece kapıya yakın koltukta oturdum, bekledim. Dönmediler. Yıllar sonra öldükleri haberi dolaştı ortalıkta. İnanmak istemedim. Öldüklerini kabullenirsem karanlıkta yolumu kaybedecekmişim gibi geliyor. Belki diyorum, yaşıyorsa eğer, genleri fikirlerine ışık olmuştur. Gördüğün üzere hâlâ akıllanmamışım. Mert'te yaptığım gibi onda da kendimi bulmaya çalışıyorum."

Sukutu hayale alışmış, her belaya sebat etmiş, mutsuz ve umutsuz insanların ruhsuz sesi ve silik bakışlarıyla devam etti.

"Bu konuyu daha fazla konuşmak istemiyorum. Eğer ki bir gün Mert'in ölümünü anlatacak gücü bulabilirsem, neden gizlediğimi daha iyi anlarsın kızım ve seni bu olaylardan neden uzak tutmaya çalıştığımı da. Oğullarımın başına gelenlerin senin başına gelmesine müsaade etmeyeceğim," dedikten sonra doğruldu, sesi de hiddeti de yükseldi.

"Anladın mı Sabia? Bu defa geç kalmayacağım. Fikret gelene kadar baban benim, baban geldikten sonra karar senin. Bak kızım, senin gönlümdeki yerin çok ayrıdır. Kızım olmadı, oğullarımı da kaybedince, seni kızım bildim. Lakin daha fazla kaybı kaldıracak gücüm yok. Bu meseleden uzak duracağına dair söz vermezsen şu kapıdan çıkmana müsaade etmem."

Mehmet amcasını, şaşkınlık ve hüzünle dinleyen Sabia, korumacı tavrının nedenini daha iyi anlamıştı. Daha fazla üzülmemesi kendisinden istenen sözü verdi.

Tutamayacağını bile bile...

Fikret Sağlam / Sincan-ANKARA / 1977

"İstemek ile başarmak arasında,
inanmak ve kararlı olmak yatıyor."

Yanında kaldığım bir yıl içinde Ustamın hayatına dair pek fazla bilgi öğrenemedim. Aksu'ya, bacısının köyüne gittiğimde duydum üzücü geçmişini. Gençliğinde Antalya'nın Aksu ilçesinde yaşadığını, akrabalarının düğününde çıkan silahlı kavgada anne ve babasını kaybettiğini, bir kızı çok sevdiğini, başlık parasını denkleştiremeyince kaçtıklarını, yakalanınca kızın ağabeyi ve arkadaşları tarafından dövüldüğünü, ilçeden kaçtığını, kız kardeşinin Aksu'nun köyünden bir adamla evlendiğini, Ustamın da İç Anadolu'nun köylerinde baba mesleği marangozluğa devam ettiğini ve işlerini yaptığı köylünün ölümü üzerine çay ocağının işletmesini üstlendiğini...

Okuma aşkıyla yanıp tutuştuğumu çok iyi bilen Ustam, okullar açılınca beni köyün ilkokuluna yeğeni olarak yazdırdı. Halil Öğretmene teslim ederken, "Benim gibi çaycı olmasın, senin gibi öğretmen olsun," dedi. Ben de Ustama öğretmen olacağıma dair söz verdim.

Halil Öğretmen, Köy Öğretmen Okulu'nun açtığı eğitmen kursu çıkışlıydı. Nüfusu 400'den az olan köylere tayin edilen mezunlardan biri olarak, benim gelişimden bir yıl önce Serinsuköy'e yollanmıştı. Köyde okul olmadığı için ilk zaman bir hayli zorlanmış. Önce Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği plana göre

yer saptanmış. Her köyün, imece usulüyle okullarını yapacağı duyurulduğu için köylü şaşkınlık içinde. Eh üstüne bir de savaşın yarattığı korku ve belirsizlik. Devletin gönderdiği çimento, kereste ve köylülerden belirlenen bedenen çalışacaklar, kum çakıl kireç sağlayacaklar listesinin hazırlanmasıyla önce okul yapılmış. Tabii asıl mesele öğrenci bulmakta. İnsanlar hayatta kalma mücadelesi verirken kimin umurunda çocuk okutmak. Fakat yaman çıkmış Halil Öğretmen. Okutmak istemeyen aileleri ikna etmiş, 3 saat sabah, 2 saat öğleden sonra, eğitime başlamış. Okulumuzun müdürü, öğretmeni, her şeyi Halil Öğretmendi.

Devletin geçimini sağlaması için verdiği 15 dönüm araziyi ekip biçerek köylüye yardım ettiği için çok sevirdi. (Bu arada 1946 sonrası bu öğretmenlere toprak, araç- gereç verme uygulaması da kalkmaya başladı. Oysa bu uygulama eğitmen, öğretmen, hatta köy için o kadar faydalıydı ki. Yazacak kadar zamanım olursa o süreci anlatacağım.)

Velhasıl, böyle idealist bir öğretmen sayesinde okuluma devam edebildim. Çalışkanlığım sayesinde de başarıyla bitirdim.

Şurası bir gerçek ki, gelecek kaygısı insanı daha çok çalışmaya, başarılı olmaya azmettiriyor.

1940 yazının başıydı. Öğretmenimin Ustama, "Fiko'nun Köy Enstitüsü sınavlarına girmesini istiyorum," dediğini duyduğumdaki sevincimi ve heyecanımı görmenizi isterdim. Bir elde üç bardak taşıyan ben, bir çayı dökmeden götüremedim. Ustam konuşulanları duyduğumu fark edince gülümsedi ve beni yanına çağırdı.

"Okumayı çok istediğini biliyorum evlat. Benim imkânım olmadı ama senin başaracağına inancım tam. Bazılarımız için ilk şans tek şanstır. Kaderini kendin yazacaksın, şansını kendin yaratacaksın. Göreyim seni Fiko. Ustanın yüzünü eğdirme emi!" dediğinde kendimi enstitü sıralarında düşlemeye başlamıştım bile. Bir yıl evveline kadar ilkokulu bitirmem bile imkânsızken, hayalini kurduğum enstitüye gitme şansım doğmuştu.

Bazılarının elinin tersiyle ittiği seçenekler bizim için hayaldi. Ve ben hayallerime yine Ustam sayesinde kavuşacaktım. Benim gibi yüzlerce çocuğun hayatına dokunacaktım. Dayakla terbiyeyi matah zanneden cahil beyinleri bilgiyle terbiye edecektim. Ezilen, dayatılan hayatı yaşamak zorunda bırakılan çocuklara nefer olacak, ailelerin çocuklarıyla gurur duymasını sağlayacaktım. Bundan daha güzel hayal mi olurdu?

Nihayet beklenen gün geldi. Gördüğüm kâbuslar ve temmuz sıcağı yüzünden sabaha kadar uyuyamadığımı hatırlıyorum. Uykum açılsın diye beş bardak demli çayı peş peşe yuvarladım. Ustamın duasını aldım, arkadaşının buğday götüren traktörüyle sınavın yapılacağı ilçeye gittim. Heyecandan ne ne yazdığımın farkındaydım ne de neyi eksik yaptığımın. Sınavdan sonra ne yapacağımı bilmez vaziyette dolanırken bana doğru yaklaşan tanıdık iki gölge gördüm. Tanıdık gölge olur mu demeyin? Birilerinden kaçıyor, saklanıyorsanız her gölge tanıdık gelir insana. İşte ömrüm boyunca unutamayacağım anlardan biri de o andı.

Babamın köylüsü Mahmut Ağa ve haylaz torunu Ali'yi görünce "Eyvah," dedim, "buraya kadarmış." Başladım, "Sınava girdiğimi babama söylerse, nerede

kaldığımı öğrenirse, ya zorla götürmeye yeltenirlerse ya polis çağırırsa diye" kendimi yemeye. Düşüncelerin birini savsam, diğeri tepemde. Aklımı kaçırmak üzereydim.

Şıh torunu diye bilirdik Mahmut Ağa'yı. Gerçi dedesini gören yoktu fakat namını bilen çoktu. Ağa da uyanık adam, şıh torunu olmanın ayrıcalıklarını layığıyla kullandı. Hiç unutmam, sallana sallana zikre bir başlardı, herkes terini savurduğu yerde pır dönerdi. Hele de kış kurak geçtiyse, duasının peşine şanstan yağmur indiyse, itibarı yere göğe sığmaz, ziyarete gidenin elinden azık, dilinden şükür eksik olmazdı. Meşhur Şıh Dede, Mahmut Ağa dahil, beş erkek torununu beş köye baş etmişti. Beşinin itibarı yarış halinde.

Başka zaman olsa görmezden gelirdim fakat o an yalvarmaktan başka çarem yoktu. Beni umursamaz vaziyette dinledikten sonra, bir daha köyüme gitmemi engelleyecek cümleleri, gözlerinden ateş saçarak, göğsüne inen sakalını burarak ediverdi. "Baban her yerde seni arar hayırsız evlat. Eline geçirirse sağ komayacak."

Hele sonunda ettiği cümle, "Bi defa eğdirdin ya başını, daha yedi ceddin çıkamaz köy meydanına."

Zannedersiniz adam öldürdüm. Gerçi o işi yapsam belki itibar bile görürdüm ya neyse...

Korku ve panik halinde okulun yan duvarının önünde çömeldim ve gittiklerinden emin olana kadar yerimden kımıldamadım. Nerede kaldığımı öğrenmek için çok uğraştılar. Lakin sır verirsem ser vereceğimi bildiğimden tek kelime etmedim. Geceyi bir parkta geçirdim. Uyumak ne mümkün. Babamın çatık kaşları, kısılan gözlerinden fışkıran öfkesi gözümün önünde belirdikçe, bir, iki, beş, altı derken nihayet sabah ettim.

Hemen sınavın yapıldığı yere gittim. Neyse ki ne Mahmut Ağa vardı ne de haylaz torunu Ali. Bir engeli daha aşmıştım.

Sınavı kazandığımın haberini aldığım gün, köyün çocuklarını sırtıma yükleyip beş tur koşmuşum. İnanın çoğunu hatırlamıyorum. Sevincin de aşırısı, korku gibi insanın bilincini yitirtiyor.

Bilincim yerine gelince bir başka engelle yüzleştim. Sadece diploma, fotoğraf, aşı kâğıdı, sağlık raporuyla iş bitmiyordu. Kayıt için kefil ve bir miktar yol harçlığı da lazımdı. Bu defa yardım eli sadece Ustamdan değil, diğer köylülerden de uzandı. Köylerde yaşayanlar bilir. Kalpleri bir atmaya görsün, sözden önce elleri birleşir. Onlar buna imece der, bense gönüller bir olunca ellerin yapamayacağı yoktur derim.

Uzatmayayım, kayıt yaptırmaya Ustamla gittim. Ustam durumu yetkililere anlattı. Yerim bulunmasın diye bir başka şehirdeki enstitüye gitmem için ikna etti. Kız kardeşinin ve yeğeninin yaşadığı Antalya Aksu'daki Aksu Köy Enstitüsü'ne.

Bu satıra, "Bir engeli daha aşmıştım" yazacaktım ki durdum, aklıma Sabiam gelince elim gitmedi.

...

Yazmak da konuşmak gibidir. Nasıl ki konuşurken aklınıza bir şey gelince dağılır, toparlayamayınca susarsınız, yazarken de öyle olur. Kalemi bırakırsınız, aklınıza takılanların geçit törenini seyredersiniz.

Sonra zihninizde sualler belirir, fakat bazılarına cevap veremezsiniz. Çünkü cevap sandıklarınız bahanelerinizdir.

"Hayallerinize adım adım yaklaşırken, kendinizden uzaklaşıyorsanız, karşınıza çıkan fırsatlar şansınız mıdır kaderiniz mi? Ben miydim şanslı, şansım saydığım yolumun kesiştiği insanlar mı?"

İşte bu sorular anılarımı yazarken depreşiverdi. O gün nereden geçtiyse yine aynı yerin üzerinden geçti. Bir süre elim kaleme, kalem kâğıda değmedi. Şimdi hazırım yazmaya.

Ustam, "Hele gel bakalım evlat, baba oğul konuşalım," diyerek yanındaki iskemleye oturttu.

"Bacımın beni aratmayacağından eminim. Onlar artık senin de ailen, evleri evindir. Tek isteğim vardır, gözün, kulağın üzerlerinde olsun. Yıllardır uzağım diye vicdanım, kalbim huzur vermedi ama artık sen varsın ya, arada çalarsın kapılarını, varsa sıkıntıları haber edersin beni."

Cümlesi bittiğinde iç çekerek birkaç nefes aldı, tek seferde bıraktı. Ağlamaklı halini fark etmeyeyim diye başını kaçırsa da sonra dayanamadı, yanıma gelip sıkıca sarıldı. Birlikte ağladığımız ilk ve son andı.

İnsan veda ederken bir daha görüşmeyeceğini ve ne kadar çok özleyeceğini kestiremediği için vedalar kısa sürüyor. Sarılma faslı bittikten sonra odasına gidip içi el aletleriyle dolu, kendi yaptığı oymalı ahşap bir kutuyu getirip elime tutuşturdu.

"Benden yadigâr kalsın. Önüne çıkan fırsatları biçimlendir, hayallerini işle, engelleri aş, yolunu aç. Sen sen ol evlat, mutlu olmak istiyorsan aşkına ve hayallerine sahip çık," dedi. İçine doğmuş gibi aşka, hayallere vurgu yaparkenki bakışı, ettiği her cümle hâlâ aklımda.

Ailemden görmediğim fedakârlığı Ustamdan gördüm. Ben de ona verdiğim sözleri yineledim.

"Okulumu bitireceğim, gurur duyacağın bir öğretmen olacağım." Öğretmen adayı olmanın heyecanıyla sözlerime bir yenisini de ekledim.

"Söz veriyorum, bir gün bütün borcumu ödeyeceğim."

Cümlem bitince sıcacık gülümsemesiyle omuzuma dokundu,

"Hadi oradan olgun çocuk, senin paran bize geçmez. Sen yeğenime, bacıma göz kulak ol, başka şey istemem. Ha bi de bir gün kahvemi içmeye gel, köylümüz görsün evladımın başarısını gururlanayım. Bir babayı bundan daha fazla ne mesut eder ki," dedi. Cümlesini bitirdiğinde sevinçten ve hüzünden dişlerimin birbirine çarptığını hatırlıyorum. İçim öyle dolmuştu ki, erkekliğimden utanmasam hıçkıra hıçkıra ağlayacaktım.

Hayat ne tuhaf, bu lafların onda birini babamdan duymak için her şeyi yapmaya hazırken, yabancı bir adamdan duyuyordum.

O an vücudumdan bir ağırlığın kalktığını, büyümeye başladığımı hissettim. Ellerine uzandım, öptüm öptüm öptüm. O da uzun uzun başımı okşadı, sıkı sıkı sarıldı.

Bu arada Ustamdan bu kadar bahsedince, onun gibi güzel yürekli insanlardan bahsetmeden geçmek olmaz. Çünkü yalnız değildim, benim gibi nice şanslı arkadaşım vardı enstitüde. Ve onların hayatını değiştiren nice Nuri Ustalar...

"On yumurta kaç öğretmen eder?"

Köy çocuğu Fikret'ten Çaycı Fiko'ya, Çaycı Fiko'dan Fikret Öğretmene dönüşümüm aklıma gelince, enstitülü dostlarım Ali ile Kerim'in "On yumurta kaç öğretmen eder" hikâyesini de hatırlarım. Yanımda olsanız gururla anlatırdım, yoksunuz diye yazıyorum.

Ali'nin oğlu Zafer ilkokulda okuyor. Bir gün telefon çalıyor. Telefonun bir ucunda öğretmen Kerim, diğer ucunda talebe Zafer. Kerim, arkadaşı Ali'yi telefona istemeden önce yılların öğretmenliğinin verdiği alışkanlıkla Zafer'e birkaç soru soruyor.

"İstiklal Marşımızı kim bestelemiştir?"

"İlk bestecisi Ali Rıfat Çağatay, son hali Osman Zeki Üngör. Armonilemesini Edgar Manas, bando düzenlemesini İhsan Servet Künçer yapmıştır."

"Konya'nın plakası?"

"42"

"Aferin. Peki Zafer, söyle bakalım on yumurta kaç öğretmen eder?"

Zafer'in şaşkınlıkla, "O nasıl soru Kerim amca," demesi üzerine uzun uzun güler Kerim,

"Ey okulun akıllısı Zafer. Yanıtını bilmediğin bir soru buldum işte. Şimdi telefonu babana ver. Sonra sorar, yanıtı öğrenirsin," diyor.

Ali'nin oğluna anlattığı öykü bizleri en güzel anlatan örneklerden biridir.

"Kerim ve Ali Kastamonu-Taşköprü ilçesinin yaklaşık 20 kilometre güneyinde, yan yana iki orman köyü olan Boşnakköy ve Armutlu'da yaşayan iki fakir ve çalışkan köy çocuğu. Güneşli bir temmuz sabahı, Köy

Enstitüleri sınavına girmek için ilçe merkezine yürüyerek yola çıkıyorlar. Ali'nin elinde hasır sepet, sepetin içinde annesinin birkaçını kendi evinden, kalanını komşudan tamamlayarak koyduğu 10 yumurta var.

Kerim'in ailesi daha yoksul olduğu için o kadarı da yok. İki çocuk 20 kilometre yolu yürüyerek ilçeye varıyor, bakkala girip o zamanlar bir nevi takas aracı ve para yerine geçen yumurtaların karşılığında bir kalem ve bir silgi alarak ikiye bölüyor ve sınava giriyorlar. İkisi de ilk sınavı başarıyla geçiyor ama bilmedikleri bir şey var ki ertesi gün de sınav olacağı. O yaşta iki köylü çocuk geceyi nerede geçireceğini bilmeden Hükümet Konağı'nın yanındaki caddede bir yukarı bir aşağı yürürken, cadde üzerindeki evlerin birinden onları gören bir kadın evine alarak karınlarını doyuruyor ve o gece misafir ediyor. İkinci sınavı da başarıyla geçen Ali ve Kerim Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü'ne kayıt yaptırıyor ve 30 yıllık öğretmenlik yaşamlarında sayısız öğrenci yetiştiriyorlar.

Ali'nin, oğlu Zafer'e söylediği son söz, aslında hepimizin dilinde, yüreğinde yer eden bir cümledir:

"İşte, köyden on yumurtayla çıkan çocuğun öğretmen, subay, mühendis, milletvekili hatta cumhurbaşkanı olabildiği yönetime Cumhuriyet denir evladım."

4. Bölüm

"Anlaşmak için ne lazım? Mantık mı, korku mu, çıkar mı? Aşk yetmez mi anlaşmaya?"

Sabia, kafasında dolaşan onlarca soruyla güne başladı. Hastanenin kapısına vardığında Sekreter Aylin'in, "Dün gelen yakışıklı adamın odasında beklediğini," söylemesi üzerine heyecanla odasına gitti.

Adam yine çok şık, yine müthiş özgüvenli bir şekilde ayağa kalkarak selam verdi.

"Hoş geldiniz. Kusura bakmayın, erken gelince odanızda beklemek istedim."

"Sorun değil. Hoş geldiniz. Sizin için ne yapabilirim?"

"Öncelikle adım Tarık. Avukatım. Sizinle Nedret Sarih, yani annem hakkında konuşmak istiyorum."

"Merak etmeyin mesajınız Başhekim tarafından iletildi. Sanıyorum ki sizin ilave edeceğiniz emirler var."

"Emir demesek, dostane rica desek? Yanlış anlaşılmak istemem."

"Kelime değişince anlamı değişmiyor ya neyse."

"Dik başlı, asi ve cesur olduğunuzu duymuştum. Duyarlı, yardım sever olduğunuzu da. Anlayacağınız hazırlıklıyım."

"Hislerim duyarlı olmamı gerektirecek bir yardım isteyeceğinizi fısıldıyor. Buyurun, sizi dinliyorum."

"Bir süre annemi gözetim altında tutmanızı istiyorum."

"Bu kısmı biliyorum. Bilmediklerimi konuşursak zamandan kazanırız. Malum, bekleyen hastalar var. Ah nasıl unuttum, bir de bekçilik yapmam gereken bir öğretmen."

"Galiba istemeden sizi incitmişim. Bunu telafi etmek istiyorum. Hakkımda olumsuz kanıya varmanıza göz yumamam."

Telafi etmek için istediği şansın ne olduğunu anlamak için dikkatini kumral, ela gözlü, köşeli yüzlü, uzun boylu, yakışıklı adama verdi. Etkilenmemek mümkün değildi. Vücudunu saran koyu mavi kaşmir balıkçı kazağı, aynı tonda mavi kaşmir ceketi ve pantolon askısıyla film yıldızlarına benziyordu.

"Görüntüsüne bu kadar önem verdiğine göre kişiliğinde noksan olan bir şeyler olmalı. Ne tuhaf, yakından tanımayanlar böyle insanları ne kadar da tamam sanıyor," diye düşündü.

Tarık'ın anlattıklarına göre Ankara Hukuk'tan mezun bir avukattı. Birkaç yıldır annesiyle arası bozuktu. Annesini korumak, bir süreliğine evinden, hayatından uzak tutmak istiyordu. Hastaneyi amacına ortak edecek kadar nüfuzlu ve güçlü bir adamdı. Özgüveni de buradan geliyor olmalıydı.

"Anlattıklarınız içinde endişenizin nedenine rastlayamadım."

"İçinde olduğumuz siyasi durum malumunuz. Beni endişelendiren annemden ziyade çevresi. Onu kullanıyorlar, aklını çeliyorlar. Ve ben bu durumdan hiç hoşnut değilim."

"Annenizle dün tanıştım Tarık Bey. Neyi yapıp yapmaması gerektiğini bilecek kadar akıllı ve zeki bir kadın. Bence sizinki tamamen vesvese... Ya da anlatmadığınız başka şeyler var."

"Katiyen. Tanıyınca hak vereceksiniz. Bazı insanlar olmak istedikleri kişileri güzel oynar."

"Sizin o insanlardan biri olmadığınızı nereden bilebilirim," dedikten sonra şüpheli bakışlarla devam etti.

"Neyse konunun uzamasını istemiyorum. Zaman, kaygısı ve telaşı olanın aleyhine işler Avukat Bey. Bu durumda zamanı doğru kullanmak sizin lehinize. Anlatmak istediğiniz başka mevzu yok ise işime dönmek istiyorum."

"Anlaşılan yanlış doktordan medet ummuşuz."

Tarık'ın cümlesindeki imadan, Süheyla'nın izne ayrılmasında avukatın parmağı olduğunu anlayan Sabia, tedirgin olmanın verdiği refleksle ayağa fırladı.

"Anlaşılan anlamadığım çok şey var."

Tarık detay vermeye mecbur kalmanın verdiği çaresizlikle zamanı ve durumu kendi lehine çevirmeye çalıştı.

"Size her şeyi anlatacağım ama hastanede olmaz. Sizi hastalarınızdan çalıyormuşum gibi geliyor. Eminim ki onların da en az benim kadar size ihtiyacı var. Dinleyince hak vereceksiniz, öyle ayaküstü anlatılacak kadar basit bir konu değil. Diğer doktorların ve Başhekim'in yanlış yorumlamasını, benim yüzümden başınızın ağrımasını istemem. Yemek davetimi kabul ederseniz beni çok mutlu edersiniz. Olmadı bir kahve ikramı... Bu arada, bir yakınınız için avukata ihtiyacınız olursa elimden geleni yapmaya hazır olduğumu da bilmenizi isterim. Ukalalık olarak düşünmeyin ama çözemeyeceğim dava yoktur."

Tekdüze hayatının, geçmişini merak ettiği bir kadın ve oğlu tarafından hareketlenmesinden keyif almaya başlayan Sabia, avukatın teklifini geri çevirmedi. Hayatı boyunca uzak durması istenen şeylere, karşı konulamaz bir yakınlık duymuştu. Bu defa da öyle oldu. Mehmet amcasına verdiği

sözü unuttu, Tarık'ın ve yasağa boyun eğmemenin heyecan veren çekim alanına girdi. Diğer yandan da babasına ulaşmak için önüne bir fırsat çıkmıştı ve bunu değerlendirmek istiyordu. Madem ki adamın annesini koruyacaktı, o da babasını bulmasına yardım etmeliydi. Karşılıklı özveri adil olandı.

"Kabul," dedi. "Umarım anlatacaklarınız buna değer. Aksi halde..."

"Aksi halde güzel bir yemek yanınıza kâr kalır. Zamandan başka kaybedeceğiniz bir şey yok."

"Hakikati arayanların yolu illaki bir gün kesişir"

Son hastasını gören Sabia, çantasını ve kabanını alarak hastaneden çıktı. Atatürk Bulvarı ile Tuna Caddesi'nin kesiştiği bölgede oturan, üniversite yıllarından tanıdığı avukat arkadaşı Nevbahar'a uğrayacak kadar zamanı vardı. Nevbahar da aynı üniversitendi. Öğrenci eylemlerinde, okul içindeki etkinliklerde görev almış, sosyal, haliyle çevresi geniş bir öğrenciydi. Yakın dönemlerde okudukları için Tarık'ı tanıyacağını düşünüyordu. Kahvelerini yudumlarken konuya girdi. Ayrıntılarıyla tarif ettikten sonra adını söyledi.

"Tarık Sarih"

Nevbahar'ın boş bakışlarını görünce tekrarladı.

"Üniversite birkaç Tarık vardı... Ama Sarih soyadında Tarık tanımıyorum. Anlattığın kadar yakışıklı ise görmemem imkânsız. Galiba yakışıklı avukatımız bizim değil, senin onu tanımanı istiyor," dedi muzipçe gülümseyerek.

Sabia sorularının yanıtsız kalmasının hayal kırıklığıyla yemek için buluşacakları Kızılay yakınındaki kulübe gitti.

Tarık kendisinden önce gelmişti. Sohbetin giriş faslından sonra zihnine ağırlık veren soruları cümlelerinin ara-

sına dağıttı. Kızılay'dan girdi, okulunu, dönemini öğrenmek için konuyu öğrencilik yıllarına getirdi.

"Hukuktansınız, Cebeci'den... Kim bilir 60'lara dair ne anılarınız vardır."

Sabia'nın niyetinin farkında olan Tarık, avukat olmanın verdiği kıvraklıkla cevap verdi. Sorduğu tarihlere ve yere vurgu yaparak, kendini öznelikten çıkararak örnekledi.

"Ankara'da okuyan herkesin Kızılay'da unutamayacağı anıları vardır. Mesela 60'ın Mayısını iyi hatırlarım. Üniversiteli abilerden bir grup, 5 Mayıs'ta, Saat 5'de Meclis'ten Çankaya'ya gidecek olan Celal Bayar ve Adnan Menderes'i alkışlamak için Kızılay'da toplanırken, diğer gruptaki abiler karşı gösteri yapmak için, *Beşinci ayın beşi, saat beşte Kızılay'da* açılımını 555K parolasıyla kullanmış, yuhalamak için gitmişti. Biz de peşlerinden."

"Siz hangi gruptaydınız?"

Sabia'nın aradığı yanıtı tek bir cevapla verebilirdi ama henüz erkendi. Haftalardır peşinde koştuğu kadını bir günde kaybetmek istemiyordu.

"14-15 yaşlarında gösterilere saf tuttuğun için değil, büyümeye hevesli olduğun için gidersin. Seni götüren abi nerede duruyorsa senin safın orasıdır. Grubun doğruları senin doğruların olur."

"Peki ya üniversitede?"

Sabia'nın ısrarlı sorularıyla sıkışan Tarık konuyu değiştirmeye çalıştı. Sabia'nın gözlerine çapkın gülümsemesiyle bakarak,

"Galiba annem benden önce davranmış."

"Ne demek istediğinizi anlayamadım."

"Aramız bozulmadan önceki mevzumuz buydu. Bilirim ısrarcıdır. Aklınca o da benim özgürlüğümü kısıtlamak is-

tiyor. Eminim meslek sahibi, iyi aile terbiyesi almış arkadaşınızla baş göz etmenizi istedi. Siz de hakkımda tahkikat yapmaya geldiniz. İstediğiniz kadar detay verebilirim. Maddi durumum hiç de fena sayılmaz. Kumarım yok, içkim arada sırada. Kadın mevzularına her sağlıklı erkek kadar yakınım. Hiç evlenmedim. Kız arkadaşlarım oldu ama hiçbirini vazgeçemeyecek kadar sevmedim. Kâfi mi, devam edeyim mi?"

"O avukatsa ben de psikiyatrım. Hodri meydan," dedi içinden Sabia ve sesli devam etti.

"Kişisel olmayan bir soru sorduğumda, kişisel bir sorunun yanıtını aradığımı düşünerek konuyu değiştiriyorsanız ya bana itimadınız yok ya da söyleyeceklerinize. Bazı sorular karakteri tahlil etmek için sorulur. Gururunuzu incitmek istemem ama aranızda her ne geçtiyse, anneniz adınızı anma gereği dahi duymadı. Size ve müstakbel *Sarih*'e şimdiden mutluluklar dilerim. Benim gayem babamı bulmak. Avukat olduğunuz için danışabileceğimi düşünmüştüm," dedikten sonra, gözünden düştüğünü ima eder gibi bakışlarını Tarık'tan alıp tabağına indirdi. Tabağındaki eti kesmek için bıçağı kavradı ve "Gerçi danışmak için de güvenmek lazım ya," dedi alaycı bir tavırla son cümle olarak.

Tarık'ın aklı Sabia'nın cümlesindeki, *müstakbel Sarih*'e takıldığı için imasını anlamadı. Soyadının Sarih olmadığını söyleyip söylememek de kararsız kaldıysa da annesini ve kendisini tehlikeye atmamak için vazgeçti.

"Fazla ciddiye aldınız. Ortamı neşelendirmek için şaka yapmıştım. Bu vesileyle kendimden bahsetmek istemiştim."

"Birbirimizi şakalaşacak kadar tanımıyoruz Avukat Bey."

"Ben seni çok iyi tanıyorum. Haftalardır izliyorum, hastaneye senin için geldim," diyemedi Tarık. Sabia'nın bilmek istediklerini anlatarak devam etti.

"O zaman özetleyeyim. Annem hükümetle yakın olmamdan ve Adalet Partili vekillerle ve eski Demotrat Partili işadamlarıyla yakınlığımdan rahatsız. Ben de onun siyasi meselelere karışmasından rahatsızım. Çok defa tartıştık ama vazgeçiremedim. İki ay önce örgüt üyeliği suçundan evinden aldılar. Polis müteferrikasından[4] sayemde kurtuldu. Gözaltını kayıtlardan sildirmem epey zor oldu. Ancak tüm kayıtları ve ellerindeki adresi sildiremedim. Görüşmediğimiz dönemlerde kontrol edemiyorum. Bildiğim kadarıyla yine tehlikeli işler peşinde. Bir daha yakalanırsa ben de yardımcı olamam. Annemi çok seviyorum ve onu zindanda görmek istemiyorum."

Tarık'ın annesine karşı korumacı tavrından etkilense de ardında başka kaygıların olduğunu tahmin eden Sabia kibarca gülümseyerek kadehini Tarık'ın kadehine dokundurdu. Sözlü dokundurmaya devam etmek için de kadehte kalan şarabı tek yudumda içti ve "Başkaları için çok üzülen ve endişelenen insanların üzüntülerinin altında çoğu zaman kişisel kaygılar saklıdır," dedi.

"Kabul ediyorum. Yılların çabasını onun şahsi davaları uğruna heba edemem. O hastanede oldukça, aklım da kalbim de daha huzurlu olacak."

"Peki, annenize ya da kendinize, biçtiğiniz süre ne kadar?"

Tarık bir kez daha susturdu içinden geçenleri. "Yazmaktan vazgeçirene kadar," diyemedi. Bazı dostlarının rahat-

---

4 Yakalanan her türden zanlının ilgili makamlara sevk edilmeden önce karakolda bekletildiği, gözaltında tutulduğu yer.

sızlık duymasından dolayı muhalif yayın organlarına savaş açanların arasında olduğunu itiraf edemedi... Yanıtı, kulağa en güzel gelen duyguya, yani sevgiye bağladı.

"Emin olun çok uzun bir süre olmayacak. Belki bir, belki iki ay... İnanmadığınızı bakışlarınızdan okuyabiliyorum ama yanılıyorsunuz. Kaygılarım anneme olan sevgimi değiştiremez. Sevgi güzel doktor, hatırlatırım sevgi kutsaldır."

"Diyelim ki size inandım ve kabul ettim. Ancak sadece giriş çıkışları denetleyebiliriz. Bu işin bahçesi var, koridoru, ziyaretçisi var... Özgürlüğünü bu denli kısıtlamak korumaktan çıkıyor. Annenize sevginizi takdir etsem de iyi bir evladın öncelikle annesinin kararlarına saygı duyması gerektiğini düşünüyorum. Saygı Avukat Bey, bence saygı daha kutsaldır."

Tarık konuştukça, Sabia'nın aklına babasının saygının önemini aşıladığı nasihatleri geliyor, Nedret Öğretmeni kollama ihtiyacı hissediyordu.

"Sizi temsil eden davranışlarınızdır, beklentileriniz değil. Anneniz, vatanını seven cesur bir öğretmen. Tıpkı babam gibi.

Saygı, kişiye ya da onun kararlarına verdiğiniz değerle doğru orantılı nottur. Üzgünüm ama çıkarımlarım, beni size değil, annenizin kararlarına yakın tutuyor. Demem o ki, sevginiz sizi bağlar ama saygı karşınızdakini de."

"Ancak unutmayınız ki gerçekleri öğrenmeden yola çıkanlar yollarını şaşırırlar."

"Mutlaka! Ama bahsettiğimiz şey, gerçeği görmek istemeyenlerin, gerçekleri konuşanları etrafında istememesine daha iyi bir örnek.

Mesleğiniz icabı biliyor olmalısınız, hakikati arayanların yolu da illaki bir gün kesişir."

"İşte tam da bunu söylemek istiyordum. Kesişmesini istediğim için buradayım. Babanızın cezaevinde olduğunu ve onu çok merak ettiğinizi biliyorum. Dedim ya, sizinle ilgili her konuda dersime çalıştım. Konuyu fazla uzatmayacağım. Son sözüm, anneme karşılık babanız..."

Konunun babasına gelmesi, bunun pazarlık konusu yapılması Sabia'yı çok şaşırttı, aynı zamanda da öfkelendirdi. Kendisini kullanılmış gibi hissedince yüzü gerildi, sesi cid-dileşti, duruşu dikleşti, bakışları keskinleşti. Sosyalist bir babanın kızı olmanın verdiği gururla,

"Anladım, hukukun üstünlüğü değil, üstünlerin hukuku var diyorsunuz. Siz kapitalist zihniyetler pek haz etmezsiniz ama Karl Marx'ın, 'Son sözler, yeterince doğru söz söylememiş aptallar içindir' sözü tam da şu an içimden geçen cümle," dedi

"Aptal değilim güzel Doktor. Bu anlamsız davalar uğruna anne babamızın hayatlarının heba olmasını istemeyen bir evladım. Sizin gibi kırıcı üslupla söylemeyeceğim ama sizin dilinizden devam edeceğim. Lenin de der ki, 'Marx'a kadar filozoflar hep dünyayı yorumlamakla yetindiler, oysaki mesele yorumlamakla yetinmek değil, onu değiştirmektir.' İthamsız, tarafsız, bir Martin Luther King sözüyle de tartışmayı sonlandıracağım. 'Bir sorunu çözmenin en iyi yolu nedenini yok etmektir.' Nedenleri yok etmek için önce nasıllara cevap aramamız gerektiğinde mutabık isek, rica ederim bundan sonrasını bana bırakın ve güvenin. Siz babanıza kavuşun, ben de annemi koruyayım. Göreceksiniz ki her şey yoluna girecek," dedi ve anlaşmak için elini uzattı. Sabia havada asılı kalan ele bakarken düşündü.

"Tarık'ın kendisinden rica ettiği talep, Başhekim'in emir olarak verdiği görevdi. İşini kaybetmemek için zaten emre

uyması gerekiyordu. Kaldı ki Nedret Öğretmenin dik duruşunda babasından izler bulmuştu. Onu memnuniyetle koruyabilirdi. Tarık, iddia ettiği gibi babasına kavuşmasını sağlarsa, hayatında yaptığı en güzel anlaşma, verdiği en doğru karar olabilirdi."

Yine de kolay kabullenmiş gibi görünmek istemedi. Eli Tarık'ın eliyle birleşirken, cümlesi dilinden ağır ağır döküldü.

"Suçluluk duygusu içinde kıvrananlar, vicdanın sesini duymamak için yalan söyler. Seçimleriniz kaderinizi yaratacak Avukat Bey. Beraberinde benimkini de. Umarım pişman olmayız."

Fikret Sağlam / Sincan-ANKARA / 1977

"Allah evladıma nefes olasın diye yollamış seni..."

Tıpkı yazgılarını paylaştıkları gibi yumurtalarını paylaşan öğretmen dostlarımın hikâyesinden kendiminkine döneyim.

Antalya, Aksu Köy Enstitüsü, 1940-1941 öğretim yılına.

Ustamın ocağından devletin kucağına giderken üzerime öylesine güçlü bir burukluk çökmüştü ki, iki gün süren üç ayrı tren yolculuğuna dair hatırladığım tek şey, yolculuk boyunca kara kara düşündüğüm. Yeni hayatımın hazırlayacağı sürprizlerden habersiz, geri dönüşü olmayan bir yoldaydım ve sanırım içten içe epey korkuyordum.

Gideceğim yer, Aksu bucağı yani eski adıyla Karanlık Sokak, Antalya'ya 16 km uzaktaydı. Yoldan geçen

bir at arabasının arkasında, önce Ustamın bacısının köyüne gittim. Adres sormak için durdurduğum kadının, Behiye Derbey adını duyunca yüzünde beliren eğreti bakış ve "Niye sorup durusun dul garının evini. Birilerinin selamını mı götürüvericen yoğsa," deyişi ilk şaşkınlığım oldu.

"Ağabeyinin selamını götüreceğim," dediğimde, aynı eğreti tavırla, "Götürüver bari. Garı da az değilmiş, ağbi, amca getiri, götürü duru. Mayası bozuk, şeher garısı garı," sözü ise ikinci şaşkınlığım.

Aldığım tarifle ağaçların, çalıların iç içe geçtiği yemyeşil bahçenin içindeki tek katlı ahşap eve geldim. Birkaç kez, "Kimse yok mu, Behiye Ablaaa!" diye seslendim. Açan olmayınca kapının anahtar deliğinden sarkan düğümlü ipi çekerek kapıyı araladım. Başı tülbentle sarılı, buram buram karanfil yağı kokan, yaşadığı acıların, çilelerin izlerini yüzündeki çizgilere gizlemiş, Ustamın bacısı olduğunu tahmin ettiğim bir kadın kapıda belirdi.

Önce tedirgin oldu, Ustamın selamını almasıyla yüzüne çocuksu bir neşe yayıldı ve heyecanla buyur etti. Yer yer sıvası çatlamış duvarlar, ocağın isiyle grileşmiş ve eprimiş perde yoksulluklarını belli etse de, raflarda boy boy dizili kalaylı tabaklar, sahanlar ve bazı eşyalar geçmişte durumlarının iyi olduğunu gösteriyordu.

Yarım saat kadar sohbet ettikten sonra evinin önündeki –selden, yağmurdan korunsun diye etrafını kazıp, ada gibi ortada bıraktığı– bidon boyu kuyudan –hani çoğunuzun ambar dediği– dar günler için sakladığı bulguru alıp geldi. Bizde de vardı bu kuyudan. Sanırım vergiler nedeniyle mahsulü saklamak içindi.

Eleyip içine karışan toprağı ayıkladı. Bulguru sade suya haşlarken, "Bu kış amansız geçtiydi. Harman zamanı yağan yağmur belimizi büküjverdi. Köpeğimiz Sadık ölünce, mahsulden ayırdığımızı köyün hırsız gençlerine kaptırdık. Yazdan mahsulüm fena değildi, ama buğdayı, arpayı da öğüttüremedik. Nicedir ekmeğe hasret kaldık. Dar günleri atlatayım, yolluğunu bile hazır ederim," dedi utanarak. Oysa benim köyümdeki durum bundan farklı değildi. Alışıktım yokluğa.

Bir gün evvelden kalan, yarım tabak patates yemeğini, soğanı, bahçeden topladığı domatesi, acuru sofraya yayınca, sofranın zengin görüntüsünden mutlu olmuş olsa gerek, yüzü aydınlandı. Ben de içi rahatlasın diye, "En sevdiklerim," dedim.

Yemeğimi yerken yaşadıklarımı anlattım. Hem şaşırdı hem de yanıma gelip şefkatle başımdan öptü. Sıra kendini anlatmaya gelince utanarak geçiştirdi. Gözleri bazen hayatı kucaklar gibi baktı, bazen hayattan vazgeçmiş gibi. Fakat sevdiğimiz kişi ortak olunca adeta hislerimiz ve dertlerimiz ortak oldu, geç saate kadar Ustam ve benden konuştuk.

Dürülü yatağı tandırın kıyısına serdi, titreyen sesiyle, "Semih'imin yatağıdır, sıcak sıcak yatasın, geç oldu artık dinlenesin," deyince,

"Semih," dedim, "kocanız mıydı?" Yanıma çöktü, bağdaş kurdu, kelimeler dilinden peş peşe döküldü. Sanki hızla anlatınca acıyı daha az hissedecekmiş gibi aceleciydi.

"Leyla'nın ağabeyiydi. 2 yaştı araları. Yaşasa idi senin yaşında aslan gibi bir yiğit olacaktı. 4 yıl evveldi, tarlaya çavdar biçmeye gittiydi. Ahlatın dibinde uyu-

ya kalınca yılan sokmuş, oracıkta vermiş canını. Bize ölüsünü getirdiler. İsmail'in canı ilk o gün eridi. Epey bi zaman iş güç edemedi. Çok geçmedi ağa olacak Şehmuz domuzu topraklarımıza göz koydu. 'O mendebura çöpümü satmam dedi,' epey direndi. Husumet uzadıkça uzadı. İki gün yok oldu ortalıktan. Meğerse gamzelim ağaca asmış kendini. Gamzeli İsmail derlerdi benim adama. Gülünce yanakları çukurlaşır, gamzeleri belirirdi. Semih'in ölümünden sonra çok acı çekmişti ama beni yalnız koyacak adam değildi. İnanmadım, gayrı elden bir şey gelmedi. Benim canım da evimin iki erkeğini kaybedince eridi de Leyla için canımı çekiştirir dururum. O da iyicene içine kapandı. Ne insan içine çıkar ne konuşur. Allah'ın izniyle kursun evini barkını. Bana uzun yaşamak lazım değildir. Varırım İsmail'imin, Semih'imin yanına."

Anlattıklarına pişman mıydı, acısı mı depreşti bilmiyorum, birden sustu.

Yerinden kalktı başka odaya gitti. Çok geçmedi, yanında kızıyla geri geldi. Anladığım kadarıyla korkudan kızını başka odada tutmuş, kim olduğumu anlamadan çıkarmamıştı ya da Leyla benden çekindiği için saklanmıştı.

Uzun siyah saçlı, ela gözlü, yanağı gamzeli, küçük burunlu, burnunun üzeri yer yer çil kaplı kız, yüzünde mahzun bir gülümsemeyle odaya girdi. Annesi o arada enstitü için geldiğimi söylemiş olsa gerek ki, odaya girmesiyle okula gidemediğini söyledi. Ardından öğretmeni ve arkadaşı olmamı istedi ve utanarak kitabımın olup olmadığını sordu.

Benim çocukluğum da iç acıcı değildi ancak Leyla'nın yalnız, meraklı ve ürkek hali beni çok sarstı. Kendimi ilk defa abi gibi hissettim.

Yıllar yaşa yaş koyuyor, fakat fikren ve vicdanen büyümek isteğe bağlıymış. Leyla ile daha iyi anlaya-caktım, büyümenin alınan sorumlulukla ve yapılan fedakarlıkla ilgisi olduğunu.

Leyla'yla ilgili anlatacaklarım elbette bu kadar değil. Epey uzun. Bir ömre bedel denir ya işte tam öyle. Tabii mecazi anlamda. Vakit oldukça tüm detaylarıyla anlatacağım. Anlatayım ki yerin kararlarımı, öfkelenin yaptıklarıma. Fakat bilin ve ders çıkarın, bir ömür nasıl heba edilir. Hatta iki ömür. Belki de daha fazla...

Leyla'nın odadan çıkmasıyla Behiye abla devam etti. Uzun zamandan sonra birine açılmasının yarattığı tedirginlik her mimiğinden anlaşılıyordu.

İlçeden köye gittiği için o da Ustam gibi diğerlerinden farklıydı. Kocasından kalan epeyce tarlanın ancak az bir kısmını ekip biçebildiği için kıt kanaat geçiniyorlardı. Bir süre dikiş dikerek geçimini sağlasa da nicedir dikiş için de gelen kalmamıştı.

Ağa'dan bahis açmamla, yüzüne birden öfke ve acı yayıldı.

"Bazı ağalar iyidir amma bazılarının kanı bozuk olur. Dul kalmış kadını ganimetten sayar. Dara sokar ki kolayına ikna etsin. Şehmuz olacak o ağa bozuntusu şeytan, kocamın ölümünün kırkına aracıyla haber etti. Aklımı kullanacakmışım, nikahsız karısı olacakmışım, rahata erecekmişim. Ölürüm varmam dedim. Günahı boynuna amma hissederim be oğul, İsmail'in celladı bu adamdır. Vaktiynen toprağımızı istediydi,

şimdik de karılığımı ister. Bak gör az büyüse Leyla'yı da oğluna ister. Derdi biz değiliz. Arkamız beş yüz dönüm, dere yanı arazi bizimdir. Kıymetlidir, bereketlidir ama ekemem bir başıma. Aza uza bakmadan satıp köyden gideyim istedim ama ağalarından destursuz alan çıkmadı. Bunca zulmü yetmemiş gibi bir de üstüne bakkalla, köyün evli adamlarıyla düşüp kalkıyor diye iftira yaymaz mı? El içine de çıkamaz oldum. Ne deyim ki, kurban olduğum Allah ona da gün yüzü göstertmesin. Bu domuz yüzünden dilim beddua tanıdı.

Köyün karıları desen ayrı fecaat. Taktılar kızımın okumasına. 'Okuyup allame mi olacak? Gız gısmısının yeri evidir. İffetini gaybetti miydi, ezerler başını,' dediler diye ben de yasak ettim, çitin ardına bile koymadım sabiyi. İkiden sonra mektebe göndermedim. Bilirim için için bana kinlidir. Anayım ben ana, istemem mi okusun, köy yerinden kurtarsın kendini. Ama onca lafın önünde duracak gücüm kalmadı. Sen geldin ya, içime su serpildi be oğul. Allah rızasına iki satır öğrettin miydi yavruma, azıcık gönlü olur. Ben de ömür billah duacın olurum," dedi.

Behiye ablanın acıklı yaşam öyküsü beni derinden sarstı. Elimden geleni yapacağıma, izinli günlerde yanlarında olacağıma, Leyla'ya ders çalıştıracağıma söz verince peş peşe dualar etti. Fakat bir cümlesi vardı ki –"İlk gördüğümde anladım, Allah kızıma nefes olasın diye yollamış seni. Evladımın dualarını kabul etmiş"– işte o cümlenin yıllar sonra yazgım olacağını nereden bilebilirdim.

Geçirdiğim iki güzel günden sonra yanlarından ayrılarak enstitüme gittim. Güneyi, batısı ormanlık,

kuzeyi fundalık tepelerdi. Tepe ile yerleşke arasında çöküntü bataklık vardı. Rüyalarımda gördüğümden çok daha geniş ve büyüktü. Öğrenci başkanı Memduh enstitüyü gezdirdi ve kuruluşunu, taş ve tuğla yıkma tekniği ile betonarmenin birlikte kullanılarak karma yapı sistemiyle inşa edildiğini anlattı.

Köyün toprak sahiplerinden ve Ahmet Ağa'dan iki bin dönüm arazi satın alındığını, yerleşke çevresinin Macun Köyü'nün Osman Ağa'sından alındığını, 1940'ın Nisanında, Çifteler'den gelen 18 öğrencinin yaptığı 8 barakayla inşaata başlandığını, bu süreçte Macun Köyü ilkokulunun merkez olarak kullanıldığını, ilk haftalarda bazı öğrencilerin çadırlarda ve sırtlarında getirdikleri şiltelerin üzerinde yattığını, Köy halkı, "Biz namazımızı evde de kılarız. Talebeler camide kalsın," deyince, öğrencilerin dört ay kadar geceleri camide kaldıklarını da bizden önce gelenlerden duydum. Hatta ilk sene için Antalya, Muğla, İçel'den 30 kız 30 erkek öğrenci alınması öngörülmüş, ancak okuyacak 30 kız bulamayınca eğitime eksik başlanmış.

Düşünün ki 83 öğrenciyle barakalarda eğitime başlayan enstitü 751 mezun verecek kadar büyüyecekti.

Memduh'la birlikte idareye gittik. Müdürümüz Talat Ersoy ve ikinci müdürümüz Halil Öztürk'le tanıştım. O kadar kıymetli, özverili, emektar insanlardı ki... Ne yazık ki Hasan Âli Yücel'in yerine Şemseddin Sirer'in atanmasıyla müdürlerimiz değişecek, Tugay Ağa'nın damadının müdür olarak atanmasıyla Aksu'da da kıyım yaşanacaktı. İki dersi veremediği için bin öğrencinin üç yüz ellisi enstitüden atılacaktı.

Neyse hazin kısma sonra girerim, şimdi ilk günüme döneyim.

Eğitim şefine evraklarımı verdim. Birkaç soruyla mülakat yapıldıktan sonra o gün gelen yedi kişiyle birlikte kolunda kırmızı şerit bağlı nöbetçi öğrenci eşliğinde saç tıraşımız yapıldı. Ambardan ikişer takım iç çamaşırı, bir şapka, ikişer gömlek ve çorap, birer ceket ve pantolon ve postal aldık. Kopya kalemiyle üzerlerine adlarımızı, numaralarımızı, sınıflarımızı yazdık. Ardından yumağa geçtik, yıkanıp paklandıktan sonra şalvarlarımızı, yamalı urbalarımızı çıkardık, yeni giysilerimizi giydik, eskileri giysi torbalarına koyup etüt odasına bıraktık. Hele de pantolonu giyinirkenki heyecanımı hiç unutmam. Bazı arkadaşlarımızın pantolon diyemediği için ilk günler bol paça deyişini de. Gururla birbirimize baktık, büyük adam gibi görünüyorduk. Bey gibi, önemli insan gibi... Hatta bir arkadaşım önünü ilikler gibi yapıp şakadan, "Fikret öğretmenim, yok yok Fikret Bey öğretmenim," dedi diye nasıl mutlu olmuştum. İlk defa adımın arkasına bey gelmişti. Sakat Sağlam'ın oğlu Fikret ya da çaycı yamağı Fiko değil, Fikret Bey. Mektepli Fikret, Öğretmen Fikret, Muallim Fikret... Saatlerce aklımdan çıkaramamış, ağzım kulaklarımda dolaşmıştım. Hey gidi günler...

Yemek kampanasının çalmasıyla, önünde çam fidanları dikili, büyük bir yemekhaneye gittik. Bu arada kampana dediğim de, yüksekteki kalasa asılmış bir ray parçası. Eline bir demir alıp vurdun mu, çıkan ses enstitünün her yerinden duyulurdu.

Enstitüye daha evvel gelenleri giysilerinin bozarmışlığından ve yüzlerinden ayırt edilebilirdiniz. Bizlerin

yüzü soluk, yanakları içine çökük, teni sarımsıyken, onlarınki daha pembeceydi ve yanaklarında çukurlar yoktu. Bir seneye yanaklarımdaki çukurların dolacağını düşünerek mutlu olmuştum.

Yemekhane nöbetçileri biz gelmeden önce masalara bakır tabak, bardak, çatal, kaşık ve su güğümünü dağıtmıştı. Ortada büyükçe iki karavana vardı. Sınıflara göre ayrılan onar kişilik masalardan birine oturduğumda fark ettim ki, öğretmenler öğrencilerle birlikte yiyordu. Her gün değişen masa nöbetçisi, mutfaktan karavanaları alıp tabaklara dağıtırken, öğretmenler yeni gelenlere yemekhane nöbetçilik sisteminden ve kurallarından bahsettiler. Nasıl yemek yenileceğinden, giyim kuşama varana kadar, usanmadan, kızmadan anlatıyorlardı. Biliyorum okurken komik geliyordur. Gelmesin arkadaşlar. Bizler yoksul köylü çocuklarıydık. Evlerimizde masamız, sandalyemiz yoktu. Yer sofrasında ya da yere serilen örtünün üzerinde bağdaş kurarak yemek yerdik. Çoğumuz demir kaşıkla ve çatalla enstitüde tanıştı. Çatal kullanmayı bilmediği için damağına saplayan arkadaşlarımız da oldu, tahta kaşıktan demir kaşığa geçtiği için bir süre çorba içemeyenlerimiz de. Size komik gelenler bizim için olağan, size vasat yahut ucuz gelenler bizim için lükstü.

Etli yemek her zaman çıkmazmış, şansımıza o gün etli taze fasulye, pilav, irmik tatlısı ve en önemlisi yanında fırından çıkmış yumuşak ekmek vardı. Ekmek aynı kalınlıkta kesilmediği zaman arkadaşlarımızın arasında küçük çapta çekişme yaşandı. Bizler buğdayı değirmende öğüttürmek için kilometrelerce yolu yayan giden, unun ve ekmeğin kıymetini bilen, açlığını çeken

çocuklardık. Her kırıntısına sahip çıkmamız da bu yüzden. Hâlâ öyledir; un, buğday kutsaldır, nimettir, yerde kırıntı görsek alır öper başımıza koyar, ayak altında kalmasın, kuşlar yesin diye yüksek yere kaldırırız.

Yokluğu bilmeyen nimete saygı bilmez.

Şundan da emin olun ki, benim gibi pek çok arkadaşım enstitüde yediğini evinde yememiştir.

Bu yüzden, enstitüleri kötülemek için "İyi beslenemiyorlar, aç kalıyorlar," diye eleştirenlerine çok öfkelenirdik. Ziyafet sofralarında karınlarını doyuranlara az gelir tabii. Acaba kaç kere fukaranın sofrasına oturmuşlar? Anlayacağın, enstitülerdeki varlığı halka yokluk diye gösterenler, evlerimizdeki yokluğu görmek istemeyenlerdi. Tok nasıl ki açın halinden anlayamazsa, şehirli de köylünün halinden anlayamaz. Gerçi bazılarının derdi, anlayamamaktan ziyade, çıkarlarının anlaşılmaması için bahane yaratmak ya neyse, dağıtmayayım konuyu...

Yemek bitince, her masadan bir kişi boşları karavananın içine istifleyerek bulaşıkhaneye götürdü ve yeni gelenlerle birlikte enstitüyü gezmeye devam ettik. İkinci binadaki erkekler yatakhanesine gittik. İlk binanın birinci katında da kız arkadaşlarımız kalıyordu.

Temiz paktı yatak takımlarımız, fakat yastıkların içi boştu. Parçalanmadan ezilmiş buğday sapları halindeki samanla yastıklarımızı doldurduk. Varsın yastığımız samandan olsundu, kendimize ait yatağımız olmuştu. Zaten kısa süre sonra içlerini pamukla değiştirdik.

O yıllarda köylerde bitlenme çok yaygındı. Yatakhanelerdeki ranzalar ağaç olduğu için tahtakurusu da

çok olurdu. Bir de köyün köylünün başının belası sivrisinek. Haliyle sıtma da çok yaygındı. Bu yüzden genel temizlik günlerine çok önem verilir, ranzalar, karyolalar sabunlu sıcak suyla yıkanır, temizlikten sonra yorgunluğumuzu atmamız için eğlenceler tertip edilirdi.

Birkaç yıl sonra DDT adında böcek öldürücü ilaçlar geldi ve haşerat epey azaldı. Bizler bilinçli kullansak da ne yazık ki köylü ilacı bilinçsizce kullanıyordu. Hatta bazıları derisine sürüyordu. O günlerde ne kadar zararlı olduğunu bilmiyorduk, sonra Hanya'yı, Gonya'yı gördük. Dergide çok yazdık, "Kanser yapıyor, bunamaya sebep oluyor, kullanmayın artık," dedik. Dedik de kime?

Yarın bir gün, "Bu adamlar sağlıklı beslenirdi, köylerde doğal ortamlarda yaşarlardı, neden kanser oldular," diye sorarsanız, ülkeye sokulan sağlıksız yiyecekleri, içecekleri, tohumları, ilaçları sayarken DDT'yi, benzer tarım ve böcek ilaçlarını saymayı unutmayın olur mu? Bastıra bastıra söyleyin ki, bizden ve sizden sonrakiler kullanmasın. Balık ve kuş dahil olmak üzere pek çok hayvan türünün soyunun tükenmesine sebep olduğu için Avrupa'nın birçok ülkesinde ve Amerika'da yasaklanmış diye duyduk. Bakalım bizde ne zaman yasaklanacak?

Enstitüye gittiğim ilk günden itibaren köyün içinden öğretmen yetiştirme projesinin çok akıllıca olduğunu düşünürüm. Bazı politikacılara göre yokluk, yoksunluktu, fakat varı, rahatı bilmeyen bizler için varlıktı, zenginlikti.

Yanık suratlı yoksul köy çocuklarının beyinlerindeki bulanıklığa ilk ışık enstitülerde tutuldu, karınları

orada doydu, en huzurlu uykular orada uyundu. Ne mutlu bana ki ben de o çocuklardan biriydim ve o ışıktan nasiplenebildim.

Unutmayın ki zenginlik kavramı izafidir arkadaşlar. Tıpkı mutluluk gibi. İşte o günler en zengin ve de en mutlu olduğum günlerdi.

"Zamanla akıl esarete boyun eğiyor"

Mahpusta insanın ruh hali ve sağlığı pamuk ipliğine bağlıdır. Ölüm ile yaşam arasında sıkıştığın hücrede ya umutla yaşama tutunmaya çalışırsın ya da yaşamaktan vazgeçersin. Vücut az hareket edince kafa daha çok çalışır. Hayatının, yanlışlarının üzerinden defalarca geçersin. Zamanla akıl esarete boyun eğer, her şey anlamını yitirir. Tıpkı dün ve önceki gün olduğu gibi. Uyku hepten terk etti beni. Ben de kendimi. Tam kendime gelir gibi oldum ki, Mamak'tan kalma nem, soğuk iliklerime nasıl işlemişse, bir bastırdı, tir tir titremekten, üç gündür elime kalem alamadım. Bugün biraz daha iyiyim ve gördüğünüz üzere pes etmemeye kararlıyım.

* * *

Haliyle kâğıt üzerinde verdiğim ara belli olmuyor. Fakat son cümlemi yazdıktan sonra korkunç sesler duymaya başladım. Üç saattir ne olduğunu anlamaya çalışıyorum. Ne yazık ki çözebilmiş değilim. Kesin büyük bir olay çıktı, belki isyan. Acaba asılan mı oldu? Gerçi bu saatlerde asmazlar ya, belli de olmaz.

Seslerin akıbetini çok merak etsem de haberdar olmak için gardiyanı beklemem gerekiyor.

Gardiyanların zamanla insafı, merhameti kalmaz. Fakat benim gardiyan biraz farklı. Beni koruyan gizli hayranım her kim ise onun tesiri olmalı. Sincan'da hatta Mamak'ta neler olup bittiğinden bile haber edecek kadar ilgili. Azıcık üzerine varsam dertleşeceğiz. Umarım bir an evvel yoklamaya gelir ve anlatır, aksi halde bu gece de uyku haram olacak.

Uyuyamadığım gecelerde aklıma enstitüdeki ilk gecem ve ilk sabahım gelir. Yeni giysilerimin ve temiz yatağımın içinde heyecandan midemde kelebeklerin uçuştuğu, kalbimin kulaklarımı sağır ettiği o gece... Öğretmenlerin öğrenciler gibi nöbet tuttuğunu, elinde gemici feneriyle odaya giren, üşümeyeyim diye kayan yorganı örten öğretmenimizi görünce anlamış ve çok duygulanmıştım.

Kırkların başında elektrik yalnız büyük kentlerimizde olduğundan enstitüye elektrik dinamoyla sağlanırdı. İdareli kullanmamız gerektiği için en geç saat 24'te kesilir, o saatten sonra karpit ışığına talim olurduk. Gece yatmadan önce yarımşar saat sesli kitap okunmasının yaşattığı hazzı, kızıma masallar, hikâyeler okuyarak devam ettirsem de sabahın altısında kampanamızın çalması ve nöbetçi öğretmenin "Günaydın paşalar," diye seslenmesinden duyduğum hazzın yerine bir şey koyamadım.

Yatağımızı düzeltir, el-yüz yıkadıktan sonra, arkadaşlarımızın hazırladığı, bir parça ekmek, yanında peynir, zeytin, reçel ve çaydan oluşan kahvaltımızı yapmak için coşkuyla yemekhaneye koşardık. Hizmetli sayısı çok az olduğu için tüm işleri öğrencilerin yapmasına ilk zamanlar şaşırsam da imecenin kendimizi

geliştirmemizde çok etkili olduğunu itiraf etmeliyim. Ki tüm bunlar Leyla'nın hastalığında, yokluğunda ve kızımı büyütürken çok işime yarayacaktı. Yemekten temizliğe, çocuğun bakımından, evin düzenine kadar her şeyin üstesinden layığıyla gelecektim.

Bir saatlik çalışmadan sonra tüm öğrenciler ve öğretmenlerimizle birlikte okulun bahçesinde toplanırdık. Belki bazılarınızın sabah ritüelimize dair duyumları olmuştur. Eminim dünyada eşi benzeri olmayan bir uygulamaydı. Koltuğunuzda otururken hissetmeniz pek mümkün olmayacaktır, fakat ben yine de yazacağım.

Ortaya bir anda akordeonlar, mandolinler, sazlar ve kocaman bir davul çıkardı. Fevkalade bir coşku ve düzen içerisinde kız erkek karışık, üçerli dizilerek iç içe geniş halkalar oluştururduk. Oyun başı, güçlü sesiyle, Haydi efeler, diye bağırınca mutluluktan içimiz titrerdi. Enstrümanların sesi kulağımızda yankılandıkça, öylesine coşkulanırdık ki, bıraksanız enstitüden ilçeye kadar omuz omuza halay çekerek gidebilirdik.

Oyun başının "Kollar" talimatyla bütün kollar aynı anda kalkardı. "Sek" dediğinde seker, "Çök" dediğinde çökerdik. Müthiş bir nizam içinde oynanan horon, halay, zeybek, ağırlama gibi yöresel oyunlar bittikten sonra türkülere geçerdik. Her öğrenci kendi yöresinden oyunları diğer öğrencilere hevesle öğretirdi. Böylelikle yöresel kültür değerlerimizin yerleşmesi, öğrenilmesi, tüm enstitülere taşınması sağlanırdı.

Şimdi sorarım size, en son ne zaman güne böyle dinamik, coşkulu ve mutlu başladınız? Cevabını o sah-

neyi gözünüzde canlandırarak verin derim. İşte biz her güne böyle başlardık. Bu bile enstitüleri kıskanmaları için bir sebepti aslında.

Bazılarımız atölyelerde, sınıflarda, laboratuvarda, bazılarımız ağaçların altında, açıkhava dersliklerinde, bağda, bahçede, tarım işliklerinde, ya da inşaat alanlarında, derslere, sınıflara göre gruplar halinde ayrılarak devam ederdik. Gün içinde dersler gibi alanlar da değişirdi. Küme başları, başkanlar, nöbetçiler sayesinde düzen öyle güzel işlerdi ki, enstitüyü ziyarete kim gelirse gelsin bu düzen değişmezdi.

Öğrenim süresi olan 5 yıllık eğitimimizin haftalık bölüşümü son derece özenle yapılmıştı: Kültür Dersleri 114 hafta, Ziraat Dersleri ve Uygulamaları 58 hafta, Teknik Dersler ve Uygulamaları 58 hafta.

Kültür Dersleri deyince öyle bir iki dersten ibaret olduğunu zannetmeyin.

Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Matematik, Fizik, Kimya, Tabiat ve Okul Sağlık Bilgisi, El Yazısı, Resim-İş, Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar, Müzik, Askerlik, Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı, Öğretmenlik Bilgisi (toplumbilim, iş eğitimi, çocuk ve iş ruhbilimi, iş eğitim tarihi, öğretim metodu ve tatbikat), Zirai İşletmeler Ekonomisi ve Kooperatifçilik derslerinden oluşuyordu.

Ziraat Dersleri ve Uygulamaları, bizi pek çok okuldan ayıran, özellikli derslerdi. Her biri kendi içinde meslek edindirecek kadar içerikliydi.

Tarla Ziraatı, Bahçe Ziraatı, Fidancılık, Meyvecilik ve Sebzecilik Bilgisi, Sanayi Bitkileri Zirai, Zootekni, Kümes Hayvanları Bilgisi, Arıcılık, İpekböcekçiliği, Balıkçılık ve Su Ürünleri Bilgisi ve Ziraat Sanatları...

Keza Teknik Dersler ve Uygulamaları da aynı şekilde. Övünçle söylemeliyim ki, Ustam sayesinde bu derslerde en başarılı öğrencilerden biriydim. Köy Demirciliği (nalbantlık, motorculuk), Köy Dülgerliği (marangozluk), Köy Yapıcılığı (tuğlacılık ve kiremitçilik, taşçılık, kireççilik, duvarcılık ve sıvacılık, betonculuk), Ayakkabı Yapımı, Terzilik ve kızlar için Köy Ev ve El Sanatları (biçki, dikiş, nakış, örücülük ve dokumacılık.)

Demeye çalıştığım şu ki, enstitüden mezun olan sadece ilkokul öğretmeni olmuyordu. Ziraatçilik, duvarcılık, demircilik, marangozluk, arıcılık, balıkçılık, bağcılık, inşaat konularını uygulamalı öğreniyor, bir nevi meslek sahibi oluyordu.

Tıpkı Hasan Âli Yücel'in dediği gibiydi:

"Biz köy enstitülerini sadece içerisinde nazari tedrisat yapılan bir müessese olarak almadık. İçerisinde ziraat sanatları, demircilik, marangozluk gibi ameli birtakım faaliyetlerde bulunduğu için okul adıyla anmadık, enstitü diye isimlendirmeyi uygun gördük."

Ve de okul müdürlerinin enstitüye kabul edilen öğrencilere yazdıkları mektuplardaki gibi. Ki benim en çok hoşuma gidenlerden biri Rauf İnan'nın yazdığıydı.

"Sevgili oğlum" yahut "Sevgili kızım," diye başlardı.

"Enstitümüze talebe olarak seçildin. Sana müjdeler ve kutlarım. Enstitümüzde hem okumanı, tahsilini ilerletecek hem de ileri usullerde ziraat öğreneceksin. Bağcılıkta, sebzecilikte, arıcılıkta, tavukçulukta, hayvan bakımında, makineyle ekim, biçim ve harman yapmasında, zahire hazırlamada çalışıp iyice yetişeceksin. Ayrıca bir de sanat elde edeceksin. Dokumacılık, dikiş makinası kullanmayı, halı dokumacılığını, bisiklet ve

motosiklet binmeyi, mandolin çalmayı da öğrenebileceksin. Burada çok çalışma ve çok iyi yetişmen için her şey var. Senden yalnız çalışmak."

Mektup bir nevi özetti. Yaşadıklarımız, öğrendiklerimiz emin olun çok çok daha fazlasıydı.

Anlayacağınız, sabah 6'da başlayan program gece 11'e kadar genel kültür, tarım ve teknik derslerle sürerdi. Yılda 11 ay, günde 8 saat ders, 1 saat kitap okuma, 2 saat ders çalışma zamanı, Cumartesi 4 saat, yani toplamda 44 saatlik bu program sayesinde görünürde 5 yıl olan ortaöğretim aslında 7-8 yıllık eğitime eşti. Bu da "Beş yıllık orta-lise eğitimiyle köy öğretmeni mi olunurmuş?" sorusuna bir cevaptır aslında.

Tabii anlamak isteyene. Fazlalık da büyüklük de izafidir yokluk çekene. Anlamak da zaman gibi izafi bir kavram. En genel izafiyet de yaşam.

Yaşamlarımızdaki bu değişim ve dönüşüm, algımızı, bakışımızı, beklentilerimizi şekillendirmeye başladıkça, okumanın ve sorgulamanın önemini kavrıyor, kazanımlarımızı gelecek kuşaklara aktarmayı, Cumhuriyetin şaha kalkmasını kendimize en önemli vazife sayıyorduk.

"İmkânsız ile mümkünün arasındaki fark insanın kararlılığında ve çabasında yatar"

İlk aylarda teknik derslerde kollara ayrılmadık. İşliklerde, inşaatlarda çalışan büyük sınıf öğrencilerine yardım ettik. Üç ay sonra erkekler marangozluk, yapıcılık, demircilik kollarından birini, kızlar ise dikiş, dokumacılık, tarım sanatları kollarından birini seçti.

Makine ve motor kullanmayı zaten her öğrenci bilmek zorundaydı.

Marangozluğu Ustamdan öğrendiğim için ben yapıcılığı seçtim. Harç karmayı, mala tutmayı, duvar örülecek yere ip germeyi, tuğlaları ıslatıp dizmeyi öğrendim.

Dinlenme saatlerinde ya kitap okur ya şiir, öykü yazar ya da mandolin çalardık. Ben son sene çeviri yapmaya merak salmıştım. Düşünsenize kendi dilinizi bile layığıyla konuşamayan köy çocuğuyken, enstitü sayesinde Almancadan Türkçeye kitap çeviriyorsunuz. Kulağa imkânsızmış gibi geldiğini biliyorum ancak kararlı ve azimliyseniz pek çok şey mümkün olabiliyor. İşte bu öğrencilerden biri de ben olacaktım. Hatta öğretmenlerimden takdir ve destek gördükçe İngilizceyi de öğrenecek, çabalarımla epey geliştirecektim.

Yabancı dildeki başarım sayesinde öğretmenlik yaptığım dönemde ilçedeki bir ortaokulun İngilizce derslerine girdiğimi hatırlıyorum da, öğrencilerim iki dil bilmemi, ney çalmamı, radyo tamir etmemi ne kadar garipsemişlerdi.

Haftalık eğlencelerimiz pek keyifli olurdu. Kış aylarında yağmur, kar olduğundan inşaat işleri azaldığı için hemen her hafta bir piyes sahnelerdik. İlk rolüm, Himmet'in Oğlu piyesindeki öğretmendi. Alkışlanmanın, takdir görmenin ne büyük gurur ve mutluluk olduğunu ilk defa enstitüde öğrendim.

Sadece öğrenciler takdir görmezdi, öğretmenlerimiz, müdürlerimiz de başarılarımızdan pay alırdı. Misal, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramlarında, ilin stadyumunda yaptığımız görkemli şölenler öyle takdir toplardı

ki, yer ve minder hareketleri, aletli jimnastik gösterileri, oyunlarımız coşkuyla alkışlanır, valilikten okul müdürümüz Talat Ersoy'a teşekkür mektubu verilirdi. Biz de onlara bu mutluluğu yaşatmanın gururunu yaşardık.

Yıl sonu etkinliklerimize, 17 Nisan enstitülerin kuruluş yıldönümlerine öylesine büyük bir özen ve özveriyle hazırlanırdık ki, tiyatro, resim, koro ve konser grupları kurar, güzel monologlar, şiirler, türküler, şarkılar eşliğinde, öğrendiğimiz ulusal oyunları, zeybekleri oynar, ortaoyunu, doğaçlamalar sunardık.

Bu etkinlikler, yeteneği olan arkadaşlarımızın sivrilmesi, yeteneklerinin açığa çıkması ve geliştirilmesi açısından fevkalade önemliydi.

Bu kadar detaya girmemin sebebi, enstitüyle hayatımızdaki değişimleri bilmenizi istediğim için.

Misal, beni ele alacak olursanız, artık çay değil, çimento yapıyordum. Tepsiye kaç bardak sığdıracağımı değil, binaya koyacağım tuğlaların sayısını hesap ediyordum. Öğrendikçe umut etmeye, başardıkça da geleceğime dair yeni hayaller kurmaya başlamıştım. Ki o güne değin elle tutulur hayal kurmamış olan ben, düşünün ki evimi ellerimle yapmanın hayalini kuruyordum.

Enstitüler bize, imkânsız ile mümkünün arasındaki farkın insanın kararlılığında ve çabasında yattığını öğretti.

Okumak, öğrenmek hayallerimi genişlettikçe, hayallerim için çabaladıkça büyüdüğümün de farkına varmaya başladım.

Demek ki yetişmek böyle bir şeydi. Birçok şeye yetişebilecek kadar kendini güçlü hissetmek. Sadece veri-

len vazifeleri yerine getirmek değil, kendine yeni vazifeler edinmek...

İzin günlerimde Behiye ablayı ve Leyla'yı ziyaret etmeyi ihmal etmiyordum. Enstitüden aldığım tohumları ekiyor, tamir ihtiyaçlarını gideriyordum. Ödünç dergi ve kitaplar götürüyor, Leyla'ya öğretmenlik yapıyordum. Leyla'nın gün geçtikçe artan merakını ve ilgisini gördükçe mutlu oluyor; enstitüye, arkadaşlarıma, öğretmenlerime dair sorularını uzun uzun cevaplıyordum. İçinde okumaya karşı fevkalade bir özlem ve heves olduğunun farkındaydım.

Her fırsatta tekrar ettiği, "Mektep bitince ne olacak? Bırakçan mı bizi? Bizi de götürü müsün yanında? Anamla her bi işini görürüz," sözlerine hislendiğimi de belirtmeliyim.

Ben onun ağabeyiydim, o ise benim kardeşim. Onun masum dileklerinin bir gün gerçek olacağı aklımın ucundan geçmezdi.

Aslına bakarsanız, ziyaretlerimin köyde dedikodulara sebep olduğunu tahmin ediyor, huzurlarının kaçtığını görebiliyordum.

Köyde iki komşusu dışında gelenin kalmadığını, onların da "kimse duymasın" tembihleriyle geç vakitlerde geldiğini Leyla'dan duymuştum. Köy yerinde ötelenmenin insana ne kadar ağır geldiğini bildiğim için ısrarlı davetlerine karşı koyamıyordum. Onlar bana babam bildiğim Ustamdan emanetti.

"Hasanoğlan'ın temelinin atılması"

Haziranın sonuydu, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün açılacağının haberi geldi. Ankara'ya yakın olduğu için siyasilerin, ülkeye gelen yabancı konukların ziyaret edeceği, Köy Üniversitesi benzeri bir kurum olacağı konuşuluyordu.

2. Dünya Savaşı nedeniyle Trakya'nın boşaltılmasına karar verilmişti. Öğrenci ve öğretmenlerin işgücünden faydalanmayı düşündükleri için Kepirtepeliler, 22'si kız 266 öğrenci beş kafile halinde Hasanoğlan'a nakledilecekti.

Halihazırda açılmış 14 enstitüden, iki öğretmenin idaresinde 20 öğrenci, 10'ar eğitmen yani 30'ar kişilik gruplar halinde sırayla inşaata yardıma gidilecekti. Aslıda bizim enstitü 3. grup gidecekler arasındayken ısrarlarımız ve marangozluktaki becerimiz sayesinde Mahmut'la benim önceden gitmemize izin verildi.

Lalahan İstasyonu'na vardığımızda Ladik'ten gelenlerle karşılaştık. İstasyonun her köşesinde enstitülüler vardı. Bizden bir gün sonra Pazarörenliler ve Cılavuzluların geleceğini de orada duyduk.

Ağır eşyalarımızı karşılamaya gelen köylülerin kağnılarına koyduk. Zayıf, minyon olan birkaç arkadaş kağnının boş kalan yerlerine sıkıştı. Kalanlarımız yedi kilometreyi yürüme gitti. Bu sayede pek çok arkadaşla tanıştık, yol boyunca sohbet ettik.

Vardığımızdaki ilk dikkatimi çeken şey, caminin ve köydeki bazı evlerin, geceleri kalabilmemiz için düzenlediğiydi. Çadırlar da kurulmuş, bazılarına bölmeler yapılarak geçici yıkanma yerleri ve çamaşırlık çıkarıl-

mıştı. Çeşmenin yanındaki ağaçlık yerde açıkhava yemekhanesi ve dershane inşaatı devam ediyordu.

Gelelim o büyük güne. Çobanların sürülerini otlattığı yerde öğrencilerin zihinlerine ışık olacak yapının temelinin atılmasına.

Yani 2 Temmuz 1941'e...

Görevliler temelin atılacağı işlik binasının yerini tespit ederken, biz yola koyulduk. Bazılarımızda davul, zurna, akordeon, bazılarımızda kazmalar, kürekler, inşaat için gerekli alet edevatlar. Adeta düğün alayı gibi, marşlarla, şarkılarla, Atatürk'ü anarak, Ziraat Marşı söyleyerek, alkışlarla da desteklenerek köyün içinden geçtik ve inşaat alanına vardık.

İlköğretim Genel Müdür Yardımcımız Ferit Oğuz Bayır'ın "Bozkırı yeşerteceğiz, ocak tüttüreceğiz," sözleri eşliğinde ilk kazma vuruldu. Yanında Mualla Eyüboğlu vardı. Kızlı erkekli bütün öğrenciler adeta yarışa girmiştik. Temelin atılması şerefine halaylar çektik. Sonraki günlerde de aynı heyecan ve coşkuyla devam ettik.

Şöyle bir manzara hayal edin, yüzlerce öğrenci yan yana dizilmiş, kilometrelercelik insan hattı oluşturarak elden ele taş, kireç, tuğla, çivi taşıyorlar. Su olukları açmışlar, kalasları 7 km uzaktaki Lalahan'dan raylar üzerinden sürüyerek getiriyorlar. Kireç eritiyorlar, harç karıyorlar, toprağı hurdacıdan alınan vagonetle raylar üzerinden taşıyorlar, 50 kiloluk çimento torbalarını sırtlayarak üst katlara çıkarıyorlar. Köyde ve çevresinde taş ve kum var, fakat su olmadığı takdirde hiçbir şey yapamayacaklarını bildikleri için suyun geçeceği yerlere künkler döşüyorlar, 2 km uzaktaki Beşkavak mevkiinden ve 5 km uzaktaki Hasan Deresinden güğümlerle

su getiriyorlar. Kulağa büyük gibi geldiğini biliyorum, fakat bunlar çalışmalarımızın küçük bir bölümüydü.

Düşünün ki, 1,5 kilometreye 750 metre genişliğindeki alana, enstitü binaları, işlikler, spor sahaları, hastane, santral, yatakhane, yemekhane, çamaşırhane, fırın, hamam yani toplamda ilk etapta 40 kadar yapı kuruldu.

İşte bu yapıların her birinin ardında fevkalade bir emek ve gurur duyulası başarı hikâyesi yatıyor.

Öğrenci sayısı artınca vakıf şırahanesi mutfak haline getirildi. Masalar çakıldı, cami avlusuna kız-erkek ayrı 4 göz tuvalet yapıldı. Mutfak, ambar ve köy çeşmesinin yanına da köylüyle ortak kullanacağımız çamaşırhane ve hamam, kızlara da giysi, yatak takımı dikimi, onarımı yapmaları için atölye inşa edildi. Yirmi günün içinde bunlara ilave bir de atölye binası yükseldi. Ardından sıra daha zor olan derslik binalarına geldi.

Yükselen duvarları görmenin verdiği hazzı tarif edemem. Her enstitü, heyecanlı bir yarış içinde okullarının tabelasını taşıyan inşatta çalışıyordu. Pazarörenlilerin işliğini, Kepirtepelilerinki izlemiş, yapılar daha dış sıvaları bitmeden kullanılmaya başlanmıştı. Kızlar işlikte tiftiği işleyip eğrilecek hale getirirken, erkeklerin bir bölümü galvanizli tenekeden musluklu depolar, güğümler, kovalar, demir profillerden ise el arabaları yapıyordu. Bu sayede enstitünün ihtiyaçları da giderilmiş oluyordu. Ben daha ziyade açık havada kurulan marangozhanede çalıştım. Masalardan sonra banklara, doğramalara, yapı aksamlarına el attım. Büyük yemekhanenin çatı makaslarının hazırlanmasına yardım ettim. Nuri Ustama bir kez daha dua ettim. Meğer-

se ondan ne çok şey öğrenmişim. Üç kişinin yapacağı işi tek başıma yaptığım için epey takdir aldım.

Şunu da bilhassa eklemek isterim ki, Hasanoğlan'ın kuruluşunda çalışmak sadece iş ya da yük taşımak değildi, önemli bir eğitim süreciydi. Molalarımızı okumayla, bilgi-görgü alışverişiyle geçirirdik. Bölgelerin coğrafi-iktisadi durumunu, adet ve geleneklerini konuşur, şiirlerle, türkülerle bir nevi kültür alışverişi yapardık.

Ne acıdır ki, muğlak beyinler bunu da bahane etti. Neymiş efendim, "Köylü çocuklar işçi gibi çalıştırılıyormuş."

Yahu çalışan biziz, şikâyet eden onlar. Sanki köyümüzde olsak çalışmayacağız. Kaldı ki başkası için değil, kendi okulumuz, evimiz, vatanımız için çalışmıyor muyuz? Kurtuluş Savaşı sonrası ülke neredeyse yeniden kurulmuş, biz ilaveten üç beş bina yapmışız lafı mı olur? Daha gençsin, ürkeksin, karşılarına dikilip söyleyemiyorsun tabii.

Bu arada ben ve Mahmut kadar uzun kalan olmadı. Çünkü bakanlık kararı gereği her grup 20 gün sonra okuluna dönecekti. Hem güçten düşmemiş olacaktı hem de eğitimi noksan kalmayacaktı. İkimiz, bizim enstitünün talebelerinin gelmesini bekledik ve onlarla döndük.

Buradan sonrası duyumlarımdan ibaret. Altıncı ayın sonunda, çoğunluğu yığma taş ve tuğla tekniği kullanılarak örülmüş duvarlar ile betonarmenin birlikte kullanımıyla inşa edilmiş, çoğunlukla ahşap oturtma çatılarla örtülen tam tamına 20 bina inşa edilmiş; radyo için gereken kule formunda büyükçe anteni bile arkadaşlarımız yapmış ve radyoya kavuşmuşlardı.

Bin kişiyi alacak kapasitedeki sütunsuz yemekhane yapısının bizden sonra tamamlandığını duyunca en az orada okuyan arkadaşlarım kadar mutlu oldum. Çünkü biz dönerken yağmurlar başlamıştı ve yemeklerin uzaklardaki dersliklere taşınması bir hayli yorucu oluyordu. Kar başlamadan çatısının kapanması gerekiyordu. Ankara'dan gelen bir öğretmenimiz arkadaşlarımızın insanüstü çabasını gözleri dolarak anlattı.

"Çatı makaslarını kazıklarla taşıdılar. Hava sıcaklığı eksi 30 dereceye düşünce makaslar buz tuttu. Buzu eritmek için tuz döktüler. Bu defa da kiremitler buzlandı. Onları da ateş yakarak erittiler. İşliklerin iç sıvaları için ihtiyaç duydukları ince kum, don yüzünden elekten geçmeyince, ocakların üzerine koydukları saçlarda kuruttular. Hep bir elden binaların elektrik tesisatını tamamlayarak jeneratörü çalıştırdılar. Bazı insanları anlayamıyorum. Nasıl oluyor da bu gayrete, bu özverili çalışmalara saygı duymuyorlar. Ama inanıyorum ki Hasanoğlan'ı ışığa kavuşturan gençler ve sizler ülkemizi aydınlığa kavuşturacaksınız. Ve buna mâni olmaya kimsenin gücü yetmeyecek."

Öğretmenin cümleleri bittiğinde bizim de gözlerimiz dolmuştu. Şimdi ki halini gördükçe de içim kan ağlıyor.

İkinci inşaat sezonunda 5 köy enstitüsünden 40'ar kişilik gruplar gitti. Duydum ki, marangozhane, demirhane ve dikiş atölyeleri faaliyete geçmiş. Ancak kereste-ler ve diğer inşaat malzemeleri hâlâ Lalahan'dan bazen omuzlarda bazen kağnılarla getiriliyormuş. Neyse ki üçüncü yıl Hasanoğlan'a istasyon binası kurulacaktı da kilometrelerce yolun yürünmesine gerek kalmayacak, işler daha da hızlanacaktı.

Sınıflar, yatakhaneler, yemekhane, hastane, açıkhava tiyatrosu, santral, fırın, hamam, ambar, idare binası, ahır, kümes, garaj, öğretmen evleri, yollar, spor sahalarının içinde olduğu 80 yapılık bir enstitüyü hayal edebiliyor musunuz?

Tamamı öğrenci emeği ve alın teriyle yapılmış. Ve o kadar sağlam olacaktı ki, 1951'den sonra, yani DP döneminde müteahhide yaptırılan yapılar yıllar sonra çökecek fakat öğrencilerin yaptıkları dimdik ayakta kalacaktı.

Tüm bu işlerin arasında 175 dekar tarlaya arpa, 25 dekar tarlaya yulaf ve mercimek ekilmiş, 5 dekarlık alana yüzlerce meyveli meyvesiz ağaç, 700 kavak dikilmişti. Döner sermaye hesabına yüzlerce koyun, tavuk, beygir, öküz, inek, buzağı, merkep alınmış. Böylelikle hayvanların gücünden ve ürünlerinden faydalanılmış, enstitü kısa sürede gıda ihtiyacını karşılayacak seviyeye gelmişti.

Hasanoğlan'dan Aksu'ya döner dönmez Behiye ablayı ziyarete gittim. Leyla'nın sevincini görmeniz lazım. Verdiğim ödevleri bitirmekle kalmamış, bıraktığım kitabı ezberlemişti. Ayrılırken, "Bir süre gelemeyeceğimi, enstitünün Hasanoğlan'dan dönenleri ödüllendirilmek için gönderdiği yurt gezisine çıkacağımı," söyledim. Tahmin ettiğim gibi çok üzüldü. Behiye abla fark etmiş olmalı ki, "Dert etme evlat, kimsesi yok diye sana sarıyor. Alışacak, başka yolu yok," dedi. Bir yandan üzülsem de diğer yandan köylünün dedikodularının önüne geçmek için seyrek gelmemin daha iyi olacağı düşüncesiyle kendimi de onları da teselli etmeye çalıştım.

"Dörtnala gelip Uzak Asya'dan, Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan bu memleket bizim"

Devlet Demiryollarının bize özel olarak ayırdığı vagonla yurt gezisine çıktık. Yol boyunca bilmeceler, fıkralar, taklitler, kelime oyunları, neşemize diyecek yoktu. Bir arkadaşımız Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü'nde basılan bir kitaptaki "Dua" adlı şiiri okudu. Hakikaten dua gibiydi. Dört mısranın her biri birbirinden anlamlıydı. Bir mısrayı birkaç defa da biz tekrar ettiğimiz için aklımda.

Bu yurdun ödevini yapanı kötülersem,
Yapmayana dost için bir kez de iyi dersem,
Tanrı yok demiş kadar beni suçlu saysınlar,
Bil ülkümü yapmadım gözü açık gidersem.

Coşkumuz o kadar güçlüydü ki her yeni istasyona yaklaştığımızda okul şarkıları yahut öğretmen okulları marşından birini söylüyorduk. Hangi duraktı hatırlamıyorum, nasıl galeyana geldiysem ayağa fırladım, büyük ozan Nazım Hikmet'in Davet şiirinin, "Dört nala gelip Uzak Asya'dan, Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan bu memleket bizim" dizelerini okudum. Alkış kıyamet... Şiirden sonra her durakta, "Bu memleket bizim, bu kent bizim," diye haykırmaya başladık. Bizimdi elbet, atalarımızın, Ata'mızın mirasıydı. Biz de sahip çıkacaktık bu kutsal emanete. Gençlik işte, her şeye gücümüzün yeteceğini, her engeli aşabileceğimizi sanıyorduk.

Geceleri gittiğimiz enstitülerde kaldık, onların tertip ettiği eğlencelere katıldık. Gündüzleri sanayi kurumlarını, bölgenin tarihi yerlerini, Tarım Bakanlığı'nın çift-

liklerini ve müzeleri gezdik. Dönünce, öğretmenimin isteğiyle gördüklerimi arkadaşlarıma anlattım.

Bu arada zannetmeyin ki bu geziler Hasanoğlan inşaatında çalışanlara mahsustu. Okul yönetimleri gezileri eğitimimizin bir parçası olarak gördüğü için ödenek oldukça düzenlerdi. Herkesin katılması mümkün olamayacağı için istekli öğrenciler arasında kura çekilir ya da yapılan bir işin ödülü olurdu. Mesela bizden önce demircilik atölyesini kuran arkadaşlarımız ödüllendirilmişti. Hatta gezinin bir bölümünde Gönen Enstitüsü'nde kalmışlar, şanslarına İnönü'nün ziyaretine denk gelmişler, dönünce de heyecanla bize anlatmışlardı.

İnönü, kümes nöbetindeki bir kızın azık torbasını görmek istemiş. Yiyeceğinin yanında Sophokles'in "Antigone" kitabını görünce, gururlanarak çevresindekilere ve yanındaki 2. Ordu Müfettişine, "Paşam, bu klasikler daha yeni çıktı. Ankara'da bile okunmuyor. Bak benim çocuklarım Antigone'yi okuyorlar. Ne zaman köylümüz, şehirlimiz, erlerimiz, generallerimiz, kitabı da kumanyasının yanına koyacak duruma gelirse o gün Türkiye gerçekten kurtulmuş olur," demiş.

Bunu duyar duymaz kitabı enstitüye getirmek için öğrenci başkanına çıkmıştık. Öğrenci başkanlarımız ki adeta okulu yönetirlerdi, bizi kitapsız mı bırakırlar; hemen sanat ve kültür başkanlarıyla araştırdılar. Yollandığını, yeni gelecek kitapların arasında olduğunu söylediklerinde pek sevinmiştik.

Biz başarıya imrenen, okuyamadığımız kitaplara dertlenen gençlerdik.

Biz kumanyasında kitap taşıyan, okumaya doyamayan gençlerdik.

5. Bölüm

"Merak yolları kesiştirir"

Sakin ve olaysız bir gün hayal ederek hastaneye mesaisinden önce giden Sabia, kapıda duran Rıza'nın solgun ve telaşlı yüzünü görünce bir terslik olduğunu anladı. Rıza'nın, iki sivil polisin geldiğini, kendisiyle görüşmek istediğini söylemesi üzerine telaşla içeriye girdi. Çok geçmedi bahsi geçen iki adam yanında belirdi.

"*Sabia Gürel* isimli bir kadını arıyoruz. Siyah uzun saçlı, zayıf, kırklı yaşlarda bir kadın."

"Sabia benim memur bey, ama soyadım Gürel değil. Sanırım bir yanlışlık var."

Memurların, "Dün gece bir kadını takip ettiklerini, kadınının hastaneye gelmiş olabileceğini, yakaladıkları kişilerden, kadının adının Sabia Gürel olduğunu öğrendiklerini," söylemesi üzerine Sabia söze karıştı.

"Memur Bey, hastaların bilgimiz dışında hastaneden çıkması mümkün değil. Aynı şekilde girmesi de... Hastanedeki tek Sabia benim. Kayıtlara bakabilirsiniz. Ben de gece evimdeyim."

Memurlar hasta kayıtlarını inceleyip hızla çıktılar, ama isim Sabia'nın beyninde yankılanmaya bir süre daha devam etti: *Sabia Gürel... Sabia...*

İlk defa kendiyle aynı adı taşıyan birinin olduğunu duymanın şaşkınlığını üzerinden atamamıştı ki, Nedret

Öğretmenle tanıştıklarında, adını söylediğindeki telaşlı ve meraklı soruları geldi aklına. Daha ne kadar şaşıracağını bilmeden 203'e gitti.

Karyolasında yatan Nedret Öğretmene sessizce yaklaşarak seslendi.

"İyi misiniz? Uyuyor musunuz?"

Doktorun sesini duyan Nedret, ani bir hareketle iki kolunu çapraz yaparak başını ve yüzünü kapattı. Mimiklerine ilişen korku ve endişenin farkında değildi ama doktorun yüzündeki ifadeden ve "Sakin olun, her şey yolunda" telkininden, yaptığı hareketin dikkat çektiğini anladı. Doğrulurken sıyrılan kazağını telaşla kapatmaya çalışsa da bileğindeki bir gün önce orada olmayan yara izi ve henüz kurumuş kan Sabia'nın gözünden kaçmadı.

"Sabia Gürel, Nedret Sarih olabilir miydi? Saçının rengini ve boyunu, kimliğiyle birlikte değiştirmiş miydi?"

Adını babasının koyduğunu biliyordu. Aynı isimli, üstelik öğretmen bir kadın, üstelik babasının ayracının aynısını kullanan bir kadınla karşı karşıyaydı. Üst üste bu kadar rastlantı telaşlandırmıştı.

Babasıyla bağlantısını öğrenmenin tek yolu vardı, o da gizemli kadının güvenini kazanmak ve konuşturmak. Gördükleri, duydukları hakkında tek kelime etmeden, şefkatli, ilgili doktor edasıyla giriş yaptı.

"Uyuyorsanız sonra da gelebilirim. Gecenizin nasıl geçtiğini sormak istemiştim. İyi uyuyabildiniz mi bari?"

"Açıkçası bu aralar pek uyku tutmuyor," dedi soğukkanlılıkla. Sabia da aynı ciddiyetle devam etti.

"Okumanız için size istediğiniz kadar kitap getirebilirim. Bizi de öğrenciniz kabul edip okuduklarınızı paylaşırsanız çok mutlu oluruz. Ne tarz kitaplardan hoşlanıyorsunuz?"

Nedret Öğretmen, Sabia'nın sorusuyla öğrencilik yıllarını hatırladı. Enstitüye başlayana kadar okul dışında kitabı olmamışken, enstitü sayesinde dergi, kitap çıkaracak seviyeye gelmişti. Bir yılda 25 klasik okuma zorunlulukları vardı ama o, sayıyı 40'ın altına düşürmeyenlerden, işlikle-re, tarım derslerine bile heybesinde kitapla gidenlerden biriydi. Yeni bilgiler öğrenmenin heyecanı iliklerine öylesine işlemişti ki, geceleri gaz lambası ışığında okumaya devam eder, elinde kitapla uykuya dalardı. Arkadaşlarından duyardı rüyasında okuduğu kitaptan cümleler mırıldandığını.

Ne yazık ki son 20 yılda pek çok kitap yasaklanmış, rüyalarında bile kitap okuyanlar, evlerinde kitap bulundurduğu için korkulu rüyalar görür olmuştu. Karanlıkta kitap okuyarak aydınlanmaya çalıştıkları öğrencilik yılları, yeri-ni kitapların gömüldüğü, ülkenin de karanlığa gömülmek istendiği yıllara bırakmıştı. Nasıl uyku tutabilirdi ki?

Doktorun yakınlaşma çabasından ve ilgisinden mutlu olan Nedret Öğretmen, doktorun sorusunu,

"Size bırakıyorum, önerilerinize güveniyorum," diyerek yanıtladı.

Fatma kendine has üslubuyla her ikisini de gülümsetti.

"Oooo, zaten kimseyi burnunun ucuna koyduğu yoktur, bi de talebe bellerse hepten dar eder hayatı. Öğrenmek is-teyeydim meğtep okurdum örtmen."

Fatma hayal kırıklığını, okuyamamaktan dolayı hissettiği noksanlığı, itiraz ve eleştiriyle örtmeye çalışsa da gerçek başkaydı. Çok istemişti büyük mektebe gitmeyi, okuyup öğretmen olmayı. Güzel entariler giymeyi, köyün veletlerine harf-kelime öğretip hikâyeler okumayı. Varsın çocuğu olmasındı, köyün çocuklarına hem analık hem öğretmenlik yapardı. Ama babasının iki dudağı arasından çıkan, *Kız*

kızmısı okumaz sözü belirlemişti yazgısını. Soran olursa, *Yazgı Allah'tan.*

Nedret Öğretmen, Fatma'nın bu hiddetli hallerini seviyordu. Samimiydi, aklındaki dilindeydi ama cehaleti ve öfkesi gerçeği görmesine engel oluyordu.

Doktorun odadan çıkmasıyla Fatma'ya doğru döndü.

"Bak Fatmacığım, iki kimsesiz kadın hak etmediğimiz halde buraya tıkılıp kaldık. Belki farkında değilsin ama bir hayli ortak noktamız var. Öncelikle cesaretine saygı duyduğumu bilmeni isterim. Tepkim önyargına. Dinlemen, aklına yatmayanı sorman lazım. Öğrendikten sonra tartman ve hüküm vermen lazım."

"Ooooo okul okumadıksa da duyduk. Ağam, örtmenlerden çok bilir. Biz de her bir şeyi ondan gördük bildik. Senin meğteplerin kafir, gomunist yetiştirdiğini çoban Dursun'un sağır oğlu bilem dediydi. Hökömet de bildi, şükür kapattı hepsini."

Nedret Öğretmenin kıstığı gözlerinde beliren öfkeyi görünce telaşlanan Fatma, sesini ve üslubunu yumuşatarak devam etti.

"Allah'ını seviyim, erkeklerle bir okuma mı olur? Belkim iyi kadınsın, amma bu odadan gayrı ortak hiçbişeyciğimiz olmaz."

Nedret ne çok duymuştu bu söylemleri. Binlerce kez çektiği içlerden birini daha çekti. Sağıra laf anlatmak, köre gerçeği göstermek nasıl da zordu. Ama madem ki öğretmenin ilk vazifesi cehaletle savaşmaktı, öyleyse vazifesini yerine getirmeliydi.

203 numaralı oda bir nevi sınıftı Nedret Öğretmen için. Öğrencisi de Fatma. Onu ikna ederse, temsil ettiği cahil, tutucu, ithamcı kitleyi ikna edeceğini düşünerek heyecan-

landı. Kaldı ki, odasında bir yoldaş, bir sırdaş, olmadı ihbar etmeyecek arkadaşının olması ilerleyen zamanlarda işine yarayabilirdi. Dahası mahirliğine tabiydi.

"Bak güçlü Fatma. Bak gözü kara Fatma, öncelikle şunu bil, hümanist olmakla komünist olmak aynı şey değildir. Vatanını sevmek, halkın okuyup aydınlanmasını, demokratik koşullarda yaşamasını istemek, hükümetlerin çıkarcı emirlerine boyun eğmemek komünistlik değildir. Komünistlik ithamı halkı korkutmak, aynı zamanda da galeyana getirmek için kullandıkları bahanedir. Komünizm dediğin de gerek siyasal gerek ekonomik olarak ortak mülkiyetin amaçlandığı ve bu ortamda herhangi bir devletin veya paranın yer almadığını savunan bir ideolojidir. Kısaca ekonomik yada toplumsal bir öğreti olarak da nitelendirebiliriz. Söyler misin dinsizlik, kâfirlik bunun neresinde?"

"Gene üstten üstten konuşuyorsun. Sırf anlamayayım diye."

"Şöyle söyleyeyim, sen de kocana boyun eğmemişsin. İşte ortak yönlerimizden biri bu. Hakkını savunmuş, haksızlığa karşı durmuşsun. Neler yaşandığını bilmeyen birisi sırf saldırdığın için seni katil ya da vahşi olmakla itham etse üzülmez miydin?"

"O ayrıdır bu ayrı. Ağam hükümet değildir. Ben de örtmen değilim."

Nedret gülümseyerek, "Örtmen değil Öğ-ret-men," diye düzetti. Aslında niyeti ağzını doldurarak, böbürlenerek söylediği *"Ağam"*a gelmekti ama zamanı var diye düşündü. Anlatacaklarını idrak edebilmesi için, kulağına değil aklına hitap edebilmesi için, hikâyesine en baştan başlamalı, tüm samimiyetiyle yüreğini açmalıydı. İthamla değil itirafla girmeliydi araladığı boşluğa. Masal gibi anlatmalıydı ki

sonunda üç elmanın biri kendisinin, biri Fatma'nın başına düşsün. Üçüncü ise masallardan bile ders çıkarabilecek dostların başına.

"Aksu Köy Enstitüsü"

"Anne olamamak kadar acı olan bir şey daha var Fatmacığım, annenin senin yüzünden ölmesi ve onu hiç tanımadan büyümek. Aklım erince anacığımı o kadar çok sormuşum ki, tanıyan tanımayan beni mutlu etmek için bildiği, duyduğu ne varsa anlatmış. Çok güzel bir Çerkes kadınıymış, çok maharetliymiş, elinden her iş gelirmiş. Köyün çocuklarının ikinci anası, genç kızların ablası, kadınların sırdaşı, bacısıymış. Babam da çok severmiş anamı. Bir dediğini iki etmezmiş. Ablası dışında ailesinin kalanını Kafkasya'dan sürgün edilirken kaybettiği için hep geniş bir ailesi olsun istemiş anacığım ama bünyesinin zayıflığından mı, bir hastalığı mı varmış bilinmez, yedi kez hamile kalmış, kimi karnında, kimi doğumda ölmüş. 'Analık sevdasından vazgeçmezsen canından olacaksın' demişlerse de vazgeçmemiş anacığım.

'Salihime bir evlat vermezsem gözüm açık giderim' demiş. Adaklar adamış, dualar etmiş. Yedinci tutmuş ama ben ilk nefesimi alırken o son nefesini vermiş. Babamın beni kucağına aldığındaki mutluluğunu göremeden gözleri kapanmış."

Nedret Öğretmenin annesinin yaşadıklarını kendisiyle özdeşleştirince duygusallaşan Fatma teselli etmeye çalıştı.

"Üzülmeyesin. Analar cennetten bilem görürmüş evlatlarını. Sağ salim büyümüşün, okumuşun."

"Haklısın, büyüdüm, okudum ama o kadar kolay olmadı. Üç yaşıma kadar teyzem büyüttü. Sonra üvey anne girdi

hayatıma. Öfkesini dizginleyemeyen bir kadındı. Babamın annemi çok sevdiğini duymuş ya, kıskançlığından hıncını benden çıkarırdı. Ben ise babam üzülmesin diye susardım. Kız çocuklarının babaya bağı, hayranlığı başkadır. O senin kahramanın, prensin, yıkılmaz dağındır. Ne zaman ki sevilmediğin gerçeğiyle yüzleşirsin, işte o gün dağın başından çukurun dibine düşersin, yüreğin, aklın paramparça olur. Galiba çocukluğunda baba sevgisi yoksunluğu yaşayan kızların ileriki yaşamında bir erkekle tamamlanma ihtiyacı doğuyor. Neyse bu başka mevzuu. Başka zaman anlatırım.

Üvey annem kısa aralıklarla iki çocuk doğurunca beni hepten dışladı. Neyse ki bu süreçte okul yaşım geldi. En yakın köy ilkokulu bizim köye on kilometre uzaktaydı. Bizim köyden benden başka dört talebe daha vardı. Güzel havalarda birlikte yürüme gidip gelirdik. Şanslıysak yolda kağnıyla karşılaşırdık. Kötü havalarda da babamın o köyde yaşayan dayısının evinde kalırdım. Derken okul bitti. Artık her gün, her saat evdeydim. Evin bütün işini yapıyor, üvey kardeşlerime bakıyordum. İşte tam o dönemde Köy Enstitüleri konusu konuşulmaya başlandı. Nasıl bir yer olduğunu bilmiyordum ama okuldu ya, evden uzak olacaktım ya, bir an evvel gitmek istiyordum. Çok geçmedi, eğitmenlerin köye haber yolladığı, muhtarla da konuşulduğu, 'Kimse bir yere gitmesin' diye sıkı sıkı tembihledikleri duyuldu.

Bir öğle saati, biri ilkokul müfettişi iki adamın kahveye geldiğini öğrenince koşarak kahveye gittim. Ayakta duran köylülerin arkasına saklanarak konuşmaları dinledim.

Adamlardan biri, '3803 sayılı yasaya göre Köy İlkokulunu bitirmiş sağlıklı, yetenekli kız ve erkek köylü öğrenciler sınavla enstitüye alınacak' diyordu. Ellerinde bir liste vardı. Ödüm patlıyordu ya adım listede yazılı değilse diye.

Abilerden biri beni fark edince kızdı ve eve yolladı. İki saat kadar sonra komşu oğlu Fahri verdi müjdeli haberi. Çok direnmiş babam ve diğerleri. Kimisi demiş 'Veletler mektebe giderse koyunları kim güdecek, bu yaştan sonra çobanlık mı yapacağız,' kimisi demiş 'Evde yatalak anası var, kız lazımdır,' kimisi 'Evereceğiz, beşik kertmesi okumuş kızı kabul etmez. Kız kısmısı okumaz. Kız erkek okuma mı olurmuş, ailenin namusu elden gidecekmiş.' Daha neler neler... Anlayacağın gönüllü göndermek isteyen yok. Hafızlar, hocalar, ağalar, babalarımızın aklına girmiş bir kere, öğretmenler ne dese nafile.

Neyse ki yaman çıkmış devletin memurları. Bakanlığın ilköğretim uygulamasını sabırla anlatmışlar. İkna etmek için saatlerce dil dökmüşler.

Kız öğrenci sayısı az olduğu için bizim orada kızlara sınav olmadı. Bazı enstitülerde de erkeklere bir kız öğrenci getirmesi koşulu getirdiklerini duydum. Velhasıl, üvey anamın beni başından atmaya hevesli olması babamın kararını etkilemiş olmalı ki, ilk ikna olan babammış.

Aslına bakarsan, köy halkının haklı olduğu yanlar vardı. Trablus Harbi, Balkan Harbi, 1. Dünya Harbi çok yiğidin canını almıştı. Analar evlatlarını peş peşe toprağa vermişti. 2. Dünya Harbine katılmak zorunda kalırsak diye erkekler silah altına alınıyordu. Tarlayı ekip biçmek, hayvanları gütmek için geride kalan çocuklarından medet umuyorlardı. Keza köylünün ekip biçtiği mahsulleri yok pahasına alan ağalar, vergi yüzünden baskın yapan jandarmalar yüzünden köylünün durumu içler acısı. Yoksulluk almış yürümüş, değil ki yatılı enstitü, pek çok köyde çocuklar ilkokula bile gönderilmiyordu.

Çocuklarını ilkokula göndermeyenlere para, yine de göndermezse hapis cezası verileceği haberi köye bomba gibi düşmüştü. Hatta komşu köyde bir adama hapis cezası verildiği, daha önce ceza almadığı için hapisliği 20 lira paraya çevrildiği duyulunca herkesi bir telaş almıştı. Neyse ki bu uygulama sayesinde pek çok çocuk hiç değilse ilkokulu bitirdi de köylerde yeni yazı bilen, okuyabilen kişiler oldu."

Nedret Öğretmenin anlattıklarının bazıları Fatma'nın bildiği şeylerdi. Babası izin verseydi kendisi de o talebelerden biri olabilirdi. Hayalini kurduğu ama gidemediği yerde neler olduğunu merak etmeye başlamıştı. Bilmeden konuşanlardan, atıp tutanlardan değil, görmüş, okumuş birinden duymak istedi.

"Hele köyü boş veresin, sana gelesin. Gittin meğtebe? Nasıl yerdi? Oraları anlat accık."

"Enstitüye gidecek olmanın heyecanıyla günlerce gözüme uyku girmedi. Ama kapısından içeri adım attığımda babamın eline sıkı sıkı tutunduğumu hatırlıyorum. O da anlamış olmalı ki, 'Korkuyorsan eve dönelim' dedi. O anda hayallerimden vazgeçmek, eve dönmekten daha korkutucu geldi ve 'Hayırrrr, okumak istiyorum,' dedim bağırarak.

Babam başımı okşadı ve sarıldı. Karısı yokken birkaç kez sevgisini gösterdiği olmuştu. O gün de onlardan biri, ama sonuncusuydu. 'Kızım öğretmen olacak. Rahmetli anacığı da ben de onunla gururlanacağız,' dedi. İçime öyle büyük bir güç doldu ki, o günden sonra hayalini kurmaya başladım. Başarıyla mezun olup babamı gururlandıracaktım, diplomamı alıp anacağımın mezarına gidecektim."

"Az durasın. Bi daha görmedin mi babanı?

Fatma'nın sorusu üzerine baba evine gittiğinde yaşadıklarını hatırlayan Nedret'in yüzünde belirlen acı ve öfke

dolu karartı, hayal kırıklığının sözsüz dile gelişiydi. Belki sözlü de anlatabilirdi ama başka zaman. Anlatacak kadar hazır olabilirse eğer.

Yüzünü ve yüreğini karartan anılardan sıyrılarak devam etti.

"Okul bitince gördüm ama önce enstitü yıllarımı anlatmalıyım. Babamla birlikte direktör yardımcısının odasına gittik. Odadan içeri girince içimi bir huzur dalgası kapladı. Bütün korkularım o anda uçup gitti. Başvuru zarfımdaki evraklarla kaydım yapıldıktan sonra babamla vedalaştık. Üst sınıftan bir abla saçımı kesti. Köyün ilkokulunda kesildiği için zaten pek uzun sayılmazdı. Yatakhane nöbetçisiyle birlikte depoya gittik. Biri kırmızı, biri mavi Sümerbank basmasından entari, hasır şapka, tulum, gri renkli tayyör, etek, yatak giysisi, ayakkabı, postal, iki takım iç çamaşırı, ders kitapları ve sarı defterimi sevinçle kolumun altına aldım ve beş yıl kalacağım odama gittim. Yan yana dizilmiş altı karyola görünce içimi tekrar sıkıntı kapladı. Diğer beş kız kimdi, beni sevecekler miydi, anlaşabilecek miydik? O sırada öğretmen yanıma geldi ve başımı şefkatle okşadı. Benimle sohbet etti. Sonra başka öğrenciler geldi. Hepsini benim gibi yoksul, bakımsız çocuklardı. Ardından enstitüyü tanıttılar. Çoğu şeyi ilk defa görüyordum. Hatta adını bile bilmediğim bir sürü alet vardı. Dikiş makinası, modern tarım araçları, bisiklet, motor, traktör, süt makinası... Dikiş makinasını uzun uzun incelediğimi gören bir öğretmen yanıma geldi, 'Temizliğinden, söküp takmasına, tamirine kadar zamanla hepsini öğreteceklerini, bizim de gittiğimiz köylerde öğrencilerimize, kadınlarımıza öğretmemiz gerektiğini' söyledi. Dikiş yaparken bir yandan nakış, örgü, ev idaresi, çocuk bakımı, temizlik düzen işlerini öğrenecek-

mişiz. İlginç olan, bu çalışmaların ve çocuk bakımı bilgilerinin verildiği derslere erkeklerin de katılacak olmasıydı."

Nedret'in son cümlesinin üzerine Fatma'nın aklına köyün erkekleri geldi. Çocuğun ağzına kaşık götürmemiş adamların, çocuğa bakma, evin işine el atma düşüncesi gerçeklikten uzaklaştırmış olmalıydı ki alaycı gülümsemesiyle söze karıştı.

"Gücenmeyesin amma ne biçim okuldur? Avradın işini herif yaparsa, herifin işini kim görecek?"

Nedret bu tür çıkışlara alışkın olmanın verdiği sakinlikle yanıtladı.

"Elbet lazım olunca yapacaklar Fatma. Kocan hastalansa, kaza geçirse onun işini yapmaz mısın? Hemen yeni koca mı alırsın?"

"Gavur gibi konuşma örtmen," dedikten sonra durdu. Öğretmeni yine yanlış telaffuz ettiğinin farkındaydı. Utandı. Yılların dil alışkanlığı hemen değişmiyordu. Yeni cümlesini sonuna *komşu* ekleyerek söyledi.

"O nasıl şey komşu? Olur mu yeni herif almak? Vallah kemiklerimi toplarlar meydandan."

Öğretmenin yerine gelen *komşu* sıfatına gülümseyen Nedret, hoş görüyordu yatak komşusunu. Kendisinin de aksanını, telaffuzunu değiştirmesi zaman almıştı. Öğretmenlerinin çabasını hatırlayınca, "Zamanla," dedi içinden, "incitmeden, gücendirmeden..."

"Komşu da olur. Dostluktur, iyi günü, kötü günü paylaşmaktır, fedakârlıktır. O zaman bir de şöyle sorayım komşum. Aynı şey senin başına gelse, kocan yeni kadın alsın ister misin?"

Sustu Fatma. İtiraz etmek istiyordu ama edemedi. Değil elden ayaktan düşme, kocası çocuğu olmadı diye hor

görmüş, yetmemiş üzerine kuma getirmişti. İkinci kuma olarak gencecik yeğenini almasına karşı çıktığı için deli diye hastaneye yatırmış, arkasına bile bakmadan kaçmıştı. Köydeki diğer kadınların çektiği çileler farklı mıydı sanki? Çocuklarını kocasız büyüten, toprağını eken, mahsulünü satarak ocağına ekmek götüren... Kocaları kahvede bilmem kaçıncı çayını hüpletirken, kadınlar tarlada inim inim inler, ter dökerdi ama kendileri komşudayken aç kalırdı bebeler.

Erkeğin yapmama hakkı varken kadının sakarlanma hakkı bile yoktu. Erkeğin seçimi kendi keyfine tabiyken, kadının keyfi bile erkeğin seçimiydi. Böyleydi devran. Kadere razı gelinmeliydi. Hakkını savunmak, değiştirmeye çalışmak cadılıktı, isyankârlıktı, dinden imandan çıkmaktı.

Derin derin iç çektikten sonra sustu. Nedret'i onaylasa kendisini zavallı hissedecek, itiraza devam etse kendiyle çelişecekti.

"Yani diyorum ki Fatmacığım, yapsın yapmasın, herkes her işi mümkün olduğu kadar öğrenecek. Hayat müşterek. Dirlik için birlik gerek."

✧✧

Birkaç gün bu şekilde geçti. Fatma fırsat buldukça suçladı. Nedret de fırsat yaratarak açıkladı. Fatma'nın suçlamaların ardına gizlediği ilgisi ve merakı Nedret'i heyecanlandırıyordu. Enstitülerle ilgili gerçekleri bilmezse yaşadıklarını, yaptıklarını anlamlandırmasının mümkün olmayacağının farkındaydı.

İki farklı görüşte, iki farklı kültürde, yer yer çatışan, yer yer taraf olan, ama odayı saygı ve sevgiyle paylaşan iki kadınla, Türkiye'nin küçük bir modeliydi 203 nolu oda...

Ülkemiz de böyle değil miydi ellili altmışlı yıllara kadar. Farklı medeniyetlere, kültürlere ev sahipliği yapmış, Türk'ü, Kürt'ü, Çerkes'i, Yahudi'si, Ermeni'siyle zengin bir coğrafya. Tüm zıtlıklara, kültürel, dinsel, mezhepsel, görüşsel farklılıklara rağmen yüzyıllarca komşuluk, dostluk yapmış milyonlarca aile. Sağı-solu değil, vicdanı, insanlığı ilk sıraya koyabilmiş yücegönüllü bir halk.

Fikret Sağlam / Sincan-ANKARA / 1977

"Ayraç"

İkinci sınıfa başlamamızla abilik merakım sorumluluk bilincimle pekişti. Sadece alt sınıflar değil, kendi sınıfımdakiler de bir yaş büyük olduğum için beni abileri sayıyorlardı. Yaşıma göre fazla olan yaşamışlığım sayesinde ben de abiliğin hakkını veriyor, herkesin derdine koşuyordum. Zaten eskilerin göreviydi yeni gelenlere yardım etmek.

Fakat aralarında biri vardı ki o yaşıma kadar hissetmediğim şeyleri hissetmemi sağladı. Onu görünce ter boşalıyor, elim ayağım birbirine dolanıyordu. Fakat hissettiklerimi kendime itiraf etmem bile mümkün değildi.

Adını sorduğumda "Sabia ama arada h yok," diye düzeltişi ilk tanışma anımızdı. Çalışkan, neşeli, meraklı, sabırsız, her şeyi öğrenmek için çaba sarf eden, çok okuyan bir kızdı Sabia. Ve ayıplamazsanız çok güzel olduğunu da eklemek isterim. Özellikle de gözleri... çok güzeldi, yeşildi ve iriydi. Gözlerini kocaman açarak baktığında ciğerinize kadar gördüğünü hisse-

derdiniz. İlerleyen yıllarda bunu söylediğimde gülerek, "Görüyorum zaten," demişti. "Peki neden gülümsüyorsun," diye sorduğumda, "Hiiiç, öylesine; gördüklerim hoşuma gidiyor," diye yanıtlamıştı. Ben de "Gözlerini hiç kısma olur mu, hep gör yüreğimden geçenleri ve hep gül," demiştim. Dedim ya epey zaman sonra bunları konuşur hale geldik.

O yılım onu gizli gizli izleyerek, bazı derslerde yardım ederek geçti. Sanırım benim ona farklı baktığımı anlıyor olmalıydı ki, gözlerimiz buluştuğunda ya da karşılaştığımızda yüzü kızarır ve utançla başını önüne eğerdi. Bunu duygularıma karşılık sayarak avunurdum. Bir yandan da birileri fark edecek diye ödüm patlardı.

Aramızda kitap sohbeti, okul, gündem dışında bir şey konuşulmadı. Bir iki de güzel söz diyelim.

Her gün aynı olan saçına kaç kez, "Bugün saçın çok güzel olmuş," dediğimi hatırladıkça kendime gülüyorum. Zaten Sabia da bana gülerdi. Bir kez de aynı muzip gülüşüyle, üç numaraya vurulmuş kafama bakarak, "Senin de saçın bugün çok güzel olmuş Fikret abi," demişti.

Herkes bana Fikret abi diye dursun, insan hoşlandığı, heyecan duyduğu kişinin yanında çocuklaşıyormuş onu anlamıştım.

Olgunluk sadece yaşanmışlığa, acıya değil aşka da tâbi.

Enstitülerde yaz tatilinin standart zamanı olmazdı. Her enstitü, ihtiyaçlarını ve çalışma takvimini kendisi belirlerdi. Böylelikle işler durmaz, yaz boyu devam ederdi. Çünkü orası sadece bir okul değil aynı zaman-

da üretim ve yaşam kurumuydu. Enstitüde yapılacak o kadar çok iş vardı ki, ben de bazı öğrenciler gibi yazları enstitüde kalırdım. Birlikte bataklıkları kurutur, toprağı ekip biçer, yeni atölye, işlik, bağ bahçe yapımına, su yolları açılmasına yardım eder, her fırsatta köye ve enstitüye ağaç dikerdik.

Sabia'nın da yazı enstitüde geçirmesi dikkatimi çekince, cesaret bulup sordum. İlkin pek açılmadıysa da sonra yaşadıklarını ağlayarak anlattı. O da benim gibi evsiz, ailesiz sayılırdı. Demek ki okulu bitince köyüne dönmeyecekti. Aklına girersem birlikte Hasanoğlan'a gidebiliriz diye düşünmeye o yazdan başladım. Yapımına yardım ettiğim masalarda sıralarda birlikte oturacak, temelinin atılmasına katıldığım yapıların içinde ders alacaktık. Kader sanki bizim geleceğimizi hazırlamak için yollamıştı beni Hasanoğlan'a. Çünkü görmemiş olsaydım, yüksek enstitüye gitmek yerine bir an evvel çalışmaya başlayıp para kazanmayı düşünebilirdim. Fakat görmüş, toprağına terimi akıtmıştım bir kere. Artık dileğim değil amacım olmuştu. Geceleri bu hayallerle başımı yastığa koyar, düşündükçe tarifsiz heyecanlanırdım.

Sabiamın ikinci, benimse üçüncü yılımdı. Okulun bahçesinde büyük bir sedir ağacı vardı. İşi, dersi olmayan altında alırdı soluğu. Bir defasında yalnızca ikimizdik. Bir anda kucağımıza bir dal düştü. Bakar bakmaz dalın üzerindeki kabukların S ve F harflerini çağrıştırdığını düşündüm. Baktım beni izliyor, parmağımı harflerin üzerinde gezdirdim ve "Sanki dalın üzerine isimlerimizin başharfleri kazınmış. Ebedi dostluğumuza, birlikteliğimize işaret olmalı," diyerek hislerini

yokladım. O da benzetti mi bilmiyorum, belki hoşnut, belki kibarlığından gülümsedi, "Senin gibi dostu kim kaybetmek ister Fikret abi," dedi. Fikret abi...

Sabia'nın "Abi" demesinden müthiş rahatsızlık duymaya başlamıştım. Müdahale etmezsem gözünde de gönlünde de hep abi olarak kalacağımdan korkuyordum.

"Dalın üzerinde F yazıyor Sabia. FA değil. Yanına A ilişmemişse senin iliştirmen doğaya karşı gelmek olmaz mı?" gibi kendimce bir laf geveledim. Baktım hiç renk vermiyor, siyasi fikirleriyle Fransız Devrimi'ni, Marx'ı, Engels'i etkileyen Cenevreli filozof J. J. Rousseau'nun kitabından bir cümleyle konuyu bağlamaya çalıştım.

"'Doğa sustuğu zaman insan konuşur' demiş Rousseau. Demek oluyor ki, insan susunca da doğa konuşma ihtiyacı duyuyor."

Bu defa ne demek istediğimi anlamış olmalı ki, yüzünde mahcubiyet ile memnuniyet arası bir ifade belirdi.

"Tabiat bir aynadır, hem de aynaların en parlağı," dedi ve gözlerini kaçırdı.

O sıralar enstitüye İngiliz ve Rus klasiklerinin yeni çevirileri gelmeye başlamıştı ve biz okumak için adeta yarışa girmiştik. Okuduğumuz kitap, sohbetlerde verdiğimiz cevaplardan anlaşılırdı. Geri kalır mıyım ben de aynı yazarın farklı cümlesiyle devam ettim.

"'Gözleri sürekli gözlerindeyse sana olan merakındandır, ama gözlerini senden kaçırıyorsa, o gözlerde sana ait bir şeyler vardır' demiş Dostoyevski. Bence çok doğru, ya sence?" diye sordum.

O da "Bence bizim atalarımız kısa ve öz, en güzelini söylemiş zaten. Gözler kalbin aynasıdır," dedi.

İnanılmaz hazırcevap, hafızası güçlü bir kızdı Sabiam. İkimiz de şairlerin, yazarların, filozofların cümlelerinden alıntılarla atışmayı, yarışmayı o kadar sevi-yorduk ki, bazen bunu oyuna bile çevirirdik.

Bazen de hayale. Bir kızımız bir oğlumuz olacaktı, ikiye iki münazara, alıntı atışmaları yapacaktık. Ben kızla takım olacaktım, Sabiam oğlanla. Ah ah bunun gibi ne hayaller...

Neyse ki hafızada değilse de galiba iknada ondan daha başarılıydım. O günden sonra baş başa kaldığımızda "Abi" diye hitap etmedi.

Günün anısına, kucağıma düşen daldan ona armağan yapmaya işte o an karar verdim. Bu fikri aklıma getiren Nâzım'ın Piraye için yazdığı şiirin satırlarıydı:

"Ne güzel şey hatırlamak seni. Sana tahtadan birşeyler oymalıyım yine..."

Bir ay boyunca geceleri uyanıp karpit ışığında armağanımı tamamladım. Ahşap el oyması, üzerinde bir ağaç resmi, sol köşesinde bir kalp, onunkinde benim adımın başharfi, benimkinde onun adının başharfinin işlendiği iki ayraç... Mendilime sardım, vermek için uygun anı kollamaya başladım.

O süreçte hiç yalnız kalamadık, hal hatırdan öteye bir şey konuşamadık. Önceleri kötü düşünmek istemedim. Birkaç defa konuşmaya yeltendim, baktım ki kaçıyor, telaşlanmaya başladım: "Acaba pişman mı oldu, çok mu ileri gittim ya da hislerini yanlış mı yorumladım?"

Kurmakla da kalmadım, "Ya beni şikâyet ederse ya terslerse," diye telaşlandım. Şüphelerim teyakkuza geçince yüreğim de korku faslına geçti. Bahçede, koridorda, karşılaştığımız her yerde gözlerinin içine bakıp mesafeli duruşunun ardında yatanı anlamaya çalıştım. Anladığım hüzün veriyordu, anlayamadığım ise kaygı. Dayanamayınca ismini söylemeden yakın arkadaşım Sait'e açıldım. "Hissettiği duyguların utancını, tedirginliğini yaşıyor ya da bir adım ötesini tecrübe etmekten korkuyor olabilir," demesiyle aklımda birbirine çarpıp kıvılcım çıkaran taşlar birbirinden uzaklaştı da biraz olsun rahatladım.

Enstitünün 4. sınıfına geçerken yaz stajımız vardı. Küme arkadaşlarımızla birlikte stajımızı Aydın Ortaklar Köy Enstitüsü'nün açılışına yardım ederek yaptık. Yokluğumda özlemiş olsa gerek ki dönüşümde yakınlık gösterdi. Baş başa kalınca sıkıntısını itiraf etti.

"Öğretmeninin ve arkadaşlarının şüphelenmiş olabileceği,"ni söyledi. Dilime, "Aramızda fark edecek kadar bir şey yaşansa gam yemeyeceğim," demek gelse de sustum.

"Neden böyle düşündün, ne oldu ki?" diye sordum.

Meğerse öğretmeni yazdığı bir şiiri okumuş, "Bunu kimin için yazdın bakalım," diye ağzını yoklamış. Benimki de hazır cevap ya, renk vermemiş, "Şair olana kadar kendim için yazacağım, olduktan sonra halkım için yazacağım," demiş. Öğretmen cevabını da şiirini de çok beğenmiş, "Her ne için yazıyorsan devam et, yazmayı hiç bırakma. Ama yazdıklarını okumak isterim," dese de Sabiam tedirgin olmuş. Odasına gidince öğretmenin söylediklerini oda arkadaşlarına anlatmış.

Yan ranzasındaki arkadaşı kulağına eğilmiş, "Ben kime yazdığını biliyorum zaten," demiş. Sabiam da benimle aynı endişeleri yaşamış, okuldan atılma korkusuyla benden uzak durmuş.

Bunları duyunca yüreğimin nasıl ferahladığını anlatamam. Bir yandan da hoşuma gitti. Demek ki duygularını şiire dökmüştü. O kadar güzeldi ki öğretmeninin dikkatini çekmişti. Demek duygularını gizleyemiyordu ki arkadaşı bile hissetmişti.

Bu arada yazdığı şiirleri defalarca sormama rağmen göstermedi, "Zamanı gelince vereceğim," dedi.

Ne yazık ki almama başka şiir mâni oldu ve ben hep şiirleri okuyacağım zamanı bekledim. Olmadı. Kim bilir, belki bir gün bir mucize olur da o şiirleri görebilirim.

Benim dört, onun üçüncü yılıydı. Üçten dörde geçenler, yılın sonunda sınava girerek sağlık koluna geçebiliyor, iki yıl sağlık kolunda okuyarak köylere sağlık memuru olarak atanabiliyordu. Bir akşam, birkaç kız arkadaşımızın gideceği konuşuldu. Sabahı zor ettim. Tarım dersinden yeni çıktıkları için arkadaşlarıyla bahçedeydi. Bir süre yakınında oyalandım. Beni fark eder etmez arkadaşlarıyla arayı açınca yanına gittim.

"Seninle konuşmam lazım," dedim. "Neymiş bu kadar acil olan? Dersliğe gidiyoruz," dedi.

"İki dakika sonra gidersin," diyerek sağlık kolunu seçip seçmeyeceğini sordum. İri gözlerini gözlerime dikti ve sadece gülümsedi. Yanıt vermesi geciktikçe sabırsızlığım arttı.

"Kararsızım, aslında bir an evvel çalışmaya başlasam iyi olacak," dedi.

Beni yokladığını tahmin etmem lazımdı, fakat mizacım gereği çok stresliyken sağlıklı düşünemiyorum. Öfkeden dilim tutulunca o devam etti.

"Zaten seneye senin de son senen, bitirince kim bilir nereye atanırsın," demesiyle, "Olmaz," diye bağırdım. Yanımızdan geçenlerin bakışından utanınca sesimi alçalttım.

"Hani birlikte okuyacaktık? Hasanoğlan Yüksek Enstitüsü'ne gidecektik, dergilerde yazı yazacaktık?! Neden birden karar değiştirdin? Olmaz, kabul etmiyorum. Benim, bizim hayallerimize ihanet edemezsin," dedim.

Cevap vermeden dinlemeye devam etti. Fikrini değiştiremezsem onu kaybedeceğimi düşündüm. O stresle nasıl kendimden geçtiysem kolunu sıkıca tuttum,

"Bak Sabia, ben kararımı verdim, okulu bitirince aynı köye öğretmen olacağız," diye bağırdım. "Bir-lik-te gi-de-ce-ğiz," derken heceleğimi anımsıyorum da her hecede iri gözleri daha irileşti. Biraz emrivaki konuştuğumu fark edince cümleme, "Eğer ki sen de istersen"i ekledim. Ağzımdan çıkanları kulağım duyunca yüzüne bakamadım. Başımı utançtan yere eğdiğimi yerdeki karıncaları görünce anladım.

Düşünsenize, sevdiğimi bile söylemeye cesaret edememişken, kaybetme korkusunun verdiği cesaretle, resmen evlilik teklifi yapma arifesine gelmiştim.

Bir süre sesi çıkmadı. Başımı umutsuzlukla yerden kaldırdığımda Sabiamın kızaran yanaklarını gördüm. Yüzündeki tatlı utangaçlık ve masumiyetle bir şey söylemeye hazırlanıyor gibiydi. Gözlerini gözlerime kilitledi ve, "Yani?" dedi... Hazırlıksız olduğum bu tepki

karşısında heyecandan ne diyeceğimi bilemez halde ağırdan aldım. Bu defa o sabırsızlandı.

Gülerek, "Ben de istersem ne olacak Fikret?" dedi.

Utangaç köylü gencin evlenme teklifi nasıl olur diye merak edeniniz varsa, aynen şöyle oldu.

"Bahçeli bir evimiz olur. Bahçemizde çiçeklerimiz, ekinlerimiz, hayvanlarımız..." dedim ve sonunu nasıl bağlayacağımı bilemeyince sustum.

O da "Eeee?" dedi, "Öğretmen evi mi yapacağız?"

Cevaben bir şeyler geveledi̇ğimi hatırlıyorum fakat söylemek istediğim türden şeyler değildi. Cümleyi anlamlı bir şekilde sonlandıramadığım için mütemadiyen virgülle uzattım. Ben uzattıkça o sustu. Aklımdan geçenleri bildiğinden emindim. Galiba benden duymak istiyordu. Gelin görün ki kem küm ettim, bir türlü niyetimi dillendiremedim.

Yönünü dersliğe verir gibi yaptı, "Boş yere telaşlanmışsın. Ben öğretmen olmak istiyorum," dedi omuzunun üzerinden gülümseyerek.

Bu defa, "Eeee?" deme sırası bendeydi.

"Sonrası nasip. Sorulmamış sualin cevabı mı olurmuş? Hayaller ortaksa duygular da ortaktır," diyerek gidiyordu ki, aklıma armağanım geldi. "İşte," dedim, "tam zamanı."

Defterimi araladım, ayracı mendilimin içinden çıkardım, eline tutuştururken "Senin için yaptım," dedim. Elleri öyle sıcaktı ki... Sıkı sıkı avuçlamak istiyordum fakat biri görür diye korktuğum için hızlıca çektim.

İşaret parmağını ayracın üzerinde gezdirirken sesi de elleri de titremeye başladı.

Işıldayan iri gözleriyle yüzüme baktı, "Bunu benim için mi yaptın?" diye sordu.

"Evet," dedim, "aslında çift yaptım. Biri senin biri benim için. Bitireli epey oldu, vermeye fırsat bulamadım."

Gözleri doldu, "Çok çok beğendim. Hayatımda ilk defa armağan alıyorum. Peki bu harfler... anlamı ne?" demesiyle dilim çözüldü.

"Adımın başharfi. Bendekinde de S harfi var. Bu ağaç, altında buluştuğumuz sedir ağacı. Bu güzel kız da kitap okumayı çok seven bir kız. Ben de o kızı çok seviyorum."

Gözlerimi elindeki ayraca dikerek, cesaretim kaybolmadan ekledim.

"Hangi sayfada olduğunu unutmaması için değil, kitap okurken bile beni unutmaması için. Uzaklarda olsam da elinin altında olduğumu bilmesini istediğim için. Çünkü ben onu ölene kadar her gün seveceğim," dedim, fakat o heyecanla o cümleleri nasıl bir araya getirdiğimi bilmiyorum. Galiba Allah halime acımış cesaret vermişti.

Cümlem bitince Sabiamın gözlerinden süzülen yaşı gördüm ya, o anda mutluluk denen duygunun bütün damarlarıma nüfuz ettiğini anladım. Bazı anlar tarif edilemez, işte o an benim için öyleydi.

Biliyorum bazılarınız anlattıklarıma inceden gülüyordur. Gülmeyin. Bizim devrimiz farklıydı. Savaşta korkusuzca silah kuşanan, kalemi haktan, hukuktan yana silah gibi kullanan biz, mevzu aşk olunca, dilimize gelenleri susturan, aklımızdan geçenlere siper alan gençlerdik.

Yaza kadar aramızda o günkü kadar açık ve duygusal konuşma geçmedi. Duygularımızı itiraf edemedikçe şiirlerden medet umduk. Âşık olan mı edebiyatı başka sever, edebiyatı sevenin aşkı başka mı olur bilemem, fakat ben o yıllardan şiire, nesire verdim kendimi.

Cumhuriyet döneminin eski, yeni neredeyse tüm dergilerini topladım. Kültür Haftası, Ağaç, Çınaraltı, Varlık, Markopaşa, Hisar, Yaprak, Pazar Postası, Türk Dili, Mavi, Papirüs, Halkın Dostları derken, tutkum işe dönüştü. Paşazede dergimizle başladı ve şimdilerde Keşke'yle devam ediyor.

Anlayacağınız yazmaya, okumaya doyamadım, okudukça yazdım, yazdıkça döküldüm. Edebiyatı sevdiren de Sabia'ydı, dergi çıkarma hayali kurduran da.

6. Bölüm

“Cesarettir insanın geleceğine yön veren”

Perşembe sabaha karşı koridordan gelen sesle gözlerini korkuyla araladı Fatma. Uyandırmak için Nedret Öğretmene baktı, yatağında yoktu. “Gene bunalmıştır, koridora çıkmıştır,” diye düşünerek yumdu gözlerini. Aradan ne kadar zaman geçtiğini bilmiyordu ki iki adamın aniden odaya girmesiyle yatağından fırladı. Panikle yastığının kenarında duran yazmalarından biriyle başını örttü.

Öfkesi yüzüne sirayet eden kısa boylu adamın, eliyle boş yatağı işaret ederek, “Bu yatakta kim yatıyor” sorusuna korkuyla cevap verdi.

“Ya yaşlı, garip bir teyze.”

Boyca daha uzun, sesi daha cılız çıkan diğer adam, kimlik kontrolü yaptıktan sonra tahkir edici üslubu ve alaycı ses tonuyla bağırdı.

“Yaşlı teyzenin adı neymiş bakalım?”

“Nedret’tir... Soyadını bilmem? “

“Gece vakti neredeymiş bakalım o gariban Nedret teyze?”

Ne diyeceğini bilemeyen Fatma sustu. İçten içe sitemlendi.

“Ah be örtmen, nerdesin, yine ne haltlar karıştırırsın?..”

Fatma’nın sessizliğine öfkelenen adamın sesi bu defa daha hiddetli ve tok çıktı.

"Konuşsana be kadın, dilini mi yuttun? Sana soruyorum, burada yatan hasta nerede?"

Fatma çaresizlik içinde aklına gelen ilk yalanı kurgulayarak sundu.

"İlaç... ilaç almağa, nöbetçi doktoru aramağa çıktıydı. Buralardadır, birazdan gelir zahir. Ölümden korkar gariban, gün gün kötüleniyor. Zati akşam vaktiynen al al olduydu yüzü. Terlediydi diye mendil koyduydum sırtına. Baktım öksürükten boğulacak, geceyi zehir edecek, ben dediydim doktoru bul, hal çaresini bulsun diye. Anlamadım, napçağnız zavallıyı?"

"On dakikaya tekrar geleceğiz, ne yapacağımızı görürsün. Allah vere yalan söyle, seni de alırız içeri, ona göre."

İki adamın burmundan soluyarak savurduğu tehditlerle kapıyı çarparak çıkmasıyla korkudan titremeye başlayan Fatma, "Manyak karı, kendi yetmedi, benim başımı yakacak," diye mırıldanarak yatağının içinde bir sağa bir sola dönmeye başladı. Korkunun ağırlığı üzerine çökünce bütün vücudu kasıldı. Can korkusu sarınca sabrı da hoşgörüsü de kalmadı.

"Hadi be komşu, hangi cehennemin dibindeysen tez gel. Başıma iş açarsan heriflere bırakmam ben gebertirim," diyerek parmak hesabı dakikaları sayıyordu ki, Nedret'in kapıdan usulca girdiğini görünce rahatladı.

Fatma'nın telaşının farkında olmayan Nedret, bir yanı huzurlu, diğer yanı buruk, cebinden çıkardığı iç içe katlanmış birkaç sayfayı yastığın altına sürerek yatağına uzandı.

Nedret'i dikkatle izleyen Fatma, "Hangi deliktedin komşu? Ekmek guyruğuna mı, yoğsa yağ guyruğuna mı girdin de sabahınan geldin," derken yanık ayağını sürüyerek yanına geldi. Tam yokluğunda olanları anlatacaktı ki, uzak-

tan gelen sesleri duyunca sustu ve telaşla yorganı Nedret'in üzerine çekti. Geri dönerek yatağının demirine asılı diğer yazmasına doğru uzandı ve aldığı gibi Nedret'in başına geçirdi. Nedret'in, "Ne yapıyorsun," demesine aldırmadan yüzüne sert bir tokat indirdi. Elinde sakladığı üç hapın birini yere attı, sağlam ayağıyla ezdi ve tükürüğüyle ıslattığı tozu yazmanın kenarından çıkardığı bir tutam saça yedirdi. Kırlaşmış görünümlü saçı görünce gülümsedi, "Kır saç da yakıştı karıya," diye mırıldanarak, kalan iki hapı avucuna koydu. kâğıtları yastığın altından çekip aldı, bluzunun içine attı, elini dudağına getirerek *sus* işareti yaptı.

Birkaç dakika geçti geçmedi, aynı iki adam hışımla odaya girdi.

Nedret, Fatma'nın telaşından adamların daha önce de geldiğini anladı. "Buraya kadarmış," dedi içinden.

Fatma, kendinden beklenmeyecek ustalıkla ve soğukkanlılıkla rol yapmaya devam etti. Nedret'in yatağının ortasına kalçasının ucuyla oturdu, dizine vura vura konuşmaya başladı.

"Vahhh vah. Ne merem bir mikropsa keçi gibi inatçı çıktı. Yedi garibanın canını. Cayır cayır yanıyor zavallı. Barim öksürüğüne iyi gelsin. Doktor birazdan gelecekmiş, hemşire iki hap koymuş avucuna. O da bilememiş, bana gösteriyordu. Hah bunlar işte."

Nedret'in avucundaki hapları elinden alıp adamların yanına doğru ağır ağır yürümeye başladı.

"Kurban oliym yüksünmeyin bi el atın, inler durur saatlerdir. Acep bulaşıcıdır? Deyin hangisini içeceğini, azcık şifa bulsun. Sevaptır."

Uzun boylu olan eliyle ittirdi Fatma'nın uzattığı elini. Haplar yere düşerken, öfkeli sesi gürledi.

"Hasbinallahhhhh. Git başımdan kadın, senin hapınla uğraşamam."

İki adam, Nedret'in al al olmuş yanaklarına, başındaki yazmaya bakıp elleri boş dönmenin yarattığı öfkeyle, bu kez odadan daha hırçın çıktılar.

Nedret Öğretmen o an anladı Fatma'nın ne yapmaya çalıştığını. Hissettiği minneti teşekküre dökmeye çalışırken, Fatma sözünü kesti ve sakladığı kâğıtları bluzundan çıkarıp uzattı,

"Senin için kılımı kıpratmam. Kendim için yaptım. Merağımdan... Hele bakalım neler yumurtlıycan. Geçen gecede seslerden şüphelendiydim ama darlandın, bahçeye çıktıydın sandımdı. Odamda bir ses, nefes olsun diye ses etmediydim. Gayrı yettin. Bir daha gidersen gammazlarım bilesin."

Nedret, Fatma'nın telaşından, korktuğunun ama belli etmemeye çalıştığının farkındaydı. Bu kadar hazırcevap olmasına, cesaretine, böylesi bir kurguyu akıl edip kendisini kurtarmasına da şaşırmıştı. Onun cesaretinden de tehdidinden de korktu. Artık daha iyi farkındaydı ki, yazılarını iletmeye devam edebilmesi için bir işbirlikçiye, olmadı ihbar etmeyecek oda arkadaşına ihtiyacı olacaktı. Fatma dediğini yaparsa, ki ruh hali hızlıca değişebildiği için gammazlaması da muhtemeldi, o vakit tüm özverisi, tüm çabası boşa gidecekti. Şaşkınlıkla ve minnetle cevap verdi.

"Her ne için yaptıysan teşekkür ederim Fatma. Sana çok şey borçluyum."

"Borcun sana kalsın. Sır belle yeter."

Hemşireler sabaha karşı yapılan baskını bütün doktorlara duyurdular. Heyecanlı ve merak uyandıran olaylar gizli kalmazdı hastanede. Bazısı için eğlence, bazısı için kaygı taşırdı.

Yaşananlardan bihaber olan Sabia da nasiplendi anlatılanlardan. İlkin Rıza çıktı karşısına. Heyecanla yaklaştı, bakışlarında korku, sesinde telaş, "Çok şükür gelmiştir Öğretmen Hanım. Taaa Gölbaşı'ndan," dedi. Rıza'nın ne demek istediğini anlamayan, sekreterin anlattıklarıyla durumun ciddiyetinin farkına varan Sabia, telaşla 203'e koştu.

"Dün gece neler oldu, herkes iyi mi?"

Kendisini gecenin kahramanı sayan Fatma, Nedret'ten önce söze atıldı.

"Koca herifler, eşkıya gibi destursuz dalıverdiler odaya. İçimizde gomunist arıyorlar zahir."

Nedret'in yüzüne bakarak gülümsedikten sonra konuşmaya devam etti.

"Baktılar iki hasta kadın yatak döşek yatıyor, kapıyı çarpıp gittiler. Ama bir göreydin, aradıklarını bulamayınca nasıl düştü suratları."

"İki hasta kadın odadaydı yani?"

"Çocuğumun başı üstüne yemin olsun."

Nedret, Fatma'nın olmayan çocuğunun başının üzerine ettiği yemini duyunca dayanamayarak kahkaha attı ve manidar cümlesiyle konuyu kapattı.

"Bu kadın hepimizi sulu götürür susuz getirir."

Sabia, Nedret Öğretmenin imasını sezmedi. Aklı, gelenlerin kim olduğundaydı. Son günlerde tekrarlanan baskın ve sorgulardan hoşnutsuz, ortaya bıraktı sorusunu.

"Peki, kimmiş eşkıya gibi dalan adamlar?"

Fatma için cevap vermek kolay oldu. Aklına ilk ve tek gelen, polis olduğu için, "Polistir zahir. Ama giysileri yoktur sırtında," dedi.

"Yani sivil polis miydi?"

"Bilmem o kadarını. Öyledir herhal. Başka kim ola ki?"

Üzerinde üniforma olmayanın, hatta olanın bile görevinin bilinmediği bir dönemde, yaşananlardan haberi olmayanların verdiği cevaplar ile çok şey bilenlerin cevabı aynı olmuyordu.

Nedret sessizce konuşulanları dinledi. Dinlerken aklına, Adana'dan Ankara Üniversitesi Mali Bilimler ve Muhasebe Yüksekokulu'na okumaya gelen Salih'in, çoğunluğu sağcıların kaldığı Ankara Site Yurdu'nda yaşadığı olayı yazdığı, gece teslim ettiği yazısı geldi. Ailesi ekonomik zorluklar içinde borçla harçla yollamıştı okula. Salih de ailesinin emeklerini boşa çıkarmamak için susması ve okulunu bitirip meslek sahibi olması gerektiğinin bilincinde, akıllı ve cesur bir gençti. Damarlarından akan kanı yavaşlatmaya, dilini susmaya alıştırmaya çalışırken birkaç hafta geçmişti ki, arkasındaki gücün hoyratlaştırdığı bir gencin odaya girmesiyle değişmişti hayatı. Gencin, "Benimle geliyorsun," emriyle birlikte büyükçe bir odada, kimliğini bilmediği ama yurtta resmi görevi olmayan genç bir adamın karşısına çıkarılmıştı. Adamın nasihat görünümlü emirlerini dinleyince okulunu bitirmesi için saf tutması gerektiğini anlamıştı. Çok değil bir yıl dayanabilmiş, senenin sonunda üniversiteden ayrılmak zorunda kalmıştı. Kısa süre sonra genç adamın Ülkü Ocakları Ankara İl Başkanlığı için düşünülen isim, yani Abdullah Çatlı olduğunu öğrenmişti ama mafyanın devletin içine sızdığını anlatmak canına susamak demekti.

Adanalı Salih gibi nice öğrenci hayallerini, geleceklerini o sıralarda bırakmıştı. İşte bu yüzden Nedret Öğretmenin cevabı Fatma'nın cevabıyla aynı değildi.

Üniversitelerde yaşanan, basında yer alamayan, az kişinin bildiği bazı olayları dergideki –isimlerini bile bilmedi-

ği, ama duruşlarını bildiği, kader birliği yaptığı– arkadaşlarına duyuruyordu ki, araştırsınlar, detaylarıyla yazsınlar... Yakalanmamak için konuları şifrelerle hikâyeleştiriyordu. Dikkat çekmek istediği konuyu ya da isimleri bazen farklı yazım sitiliyle, bazen tırnak ya da parantez içine alarak, bazen de mecazi anlatımla vurguluyordu. Kimliğini gizlemek için de mahlas kullanıyordu. Sadece ismini değil, kadın olduğunu gizlemek için de. Zira bazı kesim, siyaseti ve gerçekleri kadından okumak istemiyor, itibar etmiyordu yazdıklarına. Sanki araştırmak, zekâ ve yazmak erkeğe mahsusmuş, kadın eli sadece hamur yoğurmak için yaratılmış gibi.

Biliyordu tehlikeli sularda yüzdüğünü. Ama vatan ve insan sevgisi, haksızlıkla mücadele bir kere işledi miydi yüreğe, durmuyordu kalemi, duymuyordu tehditleri.

Yazısını kuryeci gençlere teslim ettikten sonra aldığı yeni ipuçları ve bilgiler yüzünden heyecanlıydı. Aynı zamanda da endişeli. Yeni bir darbe daha patlak verecekse, planlar o günlerde başlamış olmalıydı. 1 Mayıslar, resmi bayramlar, gösteriler en belirleyici zamanlardı. Duyumlarını zaman kaybetmeden arkadaşlarına aktarmalıydı ama nasıl?

Bir subayın eşi aracılığıyla ulaşmıştı bilgiler. 27 Mayıs 1960 Darbesinden sonra askeri tasfiye hareketiyle emekliye sevk edilen, Kemalist, demokrasinin ve laik cumhuriyetin değerlerine bağlı, askeri okullarda eğitim almış 235 general ve 5000'e yakın subayın çoğunluğunun içinde olduğu EMİNSU'dan, yani Emekli İnkılap Subayları Derneği üyelerinden bahsetmeliydi.

Milli Birlik Komitesi tarafından 2 Ağustos'ta yayınlanan, *Ordu subaylarının gençleştirilmesi, Rütbe enflasyonun*

önlenmesi, Kadro fazlalığının giderilmesi, Piramidinin yeniden kurulması maddelerinin yer aldığı kanunla emekli edilenleri susturmak için düşünülen yüksek miktarda aylığa bağlanmaları, büyük toplu ödemeler yapılması, mesken kredisi verilerek konuta kavuşturulmaları gibi çarelerin ardındakiler incelenmeliydi... Tüm bunlar akla Alyans Ev-ler'in hikâyesini de getiriyordu. Beraberinde başka soruları da?

"Hazine ve emekli sandığında yeterli para olmadığı halde bu değirmenin suyu nereden geliyor, maaşların ödenmesine üç gün varken, 180 milyon ihtiyacın kim ne kadarını fonladı ve ne ödünler karşılığında?" diye sorulsa acaba ne cevap verilirdi?

"Tabii ki Amerika'nın verdiği hibeler sayesinde," desek ama bunu demek bile tehlikeliydi. Kimse sormuyor muydu, "Ne alaka?" diye. "Onlara mı kaldı bizim generallerimizin, subaylarımızın refahını düşünmek?" Sorulamıyordu ne yazık ki.

Haliyle bu ödemenin, tasfiyeye ek olarak, *Amerikan sistemini tercih eden subayların önünü açmak için yapıldığı* iddiaları da hasıraltı edilmiş oluyordu.

Oysa bir ülke askeri kadar güçlüydü ve emin ellerdeydi. Ordunun tasfiyesi, olası savaş durumunda ülkenin askeri gücünü azaltmak, orduyu itibarsızlaştırmak, bunlar vatana ihanet etmek demekti.

TSK, Cumhuriyetin, devletin güvencesiydi.

Dönemin liderleri 21 Ekim 1961'de *21 Ekim Protokolü*, diğer adıyla *Çankaya Protokolü*'nü, 22 Ekim'de de Milli Birlik Komitesi'nin Ankara kanadı, içeriği aynı, adı farklı *Mürted Protokolü*'nü imzalamıştı. Adı mühim değildi, içerikti aslolan.

Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı için çalışılacağı maddesinin yanında, *Yassıada mahkûmlarına af çıkarılmayacağı, İdam cezasındaki yaş sınırının kaldırıldığı, Tasfiye edilen general ve subayların orduya geri alınmayacağı* maddesi bile konmuştu.

Milli Birlik Komitesi, DP'yi 60'da askeri darbeyle devirerek siyasi iktidarı ele alan, başına Cemal Gürsel'in getirildiği, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne mensup 38 kişilik cunta değil miydi? Peki üyelerinin kim oldukları, bağlantıları incelenmiş miydi?

Amerikancı DP'li siyasilerin hükümette olduğu süreçte olanlar, davanın dosyalarındaki suçlamalar, müebbet hapse çarptırılan 32 DP üyesi mutlaka ve ara ara hatırlatılmalıydı.

1960 sonrası mahkemelerde 15 sanık idam cezası almış, üçünün (Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan) idamı gerçekleşmiş, ABD Başkanı Kennedy ve II. Elizabeth'in uğraşlarıyla diğer mahkûmların idamları müebbete çevrilmişti.

Kennedy, Elizabeth ve merhamet?... Aklına gelen soru işaretlerini yazamayacaksa da birçok kişiyle aynı şeyleri düşündüğünün farkındaydı.

Ne tuhaftı ki, Amerika kendini aklamaya çalışırken, İnönü ve arkadaşları suçlanıyordu. Engellemeye çalışacağı bilindiği için 60 Darbesi hazırlığından haberi olmayan, ordunun politikaya karışmasını, orduyla iktidara gelinmesini istemeyen İnönü'nün, DP tarafından dokunulmazlığının kaldırılmak istenmesine, yayın yasağı nedeniyle açıklamalarının basına çıkmamasına, *"Seçimsiz İktidar"* sloganlarına maruz kalmasına, 1959'da çıktığı yurt gezilerinde saldırılara uğramasına, ülkenin uçuruma sürüklendiğini gördüğü için yaptığı uyarıların darbe tahrikçiliğine vardı-

rılmasına ve 12 oturum meclis toplantılarına katılmama cezasına ve de CHP'yi kapatmak ve muhalif basını susturmak için kurulan Meclis Tahkikat Komisyonu'nun 27 Nisan'da aldığı ek yetkilerle anayasaya aykırı baskı rejimi kurdurmasına rağmen, idamları durdurmak için verdiği mücadelesi bilinsin istenmiyordu. Onu, idamların, darbenin müsebbibi sayanlar kimlerdi acaba? İnönü'nün çabalarının şahitleri, belgeleri, kayıtları olduğu halde aksini iddia edenlerin niyeti de bilinmeliydi.

Elbette her iktidarın hataları, yanlış kararları vardı. Doğruları alkışlanıyorsa, yanlışları da eleştirilmeliydi. Ama eleştiri de suçlama da hakkaniyetle, kaynaklarıyla, ispatlarıyla yapılmalıydı. Yalanla harmanlayarak, iftirayla çarpıtarak yazılmamalıydı.

"On yılda, çokpartili dönem eklenirse on dört yılda, ne değişti de olaylar bu raddeye geldi?" diye düşünüyordu insan.

DP iktidara geldiğine coşkuyla karşılayan Amerika'nın, işlerin istediği hızda ve şartlarda gitmediğini düşünmesi üzerine estirdiği soğuk rüzgârlar, hatta son 1959'daki ziyaretin fiyaskoyla sonuçlanması ve DP'nin projeleri için Batı'dan yeterli destek bulamaması nedeniyle Rusya'ya yönelmesi olayları tetiklemiş olmalıydı.

Türkiye-Rusya yakınlaşmaları, ufukta sezilen detanttan[5] pay kapma önhazırlığı, hatta –60'ın Mayısında darbe gerçekleşmese– Menderes'in *1 Temmuz'da Moskova'ya gideceği ve Krushchev'le görüşeceği* planının duyurulması demek ki süreci hızlandırmıştı. 8 Mayıs 1960'ta *New York Times*'da yayınlanan, *"Menderes poltikasını değiştirmediği takdirde*

---

5 *détente*; 60'lı yılların sonunda ABD ile SSCB'nin yüksek tansiyonlu ulsulararası ilişkilerindeki yumuşama.

olayların nasıl gelişeceği bilinmez" eleştirileri alenen uyarıydı. Başarısız olan suikast, darbe ve idam ise zincirin diğer halkalarıydı.

Oysa ne pahasına olursa olsun sorulmalıydı. Generaller, subaylar yetmemiş, Demokrat Parti'ye muhalif duruş sergileyen, Haldun Taner, Sebahattin Eyüboğlu, Fuat Başgil, Zafer Tunaya gibi kıymetli hocalardan oluşan 147 profesörden ne istenilmişti de akademik tasfiyeye maruz bırakılmışlardı?

Sorgulanmalıydı... 1967'de Süleyman Demirel'in Sovyetler Birliği'ne yapacağı ziyaretin gündeme gelmesi, 1965 sonrası alınan uzun vadeli Sovyet kredileriyle yatırımlara başlanmasının 1971 Muhtırasındaki etkisi neydi?

(1978'de Ecevit'in Moskova temasları ve "Siyasi Belge" olarak nitelenen antlaşmanın imzalanmasıyla Rusya'yla ilişkilerin gelişmesinin akabinde Amerikan ambargolarının devreye girmesi, ekonomik çöküntü, devalüasyon. Rusya'yla yakınlaşmanın bedelini ödetmeye ant içmiş Amerika. Sonrası yine darbe...)

Ama bu konuları yazmak da sıkıntılıydı. Aslında, CIA'nın 1960 Darbesinden 25 gün öncesi 2 Mayıs 1960 tarihli *Türkiye-Çin Sovyet Bloku Faaliyetleri* başlıklı, Dışişleri Bakanlığı'na hazırlanmış belgesindeki bir paragraf çok önemliydi. Mutlaka satır aralarından çıkarılıp başlığa taşınmalıydı:

"Türkiye'deki anti-komünist yapının gücüne dikkat çekilirken, Sovyetlerle kültürel ve ekonomik bağlarda artış olasılığı öne çıkıyor."

Yani Menderes'in Moskova ziyareti, Türkiye-Rusya ilişkileri, Türkiye'nin Doğu Bloku ticareti sonrası aniden ciddi oranlarda azalan Batı'dan satın alımları başlığın altına ilişmeyen ama bilinen detaylardı.

Misal 1958'de bu satın alımlar 120 milyon dolarken, yani toplam ihracatının %23,7'sini, ithalatın %18,2'sini oluştururken, 1959'un ilk on bir ayında 74 milyon dolara, yani toplam ihracatın %12,3 ve ithalatın %9,6'sına düşmüştü.

Raporun *Yıkıcı Faaliyetler* paragrafında da şu özet yapılıyordu:

"Türkiye'de bilinen komünist örgüt az ve Türk komünistleri neredeyse güvenlik güçleri tarafından etkisiz halde tutuluyor."

Görüldüğü üzere onlar da komünizmin tehlike yaratmadığının farkındaydı. Ama biraz uğraşılırsa sağcılık-solculuk, komünizm-faşizm bahaneleriyle kızıştırdıkları ayrışmanın çıkmaza sokacağının, sorunun darbeye varacağının ve sonucun kendilerine yarayacağının da...

Tüm bunları yazınca Rusya'nın nimetten sayılmaması için birkaç bilginin eklenmesi de önemliydi elbette.

Deli Petro olarak tanınan, aslında fevkalade zeki olan Çar Büyük Petro tarafından 1724'te kurulan Rus Bilimler Akademisi bünyesinde yer alan Doğu Bilimleri Enstitüsü'nü hatırlatmak mesela... Görünüşte gayesi Doğu ve Batı milletlerini her yönüyle tetkik etmekse de ardında yatan Rus Emperyalizmine zemin hazırlamak değil miydi? Müslüman-Türk Dünyası, Kafkasya da dahil, bir bütün olarak ve her yönüyle ele alınmış, psikoloji, pedagoji ve sosyoloji ilimlerine göre tetkik edilip, hangi şartlarda zaaf gösterdiği ya da yenilmez olduğu tespit edilmiş, Ruslar'ın tavrı ve stratejileri, savaş ve barış tercihleri bu ilmi görüşlere göre şekillenmişti. Yaklaşık 300 yıl süren Rusya-Kuzey Kafkasya Savaşlarına ve sonuçlarına baktığımızda başarıları ortadaydı. Karadeniz kıyısında ve ticarette etkin olma, Kafkasya'nın maden, gaz, stratejik konum, doğal güzellikleriyle değerli topraklarına sahip olma arzusuyla

milyonlarca Çerkes öldürülmüş ve vatanlarından acımasızca koparılarak sürgün edilmişti. Ki sürgün diyerek hafife aldırdıkları bu olay gerçekte bir soykırım değil miydi? Aynı aklın devamı olan Sovyet Rusya'nın da kendisinden ayrılıp bağımsız devlet olmak isteyen Ukrayna'ya 1932-1933 yıllarında uyguladığı (bugünün Ukraynası ile Kuzey Kafkasya'da bulunan Kuban bölgelerinde meydana gelen), 3 ila 10 milyon arasında insanın ölümüne sebep olan acımasız suni açlık, Holodomor (Büyük Ukrayna Kıtlığı), cezası da nasıl unutulabilirdi ki? Ukrayna ki, çok verimli ve geniş topraklara sahipti, Sovyetlerin "ekmek sepeti" olarak görülüyor, Sovyet tahıl üretiminin %27'sini gerçekleştiriyordu. Biz de topraklarımızı verseydik geri almak istediğimizde benzer olayları yaşamayacağımızın garantisi var mıydı? Rusların Kafkasya üzerinden Türkiye, onun üzerinden Suriye ve diğer Orta Doğu ülkelerine inme ve oralarda da etkin olma gayesiyle devam edecek gelişmeleri, hangi ülkelerin başına ne geleceğini de zaman gösterecekti.

Yaşananların bunlarla bitmeyeceğinden, ileriki yıllarda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin içine muhafazakâr, Cumhuriyet karşıtı, Amerikancı örgütlerin sızmasından korkuluyordu.

Atatürk'ün döneminde 22 Mayıs 1930 tarihli 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu, askerin siyasete müdahalesini yasaklarken, 60 Darbesi değil miydi 4 Ocak 1961'de çıkarılan yasayla (Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 35. ve 85. Maddesi) gelecekte olacak darbelerin ve askeri müdahalelerin önünü açan ve gerekliyse meşru kılan.

Hatta 1962'de çıkan 38 sayılı yasayla da darbeyi eleştirenleri suçlu bulan.

Yazmak da dertti, yazmamak da.

Ama buruk halinin sebebi bunlardan çok başka, Doktor Sabia'yla ilgili öğrendikleriydi. Doktor'un Fikret'le yakınlığından şüphe duymuş, dikkat çekmemek için hastaneden soruşturamamış, çareyi eski öğrencisine takip ettirmekte bulmuştu. Böylelikle yaşadığı mahallenin adresini öğrenmişti.

Yazılarını teslim ettikten sonra saate aldırmadan yola koyulmuştu. Kendisini tehlikeye attığının farkındaydı ama gerçeği öğrenemezse içi rahat etmeyecekti. Yükselen Sokak'a vardığında Sahaf Sabia tabelası karanlığın içinde ay gibi parlamıştı gözüne. Fikret'e adım adım yaklaştığını düşündükçe heyecanlanmaya başlamıştı. Duygularını tahlil etmenin yeri ve zamanı olmadığını biliyorsa da elinde olmamış, bir yanı ne kadar öfke duymuşsa da diğer yanı o kadar merak etmişti. İki duygunun çarpışmasının yarattığı yorgunluk içinde sahafın önünde durmuş, sokaktan birinin geçmesini beklemeye koyulmuştu.

Tam vazgeçmek üzereyken sokak lambasının altından geçen adamı fark edince peşinden koşmuş, nefesini tutarak sahafın sahibinin kim olduğunu sormuştu.

Orta yaşlardaki adamın, "Mehmet abi" cevabından tatmin olmayınca soruyu yinelemiş, bu kez gelen "Mehmet Doğan" cevabıyla Sabia'nın anlattıklarının doğruluğuna inanmış ve Fikret'in izini bulamamanın burukluğu içinde dönmüştü hastaneye.

Neyse ki Fatma sayesinde sonunu getirecek sorunu sağ salim atlatmıştı. Bunun için ne yapsa, ne kadar teşekkür etse azdı.

✧✧

Sabia iki kadının bakışmalarından gece odada sıradışı bir şeyler yaşandığını anladı. Aralarındaki yakınlığa,

kaçamak bakışmalara ve dudaklarının kenarında beliren gizli gülümsemeye neden olan her ne ise bir an evvel öğrenmeliydi. Odasına geçer geçmez Fatma'yı yanına çağırdı ve Nedret Öğretmene dair sorular sordu. Fatma'nın, "Senin de mi aklın gitti doktor hanım. Deliden akıl almak istersin?" sözünden ne kadar akıllı ve ağzından laf alamayacağı kadar uyanık olduğunu ve de oda arkadaşını koruduğunu anladı.

Fatma'nın odasına dönmesiyle hastane telefonundan Tarık'ın ofisini aradı. Zaten her gün kısa da olsa konuşuyorlardı ama bu defa durum farklıydı. Telefonda ya da hastaneden konuşmak sakıncalı olabilirdi. En iyisi bir yemekte buluşmaktı.

Hazırlanmak için eve giderken defalarca geldi aklına: "Sadece dün gece olanların haberini vermek miydi amacı? Yoksa?..."

Sorusunun cevabı *"Yoksa?"*dan sonrada saklıydı ama bunu kendine itiraf etmeye çekiniyordu. Buluşmak için sebep aramasına gerek olmadığını bilse de bahanesiz görüşme teklifini kendine yediremiyordu.

Mor, üzeri geometrik desenli, vücudunu saran, uzun kollu triko elbisesini giydi. Saçını itinayla topladı, yanaklarını allıkla renklendirdi, ruju dudağına birkaç defa değirdikten sonra dağıttı, gözlerini kalemle belirginleştirdi, saçını hafif yana doğru tarayarak güzel yüzünü ortaya çıkardı. Uzun süredir ilk defa aynadaki görüntüsünden bu denli hoşnuttu. Aynadaki Sabia'ya gülümsedi. Gülümseyince beliren gamzesini görünce bu defa da gamzesine gülümsedi.

Aşk her kadına yakışıyordu...

"En kusursuz plan bile aşk karşısında bozulmaya mahkûmdur"

Tarık'ın yüzündeki her kıvrım hayranlığını gösterirken, Sabia sıradan bir iş görüşmesi algısını yaratmak için mesafeli durmaya çalıştı.

Siparişi alan garsonun masadan uzaklaşmasıyla Tarık söze başladı.

"Tek kelimeyle muhteşem görünüyorsunuz. Sizi hastane dışında görebilmek beni çok mutlu ediyor."

"İlginç, hastanede görmenin daha mutlu edeceğini düşünmüştüm. Erkekler sever emri ve itaat eden kadınları. Gurur halinden hoşnut ise, mutluluk da peşinden gelir."

"Yanılıyorsunuz, ben gururumun okşanmasını değil..."

"Anladım gözünüzün, gönlünüzün okşanmasını da önemsiyorsunuz."

"Neyse ki hastane ve dışında değişmeyen bir şey var ki, o da laf sokmalarınız. Hayır güzel doktor, hastane dışında bana farklı bakıyorsunuz ve ben bu bakışı çok seviyorum."

Sabia duygularının hissedilmesinin utancını gizlemek için alev alev yanan yüzünü avuçlarının arasına aldı, dirseklerini masanın üzerine koyarak devam etti.

"Anlamlandırmak sizin seçiminiz..."

Sabia'nın bakışlarını kaçırmaya çalıştığını fark eden Tarık, daha fazla utandırmamak için, "Öyle olmasını arzu ettiğim için yanılıyor olabilirim. Gözlerinizin içine uzun bakmamı da anlamlandırmak isterseniz, aradığım umut ışığını görmeye çalışma çabası sayın," dedi

"Bence önce hastanedeki gelişmeleri dinleyin. Belki gözünüzden kaçanları görebilirsiniz."

Cümlesine sevimli bir tebessüm ekleyip hastanede olanları anlattı.

"Yani diyorum ki, annenizin başı her an belaya girebilir. Hastanede olduğum zamanlar gözüm 203'te. Ancak geceleri gözetmem mümkün değil. Bahçeye çıkıyor, hastaneyi geziyor, hizmetliden doktoruna, hastasından refakatçısına konuşmadığı insan yok. Mesele sadece sorumluluk ya da size verdiğim söz değil, tanıdıkça annenizi sevmeye başladım. Başına kötü bir şey gelirse en az sizin kadar üzülürüm. Başka çözüm yolu bulmalıyız."

Tarık, sevdiği kızın, annesini seviyor olmasından, korumak için çaba sarf etmesinden o kadar memnun olmuştu ki, Rıza'nın, "Çok şükür gelmiştir Öğretmen Hanım. Taaa Gölbaşı'ndan," gafını dahi umursamadı. Ama odanın numarasını duyunca gülümsedi.

"203 öyle mi? Merak ettim, annemin mi seçimiydi, tesadüf mü?"

"Benden önce Süheyla doktor ilgileniyordu, sayenizde izne ayrıldığına göre ona sormalısınız."

"Aslında sorunun cevabını biliyorum. Annem meslektaşının oğlu Deniz Gezmiş'i çok severdi. Arkadaşlarıyla birlikte ODTÜ yurdunun 1. kısımının 201-202 numaralı odalarında kaldığından bahsetmişti. Hatta bu odalar, basında *sosyalizmin tartışıldığı, konuşulduğu odalar* diye yer almıştı. Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB) ve içinde ODTÜ Öğrenci Birliği'nin de yer aldığı gençlik gruplarıyla Samsun'dan Ankara'ya *Mustafa Kemal Yürüyüşü* gibi pek çok projenin bu odadan başladığını duymuştum."

"Emin olun babamın annenizden kalır yanı yok. Öğretmenlerine atılan iftiraların önünü kesmek, *tecavüz* yalan haberlerini durdurmak için gazetenin ve Milli Eğitim'in

önünde yaptıkları gösterileri gururla anlatmıştı. 'Onlar Amerikan askerlerini denize döken gençler, onlar emperyalizminin ve oportünizminin kölesi olunmaması için mücadele eden, *Tam Bağımsız Türkiye* hayali kuran vatansever gençler, tabii ki öğretmenlerini sistemin kirli çarkına yedirmezler' demişti. Kusura bakma, annenizden bahsederken bir anda babama geçtim."

"Bilakis, annem kadar seven başkasının olduğunu duymaktan mutlu bile oldum. Aramızda kalsın, Deniz'i kıskandığım zamanlar bile olmuştu. Ne zaman ki, 'İdamlarında ip kopmasın diye çift ilmik kullanıldığını, bu yüzden Deniz'in 25 dakika can çekiştiğini, infazın Hüseyin İnan'a ve Yusuf Aslan'a izlettirildiğini, tüm bunlar olurken idam kararı veren mahkeme başkanının ağaca yaslanıp sigara içtiğini, bazı kişilerin, üçe üç intikamımızı aldık' dendiğini duydum, o kadar üzüldüm ki düşündüklerimden utandım."

"Anlamadım, üçe üç derken? Yani DP'nin asılan üç vatan hainine karşılık mıydı bu idamlar?"

"Bilmiyorum, konuşulanlar bunlardı."

Tarık iddiayı arkadaşlarından duyduğunu söyleyemeyeceği için konuyu değiştirmeye çalıştı.

"Attilâ İlhan'ın *Mahur Beste* şiirini bilir misin?"

Sabia cevabı gülümseyerek, ardından mısraları okuyarak verdi.

"'Şenlik dağıldı bir acı yel kaldı bahçede yalnız.
O mahur beste çalar müjganla ben ağlaşırız' diye başlardı.
'Bir yangın ormanından püskürmüş genç fidanlardı
Güneşten ışık yontarlardı sert adamlardı
Hoyrattı gülüşleri aydınlığı çalkalardı
Gittiler akşam olmadan ortalık kararardı,' mısraları cevap yerine geçer her halde."

"Bazı yönleriniz annemle o kadar benziyor ki, alakanızın olmadığına inanmakta zorlanıyorum. O da sizin gibi şiirlerle, yazarların sözleriyle cevap vermeye bayılır. Hatta beni de teşvik ederdi. O halde ben de altta kalmayayım, şiirin hikâyesini ekleyeyim.

Attilâ İlhan o günlerde İzmir Karşıyaka'da, efsane sayılan gazete *Demokrat İzmir*'in Genel Yayın Yönetmeni. Her sabah Karşıyaka İskelesinden 8.20 vapuruyla Pasaport İskelesine, oradan yürüyerek Konak, Nadir Nadi Caddesi'ndeki gazete binasına gidermiş. O gün, yani 6 Mayıs 1972, Deniz Gezmiş'in, Hüseyin İnan'ın, Yusuf Aslan'ın asıldığı gün, gözyaşları içinde kahverengi deri çantasından çıkardığı küçük not defterine dolmakalemiyle senin okuduğun dizeleri yazmış. Şiirde herkesin bir kadın ismi sandığı müjgan aslında Farsçada kirpik anlamında. Yani *Mahur Beste*, faşizmin kıydığı Denizlere bir nevi ağıt.

Annemin beni hukuk bölümüne yönlendirmesinin ardında, Deniz'in hukuk eğitimini tamamlayamamasının etkisi olduğunu düşünüyorum. Ve tabii ki 203'ün tesadüf olmadığını... Devrimci mücadeleyi sürdürme arzusunda olan bir kadın için en anlamlı numara bu olurdu zaten."

"Demek oluyor ki, ne yaparsanız yapın vazgeçmeyecek."

"Biliyorum. Devrim bir kadının ruhuna işlemişse engel tanımaz. Benimki zamandan kazanma mücadelesi."

"Böyle bir anneden sizin gibi bir evlat?"

"*Sizin gibi*'yi açar mısınız? Sizce nasıl biriyim?"

"Hükümete yakın olduğunuza ve gücünüze bakınca, her şey ortada. Sanki akıl ile vicdan arasında sıkışmış, yönünüzü kaybetmiş gibisiniz. Sanırım bu yüzden görüşmüyorsunuz."

"Bu kadar önyargılı olmak sizin gibi eğitimli birine hiç

yakışmıyor. Evet, hükümetle iş yapıyorum. Bana sağladığı gücü seviyorum. Hepsi bu."

"Güç kavramı izafidir Avukat Bey. *Hepsi bu* dediğiniz kelimenin, kestirmenin ardında fazlasıyla ödün yatar. Ki bence bu ödünlerin en ağırı da bir gün duruşunuzdan vazgeçmek zorunda kalmanız olacaktır."

"Mesleğiniz gereği tahlili kendinize hak görüyorsunuz. Ancak arkadaşlık gereği empatiyle bakmanızı, hak vermenizi dilerdim. Güçsüzün yanında boş yere kürek çekmemi mi yeğlerdiniz?" diyerek müdafaaya geçse de bir süredir aklını kemiren düşünceler sesindeki kararlılığı azaltıyordu.

Kendisine bile itiraf edemediklerini, âşık olduğu kadına itiraf etmesi mümkün müydü? Asla... Bu alenen zayıflıktı.

Deniz gibi, ağabeyi gibi olamayacağını biliyordu.

Onlardan güçlü olma arzusu, ezilenin değil ezenin yanına kaymasına mı neden olmuştu? Asla... Ezenin değil, güçlünün yanında olacaktı.

Güçlü nasıl o kadar güçlenmişti? Cevabı bilmezlikten geldi. Gücün altında mağdur aramak sosyalistlere mahsustu.

Ağabeyinin gölgesinde kalmak, daha az sevilmek bir yanını eksik bırakmış olabilir miydi? Asla... Babasını geçmişe gömmüştü, üzerine tonla toprak örtmüştü.

Seçimleri eksik yanlarını tamamlamak için miydi? Asla... Eksiği yoktu ki.

Bir gün bu soruların yanıtlarını öğrenecekse bile, öğreten bir kadın olmamalıydı. Hele ki sevdiği kadın. Asla...

Belki de cevaplar *asla*'larda saklıydı. Ama görmek için cümleye *yoksa* ya da *acaba'yla* başlamak lazımdı.

Tarık'ın kendini haklı çıkarmak adına verdiği cevaba gülümseyen Sabia, doktor kimliğine bürünerek cevap verdi.

"Arkadaşlık, mantıksızlığı onaylamak değildir. Gücün insanın cebinde, mevkiinde değil, beyninde ve yüreğinde olduğunu görebilmenizi isterdim. Ferdi menfaatlerinizi toplumun menfaatlerinden üstün tutmakla övünç duymanızı hoş görmem için o çıkarlardan faydalanıyor olmam gerekir, ki bu mümkün değil. Siz nasıl ki mesleğiniz gereği soru ve sorgularınızı davayı kazanmak adına kuruyorsunuz, ben de tanımak ve anlamak adına kuruyorum. Tespit ve tahlil benim işim, tenkit ve tahkik sizin..."

"Keşke bu kadar kırıcı olmasanız. Sizin tarafınızdan yanlış anlaşılmak istemem. Bu davalar uğruna çok şey kaybettim. Müsaade edin..." dedikten sonra durdu, sesi yumuşadı, bakışları sevgiyle doldu ve elleri Sabia'nın ellerine uzandı. İki elini şefkatle avuçladıktan sonra, "Müsade edin bundan sonra sevdiğim insanlar yanımda olsun. Mutluluğun avuçlarımın arasından kaymasını istemiyorum. Daha güçlü olmak için sevdiklerimin varlığına sımsıkı tutunmak, onlara sahip çıkmak istiyorum. Bilmenizi isterim ki bunun için ne gerekiyorsa yapmaya hazırım."

Sabia, Tarık'ın hareketinden, samimi ve sıcak halinden çok hoşlanmıştı. Elini güvenmediği birine teslim etmeyecek kadar hayat tecrübesi vardı ama kalbine engel olamayacak kadar aşk acemisiydi.

Nazikçe elini çekti, "Yakın dönemlerin öğrencileriydik. Seçimlerimizi, görüşümüzü gizleyerek büyüdük. Çünkü kimseye güvenemedik."

"Nereye varmaya çalışıyorsunuz?"

"Diyorum ki birbirimize açık olmazsak, güvenmezsek birçok şeyi gizlemek zorunda kalacağız. Siz benimle ilgili çok şeyi biliyorsunuz. Eşitlenmemiz için benim de bilmem gerekiyor."

"O halde öğrenmek istediğiniz ne ise, sorun. İfadeye razıyım ve hazırım."

Sabia, bir yandan Nedret Öğretmenin hayatında babasına dair izler arıyor, diğer yanda Tarık'la ilgili kuşkularını açığa kavuşturmak istiyordu.

"Babanız, kardeşleriniz? Onlarla ilgili tek kelime etmediniz."

Tarık, konunun er ya da geç buraya geleceğini biliyordu. Manevi annesini korumak için hayatının bir bölümünü gizlemek zorundaydı. Konu içinde isimleri geçirmeden, en kısa cümlelerle anlatmayı denedi.

"Sanırım görüş ayrılıkları. Küçüktüm ama hatırlıyorum, evde kavga eksik olmazdı. Anlayacağın, sorunlu evlilik, sorunlu ve zorunlu ayrılık. Annem, babam konusunda çok hassas ve rahatsız olduğu için konuşmaz, konuşturmazdı. Üzülmesine dayanamadığım için fazla sorgulamadım. İşin gerçeği, unutmak istediğim ve anlatmayı sevmediğim bir çocukluğum var."

"Üzüldüm. Ayrıca da şaşırdım. Eminim babanız için de epey zor olmuştur."

"Onun varı yoğu ağabeyimdi. Yokluğumu önemsediğini düşünmüyorum. Öyle olsa peşimizden gelirdi."

"Babanız ile annenizin görüş ayrılıkları ne konudaydı diye sorsam? Kafamda oturmayan bir şeyler var."

Tarık konuştukça çamura saplandığının farkındaydı. Kontrolünü yitiriyordu. Çıkmak için attığı her adımda daha fazla batıyordu.

"Hatırladığım kadarıyla annem ölmekten, daha doğrusu benim ölmemden çok korkuyordu. Babamın işsizliğinin yarattığı sorunlar da hayal meyal aklımda. Yıllar

sonra da ölüm haberlerini aldık. Nedenini nasılını bilmiyorum. Açıkçası umursamıyorum da. Ben o defteri çoktan kapattım."

"Babanıza ve abinize üzüldüm, ancak annenizin o yıllarda bu kadar zayıf ve korkmuş olmasına da şaşırdım. Demek ki yaşadıkları onu epey cesaretlendirmiş. Peki, ya sizin annenizle ayrı düşmenize sebep olan neydi?"

"Üniversiteyi okuduğum yıllardı. Geleceğime yönelik kararlarımı kendim vermek, yolumu beklentilerim doğrultusunda çizmek istedim. O ise olmamı istediği doğrultuda yönlendirmeye çalıştı. Serde gençliğin verdiği asilik de olunca hayatıma müdahale etmesine katlanamadım."

Tarık bu şekilde devam ederse tüm gerçekleri anlatmak zorunda kalacağını anlayınca konuyu toparladı.

"Çocukluğuma inmeye çalıştığınızın farkındayım. Ama başka zaman yapsak. Bu güzel geceyi üzücü konularla heba etmesek. Hatırlatmak isterim ki, zaman sabırsız ve meraklı olanın aleyhine de işliyor. Bu durumda zamanı doğru kullanmak benim lehime."

Sabia, ikinci karşılaşmalarında söylediği cümleyi ilişti-rerek konuyu sonlandırma çabasına gülümsedi ve hak verdi. Kendisi de çocukluğunu konuşmaktan hoşlanmıyordu.

Gecenin o dakikasından sonra ülke gündemine ve ailelerine dair konu konuşulmadı. Birkaç saatlik doyumsuz sohbette Tarık bambaşka bir kadını tanıdı. Güldüğünde yanağında beliren gamzesi, utandığında yüzüne yayılan o pembemsi ton, espri yaparken kıvrılan dudakları... Keşfettiği her güzellik Sabia'ya hayranlığını, duyduğu heyecanı artırdı. *Siz'li* cümleler de yerini *sen*'le başlayanlara bırakınca aralarında mesafe de azalmaya başladı.

Sabia, Tarık'ın ilgisinin ilk günden farkındaydı ve bundan tarifsiz haz alıyordu. Ama sınırlarını kaldırmak için kırmızı çizgisi güvendi.

Saatler mutluyken hızla aktı. Ne kalbinden geçenleri söyleyebildi ne de geçirdikleri zamanla yetinebildi. Daha uzun sohbet edebilmek için arabaya binerken ev telefonunu istedi.

Sabia'nın, "Yazıldım ama henüz sıra gelmedi. Güya doktorlara üç aya kalmadan bağlayacaklardı," demesiyle, Tarık bir gün sonrasının ilk işini aklına yazdı.

"Bir insanda utanma yoksa erdem de olmaz"

Yükselen Sokak'a birkaç kavşak kalmıştı ki, uzaktan gelen silah sesleriyle telaşlanan Sabia ve Tarık, kavşağın başında siper alan panzeri geçer geçmez, küme halinde toplanmış askerlerden üçünün yollarını kesmesiyle durdu.

Tarık, Chevrolet Chevelle'sinden müthiş bir özgüvenle inerek askerlerle konuşmaya başladı. Sabia da olayların hangi mahallede ve kimler arasında yaşandığını öğrenmek için camı araladı. Askerin, elinde tuttuğu kimliğe bakıp "Tarık Doğan," demesiyle *Doğan* soyadı rüzgârla birlikte kulağına tokat gibi çarptı. Hemen ardından Nedret Öğretmenin dosyasını eline aldığı an geldi aklına: *Hasta, Nedret Sarih*... Neler oluyordu?

Zihninde kopan fırtınayı dindirmeye çalışırken, Tarık'ın, "Mahallede kargaşa çıktığını, eve gitmesinin tehlikeli olacağını söylemesi ve bana gidiyoruz," demesi üzerine fırtına yerini kasırgaya bıraktı.

Ve de soru istilasına... "Bu adam kimin nesi, gerçekten avukat mı? Nedret Sarih'in oğlu mu? Nedret Öğretmenin

oğlundan hiç bahsetmemesi! Tarık'ın babamı biliyor olması! Süheyla'nın izne ayrılması! Nasıl bir kumpasın içindeyim?"

Sorular zihninde savruldukça merakı öfkeyle karışmaya başladı.

Arabaya binen Tarık'a dikkatle baktı, "Gözümün içine baka baka yalan söyledin öyle mi? Nedret Sarih'in oğlu Tarık Doğan beyefendi. Eee, bu durumda annen mi soyadını değiştirdi, sen mi?" diye bağırdı.

Bu ani soru ve çıkış karşısında afallayan Tarık ne yapması ve ne kadarını anlatması gerektiğini kafasında tartarken telaşla gaza bastı. Olayın aslını mı anlatmalıydı, Nedret Sarih'in adının, soyadının gerçek olmadığını mı? Hakitati söylese, ki yine farklı soyadına sahip olmasından dolayı konu daha tehlikeli noktalara uzanacaktı. Hem Nedret annesini koruyacağı hem de Sabia'yı kaybetmeyeceği bir yol bulmalıydı.

"Bu kadar büyütülecek bir mesele değil. Ama birkaç cümleyle anlatılacak kadar da basit değil. Kafanı karıştırmak istemediğim için detayları başka zamana bırakmıştım. Madem ki yeri ve zamanı geldi, elbette anlatacağım. Ama dedim ya uzun, arabada olmaz. Bana gidelim, söz veriyorum sorularının hepsini yanıtlayacağım. Ama rica ediyorum önce sakinleş."

Sabia, Tarık'ın soğukkanlılıkla konuşmasına şaşkınlıkla bakakaldı. Bir insanda utanma yoksa erdem de olmazdı. Bir anda aklına Mehmet amcasının, *bu meseleden uzak duracağına dair söz istemesi* geldi. Acaba o da bir şeyler mi biliyordu da bu kadar tepkili yaklaşmıştı?

O anda gözünün önündeki sis bulutu dağılmaya ve Tarık'ın anlattıkları zihninde geçit yapmaya başladı.

"Mümkün olabilir miydi? Mehmet Doğan, Tarık Doğan'ın babası mıydı? Öyle ise Nedret'in de kocası olurdu. Ama eş-

lerinin adı Aynur ve Melek'ti. Acaba anlatmadığı başka bir şeyler mi vardı ya da yalan mı söylemişti? Acaba Nedret farkındaydı da bunun için mi bu kadar sorgulamıştı?

Hayır diye düşündü, Tarık'ın babası ölmüş. Peki bu da yalansa... Doğan, sık rastlanan bir soyadıydı, mutlaka tesadüf olmalıydı. Peki ya değilse? Tesadüf sandıkları da planın bir parçasıysa..."

Tahminlerinin sanrılara dönmeye başladığını hissedince silkindi.

"Sana güvenebileceğimi aklın alıyor mu? Benim de nüfuzlu arkadaşlarım var, merak etme cevapları kendim öğrenirim Tarık Bey. Ya da her kimsen. Yalanlarını daha fazla dinlemeyeceğim. Lütfen arabayı durdur, inmek istiyorum."

Israrın işe yaramayacağını anlayan Tarık, kararlı ve öfkeli sesiyle devam etti.

"Boş yere yorma kendini. Bu konuyu aydınlığa kavuşturmadan seni hiçbir yere bırakmayacağım."

"Ne yani, zorla mı götüreceksin? Hatırlatmak isterim, ben senin müvekkilin değilim, burası da mahkeme salonu değil."

"Bazı şeyleri anlatmak için geç kalmış olabilirim ama sana yalan söylemedim. Bu mesele anne meselesini geçti artık. Gönül ve onur meselesi... Senden rica ediyorum, öfkenin gözünü kör etmesine müsaade etme. Bu kadar çabadan sonra böyle anlamsız bir neden yüzünden seni kaybedemem."

Sabia, Tarık'ın anlatacaklarını delicesine merak ediyordu ama kendisini öylesine aldatılmış ve aptal yerine konmuş hissediyordu ki, bu olayı kalbine bahane edip uzak durmak istiyordu. Ama önce, aklını kemiren şüpheyi açıklığa kavuşturmalıydı. Tarık eğer ki Mehmet Doğan'ın oğlu ise, bir kelime her şeyi açık etmeye yetebilirdi.

"Lütfen ısrar etme Tarık. Ya da Kurtuluş mu demeliydim? Ne dersin? Kurtuluş Doğan. Bence bu daha iyi oldu."

Dedikten sonra göz ucuyla Tarık'ın vereceği tepkiye odaklandı.

Bu defa şaşırma ve telaşlanma sırası Tarık'a geçti: *Kurtuluş!...*

İsim hançer gibi boynuna dayanınca nefes almakta zorlanmaya başladı.

Doğru mu duyuyordu? Babasının ve abisinin dışında hiç kimsenin söylemediği adını Sabia nasıl bilebiliyordu?

Soluğu hızlanınca gaza basmaya başladı. Polise yakalanmış suçlu gibi çıkış yolu arıyordu. Aklına, annesinin Nedret annesine bahsettiği, onun da Sabia'ya bahsetmiş olabileceği geldi. Gerçi, annesinin onunla ilgili konuşmadığını söylemişti, demek ki Sabia da yalan söyleyebiliyordu.

"Hayırdır, neden şaşırdın? Bu isim senin için çok şey ifade etmiş olmalı. Bu kadar sır ve yalan bana fazla. Arabayı durdurmazsan atlayacağım," dedikten sonra Sabia kapının koluna doğru hamle yapınca Tarık hızını iyice düşürdü. Kısacık zaman diliminde tüm olasılıklar yol kenarındaki lambalar gibi gözünün önüne dizilmeye başladı. Birini geçse diğeri beliriyordu. Tıpkı aklına gelen ihtimaller gibi. Sabia'nın polise gideceğini düşündü. Araştırırsa Nedret annesinin düşeceği zor durumu ve yakalanmaması için yaptığı onca uğraşının boşa gideceğini. En kötüsü de Sabia'yı tamamen kaybedeceğini. İstemese de aklına geleni yapmaya mecburdu.

"Tamam, istediğin gibi olsun. Gerçeği öğrenmen için bir evrak vereceğim. Birazcık hatırım varsa sakinleşince oku lütfen?" dedikten sonra arabayı durdurdu. Arka koltukta duran evrak çantasının içinde dosya arıyor gibi yaptı. Sa-

bia'nın bakmadığını fark edince, koltuğun altında duran kutunun içinden eteri çıkardı. El yordamı mendiline döktü ve Sabia'nın burnuna dayadı.

Birkaç saniye sonra kendini kaybeden Sabia'ya döndü ve af dileyen gözlerle, "Özür dilerim güzel sevgilim. Mecbur kaldım. Keşke bana açıklama yapacak fırsatı tanısaydın," dedi. Arabayı en tenha sokaklardan evine doğru sürdü. Bir yandan yaptığı zorbalıktan utanıyor, diğer yandan Sabia'nın karanlığı aydınlatan olağanüstü güzelliğini izliyordu. Dağılan dalgalı siyah saçlarının arasından parlayan güzel yüzünü, beyaz tenindeki duruluğu, gözlerini ok gibi işaret eden muntazam burnunu, ince dudaklarını...

Ne kadar zordu, sevdiğin yanındayken araya mesafe koymak...

"Kuşku ile sevgi aynı kalpte uzun yaşamaz"

Gaziosmanpaşa semtinin eski adı 14 Mayıs Evler'di. Adını DP'nin 14 Mayıs 1950'de iktidara gelmesi üzerine milletvekilleri için yapılan evlerden almıştı. 60 ve 70'lerde bu evler ABD üssünde göreve gelen Amerikalılara ve DP'li işadamlarına kiralanmaya başlamıştı. Ve bir de avukata. Neyse ki 1960 Darbesi ve DP iktidarının bitişiyle semte, devrimci gençlerin gösterilerde uyarlayıp söylediği marşın hasredildiği, Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'nın adı verilmişti.

Tuna Nehri akmam diyor'la başlayan, *Olur mu böyle olur mu, Evlat babayı vurur mu, Sizi millet hainleri, Bu dünya size kalır mı sözleriyle* devam eden, ama gösterilerde bu sözler *Kardeş kardeşi vurur mu, kahrolası diktatörler bu vatan size kalır mı* diye değiştirilen marş...

Tarık arabadan inmeden önce etrafı kolaçan etti. Yolda

yürüyen iki kişinin iyice uzaklaşmasını bekledikten sonra Sabia'yı kucaklayarak evine çıkardı ve salonun ortasındaki brokar döşemeli üçlü koltuğa yatırdı. Çantasını oymalı ahşap masanın üzerine bıraktı ve koltuğun önünde çökerek Sabia'yı izlemeye başladı.

Baygınlığını fırsat bilerek, dağılan saçlarını parmağına doladı. Her bukleyi koklayarak sabun kokusunu içine doldurdu. Elini yanağında, boynunda gezdirdikten sonra alnına bir öpücük kondurdu.

"Bu halde ne kadar masum ve güzelsin. Evime sevgilim olarak gelmeni öyle çok isterdim ki. Bu kadar sorgulamaya ne gerek vardı? Nasılsa zamanla her şeyi öğrenecektin. Biraz sabırlı olsaydın ya sevgilim," dedi.

Sağ eliyle kalçasına kadar sıyrılan eteğini düzeltmeye çalışırken, diğer eliyle kusursuz vücuduna dokunmak, okşamak için tarifsiz bir istek duydu. Biliyordu ki, zaafındandı zayıflığı.

Hayatına pek çok kadın girmişti ama ilk defa bir kadını bu denli arzuluyor, ilk defa kaybetmekten ölesiye korkuyordu.

Gözlerini kapattı, derin birkaç nefes aldıktan sonra karşı koltuğa geçerek izlemeye başladı.

Tahmini yarım saat kadar sonra Sabia'nın kıpırdandığını görünce ayağa fırladı. Kalbi heyecandan öylesine hızlı atmaya başlamıştı ki, artık soğukkanlılığından eser kalmamıştı.

"Ya çığlık atarsa, ya kaçmaya, vurmaya kalkarsa. Acaba elini, ağzını bağlasam mı?" diye düşündü, düşünmesiyle utanması bir oldu.

✧✧

Sabia gözlerini ağır ağır aralayınca Tarık'ın utançla bakan gözlerini gördü. Öfkeli bakışlarla karşılık verdi ve

telaşla vücudunu yokladı. Giyinikti, herhangi bir darbe almamıştı. Ardından odayı inceledi. Oymalı kadife ve brokar koltuklar, odaya parlaklık verecek kadar cilası abartılmış marley, pirinç konsollar, ahşap kaplama duvarlar, iki adet büyük bordo-yeşil Isparta halısıyla dekore edilmiş, şık ve lüks bir evdeydi.

Eterin genzini yakan kokusu, baygınlığın verdiği sersemlik ve Tarık'ın arabasında eter bulunduruyor olmasından duyduğu rahatsızlık dışında iyiydi.

Bir an önce evden ve Tarık'tan kurtulması gerektiğini biliyordu ama ne gidebilecek gücü vardı ne de isteği...

Babasıyla ilgili hiçbir gelişme kaydedememişti, Tarık'ın Mehmet Doğan'la ilişkisini de çözememişti. Diğer yanda vereceği karar, ona veda etmek ile şans vermek arasında seçim olacaktı.

Ya mantıklı karar verebilmek için aklına arka çıkacak gerekçeler bulmalıydı ya da kalbini susturacak bahaneler. Duygularını kendine sakladı, sorularını Tarık'a yöneltti.

"Eeee Tarık... Ya da her kimsen... Sırada ne var?"

"Sana gerçekleri anlatmam lazımdı ama dinlemiyordun. Seni kaybetmekten çok korktum."

"Bu şekilde kazandığını mı düşünüyorsun?"

"Yaptığımın yakışıksız olduğunun farkındayım, ancak kendimi temize çıkarmam lazımdı. Özür dilerim ama o anda aklıma başka yol gelmedi."

"Anladım, karşındaki itiraz edince eter giriyor devreye. Ne düşündüğümü söyleyeyim mi? Anneni ya da her neyinse, hastaneye yatıracağına sen yatsaymışsın daha doğru bir karar olurmuş."

"Canımı acıtmak istediğinin farkındayım. Kızmakta haklısın. İnan ki düşündüğün gibi değil. Eteri aylar ev-

vel davacının tehditlerine maruz kalan müvekkilim için almıştım. Arabada kalmış. Yemin ederim sadece iki defa kullandım."

Doğruydu, iki defa kullanmıştı ama çok defa da kullanıldığına şahit olmuştu. Yakın arkadaşı vesilesiyle girmişti sağ-sol olaylarına. Arkadaşının olayların kızışmasında etkili olduğunu, çift taraflı silah ve pasaport temin ettiğinde fark etmiş, CIA adına çalıştığını öğrenince uzaklaşmıştı. Ama gücün verdiği hazzı yaşadıkça çevresinden de önüne gelen çetrefilli davalardan da uzak duramamıştı. Tabii ki bunları anlatmayacaktı.

Tarık'ın aklından geçenlerden habersiz olan Sabia, Nedret Öğretmenin dosyasında yazan, *hastaneye baygın geldiği* notunu hatırlayınca ürperdi.

"Demek ki ikinin biri ve ilki Nedret Sarih. Anlaşılan sevginin kutsallığından anladığın bayıltmak. Sorgulanmaya, itiraza tahammülünün olmadığı ortada. Evdekini hastaneye kapattın, hastanedekini eve. Buna korumak değil, düpedüz eşkıyalık denir."

Tarık bir yanı mahcup, diğer yanı pişman, uzun zamandır cesaret edemediği duygularını açmaya karar verdi.

"Seni seviyorum Sabia. Gördüğüm ilk günden beri aklımda, kalbimde sadece sen varsın. Mesleğin gereği beni anlayacağını umut ediyorum. Âşıklar kaybetmemek için bazen saçmalarlar."

"Aşk mı? Komik olma Tarık. Şimdi de aşkı eşkıyalığına kılıf olarak mı kullanacaksın?"

"Biliyorum, inanmayacaksın, bu kadar zamanda aşk mı olur diyeceksin."

"Diyeceğim tabii ki."

"Lütfen, önce anlatacaklarımı dinle."

Sabia'nın dinlemek ile gitmek arasında kaldığını fark edince hemen konuya girdi.

"Ocak sonuydu. Bir dava için karakola gitmiştim. Seni ilk kez orada gördüm. Uzun bir süre gözlerimi senden alamadım. İlk görüşte aşka, büyüye inanacak yaşı çoktan geçtim ama bu çok farklı bir şeydi. Soğukkanlı tavrın; çaban, özgüvenin... Seni izledikçe kendimden bir şeyler buldum. Ben ki cesaretimle, girişkenliğimle övünürdüm ama o an ne yapacağımı bilemez haldeydim. Yanına gelip konuşmak, yardımcı olmak istiyordum. O kadar öfkeli ve telaşlıydın ki cesaret edemedim. Çaresizlik içinde düşünürken aklıma görüştüğün memur geldi. Biraz dil döktükten sonra doktor olduğunu, adının *Sabiha* olduğunu söyledi. Ofise döner dönmez çalışabileceğin yerleri yokladım. Ancak bir harfin fazlalığı sana ulaşmamı engelledi. Bir ay sonraydı, bu defa annem için karakola gitmiştim. Ve bir mucize oldu, sen de oradaydın. Anne ve babası için karakolda iki evlat... Hislerim, hayranlığımın ötesine geçti. Aramızda bir bağ olduğunu hissettim. Farklı bir bağ, sanki aradığım kişi, hayatımdaki boşluk senmişsin gibi. Aynı kaygıları yaşamak, aynı zevklere sahip olmaktan daha özel bir durumdu. Karşılaşmamızın tesadüf olmadığına inandım. Yine öfkeliydin, polislerle tartışıyordun. Bu defa işimi şansa bırakmadım ve polise nerede çalıştığını sordurttum."

Sabia, Tarık'ın bahsettiği günü iyi hatırlıyordu. Mahallelerine yakın bir yerde çatışma çıktığını, yakalananların karakola götürüldüğünü duyunca, babasını bulabilme ümidiyle gitmişti. Aklında babası olduğu için etrafında olan bitenin farkında olmamıştı.

"Sırf seni uzaktan da olsa görebilmek için olur olmaz bahanelerle hastaneye geldim. Birkaç defa gördüm ama karşına sağlam bir gerekçeyle çıkmak istediğim için yanına gelmedim. İşte o günler annemi korumak için çareler aradığım günlerdi. Evi adeta sığınma evine dönmüştü ve bundan çok rahatsızlık duyuyordum. Daha önce de bahsettiğim gibi zaten bir defa sorguya alınmıştı. Onu evden ve çevresinden nasıl uzak tutsam diye düşünürken, aklıma sana yakın olmak için ne yapsam diye düşündüğüm geldi. Bir dostum aracılığıyla Başhekim'le tanıştım. Hastaneye yüklü bağış yaptım."

"Eşkıya lafımı geri alıyorum. Bence sen hastasın."

"Önce tamamını dinle, sonra ne istiyorsan yap, söyle, söz veriyorum, vereceğin her karara saygı duyacağım."

Hayatında ilk defa sorguya çekilen insanların ruh halini, telaşını, korkusunu deneyimleyen Tarık, Sabia'yı masum olduğuna inandıramazsa kaybedeceğinin farkındaydı. Herhangi bir şüpheye yer bırakmamak adına kendiyle ilgili olan kısmı detayıyla anlattı.

Sabia'nın Tarık'ın anlattıklarından çıkardığı sonuç şuydu:

"Biyolojik annesi yaptığı kötü evliliğin, yaşadığı korku ve yokluk dolu hayatın müsebbibi saydığı kocasını terk etmiş, Tarık'ı yanına alıp eskiden tanıdığı bir köylüsünün yanına gitmişti. Ondan duymuş ilçede yalnız yaşayan, herkesin derdine deva olan, kadınlara iş imkânı yaratan bekâr, genç bir kadın öğretmen olduğunu. Belki yol yordam gösterir diye öğretmeni bulmuş. Anlatılanlardan çok etkilenen öğretmen bir süreliğine çaresiz kalan ana oğula evini açmış. Bir sürelik ziyaret uzun yıllara yayılmış. Konuşmaktan imtina ettikleri için geçmişleri gizemli bir sır olarak kalsa da geleceğe dair hayalleri ortakmış, yani Tarık... Ta-

rık, Nedret Öğretmeni ikinci annesi bilmiş. Nedret Öğretmen de öz annesinden fazla emek vermiş Tarık'a. 8 yıl sonra anası ölünce o büyütmüş, okutmuş, bugünlere getirmiş ama ne kadar uğraştıysa Tarık'ın zengin ve güçlü olmak uğruna sapmalarına, evden ayrılmasına engel olamamıştı. Tarık da Nedret annesinin yazı yazmasına.

Tarık, babasına duyduğu öfkeyi bastıramadığı için intikam davası saymış hayatla hesaplaşmayı. Nedret annesi ise adaletsizliğe ve düzene karşı koymak için yazarak sürdürmüş davasını.

Tarık'ın sendikalılara, işçilere dava açan toprak ağalarının, işadamlarının avukatlığını yapması ana oğulun görüşmesine engel olsa da Tarık annesini korumaktan vazgeçmiyor, annesi de Tarık'a zarar gelmemesi için oğlunun kararlarına boyun eğiyormuş."

Sohbet içinde baba ve ağabeyinin adını telaffuz etmemesi Sabia'nın dikkatini çekince sormak zorunda kaldı. Tarık tüm yüklerinden kurtulmak ister gibi tek nefeste yanıtladı:

"Babamın adı Mehmet, ağabeyim Mert, annem Aynur."

Sabia'nın meraktan gerilen vücudunu bu cümleyle birlikte ürperti sardı. Tahmini doğruydu. Tarık, Mehmet Doğan'ın öldüğünü sandığı küçük oğluydu. Bu tesadüften çok fazlasıydı. Kader kim için yolları açıyordu bilmiyordu ama yıllardır evlat hasretiyle yanan Mehmet amcasına güldüğü ortadaydı. "Duyduğunda kim bilir nasıl mutlu olacak," diye düşünürken, kapı her vurulduğunda heyecanlanışı, bir gün dönerlerse diye hazır ettiği odası geldi gözünün önüne. Yüreği ısınmaya, vücudu gevşemeye başlamıştı ki, Mehmet amcasının, Tarık'ın işi, Mert'in ölümü ve onun gibiler için söyledikleri kulağında yankılanınca tekrar gerildi.

Karşısına geçip, "Sen işçinin, emeğinin hakkını ararken, birlik beraberliğinin korunması için DİSK'e [6]destek verirken, oğlun sizi davanızdan, direnişinizden uzak tutmaya çalışanların, sendikalara açılan davaları üstlenenlerin, hatta hapse tıkılmanız, işkence görmeniz için para alanların arasında diyebilecek miydi? Bu hakikat Mehmet amcanın canını daha çok acıtmayacak mıydı?"

Olayın içinden nasıl çıkacağını bilemediği için sorularla çıkış yolu aramaya çalıştı.

"Babanı neden aramadın, karşısına geçip olanları anlatmadın?"

Babası aklına her geldiğinde öfkesine ve sesine hâkim olmayı başaramayan Tarık, kasılan çenesini gevşetmek için birkaç kez yutkundu ve "Ağabeyimin ve annemin ölümünün sebebi babamdır. Çünkü o bir katil!" demesiyle öfkesinin dozu daha da arttı. İkinci kez ve bu defa bağırarak tekrarladı:

"Abimin, annemin katili. Gençliğimin, hayallerimin, mutluluğumun katili."

"Bundan nasıl emin olabilirsin ki? Belki bilmediğin şeyler vardır. Ya da annenin anlatmadığı olaylar."

"Emin ol, karşısına geçip hesap sormayı çok isterdim. 'Neden baba, söylesene ne eksiğim vardı ağabeyimden. Neden beni onu sevdiğin gibi sevmedin, neden bizi bulup sahip çıkmadın? Bak işte, sevmediğin oğlun avukat oldu,' diye haykırırdım. Ama kader müsaade etmedi. Aramaya kalktığımda öğrendim ağabeyimle peş peşe öldüğünü. Yüzünü, sesini, neredeyse hiçbir şeyi hatırlamıyorum, hatırlamak da istemiyorum. Varlığı acı veren insanın, yokluğu canımı acıtmıyor."

---

6 Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu.

Sabia, Tarık'ın intikam ve nefretle sertleşen mimiklerinden, canının hâlâ çok acıdığını görebiliyordu. Babasının ölmediğini söylemek için uygun zaman olmadığını düşündü ama mutlaka bir yolunu bulacaktı. Yanılgılar, hatalar düzeltilebilir, pişmanlıklar dillendirilebilir, dilenen özürler iki yaralı yüreğe merhem olabilirdi. Ne diyeceğini, nasıl yaklaşacağını bilemez halde uzun uzun bakınca Tarık devam etti.

"Şaşkınlığını yüzünden okuyabiliyorum. Belli ki bana inanmıyorsun, ama yemin ediyorum hepsi gerçek. Tekrar ediyorum Sabia, sana yalan söylemedim, sadece Nedret annemi korumak için eksik anlattım. Ve babamdan utandığım için detayları gizlemeye çalıştım. Babanla ilişkini, onu çok sevdiğini biliyorum. Bir evladın babasından utanmasının, nefret etmesinin hissettirdiği duyguyu anlamanı beklemiyorum. Yıllarca bu acıyla yaşamaktan çok yoruldum canım. Soracak başka sorun kalmadıysa, yalvarıyorum bu bahsi bir daha açma."

Babasıyla gurur duyan Sabia, babasıyla gurur duyması gerekirken utanan Tarık'a hüzünle baktı. Teselli etmek için birkaç cümle söylemek istediyse de duvarları o kadar kalınlaşmıştı ki, işe yaramayacağından emindi. Kaldı ki kendisi de şoku üzerinden henüz atamamıştı. Bir yanda Tarık'ın gerçeği, diğer yanda eterin etkisi, başı sersem gibiydi.

"Yanılıyorsun, seni anlayabiliyorum. Ama bu kadar hareket beni yordu. Eve gidip biraz dinlenmek ve düşünmek istiyorum."

"Çok geç oldu, gitme. Ne olur burada kal."

Sabia, Tarık'ın ısrarını duymazlıktan gelerek çantasını almak için masaya doğru yürümeye başlayınca, Tarık telaşla önünü kesti.

"İçimde kötü bir his var. Bu kapıdan çıkarsan sanki seni kaybedecekmişim gibi geliyor," diyerek sarılmaya kalkınca Sabia iki elini Tarık'ın göğsüne dayayarak bir adım geri çekildi.

"Bana zaman tanı lütfen. Yaşadıklarımı hazmetmeye çalışayım."

"İstediğin kadar ama görüşmek koşuluyla."

"Bir daha yalan söylemeyeceğine yemin edersen..."

"Söz veriyorum, ama sen de benden bir şey gizlemeyeceğine söz ver."

"Senden ne gizleyebilirim ki?"

"Neyse, bırakalım artık bunları. Sen de duydun, sizin sokaklar yine karışmış. Ev büyük, nerede yatmak istersen orayı ayarlarım. Kendini daha rahat hissedeceksen evden de gidebilirim. Yeter ki sen gitme."

Tarık'ın pişmanlık dolu yakarışları karşısında yumuşayan Sabia, "Peki, dediğin gibi olsun," dedi ve oturduğu üçlü koltuğu işaret etti.

"Bu koltukta yatmak koşuluyla."

✧✧

Tarık'ın şefkatli sesiyle uyandığında dün geceki zafiyetinden ve öfkesinden arınmıştı.

"Günaydın canım... Sana kahvaltı hazırladım. Kıymalı yumurta da yaptım. Bakalım beğenecek misin? Benden iyi bir koca olabileceğini göstermek istiyorum."

"Önce iyi insan olmayı denemelisin," dedi yarı şaka yarı kinayeli. "Kaldı ki, ayıldığımda yumurta yapan adamı değil, bayıltmayan adamı tercih ederim."

"Bunu daha ne kadar yüzüme vuracaksın?"

"Verdiğin sözü tutabildiğine emin olana kadar."

"Dürüst olmakta mutabık kaldığımıza göre, aklıma takılan bir konuyu sormak istiyorum. Arabada, *Kurtuluş mu demeliydim* dedin. Bu adı kimden duydun?"

Bu zamansız soru karşılığında afallayan Sabia soruya soruyla karşılık verdi.

"Sor tabii ama cevabını Sabia Gürel'in kim olduğunu söylediğinde alabilirsin."

Sabia, Kurtuluş ismini kimden duyduğunu henüz açıklayamayacağı için sorusunun cevabını beklemeye niyetli değildi. Önceliği Mehmet amcasıyla konuşmak olduğu için Tarık'ın, "Yalan söylememek ve verdiğin yemini bozmamak için bazen susmak gerekiyor. Hem kendimize hem de gizlediklerimize saygımız... İkimiz de biliyoruz ki, bu güven sorunu değil, sevdiklerimizin güvenliği için gizlemek zorunda kalmamız," cümlesini başıyla onayladı ve, "Bazen hiçbir şey söylememek çok şey söylemektir. Sanırım cevabı biliyorum Tarık," dedi.

Tarık, Sabia'nın gitmek için an kollamasının ardındaki gerçeği bilmediği için telaşlandı. Sevdiği kadının iki elini sıkıca tutu, belinin arkasından kavuşturarak, kendisine yaklaştırdı.

"Şu anda bildiğim tek şey seni kaybetmek istemediğim. Razıyım, sınırları sen belirle. Yeter ki beni kendinden mahrum etme," dedikten sonra alnına masum bir öpücük kondurdu.

Sabia'nın heyecandan dudaklarının titrediğini, bir şey söylemek ile söylememek arasında kaldığını fark edince öpücüğüyle itirazını engellemeye çalıştı.

Sabia, Tarık'ın mıknatıs gibi çeken bakışlarından kurtulmak için gözlerini kapattı. Bu defa da vücudunu ele geçiren arzu istilasına yenik düştü. İlk defa bir erkeğe teslim

olmak isteyecek kadar kendinden geçti. Âşık yanı olanları unutmak, o heyecanı, hazzı yaşamak isterken, kadın ve evlat yanı güvenmemesini fısıldayan iç sesine kulak vermesi gerektiği söylüyordu.

İki yanı arasında bocalayan Sabia, kollarını yavaşça gevşeten, iki eliyle yüzünü avuçlayan Tarık'ın, "Bir defa da kalbinin sesini dinle, lütfen biraz daha kal," cümlesiyle kendine geldi. Güçlü kollarından sıyrılarak heyecandan titreyen bacaklarına yüklendi. Yarı gönülsüz yarı tehditkâr, ama sevimli gülüşüyle bir adım geri çekildi, parmağıyla aradaki mesafeyi işaret ederek, "O zaman sınırlarımı çizmeme müsaade et. Sevmek öncelikle kararlara saygı duymaktır. Bir kadın, kararlarını sadece kalbinin isteğiyle değil, aklının da rıza göstermesiyle almalı," dedi.

✧✧

Sabia, baba oğulun karşılaşma ihtimalinin önüne geçmek için Tarık'tan eve değil hastaneye bırakmasını istedi. Hastanenin önünde iner inmez Mehmet amcasını bulmak için sahafa doğru yürümeye başladı.

Sokakta gözüne çarpan birkaç ayakkabı teki, sopa, boş kovanlar, kırık cam parçaları, üzerine kan bulaşmış gazete yaprakları, duvarda tamamlanmamış *Kahrolsun Faş...* yazısı, altında devrilmiş boya kutusu, bir metre yanında iki adet boyalı fırça gece duydukları sesleri açıklıyordu. Sahafın kapalı olduğunu görünce telaşlandı ve merdivenleri ikişer ikişer çıktı, soluk soluğa evinin kapısını vurmaya başladı. Açan yoktu. Defalarca yumrukladı, biraz bekledi, sonuç değişmedi. Merdivenleri aynı hızla indi. Yan apartman komşusunun ölen kocasının giysilerini ve birkaç ev

eşyasını hurdacıya sattığını görünce birkaç metre uzağında beklemeye başladı.

Amerika'nın ambargosu yüzünden dolar dört kat artmış, insanlar evlerine zeytinyağı, şeker, margarin, tüp gaz, arabalarına mazot alamaz hale gelmişti. Parası olanlar da saatlerce kuyrukta beklemeyi göze almak zorundaydı. Ülkenin koalisyon pazarlıklarıyla zaman kaybetmesinden dolayı katlanan ekonomik sıkıntılar ve siyasi istikrarsızlıklar bu manzaraların bir gün kendi başlarına gelebileceğini düşündürdüğü için kimse yaşananları kınamıyor, yadırgamıyordu.

Nazife ablanın pazarlığı bitince yanına yaklaştı, Mehmet amcasını ve gece mahallede yaşananları sordu.

Akşam beş sularında iki gencin duvarlara yazı yazması ve afiş asmasıyla başlayan olayların ilerleyen saatlerde iki ayrı grubun sokağa girmesiyle alevlendiğini, on dakika sonra civardan gelen gençlerin katılmasıyla sokağın savaş alanına döndüğünü, gruptan ayrılan üç gencin can havliyle sahafa sığındığını öğrendi.

Aniden duyulan silah sesleri ve askerlerin sokağa girmesiyle camlardan uzaklaştıkları için devamı söylentiden ibaretti.

Bir saat süren kargaşadan sonra ortalık sakinlemiş, askerler yakalayabildikleri gençleri iki cipe paylaştırarak götürmüştü.

Sonrası muamma. Yakalananlar, yaralananlar, kaçanlar vardı ama kimsenin kimliklerine dair malumatı yoktu. Aynı konuşmayı başlarını balkondan uzatan birkaç komşuyla daha yaptı. Her konuşmanın sonu Mehmet amcasına geldiyse de sonu aynı bilinmeze bağlandı. Kimi "kavganın içinde gördük," dedi, kimi "sadece sesini duyduğunu," söyledi.

Aklına kötü şeyler getirmek istemeyen Sabia, akşam evde bulmayı umut ederek hastaneye döndü.

Hastanede her şey normal görünüyordu. Ama kendisi hiç normal değildi. Ne Fatma'yı dinleyecek yüreği vardı ne de Nedret'in öğretmenlik hevesine ortak olacak hali. Dünden kalan sersemliğini atmaya, Tarık'la ilgili karar vermeye çalışıyordu. Kafasında kuyrukları birbirine değmeyen onlarca tilki gezinip dururken kontrol etmek için 203'e vardı. Fatma'nın köyünü anlattığını duyunca kapıdan dinlemeye başlamıştı ki, hemşirenin telaşla yanına gelerek, bir adamın aradığını, konunun çok acil olduğunu, ama adını vermek istemediğini söylemesiyle telaşlandı ve "Odama bağlayın," diyerek oraya doğru koşmaya başladı. Kesin kötü bir şey olmuştu...

"203 numaralı oda"

"Vaktiynen kocaman arabalarnan möhim adamlar geldiydi köye. Devlet köylünün topraklarını alcak, gel seni muhtar edek deyince ağa da olur dediydi. Bazısının toprağını sevabına toplayıverdi. Devlet köyü unutunca geri vereceğdi."

Fatma'yı sessizce dinleyen Nedret öfkeden dişlerini gıcırdatmaya başladı. Benzer olaylar diğer köylerde de yaşanmıştı.

Neresinden, nasıl başlayacaktı anlatmaya. Anlatsa da inandırabilir miydi yapılan hileye hud'aya.[7] Köylünün cehaletini, toprağını ve aşını kaybetme korkusunu kullanarak geleceğini ipotek altına aldıkları tezgâhlara. Yine de anlatacaktı, en azından deneyecekti.

---

[7] Aldatma, oyun kurma.

"Yani ağa hem toprakları aldı hem de muhtarlığı. Peki sonra geri verdi mi köylünün topraklarını?"

"Vermediydi amma herkes toprağında eker biçer, ağa da onlara para verir."

"Yani kendi topraklarında ırgatlık yapıyorlar, karın tokluğuna çalışıyorlar. Peki köylülerden toprağını geri isteyen olmadı mı?"

"Bi' vakıt olduydu. Köyün imamıynan hökömetteki ağaların adamları vazgeçirmiş. Muhtar devletin adamıdır ya, dokunamazlarmış mala mülke."

"Haliyle, muhtarı da değiştiremiyorlardır. Toprağını veren oyunu da verir," dedi kinayeli gülüşüne öfkesini iliştirerek.

Fatma komşusunun sözündeki ve gülüşündeki imayı anladı ama anlamamazlığa vurdu. Kocasının çevirdiği doları artık fark edebiliyordu.

Öğretmen haklıydı, muhtarı değiştirememişlerdi. Çünkü köydeki seçimlerde oylar yıllardır açık atılıyor, kapalı sayılıyordu. Üstelik herkes seçimin bu şekilde yapıldığını sanıyordu. Ta ki köye öğretmen atanana değin. Öğretmenin, "Bunun çok yanlış olduğunu, yeni seçimlerde kapalı oy verilip açık sayılacağını," söylemesiyle ağasının paçaları nasıl da tutuşmuştu.

Utancından, araziler yüzünden çıkan olayları, toprağını kaybeden köylünün kendini öldürdüğünü anlatmadı.

Ne tuhaftı, yaşadıkları o zamanlar normal geliyorken, şimdi utanç veriyordu.

Nedret'i tanıdıkça, okullarda verilen eğitimi öğrendikçe, kocası, koca ağası gözünden düşüyor, yalanlardan ördüğü duvarlar üzerine yıkılıyordu. Düşüncelerini özgür bırakmaktan korktuğu dünler, yerini sorumluluk alacak kadar özgür olmak istediği günlere bırakıyordu.

Hastaneye ilk geldiği günlerde, "Ha geldi, ha gelecek," diye gözünü kapıdan ayırmadan ağasını bekleyişi geldi aklına.

Buncacık şey yüzünden ondan vazgeçecek değildi ya... Nikahsız da olsa karısıydı.

Ama gelmemişti işte. İlk günler nasıl da çaresiz hissetmişti kendini.

Oysa şimdi gelmesini istemiyordu. Velev ki geldi, bir elin parmakları kadar şartı olacaktı.

Dövmeyecekti, sövmeyecekti, ezmeyecekti, kısır olduğu için yermeyecekti, başka kuma getirmeyecekti.

Aslında isteği o kadar adil ve masumdu ki, dahası Allah'ın kullarına tanıdığı haktı. Ama kadındı ya, hakkı hukuku bilmeyen erkeğe yalvarmak zorundaydı.

Köyde böyle düşünen kadınlara, *yoldan çıktı* derlerdi. Şimdi anlıyordu ki, erkeğin çizdiği yoldan gitmeyene böyle deniyordu. O vakit kendisi de yoldan çıkıyordu.

Bir anda hastaneden çıkınca ne yapacağını düşündü. Düşünmesiyle bütün cesareti gitti, sözleri küçüldü.

"İstemeyip de napacaksın, gidecek yerin mi var? Acep baba evi, ya da..."

Ya da' nın yanına ilişecek seçeneği olmayınca içindeki isyanı susturdu. Çaresizlik ne zordu. Ne şart koyduruyordu ne yol seçtiriyordu. Okusaydı, eli iş tutsaydı böyle mi olurdu?

Nedret Öğretmene sormalıydı, "Kocasının başından attığı kimsesiz kadınlar acaba ne yapardı?"

Gelişmemiş ülkelerde kadın olmak ne zordu... Coğrafya en çok da kadının kaderini belirliyordu.

✧✧

Nedret, Fatma'nın verdiği tepkileri sevmeye başlamıştı. Rol yapmıyordu, içtendi, aklından geçen dilindeydi. Arada itiraz etse de çoğu zaman hikâyenin bir yerlerinde kendisine yer açıyor, hayaller kuruyordu.

Anlamanın ilk şartıydı tanımak. Tanıdıkça anlaşılmak, anlaşıldıkça önyargılardan kurtulmak. Dost bulmanın yolu dost olmaktan geçiyordu.

Öyle ya, derde ortak olan, dara düştüğünde de yanında olurdu.

Fatma'nın, hayatını ve sevdiği bir adam olup olmadığını merak ettiğinin farkındaydı. Kaldı ki, kendini ona borçlu hissediyordu. Ve ilk defa yaşadıklarını gurur yapmadan anlatmaya, kalbini açmaya, sırlarını paylaşmaya ihtiyaç duyduğunu hissediyordu. Fatma'ya gülümseyerek baktı.

"Köyünü, ağanı dinledim komşu. Eh, o zaman şimdi sıra ben de. "

"Hahhh, böyle de ciğerimi ye. Zor günde belli eder dost kendini. Dostun bellersen, ahretliğin olurum," dedi yüzüne yayılan memnuniyetle.

"Sır tutabilir misin?"

"Elbet ya, ahirete kadar."

"Peki o zaman kulağını aç ve beni dikkatle dinle. Adı Fikret'ti. Hani geçenlerde sevgi, aşk, vefa bilmezsiniz demiştin ya. İyi bilirim Fatma. Zamanında o adamı çok sevmiştim."

Bunları dedikten sonra hüzünle duraksadı. Fikret'in adını uzun zamandır ilk defa söylediği için heyecanlanmıştı. Fatma da aynı heyecanla kıpırdandı, yastığını eliyle kabarttı, duvar ile sırtı arasına itinayla yerleştirdi. Sırdaş olmanın ciddiyetiyle, "Bildim zati. Sen o adamı yüreciğin-

den atamamışın. Adını söyleyip az duruyorsan, kalbinin yarısı onda duruyordur. Herifi unutsadın gözlerin parlamazdı," dedi.

"Unutmadım, ama aşkını değil, yaptıklarını. Kolay mı, yılların öfkesi, bütün hücrelerime sinmiş bir kere. Yıllarca demir yelek gibi kuşanmışım, yenilmişlik duygusundan kaçmak için kalkan gibi örtmüşüm kalbimin üzerine. Belki de o kalkan kalkınca neyle yüzleşeceğimi bilmediğim için affetmiyorum."

"Beddua yerleşmiş yüreciğine. Hele ondandır eserekli hallerin."

"Galiba haklısın. Beddua çaresizin silahıymış. Mücadelenin bittiği yerde yerleşirmiş yüreğe. Anlayacağın sonu mutlu biten bir aşk değildi bizimkisi."

"Hele dur, sonuna daha var, başını, ortasını dinlemeden rahat vermem bilesin. Zati geldin beri ilk defa ağız tadıynan konuşuruz."

"Yok yok merak etme, her şeyi anlatacağım. Hem de en baştan. Fikret benden bir sınıf üstteydi. Çok zeki, kabiliyetli olduğu için enstitüye yeni gelen herkese abilik yapardı."

"Bak hele, yoğsa Fikret Ağabeyine görür görme mi sevdalandın?"

"Ne sevdası Fatma? Aklımda okumaktan, köyüme öğretmen olmaktan başka bir şey yoktu ki. İlk zamanlar o da diğerleri gibi ağabeyimdi."

"Valla, bizim köyde de bütün erkekler ağabeydi. Ama bir bir evlendik o ağabeylerle, amcalarla... On üç, on beş oldun mu vakıtın geldi demekti," dedi Fatma alaycı bir kahkaha patlatarak. Nedret onun neşeli halinden memnun, gülümseyerek karşılık verdikten sonra devam etti.

"Hiç unutmam, senenin ortasıydı. Enstitüye bisikletler gelmişti. Bir türlü süremiyor, her defasında düşüyordum. Fikret yanıma geldi, 'İzin ver, öğreteyim,' dedi."

Nedret'in cümlesi bitmeden, Fatma'nın hınzır gülüşü yine belirdi yüzünde. Cümlesi de peşine.

"Öğretecek elbet. İki sokulacak yanına, dokanacak, az sıkıştıracak. Çeşmeden su taşırkene bize de el uzatırdı köyün ağabeyleri... Biliriz o eller nirelere uzanır," dedi muzır gülüşü kıkırdamaya dönüşürken.

"Yok yok, sandığın gibi olmadı. Fikret de diğerleri gibi sorumluluğunun bilincindeydi ve yardım etmekten başka gayesi yoktu. Zaten sadece ben değil, diğer arkadaşlarımız da ondan yardım alırdı. Mesela hepimiz en az bir müzik aleti çalmayı öğrenmeliydik. Yurttan sesler dinler, türküleri ezberden çalardık. Fikret sayesinde ben ve Sibel birçok şarkıyı diğerlerinden önce öğrendik. "

"Pisiklet, müzik şeysi? Nasıl okuldur burası?"

"Sadece ders öğrenerek gelişilemeyeceğini öğreten okuldu. Mandolin, keman, bağlama, piyano, daha pek çok müzik aleti, hatta envai çeşit makine. Biliyor musun Fatma, güzel sanatlara, kültüre verilen önemin ve ayrılan zamanın ne kadar gerekli olduğunu yıllar geçtikçe daha iyi anladım.

Derken ikinci sınıf olduk. Yılın başında sınıfların duvarlarına tahta raflar çaktık, bakanlıktan gelen yeni kitapları, diğer enstitülerden gönderilenleri özenle dizdik. Zorunlu okuma saatlerimiz dışında masaları birleştirip etrafında toplanır, okuduğumuz kitapları tartışırdık. İki kitabın özetini Fikret'le birlikte çıkardık. Özet çıkarırken uzun uzun sohbet ettik. Nedense onun tarafından takdir edilmek beni çok mutlu ediyordu. Günlerce sohbet edemediğimiz de olurdu ama onun beni izlediğini fark etmek bile yetiyordu."

"Eyi de kafam almadı. Herif onca vakıt hiçbir şey deyi-vermedi? Boyna iç geçirdiniz?"

"Birbirimize açılmadık dediysem ima etmedik demedim. O kadar masum, o kadar mesafeliydik ki... Yaşadığımızın adına ne denir bilmiyorum. Aşk değildi, ilgi desem o da değil. Bunlardan daha derindi. Aslına bakarsan daha önce tecrübe etmediğim için yaşadığım duygunun adını bile bilmiyorum.

Adı her neyse, şiirlerden medet umar, kimin dörtlüğü daha güzel, en güzel hoyratı hangimiz yazacak diye atışır durur, duygularımızı satırlara gizlerdik.

3. sınıfın ortalarıydı. Yani onun son senesi. Kulağıma eğildi, 'Senin için' dedi ve elinde tuttuğu kâğıdı gizlice defterimin arasına koydu. Beş mısralık, her zamanki gibi şirlerden biri gibiydi. Özel bir anlam çıkaramayınca yanlış anladığımı düşündüm ve 'Çok güzel olmuş, ileride bunu sevdiğin kişiye ver,' dedim. Bana çok anlamlı baktı ve gülümsedi. 'Şimdi versem olmaz mı?' dedi. Ne yapacağımı ne diyeceğimi şaşırmış haldeydim. 'Hayırrr, yazdıklarına hak ettiği karşılığı veremezse o da üzülür, sen de,' dedim."

"Dediğinden bi şey anlamadım. Besbelli adam da anlamamış."

"Anladı Fatma. Meğerse anlamayan benmişim. Yanımdan ayrılırken, 'Mesele okumak değil, okuduğun satırların başında ve sonunda kendini bulmaktır. Teklif bazen şiirde saklıdır,' demişti. Ne demeye çalıştığını uzun yıllar sonra anladım. Anladığımda iş işten geçmişti. Her mısra sırayla ismimin başharfleriyle başlıyordu. İlk dörtlük S, ikinci A diye devam ediyordu ama her satırın son hecesini yan yana dizince sevgi sözcükleri ve evlilik teklifi çıkıyordu. Anlayacağın bu hallerimiz yıl boyu devam etti. Bir defa da elim-

den defterimi çekti. Yazdığım bir şiirin üzerinde parmaklarını gezdirdi, sarı saman sayfaları kokladı. 'Bir erkeğe sunulabilecek en güzel çeyiz budur. Lütfen hepsini özenle sakla ve evleneceğin adama ver,' dedi. Çok güzel anılardı Fatma. Oysa şimdi yaşantımın hazin tarafı."

"Adam resmen yerini yapmış. Sen de diyeydin ya bir şeyler?"

"Dedim tabii. 'Uyak ve vezinde sorun var, önce onu düzeltmen lazım' dedim."

"Çok mu akıllısın yoğsa aptal mısın, bilemedim."

"Bilemeyecek bir şey yok. Çok utanmıştım. "

"Ne biliym, 'O vakıta kadar belkim kaybederim, şimdikten versem' deyip eline sıkıştıraydın ya. Anlardı gönlün olduğunu."

"Tutulduğumu anladığı için, 'Aşktan, sevgiden yolu geçen her şiir güzeldir. Eminim o adam her satırın kıymetini bilecek, sana destanlar yazdıracaktır,' dedi ve defteri geri verdi. Defteri alırken göğsüm sıkışmıştı. Heyecandan, mutluluktan geçici şuur kaybı yaşarsın da cümleler dilinden değil, kalbinden fırlar ya, işte tam öyle oldu. Aklım başıma geri gelince, 'Ya evlenmeden önce okumuşsa, ikinci kez aynı etkiyi yaratır mı,' dedim ama dediğime ben bile inanamadım. Hissetmek yasak değilse de hissettirmek ayıp sayılırdı. Utancımdan yüzüne bile bakmadan ayağa kalktım. O da peşimden kalktı. Kolumdan tuttu, uzun uzun gözlerime baktı. Kalbim öyle sesli atıyordu ki, söylediklerini zor duyuyordum.

'Şiir sevda gibidir, gün geçtikçe kıymetlenir... İlk okuduğunda anlamayabilirsin fakat okudukça satırlarda gizlenenleri fark edersin. Ağır ağır ruhuna işler, özümsersin. Bir kadını da tanıdıkça keşfeder, aklınla, kalbinle sevince güzelliğini fark edersin ve artık vazgeçemezsin. Şiir sevda gibidir, sen de şiir gibisin,' dedi."

"Eli kalem tutan adamın lafı da pek hoş oluyormuş. Vallah içim bi hoş oldu."

"Evet Fatma, çok düşkündü edebiyata. Enstitüdeki kitapların neredeyse hepsini okumuştu. Hatta sevdiği şiirleri, Türkçeye çevrilen klasiklerin paragraflarını bile ezberlerdi. Bilgiye aç ve öğrenmeye hevesli gençlerdik. Ama aynı zamanda da şanslı. Bugün kitaplarını okuduğumuz yazarlardan bazıları o dönemde öğretmenimiz oldu, bazıları da sıkça ziyarete gelen konuklarımız. Sabahattin Ali, Orhan Veli, Cahit Külebi, Cahit Sıtkı Tarancı, Yaşar Kemal, Can Yücel. Daha nice isim."

"Dediğin adamları bilmem. Bilmediğimden kıymeti yoktur. Yazdıklarından haber et. Şiirleri sana verdi?"

"Hayır Fatmacığım, vermedi. Demek ki sevdiği kadın ben değilmişim."

"Vardır bi halt. Besbelli adam sana yanıkmış."

"Ben de öyle sanıyordum. Ne yazık ki yanıldığımı epey geç anladım."

"Eeee, araya mı verdiniz canım şeyleri."

"Niye araya gitsin, herhalde karısına vermiştir."

"Demeeeeee. Yanim başka karıynan evlendi?"

Fatma'nın çığlığı ve sorusu üzerine Nedret uzun uzun boşluğa baktı. *Evet* demek, canını acıtacağı için sustu. Fatma biliyordu ki, Nedret'in bakışları ne zaman durulsa derinlerinde hüzün yatıyordu.

Oda arkadaşının haline üzülünce önce mimikleri konuştu, sonra öfkesi...

"Okumuşu da aynı bunların. Ne edesin, kanı bozukmuş. Sen hanımsın, nazlısın, ha deyince he demedin ya, herhal ondan vermedi. Boş veresin be komşu, unutasın. Sankim başka herif kalmadı?"

Ortamdaki hüznü dağıtmak için, Nedret'in öğrenciliğinde ilk dokuduğu eşyası olduğunu söylediği el dokuması heybeyi işaret etti ve "Bir eli nakış, öbürsü kalem tutan kadın bulmak kolaydır sankim," dedi.

Nedret, Fatma'nın kendisini teselli etmeye çalıştığının farkındaydı. İyi de yapmıştı. Öğrencilik yıllarını anlatmak bile bu denli sarsarken, Fikret'in verdiği sözleri tutmadığından, evliliğinden, kızından bahsetmek canını çok daha fazla acıtacaktı. Belki onları da anlatacaktı ama biraz güç bulduğunda.

Sohbetin seyrini değiştirmeye karar verince heybesini yatağın kolundan çekip aldı, kucağına koydu.

"O yıllar, Sümerbank'ın savaş nedeniyle ürünlerinin bir kısmını askerlere ayırdığı yıllardı. Yerli malı kullanmanın önemini bildiğimiz yıllar. Sadece enstitülerde değil, halk da dokuma kooperatiflerinden aldıkları tezgâhlarla evlerinde dokumacılık yapıyordu. Hatta Aksu'da okurken Döşemealtı Halılarıyla ilgili bir araştırma yapmıştım. Köylü, eğirdiği koyun yünlerinin ipliğini doğadan elde ettikleri boyalarla boyayıp halı dokuyordu. kazandığım tecrübe ve bilgi sayesinde daha o günlerden el dokumasına talep olacağının biliyordum. Öğretmenliğe ilk başladığımda, belediye başkanının halıcı yakınının aracılığıyla çalıştığım köye 4-5 tezgâh kurdurmuştum. Muhtarı da devreye sokmuş, köyün meydanındaki köy odasında kadınlara dokumayı öğretmiştim. Ardı ardına siparişler gelmeye başlayınca köyün bütün kadınları, genç kızları seferber olmuştu. O kadar güzel işler çıkarmıştık ki, kendimle ve okulumla bir kez daha gurur duymuştum. Gerçi köyün erkekleri ilk zamanlar biraz sorun yaratmıştı. O kadar gençtim ki, ilk

zaman korkmadım desem yalan olur. Ama dokumanın kadınlar ve köy halkı için bir fırsat olacağını bildiğimden pes etmedim. Sağ olsunlar onlar da zamanla niyetimi anladılar ve teşekkür ettiler."

"Ne yalan diyeyim, şaşırdım komşu. Demek size dokuma bilem öğrettiler."

"Sadece dokuma mı, iplik eğirmeden tut, boyama, dikme, hepsini öğrendik ve uyguladık. Perdelik, nevresim, yatak takımı, kızlara iç giyim, etek, bluz, entari, pantolon, erkeklerin mintanları... Yaptıklarımızın bazıları enstitüde kullanılırdı. Böylelikle enstitünün parası içeride kalırdı. Bir kısmı da enstitü bütçesine katkı olması için satılırdı."

"Giydikleriniz bizim köyde çok konuşulduydu. Pantol, postal giyiyormuşunuz diye gomunist asker olacaklar derdi. O da yalandır?"

"Hıh, işte beklediğim cümle. Şekilciliğin gerçekleri görmede en büyük engel olduğunu, toplumu bölmeye, ayrıştırmaya neden olduğunu anlatmaktan dilimizde tüy bitti ama ithamlar, iftiralar bitmedi gitti. Soruyorum Fatma, başında takkesi, göğsüne kadar sakalı var diye bir adama sorgusuz sualsiz namuslu ya da dürüst diyebilir misin?"

"Gene nereye bağladın komşu. O ayrıdır, bu ayrı."

Fikret'i anlatmanın yarattığı gerginlik anlattıklarına yansıdı. Enstitülere yapılan haksızlıkları anlattığı cümlelerin arasına yayıldı.

"Bağlarım tabii. Çamur atacaksın, izi kalacak, silmeye yeltenince, elleme, kalsın diyeceksin. Olmaz komşu. Kişiler farklı olunca niyet değişmiyor. Ben de sana sorayım, neden kendi ellerimizle dokuduğumuz, diktiğimiz giydiğimiz etekli ceketli takımlarımız, entarilerimiz, şapkalarımız, çi-

çekli Sümerbank elbiselerimiz konuşulmuyor da bisiklet, motor kullanırken, inşaatlara, tarlalara yardıma giderken giydiğimiz tulumlar, pantolonlar konuşuluyor, giysilerimizin rengi hedef alınıyor?

Neden postal giymişiz? Çünkü fabrikalar savaş nedeniyle askeri malzeme üretimine yöneldiği için öğrencilerin ihtiyaçlarına yetemez haldeydi. Askerlerden kalan fazla postallar öğrencilere verildi. Sebebi aslında bu kadar basitti. Ama bu bile olay oldu.

Yok efendim, kızlar mavi, gri giyer miymiş? Erkek gibi yetiştiriliyormuş... Giyer tabii. Ona bakarsak, 1940'a kadar da kızlara mavi, erkeklere pembe giydirilirdi. Kapitalist sistemin tüketimi artırmak, farklı cinsiyette doğan kardeşe yeni eşyalar alınmasını sağlamak için yaptığı oyunlar kanun mu oldu? Renkten geçtik, pantolon giymemize laf edildi. Yetmedi, 'İçinde silah taşıyacaklar, onun için kocaman cepli pantollar giyiyorlar,' gibi abuk sabuk iftiralar eklendi. Evet, pantolonların ceplerini büyük diktiğimiz doğruydu. Ama cebimizde kitap taşıyabilmek içindi. İşlikte, bahçede cebimizde taşıdığımız kitabı okuyabilmemiz içindi.

Ama biz cebimizde kitap taşıdığımız için suçlanırken, Amerika, 2. Dünya Savaşı'nda kurduğu, *Savaş Durumunda Kitap Konseyi* kurumu aracılığıyla askerlerin ceplerine sığacak küçüklükte bastırdığı 123 milyon adet cep kitabını askerlerine dağıttığı için bütün dünya tarafından alkışlandı. Gel de hazmet.

Oysa biz de cebe göre kitap basacak paramız olmadığı için kitaba göre cep dikmiştik. Elin askeri cebe göre kitap basınca medeniyet oldu, biz kitaba göre cep dikince vatana ihanet.

Diyeceğim o ki, elden ele dolaştırdığımız kitaplarımızdı, silahlar değil. Bitene kadar yanımızdan ayırmadığımız da kitaplarımızdı, mermiler değil. Aman eskitmeyelim, diğer arkadaşlarımıza verelim diye itinayla dokunduğumuz kitapların sayfalarıydı, silahın soğuk kabzası değil.

Haaa, düşmanın cephesinden bakınca doğrudur, kitap silahtır. Çünkü okuyan toplumlar kendini yönetir. Okudukça, öğrendikçe onların hain planlarını görür ve geçit vermez. Emeğini, birikimini, sağlığını art niyetli, çıkarcı ellere bırakmaz. Düşman zihnimizi kuşatamazsa toprağımızı da ele geçiremez.

Bu yüzden onların laflarına gocunmam, bilirim ki emellerine ters düşmüştür. Ama gel gör ki, bizden gelen iftiralar insana çok dokunuyor. Sorarım sana Fatma. Biz aynı vatanın evlatları değil miyiz? Aynı atalar değil miydi bize bu toprakları miras bırakan? Biz bir olup, 'Durun bakalım, bize gücünüz yetmez, bu oyunları yemeyiz' demek varken, biz ne yapıyoruz? Afiyetle yemeleri için ekmeklerine yağ sürüyoruz."

Fatma, Nedret Öğretmenin öfkesinin nedeninin sadece enstitüler olmadığının farkındaydı. Anlatmaktan çekindiği ve unuttum dediği Fikret gerçeğiyle yüzleşmekten kaçtığının da... Çünkü *unuttum* demek bile hatırlamaktı aslında. Pişmanlıktı. Pişmanlık ile öfke birbirinden kopamazdı.

Enstitülere dair duydukları bir kez daha şaşırmıştı Fatma'yı. Şaşkınlığının içinde kandırılmışlığın verdiği huzursuzluk vardı. Pek çok konuda kabul ile isyan arasında gidip gelse de hak vermeyi bir nevi kaybetmek gibi görüyordu. Kolay mıydı yılların inanmışlığı, kanmışlığı... Elindeki tüm kozları kullanmadan teslim bayrağını çekmeyecekti.

Kandırılmadığını önce kendine, sonra Nedret Öğretmene ispat çabasıyla, her dönem tartışma konusu olmuş türban mevzuuyla hamlesini yaptı.

"Üzerine varmayayım, bunaltmayayım diyorum ama sen de beni iyicene cahal belledin komşu. Baldırınızı neyle örttüğünüze garışmam, amma başınıza türban neyim takaydınız onca lafı işitmezdiniz. Namuslu karının başını, böğrünü açıp heriflerin arasında salındığı görülmüş şeydir?"

"Anlaşıldı, demek giysiden dine geçtik. Bu söylem her daim taraftar toplar. Din dedin mi akan sular durur, menfaatin geçtiği yol kıble olur. İtiraz eden kâfir, kâfirlikle suçlayan dindar olur. Merak etme, bunalmam Fatmacığım. Bunları o kadar çok işittik ki. Başörtüsü ile türban dediğin aynı şey değildir. Benim anacığımın, büyüklerimin de başı örtülüydü. Namazlarını, oruçlarını eksik etmezlerdi. İmanları, inançları Allah'la aralarındaydı, kimseye ispat derdine düşmezlerdi. Zaten halkımızın çoğunluğu böyle olduğu için kimse başkasının diniyle, mezhebiyle ilgilenmezdi. Ayıp kaçardı merak, hinlik sayılırdı bir insanın inancını sorgulamak. Yasalar değilse de toplum dışlardı art niyetli insanı. Peki ya, onların zamanında türban mı vardı? Yoktu. Ne zaman geldi biliyor musun?"

"Allah'ını seviym ne zaman geldiği ne fark eder? İmtihan eder gibi sorarsın?"

"Fark eder. İnancın ve tercihin gereği ister yazma takarsın ister tülbent ister ketele. Kaldı ki eğitimde başörtüsünün yasaklanmasını eleştirenlerden biriyim. Zira bu yüzden okula gidemeyen çok kız oldu. Ama türban meselesi baş örtme meselesinden çıkıp sembol haline geliyorsa, inançtan çıkıp siyasete geçiyorsa orada biraz durup düşünmek lazım."

"De bakalım nasıl olmuş o iş. Belli ki sormasam da diycen."

"Diyeceğim tabii ki. Ama rica ederim sen de bir kez önyargısız dinle. Siz-biz diye ayrıştırmadan ardında yatanı anlamaya çalış.

Türbanı Türkiye'nin ilk türban eylemcisi Şule Yüksel Şenler'le tanıdık. Hatta bu yüzden ilk zamanlar türbana *Şulebaş* deniyordu.

Arkana yaslan ve bu kısmı daha farkındalıklı dinle.

Sanırım 60'ların sonuydu, bir okulda öğretmenlik yapıyordum. Bir kız öğrencimin annesi geldi, 'Öğretmen Hanım, ilçeye gavur bi kadın gelecekmiş. Bize çok önemli şeyler anlatacakmış. Sen okumuş kadınsın geliversen, dinleyiversen, anlattıkları doğru mudur?' dedi. Meraklandım, gitmek istedim ama okuldan izin vermediler. Hatta o kadar sert tepki verdiler ki, işten atılırım korkusuyla vazgeçtim. Nasılsa kadından öğrenirim diye düşündüm. Neyse ki birkaç gün sonra okula geldi ve olanları anlattı.

Kitlesel Kadın Örtünme Toplantıları'ndan biriymiş. İlk defa duyuyordum. Şule Yüksel Şenler'in kitabında adını Maria diye andığı gerçek adı Rotraud Scheer olan bir kadın bu toplantıları yapıyormuş. Said Nursi'nin Almanya'ya giden takipçilerinden bir genç, Muhsin Alev, yeni adıyla Abdulmuhsin Alkonavi'yle evlenip Müslüman olmuş. Rotraud mu, Maria mı adı her neyse, adını değiştiriyor Cemile Alkonavi oluyor. Başını biraz daha farklı örtüyor, ayak bileğine kadar uzanan pardösü, altından ayağı görünmesin diye kalın çorap giyiyor. Ne hikmetse kadının yolu Şule Yüksel Şenler'le kesişiyor ve o da başını Alman kadın gibi örtmeye başlıyor. Eski usul başını örten, giyinen kadın pek makbul gösterilmiyor. Şule ve Cemile,

yani Maria ya da Rotraud, Türkiye'yi il, ilçe, köy demeden dolaşarak toplantılar yapıyorlar ve kadınları toplu halde örtünmeye çağırıyorlar. Diğer ilginç olan durum, kadının 6 yaşındaki oğlunun toplantılarda ayağı fırlayarak, mikrofonu eline alıp kırık şivesiyle çağrı yapması... Halkın ilgisi tam da planladıkları gibi oluyor. Öyle ya, Alman bir kadının pür tesettür, baştan ayağa örtünmesi insanların yüreğine işliyor. Tembihli yandaş gazetelerce sayfa sayfa haberi yapılıyor, Şulebaş yani türban ülkenin birçok yerinde kitlesel olarak yayılmaya başlıyor. Düşün ki neredeyse yüz yıl öncesinde, 1892'de, II. Abdülhamid çarşaf giyen kadını matem elbisesi giyen Hıristiyan kadınlarına benzettiğini, benzer şekilde Yahudi dininde de böyledir, toplumsal huzur için gereklilik olarak görmesi hasebi ve güvenlik nedeniyle çarşafı yasakladığını buyurmuşken, bunlar resmen çarşafı kadına dayatıyor. Zamanla türban, çarşaf mevzuu öyle bir hal almaya başladı ki, bazı köylerde örtünmeyen eşini, kızını, gelinini döven hatta öldüren adamlar oldu. Biz bu değişimin altında bit yeniği arayınca kâfir addedildik. Bak Fatmacığım, Maria, Şule o günün isimleriydi, eminim ilerleyen zamanlarda farklı isimlerle benzer gündemler yaratılacaktır. Çünkü siyasi hedefe giden yolda emeller ve çıkarlar esastır, kişiler piyon."

"İlahi komşu, 6 yaşında çocuk daha bebe sayılır, ne bilir böyle şeyleri."

"Niyeti bilmez belki ama söyleyeceği cümleleri ezberletirsen bilir Fatma. Hatırladığım kadarıyla söyleyeyim.

'Sen ey Müslüman, sen nasıl namaz kılmıyoğ. Yazıklar sana. Sen ey Müslüman, sen domuz eti yiyoğ, içki içiyoğ haram cehennem. Yazık, çok yazık. Sen ey Müslüman kadın, sen, yüzünü, gözlerini, dudaklarını açıyoğ, böyle bo-

yuyoğ, başörtü takmıyoğ, çıplak geziyoğ. Tuuu!.. Sana lazım cehennem!..'

İster yetişkin ister çocuk olsun, bunları söyleyince her yerde alkışlanır, bir nevi Allah'ın sözcüsü gibi görülüp baş tacı edilirse, her seferinde daha cesaretlenir, coşar."

"Iki satır tatlı tatlı sohbet ettik ya, yine darlandın, çemkirmek için yer ararsın. Seninkini anlatasın derdindeyim, sen yine onun bunun derdindesin."

"Kişilerden ziyade bu zihniyeti halka dayatanlara, meşru gösterenlere sitemim. Türkiye bu şekilcilik ve önyargı yüzünden çok çekti. Korkuyorum cehalet meşrulaştıkça daha da çekecek. Erkek, 'ben ahlakımı, dürtülerimi koruyamıyorum, kadın kendini korusun' diyecek. Erkek, kirli, sapkın zihniyetini değiştirme lütfunda bulunmayacak. Ama kadın tacize, tecavüze maruz kalmamak için bedeninde açıkta kalan santimleri kollayacak öyle mi? Üstünün, çekindiği ya da çıkarı olan kişinin yanında sus pus olurken, konu kadın olunca öfke kontrolsüzlüğü bahanesinin ardına sığınacak? Kontrolsüzlük beyindedir. Yaptıklarının hoşgörüyle karşılanacağının bilincinde oldukça kararları ele geçirir.

Örtüyü, takkeyi, Kuran'ı, özetle dini, çıkarları uğruna halkı kandırmak için kullananlar, içkilerini evlerde içiyor ama namazlarını sokaklarda kılıyor. Erkeğe üç beş kadın mubah diyor, kadına kocaya itaat reva. Yok Fatma yok. Kimse marazına, yalanına, menfaatine dini kılıf olarak kullanmasın. Allah'ın yarattığı düzende böyle bir ayırt yok. Birbirinin gölgesinde büyür mü meşe ile selvi? Yan yana büyürse boy verir."

Elinde değildi, bu konular açılınca kahroluyordu Nedret Öğretmen. Oysa Atatürk, dinin siyasete karıştırılmaması için ne çok uğraşmıştı. İslami dayanağı olmayan tekke

ve zaviyelerin kapatılması, cemaat ve tarikatlarla mücadele, üfürükçü, muskacı sahtekârlara engel olunması için de... Hepsi halkı korumak, ülkeyi çağdaş medeniyetler seviyesine taşımak içindi. Hocaların, tarikatların sisteminin, devletin ve kanunun üstüne çökeceğini, laikliğin olmadığı ülkede demokrasi ve insan haklarının oluşmayacağını, biat kültürü yaşandıkça evrensel değerlerden uzaklaşılacağını, toplumun dinin günah ve sevapları arasında sıkışacağını o kadar iyi biliyordu ki...

"Bak Fatma, biz ayrıcalıkları reddeden, aklın, eşitliğin asıl olduğu Cumhuriyet savunucularıyız. Gerçek dindarların, Müslümanların, Atatürk ve Cumhuriyetle sorunu olmadığının farkındayız. Sorunu olanlar, yarattıkları sorunlardan çıkar güdenlerdir.

Atatürk, 'Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar, meczuplar memleketi olamaz. Hayatta en hakiki mürşit bilimdir, fendir' demişti. Hatta, Kuran'ı Türkçeye çevirterek ve tefsirini yaptırarak İslam inancının inşası için uygun ortamı sağlayan bir devrimciydi. Din konusunda bir yığın hurafenin teşhis ve tespiti için hadis derlemelerini de Türkçeye çevirtmiş, *Buhari Tercüme ve Şerhi*'ni yaptırmıştı.

Lakin yetmedi... Sığ düşünceli ve yobaz insanların işine gelmediği içindir ki, onun devrimlerini din karşıtlığıyla itham ettiler. Ki emin ol bu insanlar ABD'ci dinci yobazlardı. Elin İngiliz'i Atatürk'ü izlemek, mücadelesini durdurmak için çareler ararken, ajanlar yollarken, içimizden insanlar onu İngiliz ajanı olmakla, dini yok etmek için gelmekle suçladılar. Hatta iş o raddeye vardı ki, mollalar, şeyhler, tarikatlar, ümmetlerini de peşlerine takarak planlı cephe oluşturmaya başladılar.

Hâlâ da devam ediyorlar. Zira aynı zihniyetin uzantıları. Cemaatlerin alternatif kuşak yaratma projeleri."

Fatma'nın şaşkınlıkla bakan gözlerini gören Nedret, daha fazla detaya inmemeye karar verdi. Bunların hiçbirinden haberi olmadığını tahmin etmeliydi.

Yeni yeni duyulmaya başlayan, bazılarının da müsaade etmesiyle, devleti kuşatmayı amaçlayan *Altın Nesil'le* ile ilgili dergiye gönderdiği yazı acaba basılmış mıydı? Tehlikeli bir konu olduğunu biliyordu ama henüz küçükken engellenmezse ileride önünün alınamayacağını biliyordu. Dergiyi düşününce aklına arkadaşları geldi. Acaba onlar da yazılarını yollarken kendisi gibi zorlanıyor muydu? Hastanenin bahçesinde buluştukları gençlerden haber almak yeterli olmuyor, üstelik günden güne daha fazla risk taşıyordu. Neler yapabileceğini düşünmeyi sonraya bırakarak kaldığı yere döndü.

"İşte Atatürk tüm bunları öngörebildiği için, *önce eğitim* diyordu. Cumhuriyetin, ekonomik yaptırımların uygulanmasıyla değil, halkın eğitilmesiyle ilerleyeceğini çok iyi biliyordu."

"Pantoldan nerelere geldin. Sana da bir şey demeye gelmiyor."

"Bitmez Fatma, alınan kararların ardında yatan hakikatleri bilmeyenler illaki bir sebep bulur. Sen 'pantol' dersin, öbürü, 'kızlı erkekli yatma mı' olur der... Beynini çamurla sıvayan ya iftira kusar ya hakaret. İnan bana, cahilin, çaresizin özeni ve ilgisi bile zamanla hasede dönüşür."

Fatma bir anda aklından geçenleri ve köyde öğretmenler hakkında konuşulanları düşündü. Tanımadan, bilmeden ne de çok laf etmişlerdi. Kendi hatalarıyla yüzleşmek istemeyen için başkasını suçlamak ne kolaydı.

Nedret Öğretmen, Fatma'nın pişmanlık ve utançla başını önüne eğerek, "Yalan diyemem, konuşduyduk," demesinden hoşnut oldu.

Utancı, karanlık düşüncelerinden sıyrıldığına işaretti. Pişmanlık duyanlar doğruyu bulmak için çabalardı.

"Köyün herifleri de meydanda toplaşır bağrışırdı. Ahlaksızlık yuvası olmuşmuş da birbiriniznen yatıyormuşunuz da... Hatta komşu köyden bir herif kızını yolladı diye, kaç köy ardından bi torba laf ettiydi. Adı gavata çıktıydı."

Cümlesinin sonuna, yarı müdafaa, yarı kollama niyetiyle eklediği *-miş-mış*'lardan cesaret alan Nedret, oda arkadaşını hatırladı.

"Ah ah Fatma. Bilmez miyim? Kızını almak için kaç baba, abi dayandı enstitünün kapısına. Öğretmenlerimiz çoğunu ikna etti ama edemedikleri de oldu. Çok sevdiğim bir kız arkadaşım vardı. Adı Hamiyet'ti. Köylünün baskısına dayanamayan ağabeyi, kardeşini enstitüden almaya gelmişti. Ah be güleç Hamiyet, okul idarecilerine, 'Beni prevantoryuma yatırın' diye ne kadar yalvarmıştı."

"Kiminle yatıracakmışsınız?"

Nedret, Fatma'nın saf ve şaşkın haline bakınca kendisini tutamadı. Günlerin stresi, sıkıntısı bir kelimenin kıvılcımından vücut bularak acı bir kahkahaya dönüştü. Fatma Nedret'e, Nedret Fatma'ya güldü. Güldükçe gözlerinden ince ince yaş süzüldü. Aslında güldükçe ağladılar, damla damla acılarını akıttılar.

"Uzun yaşa emi Fatma. Prevantoryum, vücutlarına verem mikrobu girmesine rağmen henüz hastalığa yakalanmamış zayıf kimselerin vereme yakalanmasını önlemek amacıyla bakıldıkları sağlık kurumuydu."

Nedret'in neden güldüğünü anlayınca, Fatma bir fasıl daha güldü. Aklına Hamiyet gelince gülümsemesi kayboldu, yüzü kararadı.

"Eeee, arkadaşına noldu? Yatırdılar dediğin yere?"

"Öğretmenlerimiz çok çabaladı, çok dil döktü ama adamın beyni yıkanmış bir kere, ikna olmadı. Hamiyet'in üç aylık enstitü macerası o gün noktalandı. Tanıdığım en neşeli, en güleç kızdı. İnsan gülerken utanır mı? Hamiyet utanırdı. Ağabeyi, babası kızar diye gülerken başını önüne eğerdi. Sesi de çok güzeldi. Bazı geceler birlikte şarkı söylerdik."

"O vakıt daha gelmedi?"

"Maalesef. Ailesi, adı *okumuş kıza* çıkmadan evlendirmek istemiş. Hamiyet, 'Ölürüm evlenmem, okuyacağım,' diye diretince abisi epey dövmüş. Önce sakat kaldığı haberi geldi, çok geçmedi öldü dendi. Günlerce yasını tuttuk, onun adına yaşı kadar fidan diktik."

Hamiyet'i düşündükçe Nedret'in yüreğinde hüzün rüzgârları esti, gözleri uzaklara daldı. Bu defa Fatma'nın da. Eğer ki enstitüye gidebilseydi, muhtemelen sonu Hamiyet gibi olacaktı.

"Hah işte bunu dediydim. Köylerde yakışık kaçmaz böyle şeyler."

"Neden, namus köye mi mahsus? Okumak şehirde yaşayan kızların mı hakkı? Derdimiz bu yargıyı kırmak, namusumuzla okumaktı. Erkeklerle kırıştırmak değil. Yok efendim, geceleri birlikte yatıyormuşuz da ilim irfan yuvası değilmiş, fuhuş yuvasıymış da kızlar bir bir gebe kalıyor, çocuk düşürüyormuş da... Elini vicdanına koy, insan gözüyle görmeden nasıl olur da böyle bir iftira atar? Demek ki vicdanı kararanın, gözü de kararıyor. Hakikati görmek için sadece göz yetmiyor.

Oysa önyargısız bakabilselerdi, karma eğitim sistemi sayesinde erkeklerin daha saygılı, ölçülü davrandığını, iş bölümü yaptığını, kadın-erkek eşitliğini kavradığını, adabı muaşereti öğrendiklerini görebilirlerdi.

Kaldı ki biz kızların ortak çabası da ezilen, hakları gasp edilen, hor görülen kadının onurunu kurtarmak, eğitimli, ayaklarının üzerinde durabilen, topluma faydası olan kızlar yetiştirmekti. Biz örnek olmalıydık ki, aileler kızlarını gönüllü yollasın. İşte bu bilinçle, bu hassasiyetle yetiştirilirdik."

Fatma utançtan bir kez daha bakışlarını kaçırdı. Gözüyle görmüş gibi anlatanları başıyla onayladığı çok olmuştu. Belki kıskançlık, hazımsızlık, belki de baskı yüzünden...

Belki de suçlayarak, iftira atarak, yaşayamadıklarının yarattığı noksanlığı tamamladıklarını sananlardandı.

Hicap duydu düşündüklerinden, ettiği sözlerden. Ama dışa vurmadı içindekileri. Sustu. Utancına bahane aradı. Bulamadı.

"Hisler aynı olunca düşünceler de yakınlaşıyor"

Sabia odasına vardığında bacakları ve sesi titriyordu. Bu kadar acil olduğuna göre mutlaka babasıyla ilgili kötü bir haberdi. Arayan adını neden vermemişti ki? Derin nefes alıp yavaş yavaş bırakma egzersizi yaparken telefon çaldı.

"Umarım sevgi dolu bir ses duymak iyi gelir."

"Tarık sen misin? Ne oldu, acil dediler, yoksa babama?.."

"Sakin olur musun lütfen. Kimseye bir şey olduğu yok. Sadece sürpriz yapmak istedim. O yüzden adımı vermedim."

"Sana inanamıyorum. Aklımı kaçıracaktım."

"Telaşlandırdıysam özür dilerim. Hat çıkardığımı söylemek için aramıştım. Saat dörtte evinde olacaklar, biraz

erken çıkabilir misin diyecektim. Telefonunu da aldım, gelecek kişilere bizzat teslim ettim. Babana gelince, evet, yeni gelişmeler var ama iyi gelişmeler. Zaten akşam telefonda anlatacaktım."

✧✧

Saat dört gibi eve gelen Sabia, telefonun bağlanmasından sonra heyecanla beklemeye başladı. İki saat sonra ahizenin diğer ucunda beklediği ses vardı.

"Kendimi affettirmek için minik bir armağandı."

"Af kısmı zamana tâbi. Ama gücüne şahit olmak için zamana ihtiyaç kalmıyor. Her gün hissettiriyorsun."

"Gücümü göstermek için değil, sesini daha sık duyabilmek için yaptım."

Diye başlayan konuşma, Sabia'nın konuyu babasına getirmesiyle devam etti.

"Babamla ilgili gelişmeler var demiştin. Meraktan öleceğim."

"Sadece iyi olduğunu bil. Şimdilik daha fazlasını sorma. Hafta sonu davetimi kabul edersen detayları anlatırım. Elle tutulur sonuçlarla karşına çıkmak istiyorum."

"Hafta sonuna daha iki gün var."

"Sağlığı iyi. Tahmin ettiğin yerde. Ama telefonda anlatmasam daha iyi. Yerin kulağı vardır. Söz veriyorum görüştüğümüzde her şeyi anlatacağım."

Sabia birkaç defa daha yokladıysa da daha fazla bilgi alamadı. Çaresiz, hafta sonunu bekleyecekti. Tarık ise sevdiği kadınla yakınlaşmak, onu mutlu etmek, kendisini affettirmek için çabalamaya devam ediyor, bağlantılarını kullanarak ve birçok riski göze alarak Sabia'nın babasını Sincan'dan çıkarmaya çalışıyordu.

İki gün boyunca sabahları kısa, akşamları uzun uzun telefonla konuştular. İşten, arkadaştan, günden, gündemden... Cumartesi gününün sabahında Eymir Gölü'nde buluştular. Sabia buluşur buluşmaz konuya girdi.

"Ben sözümde durdum, anneni gözetimim altında tutuyorum. Can sıkıcı bir durum yok. Zamanını oda arkadaşı Fatma'yla sohbet ederek, okuyarak ve yazarak geçiriyor. Zaten her şeyin farkında ve eminim ki o da bu esarete senin için göz yumuyor."

"Bilmez miyim... Rıza göstermese, bağlasak durduramazdık."

"Gözetmenlik işimi layığıyla yerine getirdiğime göre babama gelelim mi?"

"Baban da benim gözetimimde. Aslına bakarsan bir buçuk ay kadar önce, yani seninle tanışmayı kafaya koyduğum zaman harekete geçmiştim. Babanın Mamak'ta yattığını öğrenir öğrenmez, hapishane müdürüyle dolaylı yollardan bağlantı kurarak Sincan'a aldırdım. Gereken ayrıcalığı sağlaması için baskı yaptırdım. Ama çıkarabilmek için başka bağlantılara ihtiyacım vardı. Seninle paylaşmadan önce şartların olgunlaşmasını bekledim. Yüreğini ferah tut, rahatı yerinde."

"Bir dakika bir dakika, tanıştığımız günden beri babamın yerini biliyordun ama benden gizledin. Doğru anladım değil mi?"

"Evet. Çünkü ne yapacağını kestiremedim. Erken ya da yanlış hamle, onun aleyhine olabilirdi. Bu işler biraz karışık canım. Ricayla, insanlıkla yürümüyor. Birinden bir şey istiyorsan karşılığını vereceksin. Zorlu birkaç davayı üstlendim. Ricalarına karşılık ricam oldu. Anlayacağın şimdi elim daha güçlü."

"Haklısın aslında. Süreci ve yöntemi bilen sensin. Benimki evlat telaşı ve kaygısı. Çok teşekkür ederim. Bu yaptığın şey benim için o kadar kıymetli ki. Tabii babam için de. Peki ne zaman çıkarabilirsin?"

"Baban da yardım ederse çok yakında. İnan ki elimden gelen tüm gücü kullanıyorum. Lütfen biraz daha sabret."

"İyi olsun da, sabrederim."

"Bu arada konuşmamız gereken iki konu daha var. İlki annem. Nasıl başarıyor bilmiyorum ama yine yazıları birilerine, onlar da dergiye ulaştırıyor."

"Memlekette muhalif dergi mi kaldı? Yazan, yayınlayan herkesin üzerine çöktüler. Babam da bunlardan biri. Sırf bu tür dergi ve yayınları satıyor diye başı dertten kurtulmuyor zaten. "

Tarık, Sabia'nın devamında ettiği cümlelerden, babasının dergiyi yayınlayan kişilerden biri olduğunu bilmediğini anlayınca detaya girmekten vazgeçti.

"Annem bu, mutlaka bir yolunu bulmuştur. Benim korkum yazdığını bilen birinin konuşması ve adını vermesi. Hastaneyi öğrenmeleri yakındır."

"Yani?"

"*Yani*'sini bilmiyorum. Yemin ederim artık aklım durdu."

"Annene engel olmak gün geçtikçe zorlaşıyor. Ancak aklıma çözüm yolu gelmiyor. Aklımın daha iyi çalışması için aydınlanması lazım. Lütfen artık söyler misin, Sabia Gürel kim?"

"Senden daha fazla gizleyemeyeceğim. Sabia Gürel, Nedret annemin gerçek adı soyadı. Arandığı için kimliğini değiştirmek zorunda kaldım. Değiştirmesini öneren de kimliği çıkaran da benim. Duyulursa ikimizin de sonu gelir. İşte bu yüzden herkesten sakladık."

"İlk günler için sana hak verebilirim ama bunca şeyden sonra hâlâ gizliyor olman bana güvenmediğini gösteriyor."

"Hak ver ne olur. Ortalık yeterince karışık. Bildiğini hissederlerse konuşturmak için her yolu denerler. Üstelik sen de bana karşı güvensiz ve şüpheciydin. Neler yapabileceğini kestiremediğim için cesaret edemedim."

"Takdir edersin ki bunun için haklı gerekçelerim vardı. Neyse bu konuya girmeyeceğim. Kafama takılan başka bir şey var. Annen ile babam arasında bir bağ var mı? Benim için çok önemli."

"Ben de çok merak ediyorum ama inan ki hiçbir fikrim yok. Nedret annem bizden önceki yaşamına dair pek konuşmazdı. Varsa yoksa enstitüler. Peki ya sen Kurtuluş ismini kimden duydun? Nedret annemden mi?"

Tarık'ın duymak istediği cevabı içine gizleyerek sorduğu soru Sabia'nın elini güçlendirdi. Soruya soruyla karşılık vermek, yalan söylememek için sıkça tercih edilen yoldu.

"Sence başka kimden duyabilirim?"

Tarık'a karşı dürüst olmak istiyordu ama tıpkı onun da söylediği gibi şartları oluşturmadan bu kadar önemli bir gerçeği itiraf edemezdi.

Günün kalanını, Ankara'nın gri, kapalı havasına inat kâh ellerinde Ankara simidiyle yürüyerek, kâh sobası tüten kahvehanelerde çay içerek geçirdiler. Çankaya, Anıttepe, Kızılay'dan Hipodrom'a kadar gezdiler. Tuna Caddesi'nin girişindeki Piknik'te sahanda yumurta yedikten sonra, Tarık'ın Kavaklıdere'de yakınında üzüm bağı olan bir arkadaşına gittiler.

Tarık tanıştırma kısmında bir an duraksadı. "Sevgilim," demeyi düşündü, cesaret edemeyince çekimser bir şekilde "Doktor arkadaşım Sabia," diye tanıttı.

Sabia, Tarık'ın yaşadığı ikilemi hissedince elini uzattı. Tarık, mutluluk ve gururla uzanan eli tuttu, cümlesine gururlanarak ekledi: "Aynı zamanda da sevgilim."

İlk defa bir kadını sevgilisi olarak tanıştırmıştı. Ne güzel ne ayrıcalıklı ne muhteşem bir histi sevdiğinle gururlanmak.

Okuldan, memleketten başlayan sohbet, arkadaşı Halit'in ikram ettiği şarapla koyulaştı ve Kavaklıdere'nin şarap tarihine kadar vardı.

TBMM'nin ilk vekillerinden İttihat ve Terakki kökenli, caddeye de adı verilen Tunalı Hilmi Bey'in Avrupa'da tahsil gördükten sonra Ankara'ya yerleşen kızı ve damadı, şarap kültürünü ülkemize taşımak için Kavaklıdere'de yaptıkları çalışmalardan bahsedildikten sonra fabrikanın kurulacağı bağ ve civarındaki diğer bağ ve arazilerin *(ilerleyen zamanlarda Karum İş Merkezi ve Sheraton Oteli'nin yapıldığı arazi)* borçla satın alınması, 1929'da Kavaklıdere markalı ürünlerin satışa çıkması ve beğenilmesi sonrası yeni bağların eklenmesi, Dikmen ve Çankaya bağlarından gelen üzümlerle çeşitlendirilen şaraplara bağların isimlerinin verilmesinin anlatılmasıyla sonlandı.

Her yudumda birbirlerine sokulan, en ciddi konularda bile romantizm yaşayan iki sevgiliyi hayranlıkla izleyen Halit'in onları uğurlarken, "Düğününüzde şaraplar benden. Mahzenden en özel kavları ayırıyorum," demesi Sabia'yı utandırırken Tarık'ı heyecanlandırdı.

Yağmurun şiddetlenmesiyle arabalarına koşarken Tarık heyecanına yenilerek durdu ve Sabia'yı da elinden yakalayarak durdurdu. Yağmurdan ıslanan saçını kulağının arkasına doğru aldı ve sevgilisinin pembeleşen yanağından öptükten sonra, kulağına fısıldadı.

"Ne dersin, madem şaraplarımızda hazır, daha fazla beklemesek mi canım?" Dedikten sonra gözlerini Sabia'nın dudaklarına kilitledi.

Sabia'nın kulağı yağmur damlalarının ağaçlarla dans ederken çıkardığı sesteydi. Oldu bitti sevmişti yağmurlu havaları. Ne zamandan beri de doya doya ıslanmamıştı. İyi ki durdurmuştu Tarık. Damlaların yüzünü yalayarak süzülüşünü hissetmeye çalıştıkça kendinden geçti. Üzerine şarabın verdiği mayhoşluk da eklenince andan çıkamadı ve Tarık'ın söylediklerini anlamadı... Romantik sevgilisinin beline sarıldı ve kulağına, "Lütfen, biraz daha böyle kalalım," dedi.

Tarık ise Sabia'nın söylediklerini duymadığını bilmediği için ricasını sorusuna cevap saydı. Ama hak da verdi, çok erken davranmıştı, üstelik teklifi de çok sıradan olmuştu. Burulduysa da kırılmadı.

"Haklısın," dedi "acele ettim..."

Âşık için sabretmek, rıza göstermek ne yorucuydu...

✧✧

Tarık, kırılmadığını göstermek için yol boyu sevgilisinin elini tuttu. Ama konunun tekrar evliliğe gelmesini istemiyordu. Zaten acele ederek yeteri kadar mahcup olmuştu. Eskişehir yol ayırımından geçerken aklına gelen hususa, Devrim otomobillerinin hikâyesine geçiş yaparak konuyu ve kafasını dağıtmayı seçti.

"Bu yoldan ne zaman geçsem aklıma Devrim otomobillerinin destansı öyküsü, diğer yandan da hazin sonu gelir."

Tarık'ın romantik anlarını bölerek araba konusuna girmesinin nedenini anlamasa da "Dinlemek isterim" diyerek anlatma hevesine ortak oldu.

"Mühendislerinden birini tanıdığım için mi, 29 Ekim 1961'de Büyük Millet Meclisi Binasının önünde toplanan o kalabalığın içinde olduğum için mi bilmiyorum, yaşananlardan çok etkilemiştim. Dün gibi hatırlıyorum da o anı, ne ümitlerle ne heyecanla beklemiştik. Sözüm ona, 1960 Darbesinde çekilen onca sıkıntının üzerine bayram coşkusu yaşayacaktık. Sanayimizde devrim olacaktı. Maalesef ki hayal kırıklığı oldu. Avukatlığa yeni başladığım zamanlarda Devrim otomobilleri projesinin mühendislerinden bir arkadaşım olayların iç yüzünü anlatınca üzüntüm iki kat arttı."

"İç yüzü derken?"

"Haziranın ortasında Devlet Demiryolları ve Cer Dairesinden yönetici ve mühendisleri bir toplantıya çağırmışlar. Fikrin Erbakan'dan alındığı, Cemal Gürsel'in uygulamaya koyduğu proje, Ulaştırma Bakanlığı'nın, 'Ordunun cadde binek ihtiyacını karşılayacak bir otomobil tipinin geliştirilmesi görevinin TCDD işletmesine verilmesini' duyurduğu yazısıyla başlamış. Projeye 1.400.000 lira ödenek ayrılmış. 129 günde, proje aşaması çıkınca 90 günde tamamlanması, 29 Ekim'e yetiştirilmesi istenmiş. Eskişehir Demiryolu Fabrikası'nda dökümhane olarak yapılan ama kullanılmayan bir bina şartlara uygun hale getirilmiş. 48 mühendis, 200 kadar işçi gecelerini gündüzlerine katarak, öncelikle siyah ve beyaz olmak üzere 2 Devrim otomobilini son gün törene yetiştirmişler. Hatta siyah olanın kaportasının son kat boyası, götürülürken trende yapılmış. Önlem almak adına benzin depolarını boşalttırmışlar. Ankara'ya sabaha karşı varan trendeki iki otomobil Sıhhiye semtindeki demiryolu fabrikasına indirilmiş. Manevra yapabilecek kadar, tahmini birkaç litre benzin konmuş. Zaten asıl ikmal Sıhhiye'deki mobil benzin istasyonundan yapılacak, ardından

Meclis'e gidilecekmiş. Devrim otomobillerinin kalabalık eskortla yola çıkması, mobile uğramadan Meclis'in önüne gitmesi üzerine durum anlaşılmış. Acilen benzin getirtilmiş ve birine konmuş. Diğerine konmasına fırsat olmadan Cemal Paşa gelip de arabaya binince ikmal yapılamamış.

Buraya kadarı mühendis arkadaşımdan duyduklarım. Sonrasına, yani otomobilin 100 metre sonra öksürerek durmasına bizzat şahidim. Direksiyondaki yüksek mühendis, durumu Cemal Gürsel'e izah ederek, özür dileyerek, diğer otomobile binmesini rica etmiş. Cemal Paşa'da o otomobille Anıtkabir'e gitmişti. Ama ne yazık ki arabadan inerken dünyaya alay konusu olduğumuz, 'Batı kafasıyla otomobil yaptınız, ama doğu kafasıyla benzin ikmalini unuttunuz' sözünü söyledi.

Belki sen de hatırlarsın, ertesi gün tüm gazeteler Devrim otomobillerini yuhalamıştı. Harcanan paranın boşa gittiğinden, israftan bahsetmişler, konuyu hainliğe kadar vardırmışlardı. Deposuna benzin konulan 2. Devrim otomobilinin geçit törenine katıldığından, Cemal Paşa'nın o arabayla Anıtkabir'e gittiğinden hiç bahsedilmemişti.

Biliyor musun canım, projede çalışan mühendisler, utançlarından yıllarca bu olağanüstü projede çalıştıklarını gizlemek zorunda kalmışlar. Otomobillere harcanan öde-

neği çarşaf çarşaf haber yapan basının ve siyasetçilerin, aynı yıl tarım bakanlığının, at neslinin ıslahı için ayırdığı yüklü ödenekten ve de sonucunun fiyasko olduğundan hiç bahsetmemiş olması da, projeyi yok etmek için, harcanan cüzi paranın bile ne kadar abartıldığının bir göstergesi olsa gerek. Mühendisler gerçeğin halka anlatılması, olayı bu noktaya getiren suçluların ortaya çıkarılması için çok uğraşmışlar, ne yazık ki seslerini duyuramamışlar."

"Olayı genel çerçevede biliyordum, ama detaylarından haberim yoktu. Yakın zamanda, Cemal Gürsel'in Milli Birlik Komitesi'nin başına ve Cumhurbaşkanlığı'na nasıl geldiğini, Amerika'yla sıcak ilişkilerini okuduğumu hatırladım da, *acaba* diye düşünmeye başladım. Hatta acabadan çok daha fazlası…

Sanmıyorum ama umarım yanılıyorumdur. Koskoca Cumhurbaşkanı'nın dünya basınında yer alacağını bildiği halde, basının ve kalabalığın önünde o cümleyi sarf etmesi... Üstelik ikinci araba çalıştığı, onunla Anıtkabir'e gittiği ve durum kendisine izah edildiği halde... Onca emeğin, başarılı mühendisin haksız yere karalanması ve bu denli önemli bir projenin alaya alınması, epey düşündürücü. Kol kırılsa da yenin içinde kalması gerekmez miydi? Böyle olaylarda aklıma Atatürk'ün, 'Oysa hangi istiklal vardır ki yabancıların nasihatleriyle, yabancıların planlarıyla yükselebilsin? Tarih öyle bir olay kaydetmemiştir' sözü geliyor. Görülüyor ki Devrim arabaları da uçak fabrikalarımız gibi kim vurduya gitmiş."

"Dahası da var. 1952'de, cip montajı için Tuzla'da kurulan fabrika askeriyeye devredildi, 1955'te TOE kamyon üretimi için İngiliz Triumph'la işbirliğine gidildi, ne hikmetse, *Zafer* adlı kamyonların seri üretime geçmesi de engellendi."

"İtiraf etmeliyim ki bazen beni şaşırtıyorsun."

"İyi anlamda mı, kötü anlamda mı?" diye sordu, cevabı çok iyi bildiği halde."

"Aynı hislilik içinde yaklaşmamız beni mutlu ediyor."

"Demek ki, hisler aynı olunca düşünceler de yakınlaşıyor. Bu bile seninle olmak için bir sebep."

7. Bölüm

Mehmet Doğan

“Gençlerin canı üzerine kurulan kanlı siyaset”

Tarık’la ilişkileri ilerledikçe, baba oğulun karşılaşma ihtimali artıyordu. Kaldı ki, babası hapisten çıkınca hiç kaçarı yoktu. Gece boyunca neler yapabileceğini düşünen Sabia, sabah olur olmaz Mehmet amcasının penceresini kontrol etti. Perdelerin aralanmış olduğunu görünce sevinçle üzerini giyindi ve aceleyle yanına gitti.

“Seni o kadar merak ettim ki. Nerelerdeydin?”

“Önemli bir şey yok kızım. Sahafa gençleri aldım diye sorguya aldılar. Birkaç gün ağırladılar, sevgilerini sundular, hepsi bu.”

“Nasıl hepsi bu? Neler oldu, lütfen anlat.”

“Aslına bakarsan aynı şeyler ama yıllar geçtikçe insanın haksızlığa tahammülü kalmıyor.”

Sabia konuyu Tarık’a getirmek istediği için uzatmadı. Önce yerini yapmalı, acılı babayı mucize habere hazırlamalıydı. Tarık gerçekleri öğrenince nasılsa ikna olacaktı.

“En çok da neye üzülüyorum biliyor musun Mehmet amca?”

“Söyle bakalım, neye üzülüyorsun?”

"Bu olaylar yüzünden çocuklar babalarından, babalar evlatlarından ayrı düşüyor. Olayların ardındaki gerçekleri bilmedikleri için genç yaşta yanlış yollara sapanlar, hoş görmeyip evladına sırt çeviren aileler. Memleket iyice harp yerine döndü."

"Doğrusun... Pusuya yatan çevrelerin örgütlemesiyle bir neslin gençliği heba oldu, bizim nesil de evlatlarından oldu."

"İşte bunu söylüyorum. Bir evladını bu uğurda kaybettin, diğeri yaşıyor mu öldü mü, meçhul. Bir baba olarak onlara kol kanat germen gerekirken..."

Mehmet Doğan, Sabia'nın cümlesini tamamlamasını beklemeden araya girdi. "Kol kanat germen gerekirken" sözü çok ağırına gitmişti.

"Beni daha fazla üzmek mi istiyorsun Sabia? Neden bu konuyu açtın?"

"Dün hastanede sorunlu baba-oğul ilişkisine şahit olunca bir anda aklıma geliverdi."

"Hiç tadım yok, seninkini de kaçırmak istemem kızım. Bu konuyu başka zaman konuşalım olur mu? Kâfi derecede öfkeliyim zaten."

Sabia konuşmak için doğru zaman olmadığının farkındaydı ama işini zamana bırakmak istemiyordu. Zamana bırakmak şansa bırakmaktı. Şansa bırakılamayacak kadar önemli bir mevzuydu. Bir kez daha denemeliydi. Yardım isterse reddedemezdi.

"Tadını kaçırmak için değildi. Fikrini almak istemiştim."

"Öyle desene kızım. Anlat bakalım neymiş konu?"

"Hataların sebepleri, gelişmesi irdelenmeden ilişkilere son vermek acımasızca değil mi? Baba da oğul da birbirine öfkeli. Anlaşmak için aynı düşünceyi mi savunmak lazım?"

"Hatasını bileni hoş görmek erdemdir kızım. Olaylara karışan gençleri suçlu bulmuyorum. Çoğunun yaşı küçük ya da cahil olduğu için farkında değil. Biz bu gençleri kurtarmak için savaş veriyorken, elbette ki ailelerin daha duyarlı ve hoşgörülü olması lazım. Bizim davamız çıkarları uğruna bize bunları yaşatanlarla. Birilerinin keyfi ve menfi çıkarları için bir ulusun geleceği heba olamaz. Olmamalı... İnan bana, bunlara sebep olanlardan biri benim oğlum olsaydı, tavrım yine aynı olurdu."

Cümlesi bittiğinde Sabia'nın yüzünde beliren hoşnutsuzluğu, ifadesinin sertliğine yoran Mehmet Doğan, söylemini ve mimiklerini yumuşatarak anlatmaya devam etti.

"Katilleri halkın içinde aramaktan ne zaman vazgeçtim biliyor musun kızım? Oğlumun katili olduğumda."

Sabia'nın aklına Tarık'ın söyledikleri geldi. Hayal kırıklığı ve şaşkınlık arası bir ses tonuyla çıkış yaptı.

"Katili derken?"

"Evet, doğru duydun kızım, ben evladımın katiliyim."

"Sen ve katil olmak? Yapma Mehmet amca, buna inanmamı beklemiyorsun değil mi? Birkaç kendini bilmez komşunun lafıyla katil mi olunurmuş?"

"Olunur kızım. Fırsatın varken engel olamazsan olunur. Kendi derdimle o kadar meşguldüm ki, bazı şeyleri göremedim. Mevzu sadece Mert'in son süreci değil, öncesi de var."

Sabia'nın inanmayan ama merak eden bakışlarını görünce anlatmaya karar verdi.

"Önce evveliyatından bir iki örnek vereyim. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra iki süper güç arasında taraf olmak zorunda kaldığımız dönemde Rusya'nın, Boğazlar Antlaşması'nda değişiklik talebi olduğunu biliyorsundur. 1921 Dost-

luk Antlaşmasında, Kars ve Ardahan'ın Türkiye'ye haksız yere geri verildiğini iddia ederek toprak ve boğazlardan üs istediğini de... Haliyle Amerika'ya sempati duyduğumuz bir hava içindeydik.

Okuduklarından belki hatırlarsın, askeri destek talebimiz üzerine Truman Doktrini'yle yardıma başlanmıştı. Eh tabii karşılıksız yardım olmaz. Olmadı da. Çok geçmedi, Başkan Harry Truman'ın, *Missouri* ile ona eşlik eden *Providence* ve *Power* savaş gemileriyle 1944'ün Kasımında ölen Washington Büyükelçimiz Münir Ertegün'ün cenazesini İstanbul'a göndereceği haberleri geldi. Aslında ABD Akdeniz'de donanma bulundurma niyetine bu cenazeyi bahane etmişti. Neyse, gemiler 5 Nisan 1946'da İstanbul'a ulaştı. "

"Bir dakika, 1944 dedin, sonra 1946 dedin. Yani cenazeyi 2 yıl sonra mı gönderiyor."

"Sabret kızım. Ama detayları kaçırmamaya çalış. 1946 yılı tam da 21 Temmuz'da seçime girdiğimiz, partinin de bölündüğü yıldı. Dev zırhlı gemi Boğaz'a sığamadığı için Kızkulesi açıklarında, *Providence* ise Dolmabahçe Sarayı önüne demirlediğinde, Amerikan askerleri için, 'Türkiye'yi Sovyet yayılmacılığından kurtaran aslanlar' diye gösteriler yapılmıştı. Hazırlıkları anlatmama dilim varmıyor ama deneyeceğim. Valilik emriyle esnaflar para almamaları için tembihlenmiş, Amerikalılara yardımcı olmaları için polis ve bekçilere özel kurslar verilmiş, belediyenin bütün toplu taşıma araçları temizletilmişti. Bazı yollar kapatılmış, hatta birçok genelevden hayat kadınları İstanbul genelevlerine getirtilmiş, genelevlerin bulunduğu Abanoz Sokak temizlenmiş, evlerin badanaları yapılmış, genelev kadınları sağlık taramalarından geçirilmiş, yeni giysiler verilmiş, duvarlara, *Hoş geldin denizci* yazılmıştı. Alkışlarla karşılana-

rak ziyafete götürülmüşlerdi. Düzenlenen eğlenceler, spor müsabakaları da cabası. Cenazeyi getiren gemi ve gemicilere gösterilen ihtimama bakar mısın?

Askerlerin kaldıkları dört gündeki saygısızlıklarını, tacizlerini, pervasızlıklarını anlatmama gerek yoktur sanırım. Haa cenazeyi soracak olursan da, çok sade bir karşılamayla teslim almadan ibaret.

Bu arada şunu da eklemem lazım, gemi ve ekip bizden sonraki duraklarda, Yunanistan'da, Napoli yani İtalya'da ve Fas'ın Tanca Limanı'nda da bizde olduğu kadar olmasa da coşkuyla ağırlanıyor. *Providence*, 26 Nisan'da Lübnan-Beyrut'a, yani bir nevi Akdeniz'in batısından yeniden doğusuna dönüyor."

"Demek ki amaç cenazeden ziyade sevgi ve bağlılık göstersi yapmak, hatta belki de abartarak Rusya'nın gözüne sokmak, gözdağı vermek."

"Evet, konu siyaset ise olayları bir değil, iki değil, birçok pencereden bakarak irdelemek gerekiyor. Kısacası 9 Nisan'da *Missouri* İstanbul'dan ayrıldı ama Amerika'nın Türkiye'ye gelişi o geliş oldu. Truman tarafından Sovyet tehdidine karşı hazırlanan Truman Doktrini'yle, komünizm tehdidi altındaki devletlere yapılacak mali ve askeri yardımdan sözüm ona nasiplendik. Bu arada ülkeler dediğim de biz ve Yunanistan. Anlayacağın bu olay ABD ile SSCB arasındaki Soğuk Savaşın bir nevi tescili ve ilanıydı. Üstüne bir de serbest seçimlere dayanan demokrasi düzeninin yerleştirilmesi ve komünizmle ilişkilendirilen 'Köy Enstitüleri'nin kapatılması talebi'ne boyun eğilmesi...

Bitmedi. 1948'de kendi isteğimizle masalarına oturarak Marshall Planı'ndaki her maddeye imzayı attık. Marshall, öyle bahsettikleri gibi halkı komünizmden ve Rusya'dan

korumak değildi, bir nevi Atatürk devrimleri karşıtlarınca başlatılan, karşıt devrimdi. Siyasetten, politikadan pek anlamam. O kararları alanların arasında, o tartışmaların göbeğinde de değildim. Ne, ne kadar gerekliydi ya da gerekli miydi bilemem. Ama bildiğim bir şey var ki, o da içimizdeki iki ayrı zihniyetin, dışarıdaki iki süper güç arasında piyon olduğu.

Siyaset bir kişinin iki dudağı arasında değil. İleride belki o noktaya da getirilecek ama o dönemde kararlar parti, meclis hükmünde veriliyordu. Taraf olan da karşı çıkan da aynı çatı, yani tek partinin çatısı altındaydı.

Zaten zamanla ayrılıp görüşleri doğrultusunda farklı parti kurdular ya, neyse ben nedenlerin ardında boğulmadan yaşananlara geçeyim.

Sovyetler bizi Amerika'ya kaptırma korkusuyla karşı karşıya kalınca, özrünü bizim yanımızda yer alarak ödemeye çalışıyordu. Hoş bunların özrü de yeni hamleleri için bir stratejidir ya neyse. Dedim ya şimdilik o mevzuya girmeyeceğim. Ama buraya kadar olan kısım, bundan sonra olacakların zeminini oluşturması açısından önemliydi ve bilinmeliydi.

Şimdi Mertimin öldüğü yıla, yani 1969'a gelebiliriz. Amerika, bize tavır takınmış, yerleştirdiği füzeleri bile söküp Rusya'ya karşı korumasız bırakmış, Kıbrıs'a çıkmamızı önlemiş, keneviri yeniden yasaklamaya kalkmıştı. Ağır sanayi yatırımlarımız için destek vermemiş, ambargolarla ülkeyi ekonomik buhrana sokmuştu. Saymakla bitmez. Velhasıl biz de Kıbrıs'taki çıkarlarımızı onaylayan Sovyetlerle ve bazı Avrupa ülkeleriyle yakınlaşma kararı almış durumdaydık. Hatta Rusya'yla ticari yakınlığımız ve aldığımız krediler yüzünden Amerika'yla ilişkiler gergindi.

Doğal olarak 68 yılında şu meşhur Amerikan 6. Filosunun İstanbul'a geleceği konuşulmaya başlayınca hepimiz bu olaya kilitlendik."

"Yani, İzmir'den kovduğumuz filo mu? Hani şu 64-65'te patlak veren Kıbrıs olayında, adaya çıkmamızı engellemek için, '6. Filoyu üstünüze saldırtırız' tehdidindeki filo?"

"Aynen kızım. Hatta engellediği... Aslında bu olaylar, ardındaki gerçeklerle ele alındığında üzerinde saatlerce konuşulacak bir konu. Ama ben konuyu Mert'e getireceğim için 1968-69'a geleceğim.

Sahaftan dolayı gelen yayınları, güncel gazete ve dergileri iyi takip ettiğim için özellikle *Bugün* gazetesinin sahibi, başyazarı, İslamcıların *Bugün'ün Dervişi* dediği, kaleminden kan damlayan, Amerikancı, İslamcı, provokatör Mehmet Şevki Eygi'nin yazdıklarına tahammül edemiyordum.

Atatürk'e ve Atatürkçülere 'Deccal uşağı dinsizler,' gençlerimize 'kızıl, kâfir, soysuz, kıblemize havlayan köpekler' diyordu. 'Kalkın ey ehli İslam, davranın! Savaş kösleri çalsın, bilsinler ki seçimsiz başa geçecek iktidar onları doğrayacaktır.' 'Cihada hazır olun, derhal silahlanın...' Bunlar başlıklardan sadece birkaçı..."

"Duyduklarım gerçek mi? Halkın yazarı nasıl olur da bu şekilde halkı kışkırtabilir."

"Halkın yazarı deme şu adamaaaa..." diye çıkışan Mehmet Doğan, boşalan çay bardağını sehpaya öyle bir hışımla koydu ki, Sabia bir anda irkildi. Anladı ki zaman öfkesini dindirmeye yetmemişti.

"Bunlar başlangıç. Daha ne tehditler, sövgüler, akıl vicdan almaz kışkırtan yazılar. O ve onun gibi maşalar, dini kullanarak, bazı kesimi fişekleyerek, filoya karşı gösteri yürüyüşü yapan gençlerimizin üzerine saldırttılar."

"18 Temmuz 1968'de yaşanan olayları duymuştum. Deniz'lerin önderliğinde İstanbul Üniversitesi'nden başlayıp Taksim'de toplanılmıştı. Amerikan askerlerini taşıyan 6. Filo'nun bayrak gemisi *Shangri La*'nın geleceğini bildikleri için Dolmabahçe'ye gitmişlerdi. Amerikan askerlerinin, *Yankee Go Home* pankartlı, söylemli gençlerimizi görünce korkudan denize atlamaları aramızda epey konuşulmuştu."

"Hedef büyükse, hele de intikamla besleniyorsa, anlık başarılar çözüm olmuyor kızım. Uzun vadede, bir arada mücadele etmek lazım. Korkarım bu adamlar tek tek çetelesini tutacak kadar kindar ve gözlerini topraklarımıza dikmiş vaziyette. Yıllar sonra Amerikan *Shangri-La* uçak gemisinin adının, demirlediği yerde, bir otel, bir yapı olarak peydahlandığını görürsen şaşırma."

(1968'deki olaydan 45 yıl sonra, yani 2013'te, Dolmabahçe Sarayı yakınında, Boğaz manzarasına hâkim, tarihsel öneme sahip olan o yerde Shangri-La Bosphorus adlı beş yıldızlı süper lüks otel açılacak ve açılışına devlet erkânı da katılacaktı. Bu konudan ayrı olsa da niyet aynı olunca, tarihsel bir başka yapı da benzer bir sonu yaşayacaktı. Nâzım Hikmet, Can Yücel, Orhan Kemal, Aziz Nesin gibi birçok yazarın yattığı, solcu ve sağcılara işkencelerin yapıldığı, 1916-18 arasında Dersaadet Cinayet Tevkifhanesi'yken Cumhuriyet döneminden sonra Sultanahmet Cezaevi olan tarihi yapı, 1996'da Four Seasons oteller zincirinin bir parçası olarak işletmeye açılacaktı. İşadamı Isadore Sharp'ın sahibi olduğu zincir, 2006'da Bill Gates'in sahibi olduğu bir şirket ve Şeyh Al Waleed Talan'ın sahibi olduğu şirkete satılacaktı. Sabaha karşı kurulan darağaçlarında infazların yapıldığı avlu, yerini sabaha kadar süren eğlencelerin, düğünlerin tertip edildiği otel restoranına bırakacaktı.)

Sabia, "Umarım haklı çıkmazsın. Aksi halde bu intikam birkaç binayla sınırlı kalmayacaktır. Emellerine ulaşana kadar devam edecektir. Benim en fazla merak ettiğim Kanlı Pazar olayları. O gün neler oldu?" dedikten sonra Mehmet amcasının boşalan bardağını birkaç defa ağzına götürmesini, her defasında öfkeyle soluduğu nefesini içmesini ve güçlükle yutkunmasını izledi. Evladının ölümünü anlatmanın bir baba için ne kadar zor olacağını tahmin edebiliyordu. Kalkıp mutfaktan iki bardak demli çay getirdi. Mehmet amcasının elinden boş bardağı aldı, yerine dolusunu tutuşturarak yanına oturdu.

"Eğer seni çok üzecekse anlatmayabilirsin?"

"Nasılsa bir gün anlatacaktım kızım. O gün bugün olsun. Derdi saklamak da derman istiyor, o da bende tükenmek üzere.

O günlerde hep bu konular konuşuluyordu. Çare bulamadıkça hınçlanıyorduk. Eygi'nin gerçekte kim olduğunu biliyorduk ve sesimizi duyurmaya çalışıyorduk. Aldığı hapis cezasından kurtulmak için hacca gidenlerle birlikte Arabistan'a kaçtığını, yazılarıyla sağ görüşteki gençleri öfkeyle bileyip darbeye destek verdiğini, 65 yaş sınırından dolayı emekliliğine birkaç gün kalan Genel Kurmay Başkanı Cemal Tural'ın seçimsiz başa gelmesine meydan yaratmak için olayları bu noktaya taşımaya çalıştığını da.

Cemal Tural, ki başlarda Amerikalılara ve ikili antlaşmalara karşı sert tavır takınmasıyla bilinirdi ama, Amerika'nın davet etmesi ve Cumhurbaşkanı edasıyla karşılanması sonrası ikili anlaşmalara karşı tavrı değişti. Eh Amerika da uyanık tabii, protokole göre 19 pare topla selamlanması gerekirken 21 topla selamlayarak geleceğin başkanı saydıklarını gösterdiler. Ödün gelecek yerden iki topu mu esirgeyecekler.

Aslına bakarsan sorgulayan, okuyan bir kesim yaşananların farkındaydı. Bu yüzden aylarca denizde kadınsız kalan Amerikan askerlerinin kente dağılıp pervasızca eğlenmesine, Türk kadınlarının askerlerin zevkine hizmet etmek zorunda kalmasına, adamların genelevlerde saldırganlıkla karışık taşkın zevk geceleri yaşamalarına göz yumamıyorlardı. Ama Eygi'nin ve onun gibilerin arkasına aldığı rüzgâr öyle güçlüydü ki, onların yazıları fırtınalar koparırken, bizim çabalarımız engelleniyordu."

"Benim anlamadığım Arabistan mevzuu. Amerikancı İslamcı adamın Arabistan'dan yazılar gönderip, gençlerimizi kışkırtması... Arabistan ile Amerika'nın bağlantısını çözemedim."

"Başta biz de anlayamamıştık. Ta ki dergiye şifreli yazı gönderen bir yazarın isimleri ve konu başlıklarını işaret etmesine kadar. Eygi'nin utanmadan gerçek yurdum dediği Suudi Arabistan, o dönemde Amerika'nın bir nevi yarı sömürgesiydi. CIA'nın ve Amerikalı uzmanların içinde olduğu ARAMCO'nun yani Arabian-American Oil Company'nin denetimi ve gözetimi altındaydı.

Zaten Arabistan'ın geçmişine, kuruluşuna kadar inersen, karşına İngiltere çıkar. İslam anlayışlarının, Vahabilik adı altında, İngilizlerin öncülüğünde geliştiğine de şahit olursun. ARAMCO sayesinde örgütlenen, *Rabıtayı İslamiye* ve *İhvani Müslim*, yani *Müslüman Kardeşler* üzerinden yapılan kurgunun kapitalizmin desteği olmadan gerçekleşmesi mümkün mü?

Böyle zamanlarda, İngiliz devlet adamı Lord Palmerston'un, 'İngiltere'nin ebedi dostları ve düşmanları yoktur, çıkarları vardır' sözleri kulağının bir köşesinden hiç çıkmasın olur mu? Git biraz daha eskilere. 1. Dünya Sava-

şı'na. O dönemde yaşananlar, çıkar mevzu olduğunda ülkelerin neler yapabileceklerini göstermesi bakımından çok önemli örnekler içeriyor."

"Daha yeni geldik 68'lere," diyemedi Sabia. Acılı babanın bazen nostaljinin peşine takıldığını, bazen de daha büyük acıların ardına saklanmayı seçtiğini görebiliyordu.

Nostalji, geçmişte kalan güzelliklere duyulan özlem olarak tanımlansa da gerçekte adını, olumsuz duygular tarafından tetiklenen, başa çıkamama hislerinden kaynaklanan, gerçeklerden kaçınmayı sağlayan arayıştan almıştı. *İsviçre hastalığı* diye bilinen, 1450-1850'lerde Avrupa'da görev yapan İsviçreli paralı askerlerde çıkan sağlık sorununa, *Schweizer Heimweh,* yani *İsviçre vatan hasreti* denilen ruh hastalığına verilen isimdi. Latince *Nostos*, yani *eve, anayurda dönüş* ile *Algia*, yani *özlem* sözcüklerinin birleşmesiyle meydana gelen, tıp terminolojine psikiyatrik bozukluk olarak giren *nostalgia-nostalji*, öğrencilik yıllarından hatırladığı, doktorluğu boyunca sıkça karşılaştığı bir kavramdı.

Mehmet amcasının da araya geçmişten olaylar koyarak, zamanı ağırdan alarak, adeta evladının ölümünü geciktirmeye çalıştığının farkındaydı. Belki de vicdanıyla hesaplaşmasını...

Razıydı tarih derslerine, nutuklarına, yeter ki baba ve küçük oğulun sonu tatlıya bağlansın.

"Hangi tarihe istersen ona gidelim," dedi dinlemeye hevesli görünerek.

"1. Dünya Savaşı yıllarında Arapları Osmanlı'ya karşı kışkırtan İngiliz ajanı Lawrence'sı hatırlar mısın? Nam-ı diğer Arabistanlı Lawrence. Kuran okuyan, senelerce imamlık yapan o adam bilsen ki ne entrikalar çevirmiş."

"Hatırladım, 1. Dünya Savaşı'nı etraflıca okumuştum," dedi detaylarla zaman kaybetmemek için.

"O zaman savaşta yaşanan, tarihimize damga vuran olayların bazılarını da hatırlıyorsundur. Mesela İngilizlerin saflarında savaşacak asker toplamak için sömürgeleri olan Avusturalya ve Yeni Zelanda'da yaptıkları propagandaları... Gerek para gerek macera arayışı gerekse de yavuklularına, ailelerine cesaretlerini, vatanseverliklerini ispat etmek isteyen, çiftçisi, bankacısı, öğretmeni, her meslekten genci nasıl kandırdıklarını... O hale getirmişlerdi ki, savaşa katılmayanlar adeta korkak, hain, katılan şerefli sayılıyordu. Durumun ciddiyetinin farkında bile olmayan gençler, İngiltere'yi savaşa sürükleyen Almanya'ya karşı savaşacaklarını zannediyorlardı."

"Anzaklardan bahsediyor olmalısın?" diyerek kısa kesmek istediyse de kullandığı terim yeni bir açılıma neden oldu.

"Çanakkale Harbi'ne kadar böyle bir terim yoktu kızım. *Anzac* yani okunuşu Anzak, Avusturalyalı ve Yeni Zelandalı askerlerden oluşan birliğin, *Australian and New Zealand Army Corps*'un başharfleriyle kısaltılmasıdır. Düşünebiliyor musun, gençlerin çoğu gerçeği Kahire'ye yakın Zeytun Kampı'nda talim alırken öğreniyor. Zaten yıllarca barbar Türkler olarak akıllara sokulmuşuz. Hakkımızda çıkarılan haberler, iftiralar yüzünden Batı ülkeleri bizi yanlış tanıyor. Hatta durum o hale varıyor ki, Anzakların aileleri, 'Çocuklarımızın cesedini barbarların elinde bırakmak istemiyoruz,' diyecek kadar bizden nefret ediyor.

Ama Atamız dünyaya en büyük dersi vererek, liderliğini, insan sevgisini, adamlığını tarihe bir kez daha yazdırıyor. Ailelerine ithafen o meşhur mektubu yazıyor, ölen

Anzaklar için mezarlık yaptırıyor. Savaştıkları cepheye de *Anzak Koyu* adı veriliyor. Onlar da saygı ve sevgilerini göstermek için Avusturalya'nın başkenti Canberra'daki Anzak Bulvarı'na Atatürk'ün anıtını dikiyorlar. Anıtın çevresine de Gelibolu'daki, *Yalnız Çam* diye bilinen Halep çamlarını.

Bunları anlattıkça babanla daldan dala atlayarak gece yarılarına kadar süren sohbetlerimiz geldi aklıma. Elde değil gelince akla, vuruyor dile."

"Halimden memnunum Mehmet amca. Hem bildiklerimi tazeliyor hem de bilmediklerimi öğreniyorum. Mesleki yayın okumaktan tarihimize uzak kalmışım," dedi gülümseyerek. Kulağı anlattıklarında olsa da aklı Mert'in ölümündeydi. Nasılsa konu tekrar oraya gelecekti. Acele edip gönlünü kırmak istemeyince dinlemeye devam etti.

"Ah be kızım, Çanakkale destanımız, Kurtuluş mücadelemiz öyle önemli ki. Detaylarıyla anlatılacak olsa günlere sığmaz.

Misal *Kırmızı Fes Olayı*. Akıl oyunu, düzenbazlık sıralaması olsa ilk üçe girer. İngilizler, sömürgeleri Müslüman Hintlilerden oluşan birliği Çanakkale'ye sevk etmek üzere Mondros'a getiriyorlar. Gönüllerini hoş etmek için üç nakliye gemisini cami haline dönüştürüyorlar, Müslüman askerlerin elbiselerinden yedikleri içtiklerine, ibadetlerine kadar fevkalade hoşgörü, hatta itina gösteriyorlar. Çanakkale'ye çıkarmadan önce genelge çıkartıyorlar ve bu bildirileri Mondros ve Limni üzerinden tayyarelerle dağıtıyorlar. Bildirilerde yazılanı duyunca çok şaşıracaksın.

Almanlar Çanakkale Boğazı'nı tutmuş, Halifeyi Almanların elinden kurtarmaya gidiyoruz. Sakın Türk askerlerine ateş etmeyiniz, onlar sizin din kardeşlerinizdir. Maksadımız o zavallıları da Almanların elinden kurtarmaktır diyorlar."

"Nasıl yani? Hani İngilizleri bilmesem gözlerim yaşaracak."

"Devam edeyim de gözünden yaş boşalsın ama sinirden...

Türk askerlerinin başında kırmızı fes olduğunu biliyorsunuz. Almanların başında ise toprak rengi başlık vardır. Bunlara aman vermeyin, öldürün. Sakın kırmızı feslilere ateş etmeyin. Gayret ve kahramanlık gösterin de Halife ve Padişah efendimizi çabuk kurtaralım!'

İngilizlerin, Fransızların çok iyi bildiği ama Hintli askerlerin bilmediği bir şey var. Osmanlı kara ordusunun kırmızı festen hâki başlığa uzun süre önce geçtiği... Yazılanlara inanan garibanlar, Alman zannedip başlıyorlar bizimkilere ateş açmaya. Hatta Almanları öldürdükleri için sevap kazandıklarını düşünerek mutlu bile oluyorlar. İşin içinde bir iş olduğunu düşünen askerlerimiz ve komutanlarımız, siperlerimizden ara ara ezan, Kuran okutarak Müslüman olduklarını duyurmaya çalışıyorlar. Tabii bunu fark eden düşman boş durur mu? 'Almanlar hile yapıyor, sizi kandırmaya çalışıyor, sakın inanmayın, siz de karşılık verin,' diyerek kandırınca, Hintli askerler de bizimkilerin ezanına ezanla, Kuran'ına Kuran'la karşılık veriyorlar.

Sonuç olarak dini yalanlarına alet ederek Müslümanı Müslümana kırdırdılar. On binlerce askerimiz de bu yüzden şehit oldu. Bu ne ilkti ne de son oldu.

Misal *Krizol Olayı*. Bu da canilikte ilk üçe girer. İngilizler 1. Dünya Savaşı'nda esir düşen 150 bin askerimizin bir kısmını (Filistin Cephesi'nde esir düşen 16. Tümen'in 48. Alayı'na bağlı Osmanlı Askerleri) Mısır'ın İskenderiye şehri yakınlarındaki Seydibeşir Usare Kampı'na hapsediyorlar. O gün ki adıyla, Kuveysna Osmani Useray-ı Harbiye

Kampı... Askerlerimiz iki yıl boyunca her türlü insanlıkdışı muameleye ve eziyete maruz bırakılıyor. İngiliz komutanlar, zaten zulme dünden hazır, bir de üzerine Türkçe bilen Ermeni tercümanların yalan çevirileri ve kışkırtmaları eklenince, iyiden iyiye azılı Türk düşmanı haline geliyorlar. Savaş bittiği halde hayatta kalan esirleri vermeye yanaşmıyorlar. Kısmen uyguladıkları ağır koşullar öğrenilmesin diye, diğer ve en önemli sebepse tekrar savaş çıkarsa bu askerlerin karşılarına çıkmasından ve öç almak istemesinden korktukları için... Çözüm olarak buldukları fikir ise insanlık ve savaş tarihinin en kara lekelerinden biri. Mikroptan arındırma ve temizlik bahanesiyle askerlerimizi dezenfekte havuzlarına sokuyorlar. Elbette ki suya yüksek dozda krizol kattıklarını gizleyerek.

Askerlerimiz ayağını suya sokunca haliyle haşlanıyor ve çıkmak istiyorlar. Ne yazık ki çıkmalarına müsaade edilmiyor. Silah zoruyla, dipçik darbeleriyle başlarına kadar sokturuyorlar. Başını sudan çıkaran askerimiz artık göremiyor. Çünkü yüksek doz yüzünden gözleri yanıyor. Belki de adamlar içlerinden şunu düşündüler. 'Kör olurlarsa tekrar savaşamaz, savaşsa dahi kendilerini tanıyamazlar.'

Tarihin derinliklerinde bunun gibi nice zulümler gizli. Zannetme ki tek bize. Artık çıkar gereği kim varsa hedefte. Nihayetinde İngiliz kumaşını dünyaya pazarlarken, Hintli ustaların parmağını kesebilen zihniyetin var olduğu bir ülkeden bahsediyoruz."

"Neden bahsettiğini anlamadım. Daha doğrusu hangisine şaşıracağımı şaşırmış vaziyetteyim. Babamın dergiye yazdığı bir yazısından dolayı, 1838 Baltalimanı Ticaret Antlaşması sonrasında Osmanlı pazarlarının İngiliz mallarıyla dolduğunu, hatta İngiliz tüccarların, yerli tüccarların

ödediği %8'lik iç gümrük vergisinden muaf tutulduğunu biliyorum. İngiliz kumaşını pazarlamak için yaptıkları diğer stratejileri de... Kuzey Kafkasya-Rusya savaşının ardındaki sebeplerden biri de İngiliz ticaretine ve önemli kalemi olan İngiliz kumaşına pazar yaratmaktı. Çerkes sürgününe giden yolda ve iki tarafa da oynayarak halkları kışkırttığı, savaşı kızıştırdığı, savaşı ve barış antlaşmalarını kendi lehine yönettiği, savaş sonrası bize yüksek faizle borç verdiği zaten bilinen gerçek. Hatta aldığımız o 200 bin sterlin Osmanlı'nın bilinen ilk dış borcuydu ve ardı arkası kesilmedi. Hatta hatta alınan borçların tamamının yatırıma yönelik kullanılması gerekirken önemli bir kısmıyla Boğaz'da saraylar yaptırıldığını okuyunca kınadıysam da babamın ve senin dediğin gibi konuyu dağıtmamak için kesiyorum. Ama bu bahsettiğin şey?.."

"Çok da farklı değil aslında. Bazılarını duyuyoruz, bazıları hâlâ tarihin karanlık sayfalarında gizli. İngilizlerin Hindistan hakimiyeti 1612'de East India Company (Doğu Hindistan Şirketi) aracılığıyla önemli şehirlerinde ticari merkezler kurmasıyla başlıyor. Demir, kömür, çay, pamuk, velhasıl bölge oldukça bereketli olduğu için İngilizler 1803'e kadar Pencap bölgesi hariç ülkenin tamamını sömürgeleştiriyorlar. Verimli Hint pamuğunun ucuz işgücüyle üretilmesini sağladıktan sonra gemilerle İngiltere'ye taşıyor, makinalarla kumaşa çeviriyorlar. Geriye İngiliz kumaşını dünyaya pazarlamak kalıyor. Pazarlardan biri de nüfusun yoğun olduğu Hindistan. Ancak Hintliler kumaşı beğenmiyor ve kendi dokudukları kumaşı kullanmaya devam ediyor. İşte asıl mevzu burası, engel olmak için başvurdukları insanlıkdışı yöntem. Evlerine bir lokma ekmek götürme derdiyle günün büyük kısmını çıkrık başında ge-

çiren ustaların Hint kumaşı dokumasına engel olmak için Hintli, Bengalli ustaların parmaklarını kestiriyorlar. Özellikle de düğüm atamasınlar diye başparmaklarını. Öyle üç beş değil neredeyse yüz bine yakın ustadan bahsediyorum. Velhasıl bir dönem Hint kumaşı dokunmaz, haliyle bulunmaz oluyor. Bizim de dilimize *bulunmaz Hint kumaşı* deyimi kalıyor. İngiltere Hindistan'ı 1874'e kadar bu şekilde sömürüyor. Açtırma konuyu, andırma kötülüğü kızım."

"İstediğin kadar aç, istediğin zaman an. Ben dinlemeye hazırım. Ama yorulduğunun da farkındayım. İstersen başka zaman devam edelim. Mert'te kalmıştın, oraya dönelim mi?"

Mehmet Doğan, Sabia'nın kibar uyarısıyla kendisine geldi. Hakkı vardı, çok dağıtmıştı. Ama o olaydan bu yana darmadağın olduğu için toplamak kolay olmuyordu.

"Ne diyordum, sorgulayan, okuyan bir kesim yaşananların farkındaydı. Ama çoğunluk, perde arkasında yaşanan görüşmeleri, verilen sözleri, gerçekleri bilmediği için, eh bir de üstüne yandaş kalemlerin yazılı ve görsel basınla sundukları yalan yanlış haberlerle şaşırtılmasını ekle, ikili oynayan, vaatte ve yalanda mangalda kül bırakmayan bu kişilere inanıyordu. Bazı siyasilerin, iktidar olmak ya da iktidarda kalmak için, hususi Amerika ve Siyonizm karşıtı söylemler yaptığını, gerçekte bu ikiliye hizmet ettiğini anlatmaya çalışıyorduk. ABD'yi karalamaların, atıp tutmaların çoğu danışıklı dövüştü. Halkın sempatisini kazanmak için yemdi. Ya da çıkar, seçim telaşı, şantaja maruz kalma, artık sebebi her ne ise... Çoğunun dilinde aynı bahane: 'Eğer ki ülke bu boyunduruğa girecekse neden yeni gelecek hükümet yapsın ki, biz yaparız iktidarda kalırız.'

Belki çoğumuzun aklına şu da gelir: 'Eee Amerika öldürdüyse ya da iktidardan indirdiyse demek ki adam Ame-

rikancı değil.' Yok işte, kazın ayağı öyle değil, Amerika'ya karşı oldukları için değil, emirleri tam istenilen şekilde ve zamanda gerçekleştiremedikleri, dönemsel sapmalar yaşadıkları için cezalandırılanlar da oldu, Amerika'yla ipler gerildiğinde yönlerini Rusya'ya çevirdikleri için üzeri çizilenler de."

Mehmet amcasının konudan yine uzaklaşmaya çalıştığını hissedince hızlıca ve direk müdahale etmeyi denedi.

"Katiller kim, şaibeli ölümlerin ardında neler yatıyor, insan merak etmiyor değil. Ama ben en fazla 'Oğlumun katiliyim' demenin ardındaki gerçeği merak ediyorum."

"Haklısın," dedi acılı baba. Bir cümleyle itirafa başlamak bu kadar kolayken, detaylarını anlatmak çok zor gelmişti. Uzattıkça uzatmış, bir türlü 16 Şubat 1969'a gelememişti. Derin bir sessizlik ve kararsızlık sonrası yutkunarak cümleye başladı.

"Sahafa kitap almak ve oğlumu görmek için İstanbul'a gitmiştim. O hafta, gençler tarafından başlatılan *Amerikan Emperyalizmine Karşı Mücadele* haftasıydı. Mert de fırsat buldukça, eski okulunda, İstanbul Üniversitesinde düzenlenen, ülke sorunlarının konuşulduğu, binlerce kişinin katıldığı forumlara katılıyordu. Hiç unutmam, pazar sabahıydı. Kahvaltıya gelmeyince telaşlandım. Kapısını aralayıp başımı uzattım. Odasının camının önünde kıvrılmış, düşünceli bir şekilde tütün içiyordu. Çok şaşırdım. Çünkü asker ocağına gidene kadar tütün nedir bilmezdi. Meğerse orada alıştırmışlar. Amerika, yardım mahiyetinde erlere dağıttırıyormuş. Eh bunlarda genç, filmlerdeki oyuncuların elinde görünce de matah sanıyorlar. Üzerine bir de hasret, can korkusu, vuruyorlar zehrin dibine. Beni görünce söndüreceğini bildiğimden, usulca uzaklaştım ve

salona geçtim. Rahmetli babam yanıma oturdu, 'Mehmet, durdur şu oğlanı. Senden güç alıyor. Başına bir hal gelirse babalık hakkımı helal etmem bilesin deyince durumun ciddiyetini anladım ama belli etmedim. 'Baba büyütme, Mert koca adam oldu, o kendini korumasını bilir,' diyerek rahatlatmaya çalıştım.

Yürüyüş olacağını bildiğimden benim de içim rahat değildi. Mert'in duyarsızlığı ve sessizliği beni iyiden iyiye telaşlandırmaya başlayınca tekrar odasına gittim. Karşıma aldım, 'Bak evlat, silah yok, taşkınlık yok, tamam mı dedim. Unutma, devrim önce duruşla, sonra cesaretle olur,' dedim ama kime... Afyonlanmış gibiydi. Yüzüme yabancı gibi baktı, soğuk bir şekilde, 'İkiniz de abartıyorsunuz. Sadece yürüyüş olacak,' dedi ve on dakika sonra evden telaşla çıktı. Babam, bildiği duaların birini bitiriyor diğerine başlıyordu. Ben işe ne yapacağımı bilmez halde odanın içinde dört dönüyordum. Evde daha fazla duramayınca peşinden gittim. O gün gördüklerimi bir daha unutmadım kızım.

Amerikan 6. Filo olayının gerilimi tırmanmış, sendikalar ve meslek kuruluşları gençlere destek vermek için gelmişti. Saat 11'e doğru Beyazıt'tan, Sirkeci'den başlayan, içinde 76 gençlik örgütünün olduğu yaklaşık 30 bin kişi, bağımsızlık marşları eşliğinde Taksim'e doğru yürüyüş başlatmıştı. Hep bir ağızdan, 'Kahrolsun Amerikan Emperyalizmi,' '6. Filo Defol,' 'Yankee Go Home' sloganları atıyorlardı. Vatanlarına, değerlerine sahip çıkmak için seslerini duyurmaya çalışıyorlardı. İnan ki başlarda ne bir taşkınlık ne de itiş kakış vardı.

Sağcı, Amerikancı *Bugün* Gazetesi'nin iki gün öncesinden başlattığı çağrıları bildiğim için ortalığın kızışacağını tahmin edebiliyordum, ama o kadarını değil.

Amerika'ya karşı duran gençleri kâfir ilan eden gazetenin, 'Kâfirleri boğmanın vakti geldi,' '6. Filoya karşı gelenleri gebertmek için ant içildi,' 'Müslüman Türkiye,' 'Cihada Hazır Olun,' 'Ya tam susturacağız ya kan kusturacağız,' çağrıları yerine ulaşmış olmalıydı ki, çoğu çember sakallı ve bereli, ellerinde gazete kâğıtlarına sarılmış coplar, sopalar, demir çubuklar, silahlar, baltalar taşıyan gençler, toplu kıldıkları namazdan sonra Dolmabahçe Camii önünden Taksim'e yürümeye başladı. Birbirlerine haykırdıkları, 'İlk şehit ben olacağım,' 'Hayır ben olacağım' sözlerini duyunca kanımın çekildiğini hissettim.

Tam o sırada, Gümüşsuyu'ndan, Kadıköy'den, Beyazıt'tan, Gündoğdu Marşı'yla gelen solcu gençler, işçi örgütleri, 'Bağımsızlık uğruna da al kanlara boyandık,' diyerek Taksim'e girmez mi... Eyvah dedim, bu işin sonu fena bitecek.

Polisler yürüyüşün öncü kolunu durdurunca, gözleri kararmış bir grup sağcı, tekbir sesleriyle, 'Ya Allah... Allah için vurun,' cümleleriyle saldırmaya başladı. Her şey bir anda oldu kızım. Demir sopalar, bıçaklar, silahlar havada uçuştu. Polisin gözü önünde, hatta müsaade etmesiyle resmen meydan muharebesi başladı. Bir yandan gençlere, 'durun' diye bağırıyordum, diğer yandan polise, 'durdurun' diye yalvarıyordum. Ama ne fayda... Sesimi duyurmam imkânsızdı. Bir anda ortalık kana bulandı. '2 ölü 114 yaralı' dendiyse de tahminimce daha fazlaydı.

Gençler, ölen ve yaralanan arkadaşlarının etrafında koşturuyor, yaralı olanları teknik üniversitenin Gümüşsuyu binasına taşıyorlardı. Hepsi evladımızdı ama aradığın kendi evladınsa, diğerlerini göz görmüyor. Avazım çıktığı kadar, 'Mert, Mert Doğan' diye bağırmaya, gördüğüm gençlere oğlumu sormaya başladım. Gören, bilen yoktu. Çıkarken

Mert'in üzerinde bordo hırkası vardı diye, üzerinde benzer renkte hırka olan gençlere oğlum sanıp sarılıyordum. Geç saatlere kadar kana bulanmış meydanları karış karış gezdim. Yok, yok, yok... Eve döndüğümde babam ayakta, kan çanağına dönmüş gözlerle beni bekliyordu. Benden ziyade beklediği iyi haberdi ama verecek cevabım, haberim yoktu. Hiddetle üstüme yürüdü. 'Evlat söyle, Mert nerede, torunum nerede?' diye bağırmaya başladı.

'Bilmiyorum ama galiba yaşıyor,' dedim. Cümlem bittiğinde babam üzerini giyiniyordu. 'Evde oturup gelmesini bekleyemem. Sen buraları benim kadar iyi bilmezsin. Bak gör, torunumu elimle koymuş gibi bulacağım,' dedi. Babamın sıhhati epeydir iyi değildi. O ayazda sokağa çıkmasına müsaade edemezdim. Evde beklemesi için ikna ettim ve arkadaşlarından bilgi alabilmek umuduyla tekrar evden çıktım.

Sokağın sonundaki binanın köşesine geldiğimde ayakta duramayacak haldeydim. Karanlığı yaran sokak lambasının altındaki kaldırıma çöktüm. Ne yapsam, nereden başlasam diye düşünürken mahalleden simasını tanıdığım bir adam yanıma geldi. O ana kadar pek konuşmuşluğumuz yoktu, selama selam. Yanıma oturdu. Adamın elleri titriyor bir yandan da parmağındaki tel yüzüğü çevirip duruyordu. Benim dikkatle baktığımı görünce acıyla gülümsedi, 'Devrim yüzüğüdür, hükümet vermiştir,' dedi.

Elbette ki o yüzüğün anlamını biliyordum. 1960 İhtilali sonrası halkın durumu içler acısıydı. Ordu mensupları bir kampanya başlatarak alyanslarını hazineye bağışlayarak kampanya başlatınca, öğretmeninden işçisine, emeklisinden köylüsüne, işsizinden işadamına herkes, ülkede seferberlik başlamışçasına hazineye bağış yapmıştı. Altın

bilezikler, kordonlar... Tabii halk fakir, çoğunda verecek bilezik, para yok. Bu yüzden pek çok kişi parmağındaki alyansı verdi. Devlet de o alyanslara karşılık, üzerinde 27.5.1960 yazan sembolik metal alyans yüzük armağan etti. İşte o yüzüklerin adı *Devrim Yüzüğü*'ydü. Çünkü 60 İhtilali herkesin gözünde devrim gibiydi. Gerçi, sonradan duyduk ki bizim alyanslar Ankara'da, Çankaya Anıttepe'deki Yücetepe Mahallesi'nde, İstanbul'da ise Gayrettepe lojmanlarına harç olmuş, demir olmuş, tuğla olmuş. Yücetepe'deki evlerin adına Alyans Evler denmesi de bundanmış. İhtilalin zorunlu emekli ettiği general ve subayların susturulması için Amerika'nın stratejisiydi dendi. Haliyle maddi destekçisi olduğu da söylendi.

Adamcağız parmağına bol gelen devrim yüzüğünü çevirirken yüzüme dikkatle baktı, halimden anlamış olsa gerek, oğlunun hüzünlü hikâyesini anlattı. Kısaca bahsedeyim ki o gece yaşadığım korkuyu anla.

Oğlu, bir arkadaşının aklına girmesiyle bir gruba katılmış. Ailesinden korkusuna tekvando kursuna başladığını söylemiş. 'Beni seviyorlar, yanlarından ayırmıyorlar, boş zamanlarımızda kitaplık teşkilatına gidiyoruz,' dedikçe Behçet Efendi mutlu olmuş. Sonradan öğrenmiş gerçeği. Meğerse kitaplıkların ardında yatan başkaymış. Küçük mahallelerde *Kitaplık Teşkilatları*, daha büyük mahallelerde *Büyük Ülkü Derneği* dedikleri bu yerlerde, kitap isimleri altında silah tedariki yapılıyormuş. Kitapların isimleri ve sayıları ise şifreymiş. Mesela *Dış Politikamız ve Kıbrıs* kitabı dinamit demek, *Türkiye Tarihi Kitabı* denilince büyük otomatik tabanca, *Gönül Seferberliği* ise 14'lü tabancaymış. Yani hangi silahtan kaç adet isteniyorsa, ona göre kitap adı ve sayısı sipariş ediliyormuş."

Sabia'nın yuvalarından fırlamaya hazır gözbebeklerini gören Mehmet Doğan, "Şaşırmakta haklısın, neler oluyor da bizim haberimiz olmuyor. Ben de senin gibi şaşırmış olmalıyım ki, Behçet Efendi, 'Bu kadarla kalsa iyi,' diyerek şaşırtmaya devam etti. Gençlerin silahlanması için hazırlıklar yapıldığından, bazı gençlere bomba yapımı öğrettiklerinden bahsetti. Gençlerin eğitimi için, 1968'de 5 ilde, 69'da 15 ilde komando kampları açıldığını söyledi. Birkaç yıl sonra da 1970'de 28 ilin eklendiğini ve toplamda 7000 ülkücünün devletin içinden bazı kesimlerin desteğiyle eğitilmesi için örgütlendirildiğini öğrenecektim. 'Bu arada sanma ki bunlar sadece sağ cephede yaşanıyor. Sol cephede de örgütlenmeler hızlanıyor,' dedi."

"Evet Mehmet amca, kamplarla ilgili bazı bilgileri hastalarımdan da duydum. Gençliğin köşeye sıkıştırıldığını, isyana zorlandığını, iktidarın bunu desteklediğini, hatta CIA destekli uluslararası kontrgerilla hareketinin bir parçası olunduğunun farkındayım. Gençler kimlik bunalımı yaşarken, sağın solun ayırdını bile yapamazken, taraf olmak zorunda kalmaları ne acı. Öyle hastalar geliyor ki anlattıklarına inanmakta zorlanıyorum. Altı ay evvel 15 yaşında bir genç gelmişti. Adı Yavuz'du. Nedenini bile anlayamadan bir kavganın içine sürüklenmiş. Başındaki abilerden korktuğu için, birlikte büyüdüğü kapı komşusunun oğlunu sopayla dövmek zorunda kalmış. Döverken çocukluk arkadaşı hiç karşı koymamış. Siyah gözlerini gözlerinden ayırmadan sevgiyle bakınca Yavuz'un elleri titremeye başlamış. Arkadaşı durumu fark etmiş, 'Sakın durma, devam et kardeşim. Dediklerini yapmazsan seni daha çok döverler. Senin sopan benim canımı acıtamaz, ama onlar beni ya da seni döverse, buradan birkaç ceset çıkar,' demiş.

Yavuz her seansta arkadaşının bakışlarını anlattı. Anlattıkça ağladı. Her seansın sonunu, 'Hâlâ neden dövdüğümüzü bile bilmiyorum, biz çok iyi anlaşırdık, ülkemizi severdik,' diyerek bitirirdi. Biliyorum ki ölen arkadaşının gözleri hayatı boyunca peşini bırakmayacak. İki ana kuzusu, iki canciğer arkadaşın bunları yaşamaya mecbur kalması hazmedilir gibi değil."

Hastalarından duydukları her defasında kahrediyordu Sabia'yı. Altmışların hele de yetmişlerin kuşağı, edebiyatın, müziğin, heykelin, tiyatronun klasikleriyle tanışamadan, binlerce kişi halinde, günde iki üç kez düzenlenen cenazelerde yürüyen, entelektüel gelişimlerini tamamlayamadan kendilerini büyük ve kanlı badirenin içinde kaybeden yitik gençlikti. Hayattan izole, apolitize olmuş, sorgulamayan, silik, sinik gençlikti. Sağcısı da solcusu da...

Aralarında iki kavramın ayırdını bile yapamayan o kadar çok genç vardı ki; abileri hangi pozisyonu alırsa sorgusuz eşlik ediyorlardı. İnsan düşünüyordu, madem ki hepsinin derdi vatanına sahip çıkmak, nasıl oluyordu da iki tarafa bölünüp birbirlerini öldürecek kadar düşman oluyorlardı. Bir kısmı hapiste fark etmişti gerçeği. Solcu, sağcı arkadaşına 'Neden' diye sorduğunda aldığı cevap, 'Vatan için'di. Solcu da aynı cevabı verince kalakalmışlardı. 'Cevabımız aynıysa neden farklı yönlerdeyiz ve neden hapisteyiz?'

Maalesef ki cevapları bilmek bazen yetmiyordu. Anlatmaktan daha önemlisi anlaşılmaktı. Anlamak için bile eğitim ve çaba gerekiyordu.

Halkta da durum farklı değildi. Yaşananların, duyumlarının etkisiyle gençleri ihbar ediyorlardı. Yakalanan gençlerin çoğu hapishanelerde, meydanlarda, idam sehpalarında veriyordu canını. Hayatta kalanların bir kısmı hâlâ

hapishanedeyken, çok az kısmı yaşadıklarını anlatacak kadar sağlıklıydı. Çok zor oluyordu konuşturması. Hele de ailelerini. Değil ki yaşadıklarını anlatmak, kime oy verdiğini, görüşünü, görüştüğünü, çocuklarından bile saklıyor, siyaset konuşmuyor, konuşturmuyorlardı.

Aklına bir anda 19 yaşındaki kızını kaybeden bir babanın suskunluğu geldi. Bir seans konuşma şansı olmuş ama adamcağız olaylar hakkında tek kelime anlatamamıştı. Bir akşam hastaneden evine giderken yanına yaklaşmış, gazete kâğıdına sarılı bir paket, bir de not tutuşturmuştu eline. Ürkek bakışlarla ve imalı vurgusuyla, "Sonra bakın doktor hanım. Evde bekleyen iki kızım daha var, babasız kalmasınlar," dedikten sonra ağlamaklı gözlerle ayrılmıştı yanından. Sabia eve kadar çıkmayı bekleyememiş, paketi apartman boşluğunda açmış, içinden çıkan çerçevelenmiş el yazısını eve çıkar çıkmaz odasına asmıştı.

"Batılılar geldiklerinde ellerinde İncil, bizim elimizde toprak vardı. Bize gözlerimizi kapayarak dua etmeyi öğrettiler. Gözümüzü açtığımızda ise bizim elimizde İncil, onların elinde topraklarımız vardı." Jomo Kenyatta (Kenya Kurucu Devlet Başkanı)

Notta yazan cümle çok dokunmuştu yüreğine.

"Zamanında konuşsaydım şimdi susmak zorunda kalmazdım doktor hanım; ama artık çok geç."

Ne kadar aynıydı yaşananlar ve acıların yansımaları. Ortak olan kayıp evlatlar, yaslı, korkak ailelerdi ve de acının dili. Mehmet amcası, hastaları, Behçet Efendi ve niceleri. Ya onları doğuran kadınlar? Evladının adı geçtiğinde gözünün bebeği titreyen analar? Nasıl dayanırdı evlatlarının işkence odalarından duyurulan seslerine, morgda kimlik teşhis etmeye?..

Yüreğinin sıkıştığı, nefes almakta zorlandığı anda Mehmet amcasının sesi geldi kulağına.

"Behçet Efendi'nin oğlu geceleri de eve gelmeyince dayanamayıp yanına gitmiş.

'Ah be Mehmet Efendi, oğlumun beynini nasıl yıkadılarsa, birkaç dakika dinledi dinlemedi, beni yanından kovdu. Dinsizmişim, hainmişim, benden utanıyormuş. Neyse ki arada anasına haber yolluyor da yaşadığını biliyoruz,' dedikten sonra nasihate başladı. 'Sen sen ol, başını duvarlara vurmak istemiyorsan, vakit kaybetme. Sağı solu yok, her yolun sonu ölüme çıkacak,' dedi. Behçet Efendi haklıydı. Sol grupların da silahlandığı, eğitimler aldığı, onarlı, yirmişerli gruplar halinde dağlara çıkmaya başladığı kulağımıza gelmişti. Anlayacağın masumca başlayan direniş, 'Kana kan, intikam' sloganlarıyla tetiklenen kanlı davaya dönüştü. Amerika, Rusya davası unutuldu, sağ sola, sol sağa, yani evlatlarımız birbirine düşman oldu.

Behçet Efendi'ye veda eder etmez oğlumun peşine düştüm. Bir hafta gece gündüz demeden her yerde aradım. 8. günün sabahıydı, iki jandarmayı kapıda görünce kötü haberin geldiğini anladım. Sonradan öğrendim ki, 'Oğlum ve bir arkadaşı Silivri yolunda ölü bulunmuş. Komando düğümüyle boğulmuşlar. Belki ölmeden önce, belki sonra, arabanın arkasında epey sürüklendikleri için yer yer derileri yüzülmüş.'

Evet aynen böyle, bu kadar kısa, acımasız, üç beş cümleyle, sanki bir oyuncaktan bahseder gibi duyuruldu. Oysa o benim kanlı canlı oğlumdu. Cesur yiğidimdi. İlk göz ağrımdı. Bakma büyük oğlum dediğime, Mertim ölecek kadar büyümemişti be kızım."

Son cümleden sonra aralarında uzun bir sessizlik yaşandı. Belli ki yaşadıkları gözünün önünde canlanıyor, oğlunun yasını tekrar tutuyordu. Zayıflığını hoş görmesini ve acısına hak vermesini isteyen bakışlarla Sabia'nın buğulanan gözlerine bakarak birkaç defa iç çekti.

"Biliyor musun kızım, son bir defa göreyim diye yalvardım, ayaklarına kapandım ama göstermediler. Bari bir kerecik koklasaydım, dokunsaydım. 'Affet oğlum seni koruyamadım,' diye inletseydim yeri göğü, acaba öbür taraftan duyar mıydı sesimi diye çok yedim kendimi. Onun yerine ben ölseydim keşke. Ne yazık ki yaşıyorum. Kokusuyla, hatıralarıyla, vicdanımın çamurunda domuz gibi yaşıyorum."

Cümlesi biter bitmez ayağa fırladı, Sabia'nın endişeli bakışlarına aldırmadan portmantoya yürüdü. Kancaya asılı bordo hırkayı aldı, yüzüne sardı, uzun uzun kokladı. Gözünden süzülen yaşların hırkayı ıslatmasından korkunca telaşla indirdi ve göğsüne dayayarak devam etti.

"Üç gün kadar sonraydı. Ya arkadaşlarından feryadımı duyan oldu ya da bir mucize gerçekleşti, kapının kolunda bir poşet, içinde oğlumun eşyaları vardı. Arasında da bu hırka."

Bir kez daha, bu defa kokuyu daha derin içine çekerek, "Oğlumun giymeye doyamadığı bordo hırkası," dedikten sonra tekrar portmantoya gitti. Diğer kancada asılı duran bereyi getirdi. Bu da "Kurtuluş'un beresi," dedi incelen sesiyle.

"Kulakları çok üşürdü diye bunsuz çıkmazdı sokağa. Annesi örmüştü. Nasıl olmuşsa giderken unutmuş."

Kızaran gözleriyle elindeki hırkayı ve bereyi işaret etti.

"Gördüğün üzere iki evladımı hatıralarıyla yaşatarak yaşıyorum. Her an kapıda belireceklermiş de Mert, 'Baba

hırkam nerede?' diye soracakmış, Kurtuluş da 'Baba kulağım üşüyor, beremi başıma geçir,' diyecekmiş gibi..." dedikten sonra peş peşe iç çekti, göğsü hızlı hızlı şişti ve indi. Sanki çığlık atmaya çalışıyordu ama boğazındaki yumru müsaade etmiyordu. Onun halinden çok etkilenen Sabia, konuyu Mert'ten uzaklaştırmaya karar verdi.

"Sormaya dilim varmıyor ama, baban ne yaptı? Çünkü Mert'e hem dedelik hem babalık yapmış bir adam."

"Ne düşündüğünü bilmiyorum kızım, çünkü bu konuyu benimle hiç konuşmadı. Zaten ölüm haberini almamızın akabinde babama felç indi. Kalbi Mert'in yokluğuna uzun dayanamadı. Bir ay içinde evladını toprağa veren baba, babasını toprağa veren evlat oldum. Bazıları babamı Mert'in babası sandığı için Mert ile benim öldüğüm konuşuldu. Şimdi anladın mı bu olayı sır gibi saklamamın nedenini?"

Duydukları karşısında boğazı düğümlenen Sabia, Mehmet amcasının Mert'e dair gerçekleri gizlemesinin ve kendisini korumak için verdiği mücadelenin altında yatan nedeni daha iyi anlamıştı ama aklına teselli edecek cümle gelmiyordu. Kurtuluş yani Tarık'la ilgili de anlatacakları vardı ama ona da cesareti yoktu.

Yavaşça yanına gitti, hırka ve bereyi elinden alıp divanın üzerine bıraktı. Sıkıca boynuna sarıldı. Kımıldamadan, konuşmadan birkaç dakika o vaziyette durdular. Sessizliği bozan Sabia oldu.

"Gerçek katiller bulunabildi mi peki?"

"Mertimin gerçek katili sistem. Sistemin vicdanı sağır uşakları. İç savaşlar, darbeler, hep birilerinin siyasi geleceklerini teminat altına almak için. İşte katiller o birileri... Ama söyleme gelince, o kişiler, vatan, birlik, beraberlik naraları atan ikiyüzlüler. İç ve dış siyasette yapılan hataları ve

çıkarları, gencecik evlatlarımızın nidalarıyla örtmeye çalışmak, garibanın evladı üzerinden vatanseverlik yapmak, söyler misin devletçilik midir, halkçılık mıdır?

Bak kızım, büyüklerin, devletlerin arasında yön kavgası olmaz, bilakis işbirliği, yol birliği olur. Çünkü onların davası başkadır. Ama halk, mücadeleyi vatan-din derdi zanneder, canını ortaya koyar.

Katil sandığımız o gençler var ya, çoğu eline zorla silah tutturulmuş, ağabeylerinin, reislerinin maşası, tetikçisi, beyni yıkanmış gençler. Katillerin bazısı içimizde, bazısı da çooook uzaklarda.

Anlayacağın birileri çiçekleri rahat koklasın diye birileri otları, dikenleri temizliyor.

Kanlı Pazar'dan sonra olayların bittiğini mi sanıyorsun? Amerikan savaş gemileri uzunca bir süre İstanbul'a demirleyemese de Soğuk Savaş kaldığı yerden devam etti. Hatta bu olayın da öcünü almak için epey ateşlendi, çirkinleşti. Nice Mertler, Denizler kaybettik. Ve her biri için ayrı kahroldum, hâlâ da oluyorum."

"Ne yazık ki adamlar toprağın altına sahip olmak için üstünü kana, kaosa bulamaktan çekinmiyorlar, vazgeçmeyecekler de."

"Kurtuluş mücadelemizden dolayı iyi biliyorlar ki, halk birlik oldukça topraklarımız ele geçirilemeyecek. Ne yapmalı? Kutuplaştırmalı, birbirlerine düşürmeli... Ama öyle aleni olmaz bu işler. O zaman mevzuyu anlamasınlar, bizden bilmesinler diye diye büyüklü küçüklü bir sürü yol buldular. Bak işte, bunlardan biri de bence *Barış Gönüllüleri*'ydi. Barış ve gönüllü, kulağa güzel geliyor değil mi? Oysa irdelense bir nevi örtülü harp.

1962'den 70'e kadar 1500 Amerikalı, *Barış Gönüllüsü* kılıfı altında ülkemize girdi. Girmekten kastım, Amerika hesabına örtülü polis ve askeri operasyonlarına dolaylı, dolaysız katkıları, yürüttükleri gizli faaliyetler. İddialı bir söylem diyebilirsin, ben buna bir nevi ajanlık diyorum. Ama görünürdeki söylemleri şuydu: 'Geri kalmış ülkeleri komünizmin tehlikesine karşı korumak.'

De ki öyle, peki bu maskenin altında faaliyet gösterenler kim? Eğitimli, Amerika aşığı gönüllü kişiler. Bu gençler gittikleri ülkelerde neden önce mezhepsel, görüşsel farklılıkları körüklüyorlar?

Mesela o gönüllülerin içinde CIA elemanı Robert Finn de vardı. 1967'de Tokat Turhal'da İngilizce öğretmenliği yapmış. Peşine Ankara Gazi, ODTÜ derken, yıllar sonra yolu nerelere varacak kim bilir? Bu sadece biri, ya diğerleri. İsterim birileri merak etsin, araştırsın.

(Yolu 1991'de, ABD'nin 1. Körfez harekâtına girişmesine müteakip Çekiç Güç'ün Diyarbakır karargâhında yönetici olmasıyla devam edecekti. O dönemlerde PKK'ya silah sevkiyatının Çekiç Güç tarafından yönetildiği iddia ediliyordu. Terörist Abdullah Öcalan'ın 1 Haziran 1999'daki duruşmasına katılan yabancı diplomatlar arasında bir kadın olacaktı ki, ABD'nin Ankara Büyükelçiliği Halkla İlişkiler Müsteşarı Helena Kane Finn, yani Robert Finn'in eşiydi.)

Hatırlar mısın kızım? Sanırım 1963'tü, TBMM'de *Komünizmle Mücadele Komisyonu* kurulmuştu. Öncesinde de Türkiye'nin dört bir yanına Komünizmle Mücadele Dernekleri açılmıştı. İlki İzmir, İstanbul, sonra Erzurum. CIA destekli kontrgerilla faaliyeti olduğu bilinen bu derneklerin kuruluşunda adı geçen bir isim var ki..." dedikten sonra durdu, yerin kulağı varmış da duyacakmış gibi

sesini iyice alçalttı. Cemal Gürsel, Adnan Menderes, Recai Kutan, Celal Bayar, Süleyman Demirel, Turgut Özal gibi üyelerine tek tek değinmeyecek, derneğin önde gelen üyelerinin daha sonra İlim Yayma Cemiyeti'nin kuruluşuna ön ayak olduğundan bahsetmeyecek, ama bir ismi hususi vurgulayacaktı.

"İzmir'de dini cemaat görünümlü Gladio örgütü kuran bu adamın adını aklına yaz. CIA, MOSSAD, Moon Tarikatı'yla da bağları olacağından, ilerleyen günlerde adına sıkça rastlayacağından şüphem yok."

"Yani yine sonradan duyacağız. Belki de iş işten geçince. Merak ettim kim bu adam?"

"Bir arkadaşımızın yakın zamanda gönderdiği yazısında da *Altın Nesil* diye bir oluşuma dikkat çekmeye çalışması üzerine biraz araştırdım. Fethullan Gülen isimli bir vaizin 1975 ve 1976 yıllarında Anadolu'nun bazı şehirlerinde Kuran ve İlim, Darwinizm, Altın Nesil, İçtimaî Adalet ve Nübüvvet isimli konferanslar verdiğini duyduk. Adamı araştırınca da mevzu Kasım Gülek'e kadar uzandı.

Pek çok yerden nişan ve madalyalar almışsa, Rockefeller bursuyla eğitim almışsa, çalışmalar yapmışsa, sorgulamamız, neler oluyor diye düşünmemiz gayet normal değil mi? Neyse doğrusu yanlışı nasılsa zamanla aydınlanacaktır.

(90'larda Gülen'in, Kasım Gülek ve Pentagon'da subay olarak çalışan baldızı, adı Aylin yani Aylin Radomisli aracılığıyla ABD'de oturma izni aldığı, CIA ve Pentagon ile bağlantı kurduğu hatta CIA'dan gönderilen paranın Gülek üzerinden aklandığı konuşulacaktı.)

İşte bu faaliyetler 71 Muhtırasının öncesinde, bazı örgütlerin peydahlanmasında ve geliştirilmesinde çok etkili oldu. Bazen saf değiştirip devlete yakınlaşıldı ve askerin

gücü yanlarına alındı, bazen de çıkarlar uyuşmadı, düşman olundu. Siyasiler yön değiştirince, kararlar da değişti. Bir bakıyorsun birbirlerine düşmanlar, bir bakıyorsun anlamsız yakınlaşmalar, ittifak kurmalar...

Biliyorlar ki darbeler huzursuzluğu sever, kurt gibi puslu havayı bekler. İşte bu yüzden her darbe öncesi böyle bir hava yaratıldı. Babanın da benim de öngörüm, seksende daha ağır bir darbe geleceği yönünde."

"Ağzından yel alsın. Yapılan her darbe ülkeye atılmış bir bombadır."

"İstedikleri de bu değil mi? Darbe savaştan daha maliyetsiz, sinsi ve etkili. Ortak noktası aynı çıkara hizmet etmesi. Ama hazırlık süreci biraz daha uzun. Zemin hazırlanacak ve bilinmemesi için ortaya bahaneler konacak. Plan da neden de itinayla saklanacak. İşte halkın bilinçli, eğitimli olmasının önemi burada giriyor devreye.

1971 Muhtırasından 14 gün sonra hükümet kurup başa geçen, Nihat Erim'in gazetelere verdiği beyanı bilmem hatırlar mısın? Amerika'ya şirinlik yapmak uğruna, 'Solcuların başı ezildi, Amerika filosu artık gelebilir,' demişti. Sen, ülkenin başbakanı olarak hangi zihniyetle böyle bir laf edersin. Zihniyetin kime hizmet ettiği ortada, bu yüzden lafla kalınmadı. 'Bugünkü Anayasa Türkiye için lükstür. Gerekirse demokrasinin üstüne şal örtmeli,' diyen de aynı isimdi. Solu ezmek için fırsat bekleyen Gladioya hükümet desteğini verip, ilk iş Balyoz Harekâtını başlatıp, 'Tedbirler balyoz gibi kafalarına inecektir,' diyen de. Meşhur işkenceciler de onun zamanında türemedi mi?

Başa geçer geçmez Amerika istiyor diye haşhaş ekimini yasaklamamış mıydı? Sonra ne oldu, Amerika'da kırmızı halılarla ağırlandı. Bu ülkemiz için utanç tablosu değil de

nedir? Adamlar açık açık, hizmet edeni işte böyle karşılarız mesajı verdi. Olaylardan habersiz olan halk da gururlandı ve alkışladı."

Sabia, Mehmet amcasının sisteme sitemlenmesini fırsat bilerek, Behçet Efendi'nin oğlunu vesile ederek Tarık'a geçiş yapmayı denedi.

"Behçet Bey'in oğluna ne olmuş peki, o yaşıyor mu?"

"Abdullah Çatlı'dan emir alanların kurmaya hazırlandıkları TÜŞKO[8] örgütüne katılacağını duymuş. Şimdi ne durumda bilinmiyor. İnsanın böyle evladı olacağına. Tövbe tövbe..."

"Evlat bir yerde. Hatasıyla, günahıyla, sevabıyla. Madem ailelerin de bu olaylarda suçu var, madem ki bu gençler maşa, o zaman bu kadar tavırlı olmamak lazım. Affetmek büyüklüktür."

"Yorma kendini kızım. Komşunun oğlu dediğim çocuk değil ki hoş göresin. Yirmisini devirmiş delikanlı. O yaşa gelmiş adamın içinde yoksa, ne yapsan boş. Olmaz olsun diyorsun."

"Ben yine de o kadar keskin olmamak lazım diyorum."

"Hayal kırıklığı ne kadar fazlaysa söylemler o kadar keskin oluyor. Hoşgörü bitince mücadele edecek yüreğin de kalmıyor."

---

8 Türkiye Ülkücü Şeriatçı Komando Ordusu.

8. Bölüm

"Başkasının gerçeğini ararken kendi gerçeğinle yüzleşmek."

Mehmet amcasından istediği yaklaşımı göremeyen Sabia, konuyu daha fazla uzatmadan hastaneye gitti. Nedret Öğretmeni konuşturma planını uygulamaya koymak için Fatma'yı odasına çağırdı.

"Nedret Öğretmeni benden iyi tanıyorsun. Birbirinizi sevdiğinizi biliyorum. Demek ki sert görüntünün altındaki merhametli, yumuşak kalbini o da benim kadar iyi görüyor."

"Ne diycen, merak ettim Doktor Hanım. Övdüysen vardır bir isteyeceğin."

"İstek değil, işbirliği. Akıllı kadınsın. Üstelik korumak ve gizlemek konusunda da epey başarılısın."

Konunun gittiği yerden rahatsız olan Fatma söze atladı.

"Bildiğini demek için çağırttın?"

"Hayır Fatma. Nedret Öğretmenle ilgili konuşmak için. Öfkeli ve endişeli insanların bedeni de aklı da yorulur, sağlıklı karar veremez. Nedret Öğretmen yorgun ve hasta. Ona ve kendine yardım etmek istiyorsan bize yardım etmen lazım ki yanlış bir şeyler yapmasına engel olalım. Ya da yapmanıza mı deseydim?" dedi imalı bakışla.

Son cümleyi duymazlıktan gelen Fatma, "Senin işbirliği dediğin, birlik olup arkasına iş çevirmektir, gammazlamadır? Ben o işleri bileydim herifimin üzerine yürümez, arkasından ederdim," dedi huzursuz ama tepkili.

"Beni yanlış anladın. Gammazlama değil, koruma. Ben yakınlaşmayı denedikçe o uzaklaşıyor. Sanırım yaşadıkları yüzünden güvensiz. Bu nedenle temel sorunlarını gizlemeyi seçiyor. Biliyorsun ki çok da ketum."

"Okumuşun dilinden anlamam. Napayım istersin, bi kereden onu de."

"Enstitüde, sonrasında neler yaşadı, eşi, çocuğu kim? Bizden bir şeyler gizlediğine eminim."

Fatma, Nedret'ten duyduklarını söylemeyi kendisine yakıştıramadığı için saflığa yattı.

"Mahremdir belkim, diyemiyordur. Sormak yakışık kaçmaz."

"Ben doktorunuzum, başınıza kötü şeyler gelmesini engellemeye çalışıyorum. İşbirliği yapmamız lazım. Sen bize yardım edersen, ben de size yardım ederim."

Nedret'e yardım ettiği gecenin bilinmesinden dolayı tedirgin olan, diğer yandan da ilk defa okumuş birinin kendisinden yardım istemesinden mutlu olan Fatma, oda arkadaşına yardım etmek ve kendisini kurtarmak için işbirliği yapmaya ikna oldu.

Ödün verecekti ama şart koşarak: Doktorun talep ettiği kadar değil, yüreğinin elvereceği kadar haber getirebilirdi. Kendisi Nedret Öğretmene sorabilirdi, doktor da kapıdan dinlesin, kendisi işitsindi.

✧✧

Fatma, 203'e dönünce kapıyı bir parça aralık bırakarak yatağına oturdu. Doktorla kararlaştırdıkları gibi Fikret'i sorarak söze girdi. Sabia da kapının arkasında yerini alarak dinlemeye başladı.

"Rüyamda boyna seni gördüm. Düşündümdü de herif sevdiğini bileydi belkim peşinden gelirdi."

Nedret, Fatma'nın niyetinden, doktorun kendisini dinlediğinden habersiz, suçlanmanın verdiği öfkeyle kendini müdafaa etmeye çalıştı.

"Geleceğimizi konuşmak, çocuk yetiştirme hayalleri kurmak bir nevi teklif değil midir Fatmacığım?"

"O vakıt başka iş vardır."

"Bilmiyorum Fatma. Elimde tutarsız sözler, vaatler ve yalanlarla dolu kocaman bir kutu var."

"Hele açasın bakalım kutuyu. Kafa kafaya verirsek belkim buluruz bişeyler."

"Dilinden düşürmediği bir ustası vardı. Ona babalık ettiğinden, sayesinde okuduğundan bahsederdi. Ustasının kız kardeşi ve yeğeni enstitüye yakın bir köyde yaşadığı için ara ara ziyaretlerine giderdi. Döndüğünde onlardan o kadar bahsederdi ki, birkaç defa ağzını yokladım. Her defasında, 'Zavallı kızın okuma imkânı olmamış. Ben de ona öğretmenlik yapıyorum, okuması için kitaplar götürüyorum. Kız kardeş bildim, o da beni ağabey bildi,' cümlelerini işitince şüphelendiğim için kendimden bile utandım.

Ne zaman ki Fikret'in mezun olduğu sene okula geldiler, ilk yalanıyla o gün yüzleştim. Çocuk diye bahsettiği Leyla, çok güzel, alımlı bir genç kızdı. Üstelik, ağabey değil, edalı edalı 'Fikret' diye seslendi. Dahası Fikret'e şiir yazmıştı, hatta bana bile okuttu. Sadece ben değil, arkadaşlarımız da aralarında bir şey olduğunu düşündü."

Kapı aralığından babası Fikret'in, annesi Leyla'nın adını duyan Sabia'nın kafasındaki taşlar yerine oturdu. Tahmin ettiği gibi Sabia Gürel babasının geçmişindeki sırdı; ve adının ardındaki kişi. İyi de gelecek planları yapacak kadar birbirlerini sevmişlerse neden Nedret'le değil de annesiyle evlenmişti. Yazdığı şiirler, kıymetli ayracı, ayracının üze-

rindeki harfler... Kaldı ki babası bir kadına söz verip yüzüstü bırakacak adam değildi. Heyecan, merak ve burukluk üçgeninde kulağını kapı aralığına iyice yakınlaştırdı.

"Deme... Yanim yavuklusu varmış ?"

"İlk başta reddetti, yeminler etti, 'Leyla benim kardeşim sayılır,' dedi."

"Eeee, sonra nooldu? Onunla evlendi?"

"Evet Fatma. Hem de okul biter bitmez."

"Demek ki kardeş saymamış. Gücenmeyesin ama accık safmışın."

"Saflık değil de beni sevdiğine, sevgimizin gerçek olduğuna inanmak istediğim için yanıldım diyelim. Fikret'e kendimden daha fazla güveniyordum. Dürüst adamdı, lafı sözü birdi. Benim yerimde kim olsa onun süslü laflarına, yeminlerine inanırdı. Başkasını seçmesi mi, hissettiklerinin yalan olduğunu bilmek mi daha ağır geldi diye çok kez sordum kendime. Artık cevabı biliyorum Fatma. Başkasını sevmek gönül işi, sevdiğini seçebilmek aklın ve akilin işi. Ancak bir kadını yalanlarla kandırmak ne kalbe sığar ne akla ne de adamlığa. Düpedüz şerefsizlik, namertlik. Anladım ki ben, beş para etmez adamın birine sevdalanmışım."

Sabia, Nedret Öğretmeninin, hayatını ona ve öğrencilerine adayan babası için sarf ettiği yalancı, şerefsiz sözlerini duyunca öylesine öfkelendi ki, odaya girip "Seni seçmediği için bir adamı böyle aşağılayamazsın," dememek için kendisini zor tuttu. Ama "Bakalım daha neler uyduracak, ne kadar ileri gidecek?" diye beklemeye başladı.

"İçini ferah tutasın, Allah yarına bırakır, yanına bırakmaz. Hem kızmayasın kendine. Belkim hep öyleydi, sen adam belledin. Şükredesin vakıtlı anlamışın."

"Ne yazık ki o kadar erken anlayamadım. O verdiği sözlerle, vaatlerle kandırmaya devam etti, ben de kanmaya."

"Yalanı sever erkekler. Gönlünü alacak ki bir köşede durasın. Boş veresin be komşu. Gözel kadınsın, hemi de akıllısın."

Nedret bu sözleri o kadar söylemişti ki yüreğine... Ancak ne öfkesini dindirebilmiş ne de gururunu teselli edebilmişti. Bütün dünya değerini söylese ne fayda, sevdiği söylemedikçe eksik hissetmişti kendisini. Öyle ya, güzelliği, başarısı, zekâsı sevilmeye, seçilmeye yetmemişti.

Başını camdan dışarıya çevirdi, derin derin soluk almaya başladı. Nedret'in hüzünlendiğini fark eden Fatma yatağının ucuna geldi, şefkatle sarıldı yüreği yaralı oda arkadaşına.

"Öfke zehirdir, anlatıcan ki akıtıcan. Akıtıcan ki zehirlemeyecek."

"Anlatacağım Fatma, öfkem dinmeyecek ama anlatacağım. Okumuş demek aldanmamış demek değildir. Nelere inandığımı bil, zayıflığımı gör ve kendinle gurur duy diye anlatacağım. Ben senin kadar cesaretli olamadım. Her defasında kaldığım yerden değil, kandığım yerden devam ettim."

"Ne anlattı da böyle kandın be komşu?"

Peş peşe soluyarak, "Ne mi anlattı, ne mi anlattı?" dedikten sonra derin bir nefes aldı. Fatma tam da açmak istediği konuyu aralamıştı.

"Duyabileceğin en acıklı ve adi yalan. Sözüm ona Leyla'da gözü olan bir genç, enstitüye gelmesini kıskanmış. Zaten oğlanın babası köyün ağalarındanmış ve onun da kızın anasında gözü varmış. Fikret'in sık sık ziyaret etmesi, kızın da enstitüye geldiği duyulunca, köyde epey laf söz olmuş. Oğlan kızı kaçırmaya kalkmış. Kız rıza göstermeyin-

ce tecavüz etmiş. Anası olanları görmüş ve oğlanı tüfekle yaralamış. Olay büyümesin diye iki taraf şikayetçi olmamış. Özeti bu."

"Belkim doğrudur. Yalan dememiştir. Bizim oralarda çoktur böyle olaylar."

"Ben de öyle düşündüm. Ama sonrasında duyduklarım gerçeğin başka olduğunu gösterdi. Kız tecavüzden hamile kalmış. Fikret de ustasına vefa borcunu ödemek ve kızın hayatını kurtarmak için bir yıllığına evlenmek mecburiyetinde kalmış. Bunları birer cümleyle anlattığıma bakma. O günlerde duyduğum her cümleyi sindirmek için günlerce ağladım. Gözdeki yaş bitince geriye öfkemin soluğu kaldı. Alıp verdikçe aklımın içine yayıldı. Ama gel gör ki kalbime anlatamadım. Fikret'in, 'Her şeyi yoluna koyacağım, mezuniyetine yüzüğümle, şiirlerimle geleceğim' vaatlerine inandım."

"Herhal gelmedi."

"Gelmedi. Dahası, bir mektupla başından savuşturdu. Sonrasında öğrendim ki, Leyla'ya babasından epey arsa kalmış. Satınca ilçeden içi mobilyalı bir ev almışlar. Mutlu mesut yaşıyorlarmış."

"Amanın, kız paralıymış, hele ondan."

Fatma'nın ani tepkisi ile koridordan gelen ayak sesleri ve çığlıklar birbirine karışınca sustular. Fatma kendini Nedret'in hikâyesine o kadar kaptırmıştı ki, doktorun dinlediğini çoktan unutmuştu. Acaba ne kadarını dinleyebilmişti? Zaten hepsi aklındaydı, çok da gizli bir şey yoktu, duymadıysa da anlatabilirdi.

✧✧

Sabia'nın kalbi ve aklı, duyduklarına inanmak ile reddetmek arasında sıkışınca, vücudu da kaskatı kesildi. Tecavüz çocuğu olduğu gerçeği zihnine nüfuz ettikçe, yer ayaklarının altından kaymaya, tavan adeta üzerine çökmeye başladı. Duvara yaslanarak ağır ağır odasına yürümeye çalışırken koridorda gölgesini gördü. Gördüğü karartıdan tiksindi. Odasına birkaç adım kala elindeki dosyaları düşürdü, kayarak yere yığıldı. Nefes alamıyor, başına toplanan hemşireleri seçemiyor, konuşulanları duyamıyordu. Sesin, ışığın olmadığı karanlık bir boşlukta savruluyordu. Görüntüler bulanıklaşmaya, tavandaki ışıklar dağılmaya başladı. Sonrası yoktu.

Ayıldığında, zoraki kurduğu cümlelerle kalabalığı dağıtmaya çalıştı. "Beni yalnız bırakın. İyiyim."

İyi değildi. Duydukları hâlâ beyninde yankılanıyor, aldığı her nefeste gerçekler tokat gibi yüzüne çarpıyordu. Tecavüzcü bir sapığın genlerini taşıyordu.

Çocukluğu geçti gözünün önünden. Annesinin sevgisizliği, ilgisizliği... İstenmediğini düşünmenin yükünü ve ağırlığını taşımaktan nasıl da yorulmuştu küçük yüreği. Ne çok çabalamıştı sevilmek için.

Bu yüzden psikiyatr olmayı seçmişti. İnsanların duygusal, zihinsel yaralarını onarmak istemişti. Oysa şimdi kendine bile hayrı yoktu.

Aynı döngünün içinde savrulup duruyordu. İçinden gelen isyanı durduramayınca peş peşe çığlık atmaya başladı.

Sonrası yine yoktu.

Nedret Öğretmen ve Fatma ise hemşirelerden duydukları kadarını öğrendi. "Üşütmüş, bünyesi güçsüz kalmış, bayılmıştı. Koridordaki telaş da ondandı. Neyse ki iyiydi ama birkaç gün izinliydi."

✧✧

Bütün gece Sabia'yı arayan, ulaşamayınca telaşlanan Tarık, sabahın erken saatlerinde evine gitti. Kapıyı defalarca çaldı, açan olmayınca hastaneye gitmeye karar verdi. Arabasına doğru yürürken sahafı gördü. Henüz açılmadığı için kapının yanındaki dar, ince uzun cama başını yaslayarak içeriyi inceledi. Yere saçılan dergilerin arasında birkaç ay önce kapatılması için dava açtığı dergilerden biri olan *Keşke*'yi görünce duraksadı. Bu dergiyi iyi biliyordu. Annesinin yazılarını gönderdiğini tahmin ettiklerinden biriydi. Hükümet aleyhine yazılar yayımladığı gerekçesiyle başlatılan hukuksal işlemlere bizzat destek vermişti. Amaç yayınlardan ziyade, kişiler ve onları susturmak olduğu için sebepler de bahanelerden ibaretti. Birkaç yazarını yalan haberden ve adi suçlardan, yayıncılarını da örgüt üyeliği, yardım ve yataklık suçlarından mahkûm ettirmişlerdi, ama bazı yazarları hâlâ arananlar listesindeydi.

Bu davalardan uzak durmaya çalışsa da gücün esiri olduğu zamanlarda söylediği "evet"ler yüzünden "hayır" deme özgürlüğü olamamıştı.

Kendisinin özgürlük sınırı annesini bir hastaneye mahkûm ettirerek korumakla sınırlı olsa da annesi, esaret altındayken dahi yazacak kadar özgür ve ulaştıracak kadar cesurdu. Çaresizliği ruhunu sızlatınca aklını tekrar dergiye verdi. Eğer ki bu dergi Sabia'nın babasının yayınlattığı dergi ise mahkûm ettirenlerden biri de oydu.

"İnşallah düşündüğüm gibi değildir," dedi içinden. "Öyleyse Sabia'nın ve annemin yüzüne nasıl bakarım?"

Hastaneden çıktıktan sonra ilk işi ofise gidip dava dosyalarını incelemek olacaktı.

✧✧

Hastaneye vardığında hemşireden Sabia'nın hastalandığını, sabaha karşı uyuyakaldığını, korkulacak bir şey olmadığını duyunca, telaşla Sabia'nın yattığı odaya gitti. Uyandırmamak için küçük adımlarla yatağa doğru yürüdü ve oturmak için çektiği sandalyenin sesine Sabia'nın çığlıklarla uyanması üzerine sevgilisinin elini sıkıca tuttu, "Korkma canım, ben geldim," dedi şefkatle.

Avucunda Tarık'ın sıcaklığını hisseden Sabia, etkisinden günlerce çıkamadığı korkunç rüyayı anımsadı. Uçurumun kenarında ölümle yüz yüze geldiğinde kendisini kurtaran o karanlık el, şimdi, gerçek hayatta elini tutuyordu. Aynı kuvvet, aynı sıcaklık, aynı his... Tarık'ın eline sıkıca tutunarak doğruldu, boynuna sarılarak ağlamaya başladı. Gözünden yanağına düşen ilk damlada acı gerçeği saklıydı, sonrakilerde yaşadığı sarsıntı.

"Babam..."

"Babana bir şey mi olmuş?"

"Fikret Sağlam benim babam değilmiş."

"Anlamadım, bu da ne demek?"

"Ben tecavüz çocuğuyum. Biyolojik babam tecavüzcü bir sapık."

"Allah aşkına kimden duydun bu saçmalığı?"

"Annenden Tarık. Fatma'ya anlatırken duydum. Annen inanmasa da ben doğru olduğundan eminim. Yıllardır babam bildiğim adam..."

Cümlesini tamamlayamadı. Boğazı düğümlendi, bütün vücudu titremeye başladı.

Tarık sakinleştirmeye çalıştıysa da işe yaramadı. Sabia dakikalarca, her kelimenin üzerine basa basa, gözlerinin

içine baka baka aynı cümleleri tekrarladı. Her tekrarında daha fazla sarsıldı.

Sabia'nın kendi evine gitmek istememesi, Tarık'ın da yanında kalmak için ısrar etmesi üzerine geceyi Tarık'ın evinde geçirdiler.

Tarık kâh ağzından tek kelime çıkmadan saatlerce yatan kâh dakikalarca ağlama krizine giren, aldığı hapların etkisiyle ara ara uykuya dalan sevgilisini teselli etti. Sabia kendini iyi hissedince duyduklarının tamamını ona anlattı. Bu defa da Tarık şoka girdi. Sadece şaşkınlıktan değil, ucu kendine de dokunduğundan.

Annesinin, yani biyolojik olmayan annesinin sevdiği, uğruna kimseyle evlenmediği adam sevdiği kadının babasıydı. Yani biyolojik olmayan babası. Hayat şaşırtıcı sürprizlerle doluydu. Verdikleri kararlar onları ayırmış ama başkalarından olma çocuklarını buluşturmuştu. Buluşturmuştu buluşturmasına ama eğer ki *Keşke*'yi yayınlayan Fikret Sağlam ise ve annesinin yazılarını yolladığı dergi *Keşke* ise her ikisi de Tarık'tan nefret edecekti.

Sabia'nın ise ne hissedeceğini ve nasıl karşılayacağını düşünmek bile istemiyordu.

Seçimler miydi kaderimizi yaratan, yoksa Yaradan mıydı belirleyen?

Kafası karmakarıştı. Bir yandan Sabia'yı, "Yalvarırım daha fazla düşünüp harap etme kendini. Duyduklarının gerçek bile olsa, Fikret Bey'in baban olduğu gerçeğini değiştirmez," diye teselli etti, diğer yandan Fikret Sağlam'ın dergiyi yayınlayanlardan biri olmaması için dua etti.

✧✧

Tarık, Sabia'nın uykuya dalmasını fırsat bilerek erkenden ofisine gitti. Sekreterinden yazılı basınla ilgili açılmış eski, yeni bütün dava dosyalarını getirmesini istedi. Masasına yığılan dosyaları tek tek incelemeye başlayınca kendinden utandı.

O kadar çok gazeteciye, sendikacıya karşı dava üstlenmişti ki, hepsini bir arada görene kadar çokluğun farkında bile varmamıştı. Suçlama dosyalarını yazdırırken gerekçelerin üzerinde durmayacak kadar şuurunu kaybetmiş olmalıydı. Erdemden, izandan, iradeden yoksun, hırslarına kul olmuş, emirleri sorgulamadan uygulamıştı.

"Lütfen düşündüğüm gibi olmasın," diye mırıldanırken üçüncü dosyada davalı yerinde yazan *Keşke*'yi gördü. Görmesiyle Sabia'nın, Nedret annesinin yüzü belirdi gözlerinin önünde. Daha fazla geç olmadan hatasını düzeltmeli, kimseye belli etmeden bu olayı çözmeliydi.

Durum düşündüğünden daha karışıktı. Kolay olmayacağını, başının ağrıyacağını biliyordu ama olacakları göze almaya hazırdı.

Telefonun başına geçti, hükümetten dostlarını devreye soktu, haliyle özveriyi de parayı da esirgemedi. Birkaç davaya ücretsiz bakacağını vaat ederek, onlardan da söz alarak Sincan Hapishanesi'nin yolunu tuttu.

Meşhur Fikret Sağlam'la tanışmanın zamanı gelmişti.

Fikret Sağlam / Sincan-ANKARA / 1977

"Cehalet ayrıcalıklı sınıfın ustaca kullandığı bir silahtır."
Karl Marx

Yazımı tamamlamadan başıma bir şey gelme ihtimalini düşünerek, bazı bölümleri kısa ve hızlı geçmek istiyorum. Malum, tedirginlik ve kaygı insanı aceleci yapıyor.

Antalya'nın yazı çok sıcak ve nemli olduğu için en sevdiğimiz mevsim bahardı. Ekim dikim için en uygun zaman.

Tarım öğretmenimizin komşu köyü ziyarete gideceğini duyunca fevkalade heyecanlanmış, onunla gelmek istediğimi söylemiştim. Öğretmenlerimiz akşam kurslarında köylüye okuma yazma öğrettiği, kız arkadaşlarımız da biçki-nakış kursları verdiği için zaten köylülerle yakın ilişki içindeydik.

Gideceğimizi duyan Sabia ve Hanife, "Köyün kızlarına örnek olmak, enstitüde kız öğrenci olmanın düşündükleri gibi olmadığını ailelere anlatmak istediklerini," söyleyince öğretmenimiz, "İyi düşünmüşsünüz. Kızlarımızın başarılarını görsünler. Anaları eğitmek babaları eğitmekten daha kıymetli," dedi.

Cumartesi gününün öğleden sonrası hep birlikte yola koyulduk. Köy ziyaretlerine katılan arkadaşlarımızdan ve öğretmenlerimizden dolayı köylülerin misafirperverliğini biliyorduk. Ki ilk karşılama tam da beklediğimiz gibiydi. Erkekler çayevinde, kadınlar avlusu

geniş bir köy evinde toplanmış bizi bekliyorlardı. Güler yüzle ve coşkuyla ikramlar sundular. Fakat topluluğun arasında gördüğüm birkaç bakış beni çok rahatsız etti. Köy yerinde büyüyenler bahsettiğim bakışı hemen anlar. Samimiyetsizdi, sanki başkasının gözleriyle bakıyorlardı. Örgütlü ve an kollar gibi telaşlılardı.

Öğretmenlerimiz konuşmaya başlayınca, bahsettiğim iki adam yanındakilerle fısıltı halinde bir şeyler konuşmaya başladı. Öğretmenlerimizin, yeni çeşitler ve pazar olanakları, yöresel ürünler ve daha kaliteli mahsul almak için bilinmesi gereken yöntemlerle ilgili konuşmasını dinlemiyor, hususi dikkat dağıtıyorlardı.

Davut öğretmenimiz birkaç defa, "Konunun mühim olduğunu, dikkatle dinlemeleri gerektiğini," söyleyerek kibarca uyardı. Köy ağalarının ve komisyoncuların köylünün emeğini çalmasını önlemek için neler yapmaları gerektiğini, mahsullerini nasıl satacaklarını, Ziraat Bankası'nın çiftçilere tohumluk alması için verdiği krediyi, banka memurlarının işleri kolaylaştırmak için köylere kadar geldiğini söylemesi üzerine kahvede kıpırdanmalar oldu.

Köylülerden bazıları, "Haklarının yendiğini, mağdur olduklarını," söyleyince, bahsettiğim iki adam ortaya fırladı ve tehditkâr bir üslûpla konuşmaya başladı.

Ağalar, tüccarlar yardım etmeseymiş köylünün hali nice olurmuş. Bu yoklukta devlet değil, köylüye onlar arka çıkıyormuş. Laf edenler belalarını mı istiyorlarmış. Mahsulünü Tarım Kooperatifi'ne veren bundan sonra başının çaresine bakmalıymış. Ağalarına duacı olmayanın ocağı sönermiş. Allah, nankör insanın

mahsulüne bereket, yuvasına dirlik vermezmiş gibi üstü kapalı tehditlerden sonra köylü sus pus oldu. Köylünün korkmasından cesaret alarak, öğretmenlerimizi köylüyü kışkırtmakla suçladılar.

Zamanla tartışmanın boyutu değişti, enstitülere geldi. Hepinizin bildiği suçlamaları ortaya sürdüler. Duydukları her bilgi cehaletin mayasında yoğruluyor, iftira olarak dönüyordu. Öğretmenimiz de her iftirayı sabırla, detaylarıyla açıklayınca çoğu utandı. Köylülerden biri kulağımıza eğildi, kısık sesle, iki adamın ağalar tarafından yollandığını söyledi. Yanındakiler de "Ne edek ki," dedi başlarını eğerek. Anladık ki köylü, ağalara muhtaç olduğu için korkuyor ve siniyordu. Devlet, ağaları devletleştirdikçe köy halkı köleleşiyordu. Mutlaka buna mâni olunmalıydı.

Saatler geçtikçe benim de tahammülüm azalmaya başladı. Öğretmenim içimdeki isyanı ve öfkeyi fark etmiş olmalı ki beni kenara çekti, "Unutma halk her zaman devletten merhametlidir, merhametsizleştiren devlettir. Her halk değerlidir, değersizleştiren de devlettir. İşte bu yüzden eğitim fevkalade önemli. Hak ettikleri saygıyı ve itibarı görebilmeleri için önce biz sabırlı olmalıyız ve fedakârlık etmeliyiz," deyince utancımdan sustum.

O sırada bahsettiğim adamlardan biri köylüyü istediği gibi etkileyemediğini düşünmüş olmalı ki hırçın, saygısız bir hamleyle ayağa fırladı.

"Senin Atatürk'ün bizim topraklarımız için ne yaptı?" diye sormasıyla tüm sesler bir anda kesildi, ortalık ölüm sessizliğine büründü. O ana kadar tüm eleştirileri metanetle göğüsleyen öğretmenimizin renginin beş ton açıldığını gördüm. Kahvedekilerin de gözleri büyü-

müş, öğretmenimize kilitlenmişti. Öfkesini iki kelimenin içine gizleyen öğretmenimiz sert fakat soğukkanlı bir bakışla "Hangi biz?" diye sordu. Aslında o 'biz'in kim olduğunun hepimiz farkındaydık. Ağaların doldurup üzerimize saldığı zihniyetin iziydi.

Öğretmenimiz, "Ne mi yaptı?" dedi, "Topraktan bahsederken bizim topraklarımız diyebiliyorsun ya, işte hesabını sorduğun, üzerinde oturduğun toprağı sizin yaptı." Parmağıyla kahvedekileri göstererek, "Onları milletin efendisi, başının tacı yaptı. Ama senin ağaların yüzbinlerce dönümünün bir avucunu köylüyle, emekçiyle paylaşmamak için sizi ırgat gibi çalıştırıp sömürmeye kalktı. İtibarları zedelenmesin, kazançları hiç azalmasın, hatta her koşulda artsın diye çıkarcı cahilleri doldurup tehdit ettirecek kadar alçaldı. Eğer ki, biz derken köylüyü kastediyor olsaydın, halk için, vatan için, toprak için ne kadar çok şey yaptığını bilirdin, ama kastettiğin biz, köylünün emeğini sömürmeye çalışan zihniyet ise, haklısın Atatürk'ün yurt ve insan sevgisi o kadar büyüktü ki, haksızlığa, sömürüye, hele de köylüsünün ezilmesine müsaade etmez, ezene de asla tahammül etmezdi. O protokollere, gösterişlere, maddiyata değil, insana, bilgiye, kültüre, sanata önem veren, hayvan sever, doğa sever, duyarlı, adaletli, son derece kibar ve nazik bir liderdi," demesiyle kahvedekilerin tamamı ayaklandı. Önce öğretmenimizi alkışladılar, peşinden adamları yuhaladılar. Onların Atatürk'e olan sevgilerini, bağlıklarını bir kez daha görmenin mutluluğu içinde benim de bütün öfkem dağıldı, yerini umuda bıraktı. İnsanımızın Atatürk'e sevgisi, inancı, verdiği değer o kadar büyük ve yüceydi ki, yapılan

haksız suçlamaların karşısında dimdik durdular. Ne korkuları kaldı ne de sindirilmişlikleri.

Bu sevgi ve bağlılık bizi ne kadar mutlu ediyor ve birliğimize olan güvenimizi, inancımızı pekiştiriyorsa, bizi parçalayıp bölmek isteyen içteki ve dıştaki düşmanları da o kadar rahatsız ediyor, hazımsızlaştırıyor ve kara kara düşündürüyordu.

Biliyorlardı ki o zamansız bir liderdi. Dini, mezhebi ne olursa olsun ayırmayan, halkını birleştiren güçtü. Onu sevmeyenler, düşman görenler, ona duyulan güvenin, sevginin, onun gücünün, zarafetinin, cesaretinin, kültürünün altında ezilen, küçücük kalanlardı. Halkın kalbinden Atatürk sevgisini, bağlılığını atamazlarsa, emellerine ulaşmalarının mümkün olmayacağının farkında olanlardı.

Kahveler içildikten sonra kadınların sohbet ettiği köy evinin avlusuna geçtim.

Kadının biri, zannediyorum o da ağanın adamlarıyla birlikte gelmişti, yüzünü buruşturarak bir şeyler söylüyordu.

Son cümlede, "Kız kısmı her işe karışmaz. Yerini belle, oturuver evinde. Elinin hamuru ilen her işe girme," dediğini duyunca "Eyvah," dedim, "bizimki şimdi dellenir."

Zira münazaralarda kimse karşısında duramazdı. Neyse ki korktuğum gibi olmadı.

"Kadınlarımız olmadan bir ulusun gelişmesi tamamlanamaz. Kadınımızın, kızımızın eğitilmesi lazım ki, hakkı çiğnenmesin, ezilmesin," diyerek söze başladı.

Kendinden emin ve etkileyici bir konuşmayla devam etti: "Atatürk sayesinde 4 Ekim 1926'da yürürlü-

ğe giren Medeni Kanun'la erkeklerle eşit haklara sahip olduk, 5 Aralık 1934'le kadının seçme seçilme hakkı oldu. Üstelik birçok Avrupa ülkesinden onlarca yıl önce. Madem ki bizim analarımız, nenelerimiz kurtuluş mücadelesinde erkeklerimizle omuz omuza yer aldı, ülkesini korudu, o zaman gelecekte de her yerde yer alması hakkıdır. Yani yerimiz bellidir. Yerimiz okuldur, yerimiz tarladır, yerimiz meclistir. Biz okuyacağız ki bizden sonrakileri okutalım. Biz okuyacağız ki kadının adı olsun, mesleği olsun, kazancı olsun. İtibarını, yaşam hakkını erkekten alan kadın, hayata da çocuklarına da hiçbir şey katamaz. Unutmayın, ne istediğimizi bilmezsek, başkalarının istekleri için yaşarız."

Yılların öğretmeni gibi konuştu. Onu dinleyen birinin, aslında köylü olduğuna inanması mümkün değildi. O gün bir kez daha âşık oldum, "İşte," dedim, "hayatımı paylaşacağım, omzuna dayanacağım, cesur, güçlü, akıllı ve güzel Sabiam."

Ne yazık ki bizler hakkında çıkarılan söylentiler, çıkarcı söylemler, savaş yıllarının da etkisiyle yaşanan ekonomik sorunlar, bir de üstüne devletin köylünün hasadından %25 öşür, diğer adıyla aşar vergisi almasına olan tepkisi, seçimlerin seyrini değiştirdi. Köylünün kalkınmasını ve gelişmesini istemeyen ağaların, tüccarların ekmeğine yağ sürdü. Düzenlerine çomak sokulmasını istemeyenler, halkın beynine nifak soktu. Enstitülerin kapatılmasını isteyenlerin desteklenmesiyle enstitülerin sonu hazırlandı.

Yukarıda kısacık değindiğim bu güzel çalışmalar, enstitülerin kapanmasıyla bitti. Fakat biz öğretmenler çalıştığımız müddetçe bilgilerimizi, tecrübelerimizi

köylere aktarma mücadelemizden vazgeçmedik. Sadece eğitimde değil, ekonomide ve üretimde de önemli katkılarımız oldu.

Bu vesileyle bir öğretmen arkadaşımın yaşadığı bir olaydan bahsedeyim.

Çok partili dönemin başlamasıyla siyasiler de oy uğruna ödün vermeye başlamıştı. Ormanda keçi otlatılmasının ağaçlar için tehlike yaratacağını bildikleri halde göz yumunca, haliyle keçilerin sayısı bir hayli artmış.

Kaymakamlıktan köylere, Orman Genel Müdürlüğü'nün, ormanda yakaladıkları keçilere el koyacağına dair yazılar gönderilmesi üzerine köylüler de keçilerini yok pahasına satmaya başlamış. Enstitüden arkadaşımız Tuğrul durumu köylünün lehine çevirmek için köylüyü kahveye toplamış ve tarım dersinde öğrendiklerini tek tek anlatmış.

Sütü kıt olan Maltız ve Saman keçilerinin bakımının kolay olduğunu, her türlü taze kuru ot, sebze ve meyve artığıyla beslenebildiğini, günde 3 litreye kadar süt verdiğini, ikiz, üçüz doğumların çok olduğunu söylemiş ve aklındaki projeyi paylaşmış.

Köylülerin ikna olması ve projeye sahip çıkmasıyla kısa sürede Saman Keçi, Maltız Keçi, Kara Keçi üreticiliği artmış. Keçi peyniri, sütü ve yoğurdu iyi para edince köylü öyle çok dua etmiş ki, anlatırken bile duygulanmış, "Bu dualar bana yeter Fikret," demişti.

Hâlâ keçi ürünleri üretiminde önde gelen yerlerden biri o köydür.

Aynı şekilde Edirne'deki arkadaşlarımızın köylerinde ürettikleri peyniri kentlerde yaygınlaştırmak uğruna

gösterdiği çaba da çok gurur vericiydi. Sanmayın bu çalışmalar peynirle sınırlı.

Isparta Gönen'de gül bahçesi kuran arkadaşlarımızın, imbiklerde damıttıkları gül yağını döner sermaye hesabına satarak yarattıkları maddi kaynak sayesinde enstitünün imkânları epey genişlemişti.

Ya Kars Cılavuz'daki arkadaşlarımızın hayvancılık alanında yaptıkları güzel işler. Öğretmenlerin öğrencilerle birlikte arı kışlağı (evi) yaptığını, fenni kovanların sayısının 150'yi bulduğunu duyunca onlar kadar sevinmiştik.

Düşünün ki verimin en düşük olduğu senede bile 500 kilo bal almışlar.

Hatırlatmak isterim ki tüm bunlar 40'lı yılların imkânsızlıkları içinde yapıldı.

Gül dediğinizde aklınıza Isparta, Kars dediğinizde Kars peyniri geliyorsa bilin ki enstitülerin etkisi fevkalade önemlidir.

Kastamonu Gölköy'deki tuğla üretiminin, Samsun Ladik Akpınar'daki taş ocaklarının dili olsa da, enstitülerinin inşaatında doğan ihtiyaçla başlayıp günümüze uzanan serüvenini anlatsa.

Hele de Trabzon Beşikdüzü'ndeki balıkçılık öyküsü var ki, aklıma her geldiğinde arkadaşlarımla övünç duyarım. Mutlaka size de anlatmalıyım. Yani şu an gardiyan gelse, "İlmeği boynuna geçireceğiz, son isteğini söyle," dese, "Bu hikâyeyi yazayım da sonra asın," derim.

Hikâye, İsmail Hakkı Tonguç'un, Enstitü Müdürü Hürrem Armağan'a, "Karadeniz tarlanız olacak," demesiyle başlıyor.

Enstitü, bölgenin sevilen balıkçı reisi Fehmi Savaşer'le anlaşıyor, 300 kulaç uzunluğunda, 40 kulaç derinliğinde eski bir ığrıbı (balık ağı) 1500 liraya veresiye senetle satın alırken balıkçılığı öğretmesini de rica ediyor.

Beşi kız, otuz öğrenci, bir öğretmen, bir kaptan, bir usta öğretici, bir de motorcunun yer aldığı "Hamsi Ekibi" oluşturuluyor.

Ekip, ellerinde ders ve okuma kitapları, kemençeler, mandolinler, battaniyeler, ayaklarında lastik çizmeler, başlarında muşamba başlık, balık tutanları izleyerek, taktikleri öğrenerek kıyı boyunca ilerliyor. İki günde bir ekipler değişiyor. Karadakiler denize, denizdekiler karaya.

Hamsi Ekibi'nin karada kalan bölümü, gündüz öğretmenleriyle derslere, serbest okuma ve inceleme programlarına devam ederken, geceleri yorgunluk atmak için eğlence tertip ediyorlar. Civar ve uzak köylerden gelen halkın katılımıyla temsiller hazırlıyorlar, sahne oyunları, milli oyunlar sergiliyorlar. Halk türküleri söylüyor, şiirler okuyorlar.

Gün geçtikçe artan katılıma şaşıran diğer kaymakamlar ve halkevi başkanları öğrencilerden kendi bölgelerine gelmelerini istiyor. Öğrenciler bu sayede halkın yaşayışını, üretimini daha detaylı inceleme ve enstitüye rapor etme şansı buluyor. Anlayacağınız Hamsi Ekibi bir nevi gezici küçük enstitü haline geliyor.

Enstitü döner sermayesi, köylünün avladığı balıkları yüksek fiyatla alıp ucuza sattığı için, halk hem kazanç elde ediyor hem de ucuza balık yeme şansına sahip oluyor. Eh her şey bu kadar güzel seyredince yük-

sek kârdan mahrum kalan aracılar cephesinde haliyle sıkıntı başlıyor. Sıkıntı büyüdükçe öfke, öfke arttıkça iftiralar, suçlamalar birbirini kovalıyor.

Hikâyenin bu kadarla bittiğini sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Bence en gurur duyulası kısmı devamı. Hamsi Ekibi, artan balıkçılık nedeniyle balıkların bozulmasını önlemek için tuzlama işine girmeye karar veriyor.

Tuzlama için fıçı gereksinimi duyulunca, enstitüde fıçıcılık işliği kuruluyor. Bu defa da üretimdeki ve tuzlamadaki artış, balıkhane kurma ihtiyacını açığa çıkarıyor. Balıkhanenin yapımı ve av için gerekli ağlar yine öğrenciler tarafından yapılıyor.

Ve 10 tonluk av gemisinin inşa edilmesiyle balıkçılık önemli ölçüde hız kazanıyor.

1945'e gelindiğinde, yani sadece 5 yıl içinde, 2 balıkçı motoru, 1 nakliye motoru, 18 kayık, 2 hamsi ığrıbı, 1 palamut gırgırı, 3 manyat, 3 barabat, 3 molozlama ve 30 kalkan ağıyla Karadeniz'in en büyük filosu ve örgütlü balıkçılık kuruluşu haline geliyor. 500 ton hamsi, 60 bin çift palamut, 45 ton diğer balık türleriyle mucizevi rakamlara ulaşılıyor. İşte tüm bunlar, 13-17 yaşlarındaki enstitülü çocuklarca kurulan Hamsi Ekibi'nin fevkalade çabası ve avladıkları deniz ürünlerinden elde edilen gelirle yapılıyor. Bize de o günleri anlattıkça gururlanmak, geldiğimiz noktayı düşününce acıyla anmak düşüyor.

Bu arada, Beşikdüzü'nü örnek alan Arifiye Köy Enstitüsü'nün Sapanca Gölü'ndeki, Ladik Köy Enstitüsü'nün Samsun'daki başarısı da nesilden nesile anlatılması gereken önemli hikâyelerdir.

Ancak ne kadar üzücüdür ki, bugün enstitülerden övgüyle bahsedenler bile, çoğunlukla eğitimdeki iş modelinden, öğrencilerin nasıl eğitildiğinden, sanat, müzikle ilgili yeniliklerden örnekler verirken, ekonomiye katkılarından, günümüze uzantılarından pek bahsetmiyorlar.

Ama siz unutmayın olur mu? Bu başarılara imza atanların içinde belki babanız, dedeniz, nineniz yahut bir akrabanız vardı. Bu destansı hikâyelerin, tarihin tozlu sayfalarında kalmasına, üzerinin örtülmesine izin vermeyin. Lütfen mirasınıza sahip çıkın.

"Hayatının dümenini eline alamayan, rotasını belirleyemez"

17 Nisan 1946. Bu tarihin altını hususi olarak çizdim, zira hayatımın kalanını belirleyen gündür.

Köy Enstitülerinin kuruluş yıldönümü, yani bizim için senenin en anlamlı günlerinden biri. Haliyle en özel kutlamalar da o gün yapılırdı.

Kutlamaların methini duyan, hazırlıkları merak eden köy halkı, devlet erkânı, ilçelerden davetli konuklar, civar köylerden öğretmenler enstitüye gelirdi. O sene de öyle oldu. Enstitü bahçesindeki kalabalığa bakıyordum ki, gözüme bir genç kız takıldı. Şaşkınlıktan küçük dilimi yutacaktım. Yanında Behiye abla olmasaydı Leyla'yı katiyen tanıyamazdım. Giyimi, saçı, hatta yürüyüşü bile faklıydı. Dizlerinin altında çiçekli bir elbise giymiş, saçının örgülerini açmış, boynuna boncuktan bir kolye takmıştı. Seçebildiğim kadarıyla yanakları kızarmıştı ya da boya sürmüştü. O küçük, şirin kız gitmiş yerine genç, alımlı bir genç kız gelmişti.

Öv'güyle bahsettiğim için aklınıza yanlış şeyler gelmesin. Benimki etkilenmekten ziyade afallamaktı.

Arkadaşlarıma Leyla'dan "zavallı çocuk, küçük kız," diye bahsetmiştim fakat gelen kızın bahsettiğim kızla alakası yoktu. Durumu nasıl izah edeceğimi düşünürken, tahmin ettiğim oldu, Leyla'ya el salladığımı gören arkadaşlarım etrafımı sararak imalı şakalar yapmaya başladı.

"Senin küçük kız gelinlik kız olmuş," "Yengemiz de pek güzelmiş," "Yakında düğünümüz var..." Biri bitince diğeri başlayan cümleler kulağımda yankılanırken, sağ yanımda Sabia'yı gördüm. Saçlarını tarayarak şekil vermiş, yanlardan tokalamış, bir talebe ne kadar özen gösterebilirse o da o kadar özen göstermişti. Arkadaşlarım konuştukça adım adım geri gidiyor, her adımda benzi soluyordu.

Yanlış anlaşılmanın önüne geçmek için ciddiyetle bağırdım, "Yapmayın arkadaşlar, o benim kardeşim, ben de onun ağabeyiyim. Ayıptır, kızcağızın günahını almayın," dedim. Diğerlerini bilmem ancak Sabia'nın inanmadığı bakışlarından o kadar belliydi ki, ne yapacağımı bilmez vaziyetteydim.

Oysa ben mezun olmadan önce, aramızdaki şey her ne ise adını koymak, geleceğimiz için söz almak niyetindeydim.

Arkadaşlarımızın yanındayken durumu izah etmem mümkün değildi. Düşündüm, ancak Leyla ve Behiye ablayla bizzat tanıştırarak yanlış anlaşılmayı düzeltebilirdim. Ben bunları düşünürken Sabia gözden kayboldu. Bir yandan hazırlıklar, diğer yanda ilçelerden, Antalya'dan gelen bürokratlar, işadamları,

başkanlar, komşu köylerden gelenler, ortam bir anda o kadar kalabalık oldu ki... Müsamereler başlamadan sorunu çözmezsem aklımı hiçbir şeye veremeyeceğim için başladım gördüğüm herkese Sabiamı sormaya.

Neyse ki tiyatroda rol alacak arkadaşlarına yardım ederken buldum. Benimle gelmesini istedim fakat dinlemedi bile. O öfkeyle sesimi yükseltmiş olmalıyım ki, etrafındakiler şaşkınlıkla bana baktı. Onu müşkül durumda bırakmamak için, "Hilmi Öğretmen seni çağırıyor, bir şey gösterecekmiş," dedim. Soğuk ve umarsız tavırla, "Tamam sen git Fikret Ağabey, ben gelirim," dedi. Ağabey kelimesine yaptığı vurgudan ne kadar kızgın ve kırgın olduğu anladım. Kapının önünde beklediğimi görünce dayanamadı, birlikte yürümeye başladık.

Birkaç aya mezun olacaktım. Kazanırsam Hasanoğlan'a gidecektim, kazanamazsam Aksu'ya yakın bir köye atanmak isteyecektim. Her iki halde de Sabia'dan uzakta olacaktım. Durumu izah etmek için son şansım olabilirdi. Sevgi dolu ve sakin halimle kulağına doğru eğildim,

"Arkadaşlarımın şakalarına aldırış etmedin değil mi Sabiam?" diye sordum.

Umurunda değilmişim gibi, "Hiçbir şey açıklaman gerekmiyor Fikret Ağabey. Kim oldukları beni ilgilendirmiyor," dedi.

"Gerekiyor... Gerekmemesi gerekirdi, fakat arkadaşlarımın şakaları yüzünden gerekti. Biliyorum kızdığın için böyle konuşuyorsun. İnan ki sandığın gibi değil," dedim.

Ben haklılığımı ispat etmek için çırpınıyordum, o ise beni suçlamaya devam ediyordu.

"Leyla'dan hep zavallı, çocuk diye bahsetmiştin. Oysa çok güzel bir genç kız, hiç de öyle zavallı gibi değil. Her fırsatta evlerine koşmana hak verdim. Ben de erkek olsam..." dedi ama devam etmedi. Bakışı her şeyi ele veriyordu. İlk defa kıskanıldığım için mutlu olmuştum fakat durumun ciddileşmeye başladığını fark ettiğim için de endişeliydim.

"Kıskançlık yapıyorsun. Ben onun Fikret Ağabeyiyim. Yemin ederim, Leyla'yı ilk defa böyle görüyorum. Kutlamalar var diye özenmiş," dememle yüzüme öyle bir baktı ki, gözlerinden çıkan kıvılcımlar elimi ayağımı tutuşturdu. Bir kadını kıskançlıkla itham etmenin ne kadar ciddi sonuçlar doğuracağını ilk o gün anladım.

"Seni neden kıskanacakmışım. İster abisi ol ister kocası, zerre kadar umurumda değilsiniz."

Sabiamı ilk defa bu kadar öfkeli görmenin şaşkınlığı içinde alttan almaya devam ettim.

"Ona abi, sana koca olacağım. Bunu hiçbir şey değiştiremeyecek, anladın mı?" dedim. Başka zaman olsa utançtan yüzü kızarırdı. Yine kızardı fakat bu defa öfkeden.

"Abiliğin de kocalığın da onun olsun!"

İlk tartışmamız böyle başladı... İthamdan ve çıkmazdan kurtulma çabasıyla, "Hakikati gözlerinle görmeni istiyorum. Yanlarına gideceğiz, tanışınca, beni lüzumsuz yere suçladığını anlayacaksın," dedim.

Reddedişlerine kulak asmadan kolundan çeke çeke Leyla ile Behiye ablanın yanına götürdüm. Götürmez olsaydım. Hiç aklıma gelmeyecek bir şey oldu. İçine kapanık, utangaç kız, bir anda coşkuyla fırlayarak boynuma sarıldı,

"Seni izlemeye geldik Fikret," dedi. Evet evet, öyle düpedüz Fikret. Dondum kaldım. Tabii ki Sabiam da.

Aramızda çok yaş farkı yoktu, fakat o güne değin bir kez olsun abisiz adımı söylememişti. Zannediyorum enstitüye gelmenin etkisiyle, büyüdüğünü ispat etmek istemişti. Maalesef ki bu isteğin faturasını ağır ödeyecektim. İsmimle seslenmesinin şokunu atlatamadan elime bir kâğıt parçası tutuşturdu.

"Sanadır. Seninkiler gibi uzun değildir," dedi. Öyle bir söyleme ki, işve mi ararsın, ima mı ararsın, hepsi var. Hani Leyla'yı tanımasam, bende gönlü var zannedeceğim. Sabia'ya olan aşkımı hissetti, kıskandığından yapıyor diyeceğim.

Son ziyaretimde vezin çalışmıştık. Yazdıklarımdan birkaçını okuduktan sonra şiir ödevi vermiştim. Sanırım o da kendini ispat etmeye, başardığını göstermeye çalışıyordu. O kadar heyecanlıydı ki, araya girmeme bile müsaade etmiyordu. Leyla konuştukça Sabiam sustu, Sabiam sustukça da ben. Üzerime resmen karabasan çöktü. Değil ki izah etmek, tanıştıramadım bile.

Sabia, öfkesini gizlemek istediğinde omuzlarını ve başını dikleştirir, kalınlaştırdığı sesiyle ağır ağır konuşurdu. Yine öyle yaptı.

"Ne güzel. Anlaşılan seni seven kızlar şiiri de seviyor. Ya da sen şiir seven kızları seviyorsun," dedi. Elimden kâğıdı çekerken elleri titredi, benim ise kalbim. Soğukkanlılıkla başladı okumaya...

"Yokluğunda köyde rüzgâr çıktı
Fırtınalar ağaçları söktü
Bulutlar semaya adını yazdı
Sensiz kalınca kalbime hüzün çöktü..."

Sabiamın yüzündeki mimikleri izlemekten ilk mısradan sonrasını duyamadım.

Leyla halinden memnun, "Beğendin mi abla?" diye sordu. Oysa yaşları yakındı.

Sabiamın abla edasıyla, "İçinden sevgi geçen her şiir güzeldir," demesiyle, Leyla'nın gülümseyerek, "Bu sözü biliyorum," demesi arası belki birkaç saniye, fakat benim için azap dolu saatler gibiydi.

O ana dair son hatırladığım ise, Sabiamın, "Bunu sakla, ileride evleneceğin adama verirsin. En güzel çeyizdir sevgiliye yazılan şiir," diyerek uzaklaştığı. İşte o gün kâbuslarımın başladığı gündü.

Sonrasında Sabiama olanları anlattım. Ona duyduğum aşkı henüz itiraf edememişken, başkasına âşık olmadığıma inandırmaya çalıştım.

"Sevdiğim ve evlenmek istediğim kadının kim olduğunu, yazdığım bütün şiirleri verdiğim gün anlayacaksın," dedim.

Enstitüdeki kutlamalardan bir hafta sonra Musa Öğretmen beni odasına çağırdı. Köyden üç adamın enstitüye geldiğini, Leyla'yla aramda ahlaksız yakınlaşma olduğunu bildiklerini, enstitü beni okuldan atmazsa Şehmuz Ağa'nın cezamı keseceğini söylediklerini iletti ve bu tehdit karşısında dikkatli olmam konusunda beni uyardı. Ben de durumu açıkladım. Zaten aramızda soğukluk olduğu için bu olaydan Sabiama hiç bahsetmedim.

Sabiam yaz izninde arkadaşının köyüne gitti. Ben de komşu köyde stajımı yaptım. Daha fazla yanlış anlaşılmamak, köylünün gözüne batmamak için Behiye ablayı ve Leyla'yı ziyaret etmedim.

Temmuzun ilk haftasının sabahıydı. Musa Öğretmen beni tekrar çağırdı. Odasına girer girmez yüzünün renginden bir fenalık olduğunu hissettim fakat bu kadarı hiç aklıma gelmemişti. "Elim bir olayın vuku bulduğunu, enstitüdekilere duyurulmadığını fakat benim bilmemi istediklerini," söyledikten sonra olanları anlattı.

Leyla'da gönlü olan bir genç benimle yakınlığını bahane ederek epey olay çıkarmış. Aralarında tartışma çıkınca kızı tartaklamış. Peşinden silah sesleri duyulmuş. Neyse ki can kaybı olmamış. Bildiği kısmı bu kadardı. Ki bu kadarı bile dengemi kaybetmeme, alt üst olmama yetmişti. Bir yandan bir süredir gitmememin pişmanlığı kalbime baskı yapıyordu, diğer yanda Ustama verdiğim söz beynimde yankılanıyordu.

Odamdan birkaç parça eşya alarak aceleyle yola çıktım, "Allah'ım lütfen onlara bir şey olmasın," diye dua ederek Behiye ablanın evine gittim.

Kapı duvar. Ne Behiye abla, ne Leyla, ikisi de evde yoktu. Camdan içeri baktım, evin dağınık halinden, yerlere saçılan eşyalardan kaçarcasına gittiklerini anladım. Ne yapacağımı bilmez vaziyette köyün meydanına doğru yürürken orta yaşlardaki bir kadın beni görür görmez yanıma geldi. Sanırım enstitülü olduğumu anladı ki azarla uyarı arası bir üslupla, "Buralarda dolanman yakışık değel, tez mektebine dön, seni görürlerse döve döve öldürürler" dedi. "Neler olduğunu öğrenmeden bir yere gitmem," deyince duyduklarını anlattı.

Yaşananlar, öğretmenimin anlattığından fazlasıydı:

Şehmuz Ağa'nın oğlu Leyla'ya tecavüz etmiş. Behiye abla çığlıkları duyunca kocasının av tüfeğiyle oğlana ateş etmiş. Mermilerden biri ağacın gövdesinde, biri

oğlanın bacağında, boş iki kovansa yerdeymiş. Oğlan bir daha zor yürürmüş. Behiye abla ve kızı kayıplara karışmış.

Yukarıda yazdığım tüm detaylardan arınmış hali. Tecavüzle ilgili anlatılanlar bir yana, "Kız da elin oğlanlarına kuyruk sallamayaydı, zati mayasında uruspuluk vardı"yla başlayan iğrenç konuşmaları daha fazla dinlememek için hızlıca uzaklaştım. Sinirden bütün vücudum uyuşmuştu. Hissettiklerimi tasvir etmem mümkün değil. Yazsam da anlayamazsınız. Onlar benim ailemdi. Behiye abla anamdı, ablamdı. Leyla bacımdı, Ustamın emaneti biricik yeğeniydi. Değil ki onları korumak, bilakis yaşananlara ben sebep olmuştum. Ben olmasaydım, köye gitmeseydim, onlar enstitüye gelmeseydi bunlar yaşanmazdı. Ya da o yaz ziyaretlerine gitmiş olsaydım, rahatsız edildiklerinden haberim olurdu ve bir çare düşünebilirdim.

Küçük, masum, gamzeli Leyla kim bilir nerede, ne haldeydi?

Ya kızını gözünden esirgeyen, namusuna söz gelmesin diye dizinin dibinden ayırmayan Behiye ablam?

Peki ya Nuri Ustam, onun yüzüne nasıl bakacaktım, olanları nasıl izah edecektim?

Acı ve çaresizlik içinde yürürken, yanımdan geçen iki kadının bana bakarak bir şeyler mırıldandığını duyunca yaklaşarak kulak verdim.

Kadınlardan birinin, "Öğsüzdür, gariptir dememişler, parçalamışlar kızı. Şükriye'nin gızını Gureba'nın doktorları eyi ettiydi, Allah vere Behiye'ninkini de eyi edeler," sözü üzerine zihnimde bir adres belirdi. Kim bilir, belki de duyurmak için söylemişti.

Bir saat kadar sonra eski adıyla Gureba Hastanesi olan Memleket Hastanesi'nin koridorunda buldum kendimi. Hemşirenin biri önümü kesince durumu anlattım.

Şüpheli gözlerle beni süzdükten sonra doktorun yanına götürdü. Behiye abla olanları birilerine anlatmış olmalıydı ki, hemşiresinden doktoruna hepsi teyakkuz halindeydi. Doktor beni dinledikten sonra Behiye ablayı çağırttı. Zavallı kadıncağız perişan haldeydi.

"Ne edeceğiz oğullllll?" diyerek boynuma öyle bir atladı ki, çaresizliğin ne demek olduğunu iliklerime kadar hissettim. Kendini sandalyesine bırakır bırakmaz, "Sağ komayacaklar bizi. Beni asarlarsa, evladım bir başına ne eder?" diyerek dizlerine vura vura dövünmeye başladı.

Kendinden çok kızı için telaşlandığının farkındaydım,

Ne pahasına olursa olsun yanlarında olacağıma, koruyacağıma dair sözler vererek teselli etmeye çalıştım.

Buradan sonrasını kısa geçeğim, çünkü anlatacak takatim yok.

Behiye ablayla beraber Leyla'nın yanına gittim. Yüzü, gözü, vücudunun görünen yerleri sıyrık ve morluk içindeydi. Yüreğimde kopan öfke ve acıma fırtınasını hissettirmemeye çalışarak konuşmaya çalıştım. Dilimden dökülen her kelime ciğerimden sökülen parçaların sesli haliydi fakat o hiçbirini duymuyordu.

Leyla'yı o halde görmek beni tahminimden daha fazla yaraladı. Günlerce gözüme uyku girmedi. Hastanede kaldıkları üç hafta süresince gizli gizli ziyaretlerine gittim. Her ziyarette biraz daha kötülendiğine şahit olmak çok zordu.

Neyse ki okulda öğretmenim dışında olayın aslını bilen yoktu.

"Leyla'yı seven bir genç, kızın başkasında gönlü var diye, ki tahmin ettiğiniz üzere o kişi benim, evlenmek için kızı kaçırmaya yeltenmiş. Annesi tam zamanında yetişmiş, kızıyla birlikte ilçeye taşınmışlar," diye bilindi.

Köyde sözü geçenlerin arabuluculuk yapmasıyla iki taraf da şikâyetçi olmadı. Behiye abla, kızının başına bir şey gelmesinden korktu, kızı da annesinin.

Susmak taviz değil zorunluluktu.

Benim hayatımı değiştiren kısım asıl buradan sonra başlıyor.

"Kaderiniz verdiğiniz kararlarla şekillenir"
(Ya da vermek zorunda kaldığınız...)

O olaydan sonra her yaşımı, verdiğim yanlış kararlarla yüzleşerek aldım. Çünkü seçimlerimi vicdanımla yaptım. Kadere ithaf etmek ilk zamanlar ruhumu rahatlatsa da sonradan çok sorguladım. Kadersizlik dediğimiz şey şanssızlık mıydı?

Doğduğum aile, köy, önüme çıkan insanlar? Yaşadığım coğrafya kaderim miydi? Kimse bana şans olmadan mutlu olunacağını söylemesin. Aldığı doğru kararların havasını atarken, kimseyi kırmadım, incitmedim demesin. Hayat dediğiniz birileri mutlu olurken diğerlerinin mutsuz olması üzerine kurulu. Ya da benim için böyleydi de bedbahtlığıma mazeret arıyordum.

Bir kadının hayatını kurtarırken başka kadının hayallerini yıkmak, bir kadının onurunu kurtarırken, diğerinin onurunu kırmak, bir kadının kaderini gül-

dürmek isterken, âşık olduğum kadının yüreğinde acı olmak, bir kadına söz verirken, sevdiğim kadına verdiğim sözden dönmek zorunda kalmak... Kim böyle bir şeye sebep olmak ister ki? Kim bile bile kendini de sevdiğini de kör kuyuya atar ki? BEN...

"Mecbur muydum?" diye çok kez düşündüm. "Nerede hata yaptım? Seçme şansım olsaydı."

Aslında hayat insana seçme şansı veriyor ancak hatalarımızı yanlış karar verdiğimiz zaman fark ediyoruz.

✧✧

Behiye abla, kızının reşit olmamasından dolayı çıkmazdaydı. Hamile olmasından korkuyordu. Çünkü biliyordu ki, bebeği aldırmaya kalkarlarsa ağanın kulağına gidecek, muhtemelen zorla evlendirilecek ya da bebek ellerinden alınacaktı.

Seçenekler bazılarınıza saçma gelebilir. Gelmesin. Kırsalda, köylerde yaşayanlar eminim benzer birçok olaya şahit olmuştur.

"Benim onda dölüm var," düşüncesiyle tecavüz ettikleri kızları zorla nikahlarına alır, rıza göstermezse öldürürler. Anlayacağınız susmaktan ve kaçmaktan başka çareleri yoktu. Ya da?

Devamındaki seçeneği henüz bilmiyordum. Öğrendiğimde, bazı kararların rızayla verilmediğini de öğrenecektim.

O günlerde Hasanoğlan Yüksek Enstitüsü'nü kazandığımın haberini aldım. Onca üzüntünün arasında bu haber bana ilaç gibi geldi. Heyecandan içim içime sığmıyor, mutluluğumu paylaşmak için Sabiamın dönmesini bekliyordum.

"Nihayet hayallerimiz gerçekleşiyor Sabiam," diyecektim. "Ankara'nın güzelliklerini sensiz keşfetmeyeceğim. Seneye sen de geleceksin, birlikte gezeceğiz. Mezun olur olmaz da hayat yolculuğumuza çıkacağız, yeni hayallere kıracağız dümenimizi. Hak ettik be Sabiam. Artık mutlu olma zamanı," diyecektim. İri, yeşil gözlerine uzun uzun bakacaktım ki, yüreğimin aşkıyla dolu olduğunu görsün.

Sayılı gün çabuk geçti ve Sabiam yaz izninden döndü. Baş başa kalmak ve konuşmak için an kolluyordum. Fakat ne mümkün. O kadar mesafeli ve soğuktu ki, konuşmuyor, yüzüme dahi bakmıyordu.

Bir öğleden sonra uygulama bahçesine giderken yolunu kestim ve Hasanoğlan'ı kazandığımın haberini verdim.

Umursamaz tavırla "Biliyorum, duydum. Senin adına sevindim," dedi. Bu olay yüzünden kırgın olduğunun farkındaydım. Çünkü arkadaşlarımız her fırsatta şakaya vuruyor, nereden öğrendilerse, kızın babasının arazilerini mevzu ediyor, konuyu evliliğe getiriyorlardı. Onların şaka saydığı, bana huzursuzluk kaynağıydı.

Sabia'ya olayın gerçek yüzünü anlatmak istiyordum fakat yemin vermiştim. Leyla ve Behiye ablayı korumak için bir süre daha susmak zorundaydım. Benim yüzümden başlarına bir fenalık gelirse kaldıramazdım. Hele tarlalarını satsınlar, köyden uzaklaşıp yeni hayatlarına başlasınlar, hayatları güvence altında olsun, nasılsa her şeyi anlatırım, aramızı düzeltirim diye düşünüyordum.

Oysa ertelememeliydim, Sabia'ya güvenmeli, ilk günden paylaşmalıydım. Ne bileyim, gençlik, korkaklık, acemilik...

Hayatımda ilk defa böyle bir olaya şahit olmuştum, şahitlikten öte, bizzat sebep olan kişiydim ve korkuyordum.

Siz siz olun ertelemeyin olur mu? Aşk sabırsızdır, sevmez ötelemeyi. Şüpheleri büyütür, büyüttükçe sorgulatır ve çıkmaza sokar. Sen izah edip noktayı koymadıkça, o itham edip soru işaretlerine çevirir. Bahane değil itiraf bekler, hatta ispat ister. Aşkı hafife alan, bedelini ağır öder.

Bazı şeyleri bilmek için çok ilişki tecrübe etmeye gerek yok. Bir ilişkide çok şey tecrübe etmek de tespite kâfi.

Hafta sonu olur olmaz hastaneye gittim. Doktordan, taburcu olduklarını, bir tüccar arkadaşını araya sokup tarlalarını satmalarına yardım ettiğini, paranın bir kısmıyla eşyalı ev aldıklarını öğrendim. Hasanoğlan'ı kazanmam, üstüne bir de bu haber, kısa sürede iki harika haber almanın sevinciyle doktora sarıldım.

Ben ki, ne zaman çok sevinsem peşine mutlaka üzücü bir haber alırdım. Bilirdim bahtımı ve her mutluluktan sonra kursağımda yer açar beklerdim. Fakat bu defa çıkacak aksiliğe tahammülüm yoktu. Coşkuyla not aldığım adrese gittim. Çok güzel bir evdi. İlk defa yeni ve güzel eşyalı bir apartman dairesinin içine girdiğim için bana öyle gelmiş de olabilir.

Behiye abla fark ettirmemeye çalışsa da üzüntüsünü anlayabiliyordum. Yaşadıklarının ağırlığından omuzları iyice çökmüş, adeta kamburlaşmıştı. Başka zaman olsa beni gördüğünde yüzüne sevinç yayılırdı.

Fakat bu defa farklıydı. Yüreğindeki telaş yüzündeki tüm mimikleri gölgelemişti.

"Hayırlı olsun, duaların kabul oldu," diyerek söze başlamamla yüzü asıldı, "Leyla yatıyor, ses etmeyelim. Öbür odaya geçelim," dedi.

Attığım her adımda kalbim korkuyla çarptı. "Hele bir otur da dertleşelim a oğul," demesiyle bir aksilik olduğunu anladım.

"İki yiğidi mezara koydum. Şükür olsun ki rabbim karşılığında seni vermiştir. Sen de bana akıl veresin evlat. Kızımı babasız büyüttüm ama bir babası vardı. Kızımın karnındaki sabi ise babasızdır," demesiyle beynim uyuşmaya başladı. Korktuğumuz şey olmuştu, Leyla hamileydi. Daha bu haberi sindirememişken devamı geldi.

"Yeni geldik buralara. Köyde çok çektik laftan sözden. El insafsız olur, sormaz mı kimden peydahladın diye. Verecek cevabımız olmazsa, orospu ve piçi diye alay etmezler mi? Evladım bu yükle nasıl yaşar, bu sabi büyüyünce el yüzüne nasıl bakar? Kızımı kocalı bilsinler, doğruyu biz bilsek yeter," dedi.

Der demez de dizlerinin üstüne çöktü ve başını önüne eğip ellerime sarıldı ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Konuşmanın gidişatından nereye varacağını belki anlayanınız olmuştur. Fakat ben anlayamadım. Karmakarışık ruh haliyle Behiye ablanın ağzından dökülen cümleleri anlamlandırmaya çalışıyor, nasıl akıl versem diye düşünüyordum. Çok fazla düşünmeme gerek kalmadan Behiye abla hastane hemşiresinin verdiği aklı, tek kurtuluş yoluymuş gibi söyleyiverdi.

Leyla'nın namusunu ve hayatını korumak için doğacak çocuğa bir baba lazımdı. Bir süreliğine, kâğıt üzerinde evlenmemi istiyordu.

Onun için çözüm, benim için bir nevi ölümdü.

"Merhamet, doğru seçim yapmanızı engeller"

Biliyorum, bazılarınız içinden "mutlaka başka yolu vardır," diyordur. İllaki... Fakat o şaşkınlık içinde bulamadım. Her ne kadar okumuş olsak da köy çocuğuyuz. Vicdanımız aklımızdan evvel karar veriyor. Hazırcevaplık, baştan savma, oluruna bırakma, yarı yolda koyma yoktur mayamızda. Çok ezildiğimiz içindir, merhamet duygu değil vazifedir. "Hayır," demeyi nankörlük, bencillik bildik diye çoğu sorunun yanıtı bizde "Evet"tir.

Empati yapın, kendinizi benim yerime koyun. Bir yanda üzerimde büyük emeği olan, beni okutan, hayal ettiğim okula gitmemi sağlayan Ustama vefa borcum, diğer yanda benim yüzümden bu olaylara maruz kalmış gencecik bir kız, diğer yanda da doğmamış günahsız bir bebe... Hepsi bir anda aklımı zapt edince ben benden gittim, verdiğim cevap kulağımda yankılanınca kendime geldim.

Kaderim miydi, seçimim miydi, işte bu soru yıllardır aklımı kemirip durdu. Bazen bir cümlenin bedelini bir ömürle ödüyor insan. İşte o çaresizlik, vicdan, merhamet üçgeninde o cümle ağzımdan çıkmış oldu:

"Üzerime düşeni yapmaya hazırım."

Ne var ki ne hazırdım ne de haiz. Ankara'ya gidecektim, Yüksek Enstitüde okuyacaktım, Sabia'yla evlenecektim, çocuklarımız olacaktı. Geçmişimizdeki yarala-

rı mutluluğumuzla saracaktık. Şansa değil, çabamıza bağlı birçok hayallerimiz vardı. Hepsi değilse de bazısı olacaktı. Fakat illaki Sabiam olacaktı içinde. Hayatımın da hayallerimin de başköşesinde.

Behiye abla adeta aklımı okumuş gibi ya da çaresizliğime acıdığı için, "Allah senden razı olsun evladım, dardayken yalnız komadın. Bir sene yeter. Hele bebe doğsun, dersen olmaz, boşarsın. Kendi düzenini kurarsın," diyerek ellerimi avuçlarının içine alıp öpmeye başladı. Gözünden sicim gibi akan yaş, dudaklarından dökülen minnet sözleri, yüreğimdeki sızıyı anlatamam.

Behiye ablanın, "Doğumdan sonra boşarsın," teklifi tutunacak zeytindalım oldu. Zaten ağzımdan bir kez evet çıkmıştı, artık geri adım atmam mümkün değildi.

Asıl bundan sonrası mühimdi. Bu olayı Sabia'ya anlatmak. İyi de böyle bir şey nasıl anlatılırdı ki? Çaresizin ilacıdır bahane üretmek. Ürettim.

Sabia'nın okulunun bitmesine bir yıl yok muydu? Vardı.

Ben de o süreçte her şeyi yoluna koyabilir miydim? Mutlaka.

Sabiam kararıma hak verecek kadar merhametli değil miydi? Fazlasıyla.

Seviyorsa saygı duyması gerekmez miydi? Tabii ki.

Kendimce sordum kendimce yanıtladım, çünkü kendimce haklı gerekçelerim vardı.

Sabiam hakkında birkaç satır eklemem lazım. O tanıdığım en onurlu kızdı. Güçlüydü, dikti, gururluydu, fakat epey de inattı. Kan tükürse kızılcık şerbeti içtim diyerek gülümser, derdini, çıkmazını içinde yaşardı. Güzel özelliklerdi bunlar, fakat size değil, ele yapılınca.

Onu Aksu'daki bir çaybahçesine götürdüm. Ben anlattım o dinledi, o dinledikçe ben anlattım. Artık ona olan sevgimi gizlemiyor, gelecek planlarımı açık açık konuşuyordum. Evlenme teklifi edemediğim için hayalini teklif ettim. Ellerini tuttum, avucunu açtım, kader çizgisini göstererek,

"Gördün mü, burada ben varım," dedim. İnanmıyormuş gibi baktı, gözlerini kaçırdı.

"Bak görürsün, bir yıl sonra, sen mezun olurken yanında olacağım. Sana söz veriyorum Sabiam," dememle bakışları derinleşti, sanki başından beri söylemek istiyormuş da zamanını beklemiş gibi bir çırpıda soru ile cevap arası, "Bu sözü tutabileceğine inanıyor musun Fikret?" dedi.

İnanıyordum elbet. Daha ne kadar aksilik çıkabilirdi ki. Kendimden emin,

"Tutamayacağım sözü verir miyim? Senden sadece bir yıl beklemeni istiyorum. Sadece bir yıl... Her şeyi yoluna koyup şiirlerimle, kalbimle yanında olacağım. Belki de daha güzel olacak, düşünsene Hasanoğlan'a birlikte gideceğiz, aynı sınıflarda okuyacak, birlikte mezun olacağız," dedim.

Konuştuğumuz iki saatlik süre boyunca şüpheci bakışı gözlerinden hiç kaybolmadı. Şimdi anlıyorum ki olacaklar içine doğmuş.

Vedalaşırken sıkıca sarıldı, kulağıma, "Seven erkek sözünü tutar, seven kadın da bekler," dedi. İçime umut ışığı doldu, sabırsız insanların telaşı sardı aşkla çarpan yüreğimi.

Sevdiğim kıza kavuşmak için önümde sadece bir yıl vardı. Meğerse kendimi kandırıyormuşum.

Hayatınızın dümenini elinize alamazsanız, seçimlerinizi başkaları yapar, hayallerinizi başkaları yaşar. Size de izlemek kalır.

"Söz sorumluluktu"
(Peki ya vicdanınıza duyduğunuz sorumluluk?)

Buraları hızlı geçeceğim. Çünkü duygudan yoksun hikâyeler sıkıcı oluyor.

Kısa sürede işlemleri yaptık. Ustama izdivacı detaylara girmeden mektupla bildirdim. Çok geçmeden yanıtı elime ulaştı.

Bundan böyle gözünün arkada kalmayacağını, karşılaşmamızın tesadüf olmadığını, kaderin yollarımızı kesiştirdiğini, beni ilk günden beri oğlu bildiğini ve bunun gibi nice övgü dolu sözü yazdığı mektubu okuyunca o ana kadar aklıma gelmeyen sorular bir bir geliverdi. Zihnim bulanmaya başladı.

Bir yıl sonra, kucakta avuç kadar bebekle biricik yeğenini ortada bırakmamı nasıl izah edecektim? Bir yanda Sabia, diğer yanda Leyla. Vicdan azabı ile vicdan rahatlığı arasında sıkışıp kaldım. Bir de üzerine para için evlendiğimin zannedilmesi üzerine iyiden iyiye kabuğuma çekildim.

Tarhalı Köy İlkokulu'nda öğretmenliğe başlamak iyi geldi. Eve 8 km uzaktaydı da her gün yürüme gidip geliyordum. Okulun durumu içler acısıydı. Yağmur çamur sıvalı duvarları yiye yiye çürütmüştü. İlkin okulun içini dışını sıvattım. İş sıvayla bitmiyor ki, sıraları kırık dökük, soba dahi yok...

442 sayılı Köy Kanunu'yla köy muhtarlarına ihtiyaçların karşılanması için verilen vergi yetkisine da-

yanarak destek istedim. Halk zaten vergiden illallah etmiş, haliyle bu durum hiç hoşlarına gitmedi. "Devletin yetmedi, sen peydahlandın," dediler.

Sitemlerinin ardında yatanı biliyordum. Köy halkı 2. Dünya Savaşı'nda alınan vergilerin ardındaki gerçeği bilmiyor, devleti açgözlülükle, mahsulüne göz dikmekle, köylüyü düşünmemekle suçluyordu.

Bir gün bütün köylüyü kahveye topladım, durumu basitçe izah etmeye çalıştım.

Önce Almanların, Hitler'in neler yaptığından, acımasızlığından bahsettim. Neyse ki Hitler'i kulaktan dolma da olsa duymuşlardı. Adı geçince birkaç kişi "Allah belasını versin, canavar, katil," diye yuhalayınca hevesle devam ettim.

"Hitler, İnönü'ye 28 Şubat 1941'de yazdığı mektupta Türk sınırlarına 85 kilometreden fazla yaklaşmayacağının sözünü vermiş," dememle içlerinden biri ayağa fırlayarak sözümü kesti,

"Şeytanın sözüne inanılır mı?" dedi.

"Hah," dedim, "Ağzına sağlık. Aklın yolu bir. Almanya da İngiltere de kendi yanında savaşa girmemiz için az baskı yapmadı. Emperyalist devletler, sanayileşmemiş ve siyasi gücünü yitiren devletlerin baskılara boyun eğmek zorunda olduğunu iyi biliyorlar, haliyle de sonuna kadar kullanıyorlar."

Bu defa onlar heveslendi, devam etmemi istediler.

"Almanlar, Bulgarlarla anlaşarak Yunanistan'a girdi, Yunanistan sınır komşumuz, bu da bizim için çok tehlikeli bir durumdu," dememle kıpırdanmalar oldu.

Bir ara aklımdan, İngiltere'nin 1900'lerin başında Osmanlı Devleti içindeki gayrimüslimler arasında

milliyetçilik fikrini yaymaya başlamasından, ajanlarla yaptığı propagandalardan, Kurtuluş Savaşı sırasında Atatürk'ü ve milli mücadelemizi gözlemlemesi için gönderilen İngiliz Ajan Wilfred Albert Dunderdale'den bahsetmek geçti fakat vazgeçtim.

Bahsetmiş olsaydım, yıllar sonra Dunderdale'nin arkadaşı, The Sunday Times'ta çalışan ama İngiliz Gizli Servisi'nin ajanı olduğu düşünülen Ian Fleming'in de defalarca Türkiye geldiğini, hatta hatta 1955'teki İstanbul'da yaşayan Rum azınlığa karşı gerçekleşen 6-7 Eylül Olayları'nda İstanbul'da olduğunu, olayların çıktığı günlerde Londra'da İngiltere-Yunanistan ve Türkiye arasında Kıbrıs müzakerelerinin devam ettiğini, ve ortalama tirajı 20 bin olan provakatör İstanbul Ekspres Gazetesi'nin 6 Eylül'deki Atatürk'ün Evi Bombalandı yalan haberini manşete koyduğu sayısının 290 bin adet basıldığını duyanlar, "Ah, öğretmen bey zamanında bu isimden bahsetmişti," der, planların yıllar öncesinden nasıl sinsice hazırlandığını anlarlardı.

Bu haberlerden sonra gerçekleşen saldırı ve talanlar birlikte, tam sayı bilinmese de 13 ila 30 arasında kişinin ölümünün ardında yatan kışkırtmayı görebilirlerdi.

Oysa Fatih Sultan Mehmet ki, İstanbul'u fethettikten sonra, Rum Ortodoks, Ermeni ve Yahudi topluluklarının dini önderlerini resmen tanımış ve onlara din ve hürriyet temin etmiş ve de İstanbul'u metropol yapmaya çalışmıştı. Ancak ne tuhaftı ki saldırganların çoğu Osmanlı sevdalısı olmayı milliyetçilik, vatanseverlik sayanlardı. Bunu görmek için algıların açık olması, gözlerin tarafsız bakması lazımdı ki, o zamanlarda pek de mümkün olmamıştı.

Ian Fleming'in adını akıllarında tutanlar, Atatürk'ü izlemek için gönderilen ajan Dundardale'den esinlenerek yıllar sonra yaratacağı James Bond karakteriyle 1953'te yazılan kitabın, kitaptan uyarlanarak çevirilen filmin rekorlar kırdığını gördüklerinde kim bilir nasıl şaşırırlardı.

Eminim, İngiltere'nin dünya sahnesindeki rolünü bilenler, kurguladıkları senaryolarla, ajanlarla ülkenin karıştırmasına şaşırmaz, "Yüzyıllardır gerçek hayatta filmlerin âlâsını çeviriyorlar, bunlar ne ki," derlerdi.

Zira ilk dış borcumuzu almamızda iknacı aracılık yapan yine bir İngiliz, İskoç asıllı diplomat, yazar, bazılarımıza göre ajan, bazılarına göre de Türk dostu, David Urquhart değil miydi?

Borca giden yolun taşlarını dizen de İngiltere'ydi, Kırım Savaşına destekleme vaadiyle iten de. Kâğıt üzerinde biz kazanmış olsak da antlaşma maddelerine ve ekonomimizin geldiği noktaya bakılınca gerçekte yenilen ülke durumunda kalan da bizdik, savaşın yarattığı ekonomik bunalımı aşmak için İngiltere'den ilk dış borcu alan da. Ancak savaştan kazançlı çıkan yine İngiltere'ydi. 1878 'de, İstanbul'u Rusların eline düşmekten kurtarmasının karşılığında, Kıbrıs'ın yönetimini alan da. Kısaca Abdülmecit, Abdülaziz, Abdülhamit'in ödenemeyen borçlar, Batı'dan alamadığı destek nedeniyle Rusya'ya yönelmeleri sonrası üzerine yaşadıklarının ardındaki isimlerden biri de.

Tabii ki giremedim bu kadar detaya.

İnsan diline mukayyet olsa da aklına gelene olamıyor. Haliyle acaba diyorsunuz...

Acaba, Almanya ve İngiltere mevzuunun 1. Dünya Savaşı ve öncesine dayandığını anlatmalı mıydım?

1902'de haritaları çizilen Berlin'den Bağdat'a uzanan tren yolu güzergâhını düşünün diyerek haritayı önlerine koysaydım ve, "Dikkatle bakınız, hat Almanya'dan başlıyor, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bulgaristan ve Osmanlı, yani I. Dünya Savaşının mağdurlarının hattı gibi değil mi?" diye sorsaydım.

İran, peşine Irak'ta çıkan petrole kadar uzansaydım.

İran'da petrolü ilk çıkaran İngiliz şirketin sadece 20 bin sterlinlik nakit hediye ve 20 bin sterlinlik petrol hissesi gibi komik rakamlar karşılığında 1,3 milyon kilometrekare gibi devasa bir alanda arama-çıkarma izni kopardığından bahsetseydim.

19. yüzyılın başında dünya ticaretinin %50'sine sahip İngiltere'nin petrolle gücünü doruklara çıkarma hevesinde olduğunu, haliyle Almanya'nın bu durumdan rahatsız olduğunu da ekleseydim.

"Siyasette rahatsızlık tek taraflı olur mu, elbette İngiltere'de Almanya'dan rahatsız. Zaten planlar, savaştan yaklaşık on yıl öncesinden başlamış," dedikten sonra gözlerinin içine baka baka sorsaydım, "Eee, peki demiryolu biterse bundan kim faydalanacak?"

Her zamanki ben, sabırsızlıkla, "Osmanlı ve Almanya," derdim. "Almanlar zaten sanayide iyi durumda, onlardan epey de borç almışız, Osmanlı'yı koruyacak güce sahip. Eh tren hattına da sahip olursak, o zaman bütün güç dengeleri değişecek. Elbette ki bu durum bazılarının işine gelmeyecek. Demek ki neymiş, petrole sahip olan güce de sahip olacakmış. İşte bu yüzden sanayileşmeyle birlikte herkes, yeni savaşın yeni makinelerine hayat verecek bu sihirli yakıtın peşinde. Haliyle petrol sahalarının ellerine geçmesini istiyorlar," diye devam ederdim.

Eğer ilgiyle dinlediklerini görürsem 1. Dünya Savaşı'ndan biraz daha girerdim. Diğerlerini değilse de o süreci anlatabilmeyi isterdim.

Geçmişten gelen sıkıntıların büyümesinden, 15. yüzyılda, Fatih Sultan Mehmet döneminde altın ve gümüş darlığının başlamasıyla akçelerin küçülüp incelmesinden, 1584'te devalüasyon olduğundan girer, ilerleyen süreçte buğdaysızlık ve kıtlık yüzünden halkın mahvoluşuna değinir, 18. yüzyılda basacak yeterli maden olmayınca halkın elindeki altın ve gümüş eşyaları devlete satmak zorunda kaldığını, hatta padişah ve devlet adamlarının altın ve gümüşlerinin darphanede eritilerek para basıldığını hatırlatırdım.

"1876'da borçlarımızı ödeyemeyip iflasa sürüklenmemiz akabinde 1881'de Muharrem Kararnamesiyle Avrupa ülkelerinin Düyun-u Umumiye'yi kurup Osmanlı'nın temel gelirlerine el koyduğunu ve II. Abdülhamit'in her şeyi, madenleri, demiryollarını, limanları, hatta tüm yatırımları, yabancılara teslim etmesiyle bağımlı hale geldiğimizi unutmayın," derdim.

Osmanlı-Rus Savaşı sürerken, diğer yanda devlet içindeki çatışmalar, ağır dış antlaşmalar, derken II. Abdülhamit'in fermanıyla damga ve posta pullarının arkalarına karton kâğıtlar yapıştırılarak pulların nasıl para haline getirildiğini, bize deyimi kalan, paranın pul, pulun para olduğu günleri anlatır, "İşte bu yüzden, 1. Dünya Savaşı sadece savaş değil, yok oluş-var oluş mücadelesiydi," diye haykırırdım. Sonra sesimi biraz alçaltarak örneklerdim:

Savaş yıllarında, 1914-1922 arasında enflasyon %1200-1700 civarındaydı. Fiyatlar 15- 20 kat artmış-

tı. Mesela 1914'de ekmeğin okka fiyatı 1,25 kuruşken 1920'de 16 kuruşa, dört kişilik bir ailenin harcaması 225 kuruşken 3049 kuruşa çıkmıştı. Velhasıl coğrafi keşiflerin, Rönesans'ın, Sanayi Devrimi'nin batıda yarattığı değişime ayak uyduramayışımızın etkisiyle yaşanan sürecin sancıları artarak devam ediyordu. Enflasyon, kıtlık, karaborsanın artması, orduda yaşanan huzursuzluklar, köylerin boşalmaya başlaması, üretim düşerken masrafların artması, haliyle borç ve faizler ülkenin kaderini çıkmaza sokuyordu. Haliyle Batı cephesinde planlar başladı.

Avrupa devletleri bloklara ayrılıyor, çıkarları örtüşen İngiltere, Fransa, Rusya, sonrasında İtalya'yı da alıyorlar aralarına, başlıyorlar kâğıt üzerinde Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmaya.

1915'in Martında, Nisanında, İngiltere, Rusya, Fransa arasında Londra'da imzalanan İstanbul Antlaşmas'ıyla İstanbul ve Boğazları veriyorlar Çarlık Rusya'sına... Alman safından kendi saflarına çekmek için, hemen bir düzine ada uzatıyorlar İtalya'ya, yani On İki Ada üzerinde egemenlik hakkı, ilaveten bir de Antalya bölgesi...

Tarih 16 Mayıs 1916'yı gösterdiğinde ise Sykes-Picot Antlaşmasıyla Suriye kıyıları, Çukurova (Kilikya), Sivas, Elazığ (Harput), Maraş, Antep ve Mardin Fransa'ya, Halep, Şam, Musul'u içine alan üçgende nüfuz kurma hakkı, Basra'dan Bağdat'a kadar tüm Güney Mezopotamya ve Akka, Hayfa Limanları kime? Tabii ki İngiltere'ye... Oh ne âlâ...

Rusya işin neresinde diye soran olursa da İngiltere ve Fransa'nın bu bölüşümünü, Erzurum, Trabzon,

Bitlis, Muş, Siirt ve Türk-İran sınırını içine alan bölgenin kendisine verilmesi kaydıyla kabul etmesinde.

"Bitiyor mu, bitmiyor elbette, devam edin dinlemeye," der, anlatmaya devam ederdim." 17 Nisan 1917 Saint Jean de Maurienne Antlaşması'yla Antalya, ilaveten Aydın, İzmir ve Konya ilinin büyük kısmının İtalya'ya verilmesi kabul ediliyor. Tabii ki her şey müthiş gizlilik içinde yapıyorlar.

Doğuda bir Ermeni, güneydoğuda Kürt Devletlerinin sınırlarını belirledikleri Yeni Türkiye hazırlıklarını bilmemizi istemiyorlar. Çünkü biz onların nezdinde yenik devlettik, kendi kendimizi yönetemeyeceğimiz için gelişmiş ülkelerin mandası altına alınmalı, sömürülmeliydik."

Aklımdan geçen, tüm bunları tane tane anlatmaktı. Fakat gel de anlat. Anlatamadım ne yazık ki.

Ne yaparsınız ki bazı şeyleri bilmek yetmiyor. Halkımız daha kendi ülkesinde olanı biteni bilmezken, bu kadar teferruata girmek zihinlerini bulandırmaktan başka bir işe yaramazdı. Ki muhtemelen inanmayacaklardı.

Bilgisi az olanın dünyası küçük, penceresi dar olur. Sonuç olarak, Kurtuluş mücadelemizi tüm detaylarıyla anlatamasam da sonuca gelmeliydim. Yaşananların farkında olmalarını sağlamalıydım. En azından vergilerle olan kısmın nedenini bilmeleri gerekiyordu.

"Mustafa Kemal, silah arkadaşları ve halkın olağanüstü mücadelesi olmasaydı hiçbirimiz olmazdık," diyerek söze girdim.

"Atatürk, savaşın yarattığı kayıpları ve yıkımı bildiği için mecbur kalınmadıkça savaştan kaçınılması ge-

rektiğini, 'Ulus yaşamı tehlikeye düşmedikçe, harp bir cinayettir' sözünde açıkça ortaya koymuştu," dedim.

"Bize destek vereceklerini söyleyen ülkelerin geçmiş icraatları ve niyetleri de zaten açıkça ortada değil mi? Yani sınırlarımızı ve çıkarlarımızı önce bizim korumamız gerekiyor. İsmet İnönü ve ekibi, İngiltere Başbakanı Winston Churchill'le 1943'te, Adana-Yenice'deki görüşmede ve arkasından Kahire'deki görüşmede 'Ben halkımı bu savaşa sokmayacağım,' dedi de ucuz atlattık. Fakat adamlar sınıra dayanmışlar bir kere, savaşta güven olur mu? Çanakkale'de zehirli gaz yani hardal gazı kullanıldığını halk bilmese de ordumuz bilmiyor mu?" dememle tam da tahmin ettiğim gibi gözler şaşkınlıktan ayrıldı, nefesler tutuldu. İçimden, "İşte," dedim, "tam istediğim sessizlik."

"Aranızda 1. Cihan Harbinde bir yakınını kaybeden var mı?" diye sordum.

Gecikmeden yanıtlar gelmeye başladı. "İki evladımı," diyen dedeler, "annemi, babamı," diyen evlatlar, "komşumu, emmi oğlunu," diyenler.

Acılı gözlerle, "Bildiklerini anlat," der gibi bakmaya başladıklarını görünce devam ettim.

O dönemde İngiltere Savaş Bakanı olan Churchill'in, Türklerin insan değil barbar olduklarını ve bu nedenle de üzerlerinde zehirli gaz kullanılabileceğini savunduğunu, kendisine muhalefet eden Kraliyet Hava Kuvvetleri'ni ikna etmek için, "Medeni olamayan barbar kabilelere karşı zehirli gaz kullanabiliriz. Üstelik düşmanın bunu üretme ve kullanma kapasitesi yokken zehirli gaz kullanılmasından yanayım," dediğinin kulağımıza geldiğini söyledim.

Yani, "Türkleri maymun insan arası, medeniyet yıkıcı bir canlı türü olarak gördükleri için gaz da dahil tüm canilikler onlara göre caizmiş," dedim.

Yutkunarak, iç çekerek fakat ağızlarından tek kelime çıkmadan bana bakıyorlardı. Gözleri, dudaklarımdan dökülen kelimeleri takip ediyordu. Gerçeklerin kalplerine bıçak gibi saplanacağını, acılarını deşeceğini biliyordum. Yüreğim elvermese de anlatmaya mecburdum.

"İngiltere, Osmanlı'nın, müttefiki Almanya'dan gaz alarak kendi üzerlerinde kullanılmasından korktuğu için Çanakkale'deki İngiliz askerleri için gaz maskesi istemiş. Sadece kendi askerlerini korumak için mi? Ebette hayır. Kendileri zehirli gaz kullanınca askerleri zarar görmesin diye.

Düşmanın zehirli gaz kullanacağı haberini yaymışlar ki, subaylarımızın ve askerlerimizin maneviyatı bozulsun. Başlarda bozulmuş da. Neyse ki o dönem Anafartalar Grup Komutanı olan Atatürk olaya hemen müdahale etmiş. 'Kullansalar da bize tesir etmez. Onlar deniz kenarındaki düzlük ovada biz daha yükseklerdeyiz' diyerek ordu birliklerini yüreğine su serpmiş. Çok şükür ki haklı çıkmış. Rüzgârın istikametini değiştirmesiyle 19-20 Mayıs ve 2 Temmuz saldırılarında kullandıkları gaz pek etkili olamamış.

Oysa, biz de onlar gibi Uluslararası Savaş Hukukunu hiçe saysaydık, Almanlardan zehirli gaz tedarik edip kullanabilirdik. Fakat kullanmadık," dedim.

Aralarında sevdiğini kaybeden o kadar çok kişi vardı ki, daha fazla üzmemek için Sargı Yeri'nde yatan 18 bin yaralımızın Kızılay bayrağı göründüğü halde top

atışına maruz kalarak şehit olduğunu, yaralılarımızı taşıyan hastane gemilerimizin bombalandığını söylemeden devam ettim.

"1. Cihan Harbi bize savaşın ve insanlığın tüm iğrenç yüzünü gösterdi. Ellerinde gaz bulunduran, binlerce belki de milyonlarca insanın hayatı, keyfinin ve iki dudağının arasında olan, hukuk tanımayan ırkçı Churchill'e mi güvenecektik, her türlü vahşeti yapmayı kendine hak gören bir başka ırkçı Hitler'e mi?

Yani 2. Dünya Savaşı'na girmesek de bütün tedbirlerin alınması gerekiyordu. Ve alındı da.

Seferberlik ilan edildi, erkekler askere alındı, limanlar kapatıldı, savaş olasılığına karşı yiyecek depolanmaya başladı. Fakat savaşın getirdiği ekonomik sıkıntıların üzerine bir de kuraklık eklenince ne yazık ki ciddi anlamda etkilendik.

Savaş kapıdaydı, haliyle tasarruf edilmesi gerekiyordu. Hükümet yokluk nedeniyle bazı temel tüketim maddelerini karneye bağlamak zorunda kaldı. Yeni vergiler geldi, bir dönem özel araçların trafiğe çıkması bile yasaklandı. Haliyle fırsatçılar peydahlandı, karaborsacılar türemeye başladı.

Hitler'in saldırma ihtimaline karşılık Trakya ve Marmara Bölgesi boşaltılmaya başlandı, acilen Trakya'da Çakmak Hattı inşa ettirildi ve ordu 1 milyona çıkartıldı.

Bunu yapmak zorundaydık çünkü Hitler ve Hitler algısını inşa eden, yakın arkadaşı ve bakanı, yalanların, propagandaların adamı Joseph Goebbels, işgal etmek istedikleri Polonya'ya yaptığını bize de yapabilirdi.

Askerlerini Polonyalı kılığına sokarak Alman Gleiwitz Radyo İstasyonu'na saldırtan, Polonya'nın Bromberg kentindeki Alman kökenli 5-6 bin kişinin öldüğü söylentisiyle (gerçek rakamın 400'ler civarında olduğu tahmin ediliyor) hatta sonrasında bu sayının 58 bin olduğu yalan haberiyle halkı galeyana getirerek sivil katliamı yapan, savaşı kızıştıran akıllara ne kadar güvenilebilirdi ki?

Kaldı ki, Gleiwitz Vakası, SS'in Himmler Operasyonu'nun 21 olayından sadece biriydi.

Alınan önlemler gereği, biz de diğer okullardaki gibi kızlı erkekli askerlik ve sivil savunma dersleri aldık. Neyse ki gerek kalmadı, Hitler rotasını Rusya'ya çevirdi de savaşa girmeden atlattık," dememle bir anda yüzlerinde rahatlama ve şükür ifadesi belirdi. Yüreklerine su serpilince çaylar tazelendi. Kısacık bir moladan sonra devam ettim.

"Düşünün ki, geçmiş savaşların yaralarını hâlâ saramamışız, devletin, orduya, ordunun paraya ihtiyacı var, haliyle halkın desteğine muhtaç durumda. İşte bu yüzden, yani mecburen ihtiyacı vergiyle karşılamaya çalıştılar," dedim.

Baktım ki, konu vergiye bağlanınca birkaç göz tedirgin oldu, biraz daha detaya girdim.

"Unutmayın ki, bu savaşın kazananları dahi kaybedenler kadar ağır kayıplar verdi. Bakın dedim, Fransa'da asker, sivil 500 bin kişi öldü, Komşumuz Yunanistan'da neredeyse nüfusun %5'i yani 300 bin kişi. Ya Japonya'da? 3 milyona yakın insan, Ya Çin'de? 15-20 milyon. Sovyetlerin kaybı daha da fazla, 26 milyon civarında. Polonya nüfusunun %17'si. Yani milyonlarca

insan bu acımasız savaşta hayatını kaybetti. Savaşın sebep olduğu hastalık ve kıtlıktan dolayı ölenleri de sayarsak yaklaşık 80 milyon can. Bunlar rakamlara az çok yansıyanlar. Ya yansımayan acılar?

Çinli öldürme yarışmaları, askere tanınan tecavüz hakkı, esir düştüğü kamplarda akla gelmeyecek işkencelere maruz kalacak evlatlarınız, aileniz, düşman askerden hamile kaldığı için canına kıyan kadınlarınız, kurşuna dizilen, asılan, nehirlere dökülen, fırınlarda yakılan insanlar. İşte bu acılar yaşanmasın diye girilmedi savaşa. İşte bu yüzden, biz aslında savaşa girmediğimiz için bir nevi kazanandık.

Kaldı ki bir de şu açıdan bakmak lazım. O dönemde bir hükümet için Avrupa ve Amerika'nın baskısına boyun eğmeden, savaşın dışında kalacağını dünyaya duyurmak pek de kolay değildi. Ne üzücü ki bu bile görülmedi. İnönü ve arkadaşları seçim zamanı gelip çattığında tüm yoklukların sebebi gibi gösterildi. Halka açlık çektirdin, karneye bağlattın, savaştan kaçtın diyerek suçlandı. Yetmedi, seçim meydanlarına koşan muhalif tayfa, çocuklarını seçim malzemesi yaptı, Sen bizi aç bıraktın dedirtti," dedim.

Utananlar, başını eğenler, gözlerini kaçıranlar oldu. Hatalarını bildikleri için anlattıklarımdan sıkılanlar da.

Daha fazla uzatmamak için konuşmanın sonunu İnönü'nün "Ben sizi aç bıraktım, ama babasız bırakmadım," sözüne yakın bir sözle bağladım.

"Toprağı korudular, halkı korudular. Belki unsuz, yağsız, şekersiz kaldık fakat çocuklarınız babasız, kadınlarınız kocasız, analarınız evlatsız kalmadı. İkinci Dünya Savaşı'na girmiş olsaydık, birincide yaşanan

acıların daha fenası yaşanacaktı. Hatta belki de elde ülke bile kalmayacaktı," dedim.

Cümlem yüreklerine, sevdiklerine dokununca ifadeleri de tutumları da değişti. Konuşmam biter bitmez alkışlamaya başladılar. Vergiye karşı gösterdikleri tepki yumuşadı, hatta "Biz böyle bilmediydik, yine veririz, vatan sağ olsun," dediler.

"Biz milletçe sağduyulu, duyarlı, yardımseveriz. İş ki dürüstlükle anlatılsın, halk kandırılmasın. İnsani, dini, manevi duyguları kullanılmasın. İşte bu yüzden sizlerin cahil kalmaması, okuması lazım," diyerek konuyu okula, okumaya bağladım.

Ertesi sabah imece ruhuyla okulun eksiklerini tamamlamaya başladık. Okulun işleri bitince, köylüye akşam kursu açacağımı, bir gün yetişkin kadınlara, bir gün erkeklere okuma yazma, dört işlem dersleri vermeye başlayacağımı duyurdum.

Üç günde 10 kadın 29 erkek kayıt yaptırdı. Talep olunca haftada iki gece de kitap okuma günleri yaptık. Özellikle yetişkin öğrencilerim çok azimli ve hevesliydi. Gerçi iki kişi dersi bıraktıysa da geriye kalan 37 kişi kursu tamamladı. Köyün meydanında düzenlediğimiz törenle kurs belgelerini verdiğimde yüzlerindeki mutluluğu ve gururu görmenizi isterdim. Hemen ardından matematik ve yurttaşlık bilgisi kursu, köy halkının da isteğiyle yazı, şiir, elişi, proje, resim, spor müsabakaları yaparak devam ettik.

Okulun arazi ve uygulama bahçesinden gelir elde etmeye başlayınca, parayı okulun ve köyün geliştirilmesi için harcadım. Köylüye su motoru aldırdım, kümesler kurdurdum. Muhtarla ve diğerleriyle bir olduk,

köye fırın, dükkân ve köy odası yaptırdık. Planlarını ben çizdim, inşaatı yine imece usulü tamamladık.

Evdeki hayata gelecek olursak, her geçen gün daha kötüye gidiyordu. Benim yanımdayken meraklı, sabırsız, konuşmak için sebep arayan eski Leyla gitmiş, mecbur kalmadıkça konuşmayan, evin içinde hayalet gibi dolaşan bir kadın gelmişti.

Yapabileceğim ne varsa denedim. Eşe dosta karıştırmaya çalıştım, başaramadım. Doktora da götürdüm, orada da konuşmamış.

Ben ise Behiye ablanın varlığıyla teselli buluyordum. Ancak gebeliğin son zamanlarında onun da sağlık sorunları epey arttı. Haliyle benim de yüküm. Anlayacağınız bedenen ve ruhen hasta iki kadın arasında vademin dolmasını beklemekten başka elimden bir şey gelmiyordu.

Leyla'nın bebeği istemediğini, düşürmek için çok çaba sarf ettiğini biliyordum. Aramızda kalsın bunu ben de istiyordum. Fakat bebek hayata gelmek için öylesine ısrarcıydı ki, Leyla ne yaptıysa yetmedi. Güzeller güzeli bir kız çocuğu doğdu. Ağzı, burnu tıpkı annesi. Ya da biz öyle anlamlandırıyorduk. Diğer türlüsünü nasıl düşünebilir ki insan...

Behiye abla ismini benim koymamı istedi. "Okumuş adamsın, darda koymadın, babalık ettin. Adını vermek senin hakkındır," dedi.

Yazımın başında belirttiğim üzere adını Sabia koydum. Sevdiğim kadının adını sıkça söylemek, evimde bir Sabia olduğunu bilmek istedim. İtiraf edeyim, bir yandan da Sabiamın bunu duyunca mutlu olacağını, kendi adından bir kızı daha çok seveceğini düşündüm.

Çünkü Sabiamla evlenince Leyla'dan ve kızından kopmayacak, ilgilenmeye devam edecektim. O da kızımın ikinci annesi olacaktı.

Ben bunları düşünürken, Leyla'nın yazılarımı kurcalayıp hislerimi öğreneceği hiç aklıma gelmemişti. Kızına adıyla seslenmemesi dikkatimi çekince ağzını aradım. İtiraf etmese de bakışından, imalarından bildiğini anladım. Birçok kararımda olduğu gibi yine hata yapmıştım ve yine iş işten geçmişti.

Doğumdan üç ay sonra Behiye ablayı kaybettik. Biricik kocasının, Gamzeli İsmailinin ve oğlunun yanına uğurladık. Son nefesini verirken ellerimi sımsıkı tutup kalbine götürmesi, "Kızım ve torunum sana emanet," demesi üzerime öylesine ağır bir sorumluluk yükledi ki, bütün planlarım değişti.

Onun yokluğu Leyla'yı çok sarstı. Bebeği emziremedi, bir kez dahi öpüp koklamadı ve sinirleri iyice bozuldu. Annelik vazifesini mama yedirmekten, altını değiştirmekten ibaret saydı. Evde bir bebek, bebeğine bakmak istemeyen anne...

Sorarım, kaçınızın vicdanı elverir? Kaçınız aşk uğruna insanlığınızdan ödün verirdiniz. Benimki vermedi. Nezdimde söz sorumluluktu. Ve artık koca olmaktan daha mühim bir sorumluluğum vardı.

Baba olmak.

Sorumluluk da çile gibi erken büyütüyor insanı...

"Birini, diğerine tercih etmek değildir özgürlük..."

Haziranın sonuydu. Sabiama söz verdiğim tarih gelmişti. Sözümü tutamayacak olmanın verdiği acıy-

la kahroluyordum. Fakat umudum her engele rağmen canlıydı. Bu defa da "Hasanoğlan'da okuyacağı üç yıl içinde hayatımı düzene sokacağıma, mezun olduğunda Leyla'dan ayrılmış olarak karşısına çıkacağıma," dair söz verecektim. Bütün bu isteklerimi en süslü, hisli kelimelerle mektuba aktarmaya çalıştım. Zarfı Sait'e verdim ve törenden sonra vermesini istedim. Dayanamayıp ben de gittim. Bir ağacın gövdesini siper aldım, utancımın gölgesinde saklanarak izlemeye başladım.

Sabiam, arkadaşlarıyla neşeli bir şekilde konuşuyor, ara ara gülümsüyordu. Bir yılda o kadar değişmiş ve güzelleşmişti ki. Ya da özlediğim için bana öyle gelmişti.

Kalabalık arttıkça heyecanım da artıyordu. Antalya'dan devlet erkânı ve öğrenim kurumlarının yöneticileri, okul müdürümüzün özel davetlisi olarak oradaydı. Müdürümüz açılış konuşmasında bir yıl boyunca enstitünün yaptığı çalışmalardan bahsetti. Ardından enstitü birincisi veda konuşması yaptı ve enstitü flamasını bir alt sınıftan başarılı bir öğrenciye teslim etti. Dereceyle bitiren öğrenciler ödüllendirildi. Sabiam da onların arasındaydı. Gözümü kırpmadan her hareketini gözlüyordum. Mektubumu alınca vereceği tepkiyi kaçırmak istemiyordum. Saatler geçtikçe güzel yüzüne hüzün çöktüğünü fark ediyordum ya ciğerim nasıl yanıyordu anlatamam.

Müzik korolarının sunumları yapıldı, Mozart ve Beethoven gibi ünlü bestecilerin eserleri icra edildi. Spor müsabakaları, resim sergisi ziyareti derken misafirler dağıldı fakat yüreğimdeki yangın sönmedi... Sait'in mektubu vermek için uygun anı kolladığını bildiğim için bir gözüm de ondaydı. Nihayet Sabiam arkadaşlarından ayrıldı ve etrafı yoklayarak ağacımızın altına geldi.

Sait'in ona doğru yürüdüğünü görünce nefesimi tuttum. Sabiam da onu görmüş olmalı ki, yerinden kıpırdamadan bekledi. Hiçbir şey sormadan, sanki tahmin ediyormuş gibi mektubu aldı, uzaklaşarak en yakın banka oturdu. Okudu, okudu... Epey uzun sürdü ya da bana öyle geldi. Göz çukurumda biriken yaş, boğazıma oturan taş, ne nefes alabiliyordum ne yutkunabiliyordum. Sanki bir el üzerime çökmüş ve beni boğmaya çalışıyordu. Kravatımın yakasını kaç defa gevşettiğimi hatırlamıyorum. Sabiamın mektubu yırtarak gri ceketinin cebine sıkıştırışını çaresizlik ve acı içinde izledim.

Kırılan kalbinin sesini duyamayacağımı biliyordum. O da kırgınlığını sesine yüklemedi zaten. Ağlamadı, bağırıp çağırmadı, hatta yüzünde belirgin bir değişiklik bile olmadı. Koşar adım enstitü binasına girdi. Ben ise olduğum yerde kıvranıp durdum.

Mağdur edilen bir kadın öfkesine rağmen sessiz kalıyorsa, öfke nefrete, nefret kine, kin intikama dönüşmüş demektir.

Sanırım intikamını bana ah ederek aldı ki hayatımın ondan sonraki her günü mutsuzlukla ve her gecem ondan af dileyerek geçti.

"Birileri yaşar, birileri yazar"

Sabiamdan haber alabilmek için yıllarca ortak arkadaşlarımızın ağzını yoklayıp durdum. Duydukça buruldum. Hasanoğlan'a gitti. Tıpkı hayal ettiğimiz gibi dergi koluna da girdi. Birlikte kurduğumuz hayalleri o yaşadı, ben ise uzaktan seyrettim.

Bir arkadaşımdan, sohbette adım geçmesi üzerine odayı terk ettiğini duyduğumda bir kez daha kahroldum. Zamanla nefreti azalır zannediyordum. Yanılmıştım. Fakat vazgeçemeyecek kadar sevdiğim için umudumu yitirmedim. Hele bir mezun olsun, yüzükle karşısına çıkacak, ne yapıp edip gönlünü alacaktım. Yalnız dikkatinizi çekerim, başkasına gönül verip vermediğini aklıma getirmiyordum bile.

Kim ne derse desin, aşk insanı zamanla bencilleştiriyor. İstiyorsun ki kaldığın yerden devam edebilesin. Koskoca üç yıldan bahsediyorum. İnsanın ömründe pek çok şeyi değiştirecek kadar uzun bir süre.

Mesela o süreçte benim hayatımda çok şey değişti. Leyla, annesinin ölümünden sonra iki kez ilaç içerek intihara teşebbüs etti. Haliyle geceleri köyde kalamaz oldum.

Utanarak itiraf etmeliyim ki, ilk zamanlar yaşadıklarımın ya da yaşayamadıklarımın mı desem, müsebbibi saydığım için kızımın varlığını kabullenmekte zorlandım.

Ne zaman ki "Baba," demeye, çat pat konuşmaya, bütün şirinliğiyle peşimde dolanmaya, öpmelere başladı, bütün mutluluk kaynağım, yaşama sebebim kızım oldu. Masum, sevimli, her zorluğa inat hayatta kalmayı başarmış, bahtsız kızım. Benim biricik kızım.

Bazen, yaşanmamışlıkların bahanesi saydığınız nedenler, yaşama sebebiniz, mutluluk kaynağınız da olabiliyormuş.

Ancak zamanım daralıyordu. Planladığım üç yıllık sürenin sonuna yaklaşmıştım. Aklımdan geçen, Leyla'yı Ustamın yanına bırakmak, kızımı yanıma alarak Sabiamın karşısına çıkmaktı.

Cesaretimi topladım ve fikrimi dillendirmeye çalıştım. Daha konuşmamı bitirmemiştim ki, Leyla yıllar süren suskunluğunun acısını çıkarırcasına avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı. Önüne gelen eşyayı devirdi ve evden koşarak çıktı. Açıkçası bu kadar şiddetli bir tepkiyi hiç beklemiyordum. Olanlara tanık olan kızım, "Anne beni bırakma," yakarışlarıyla iç çeke çeke ağlamaya başlayınca kucağıma aldım ve peşinden çıktım. Bir yandan kızımın gözlerinden boynuma süzülen yaşlar, kulağımda ağlama sesi, diğer yanda yaşadığım vicdan azabı, saatlerce sokaklarda dolandım durdum. Eve döndüğümüzde Leyla'yı odasında, yorganın altında ağlar vaziyette buldum. Korkumdan konuyu bir daha dillendiremedim.

İnsan hayal kırıklıkları yaşadıkça kabullenmeyi çare olarak görüyormuş. Anlayacağınız, Leyla'yı ve kızımı bırakamadığım için bir kez daha sözümü tutamadım. Sabiamın karşısına çıkacak yüreği ve yüzü kendimde bulamadığım için, değil mezuniyete gitmek, tek satır dahi yazmadım.

Nihayet o beni buldu. Evet, yanlış okumadınız ben değil, o beni buldu. 1950'nin Ekimiydi. Bir pazar öğleden sonrası kapı vuruldu. Öğretmen olarak yaptığım askerliğimden döndüğüm ayın sonuydu. Leyla mutfaktaydı, kapıyı ben açtım ve karşımda Sabia...

Saçları omuz hizasındaydı ve üzerinde beyaz bir elbise, boynunda inci kolye, kolunda bej rengi ince pardösü vardı. Nasıl desem, adeta kuğu gibi, hatta gelin gibiydi. Fakat olağanüstü güzellikte bir gelin gibi.

Biliyor musunuz, o halini bir gün bile aklımdan çıkaramadım.

Bakışları hiç değişmemişti. Hâlâ aynı derin, aynı büyüleyici bakışlar. Saçını düzeltirken etrafa yayılan baş döndürücü kokusuyla kendimden geçtim. Gerçek miydi, rüya mıydı, ayırt edemez vaziyetteydim. Çok özlediğiniz birini haftanın bir kaç günü rüyanızda görüyorsanız, gerçekte gördüğünüzde kısa süreli bir yanılsama yaşayabiliyorsunuz. Tecrübeyle sabit. Neyse ki Sabiamın sesiyle kendime geldim. Gerçekti, karşımdaydı ve, "Merhaba Fikret, ben mezun oldum," diyordu. Aklıselim bir insan yanıt verir, buyur eder değil mi, hiçbirini yapamadım. Büyülenmek ile salaklaşmak arasında bir adama döndüm. Benden ses soluk çıkmayınca o devam etti.

"Bir arkadaşımla Aksu'ya düğüne geldim. Okulumu ve seni ziyaret etmek istedim. Umarım rahatsız etmiyorumdur," dedi.

En nihayet ağzımdan bir cümle çıkabildi:

"Rahatsızlık ne demek...."

Sanki yıllardır sevdiğim, özlediğim, ömrümü birlikte geçirmenin hayalini kurduğum kadınla değil, iki sokak ötedeki komşumla konuşur gibi mesafeli ve hissiz bir cümleydi. Hani senelerce vuslata hazırlanırsınız, fakat beklemediğiniz bir anda karşınıza çıkınca eliniz ayağınız dolanır, diliniz tutulur ya, ne ne yapacağınızı bilirsiniz ne de yaptığınızın ne anlama geldiğini... Oysa içimde fırtınalar kopuyordu. Konuşamıyordum fakat bir şey yapmam gerektiğinin farkındaydım. Sıkıca sarılırsam, kokusunu içime çekersem, kalbimi kalbine değdirirsem onu ne kadar özlediğimi ve sevdiğimi hissettirebilirim diye düşünerek ona doğru bir adım attım. Fakat Sabiam başını kapı ile benim aramdan

içeriye doğru uzattı, evin içine dikkatle baktıktan sonra, "Evin çok güzelmiş hayırlı olsun," dedi.

Sesinde gücenmeyle karışık itham vardı. Ve ben o sözün ardında yatan suçlamayı, kınamayı bildiğim için tarifsiz bir utançla başımı eğdim. Gerçek, arkadaşlarımızın konuştuğu gibi değildi, fakat anlatmam için ne doğru zaman ne de doğru yerdi. Sabiam hayatımdan kayıp gidiyordu ve ben öylece izliyordum.

"Fazla zamanını almayacağım. Kafamdaki kuşkuları açıklığa kavuşturmak için bunu sormak zorundayım. Cevabı gözlerimin içine bakarak vermeni istiyorum. Söylentiler doğru mu, senin kızın mı?"

Devamında gelecek soruyu bildiğim için telaşla sözünü kestim. Çünkü kapı vurulmadan önce kızıma yemek yedirmeye uğraşıyordum. Direnince, dayanamayıp biraz kızmıştım. O da gönlümü almak için şirinlikler yapıyorken vurulmuştu kapı. Kızıp da gideceğimi düşünmüş olmalıydı ki, gömleğimin ucundan tutarak peşimden gelmiş, kapının arkasına saklanmıştı.

Minik gözlerini kocaman açarak, acıklı gözlerle bakarken ne yanıt verebilirdim ki... Artık konuşulanları anlayacak yaştaydı. Mecburen, "Evet, kızım," dedim. Hele kızım yanımdan uzaklaşsın, nasılsa gerçeği kulağına fısıldarım diye düşündüm. Stresliyken sağlıklı düşünememek bir kez daha hayatımı alt üst etti.

Sabiamın ağlamamak için zor durduğunu görebiliyordum. Yüzü bir anda kederlendi, gözleri buğulandı. Bir anda arkasını dönerek merdivenlere yönelince telaşla, "Seninle baş başa konuşmam lazım. Burada olmaz, dışarıda konuşalım," diyebildim. Kapı arkasında saklanan kızım incecik kollarından beklenmeyecek

bir güçle belime sarıldı, "Baba beni bırakma," diyerek ağlamaya başladı. Üzerimde pijama, ne yapsam diye düşünürken Sabiam gözden kayboldu.

Vestiyerden ceketime uzandım ve koşarak peşinden indim. Bulmalıydım, konuşmalıydım, özür dilemeliydim. Teselli olmayacağını bilsem de gerçeği anlatmalıydım.

O kılıkta, insanların şaşkın bakışları arasında otogara bile gittim. Herkes birbirini dürterek beni işaret ediyordu. Bir yanda kılığımın yarattığı baskı, diğer yanda Sabiamı bulamamanın telaşı, hareket eden, bekleyen otobüslere kadar baktım. Yok yok yok...

Anlayacağınız kırdığım kalbi onarmaya imkânım bile olmadı. Kalan kırıntıları da tuzla buz ettim.

Bazen elinizde olmayan sebepler yüzünden, buna ister evlat sevgisi, ister merhamet, ister korkaklık deyin, doğru zamanda doğru davranışı sergileyemiyorsunuz.

Kalpleri kırmak ile kazanmak arasındaki ince çizginin, üslup kadar bakış olduğunu, ifadenin bazen sözden daha kıymetli olduğunu unutuyorsunuz.

Ah sevgili dostlar, o günlere dönebilmeyi, kararlarımı şimdiki olgunluğumla verebilmeyi bilseniz ne çok isterdim.

Olgunluk... İçinde nice pişmanlıklar, hatalar barındırıyor.

Pişmanlık... Üzüntü bastırdıkça bahanelerden, "ama"lardan kaleleriniz yükseliyor. Gurur ve egonuzun emriyle dört bir yandan bilincinizi örüyorlar. Fakat gün geliyor, yüreğiniz komutayı eline alıyor, işte o anda bütün kaleleriniz yıkılıyor. Paramparça olmuş sizden geriye o kelime kalıyor. Pişmanlığın dilde vücut bulmuş hali, KEŞKE...

"Kabullenmek; vazgeçmenin ilk, çaresizliğin son evresi"

Leyla'yı suçlamıyorum, kızmıyorum da. Geleceğe dair mütevazı hayalleri olan, okumak isteyen bahtsız bir kızdı. Onun için de üzülüyordum. Bu izdivacı kabul ederken, yaşadığı buhranı atlatmasının kolay olmayacağını da biliyordum. Bilmediğim kısmı ne kadar süreceği, nihayetinde bu sürecin tamamına beni de ortak edeceğiydi...

Kaldı ki, dolaylı da olsa yaşananlarda payımın olmasının yarattığı vicdani sorumluluk verdiğim kararları etkiliyordu. Sıradaki kararım kabullenmekti. Kabullenmek, yani hayal kırıklıklarımın yarattığı teslimiyet...

Leyla'ya kocalık vazifemi yapmadığım için duyduğum suçluluk hissi beni başka yola itecekti. Gerçi, geçen zaman zarfında birkaç kez yakınlaşmayı denemedim değil. Fakat öyle düşündüğünüz gibi de değil, dostane. Ancak artık kabul etmem gereken bir gerçek vardı. Sabiam yoktu, olmayacaktı. Zihnimdeki serap dağılmış, gerçekle baş başa kalmıştım. Hayatıma yön vermek istiyorsam, ilk adımı ben atmak zorundaydım.

İlk cinsel tecrübesini çocuk yaşta tecavüzle yaşamış bir kadına çok dikkatli ve hassas yaklaşmam gerektiğini biliyordum. Sevgi, şefkat en tesirli ilaç değil miydi?

Ne yazık ki aşkın ne kadar acımasız olduğunu unutmuştum.

Arkadaşlarımla çıktığım bir gece cesaret toplamak için aslan sütü içmeye karar verdim. Normalde içmişliğim yok denecek kadar azdır. Bir, iki derken baktım kafam güzel. Güzel derken, ne kadar boka batarsanız geçmiş o kadar güzel görünür ya gözünüze, benimki

geçmişten dolayı güzel. Her kadehin dibinde Leyla değil Sabiam var.

"Hadi oğlum Fikret, kime nasip olmuş sevdiğiyle evlenmek, varsay ki beşik kertmendi, varsay ki görücü usulü evlendin. Hadi bakalım bu da bir çeşit sınav. Ona da kendine de bir iyilik yap," diyerek başladım kendi kendimi telkine.

Yok, ne desem boş. Her yudumda yine Sabiam gözümün önünde. İçimden, "Eyyyt, ne olacaksa olacak bu gece. Gerekiyorsa Sabiamı hayal eder öyle girerim koynuna. Aklımdan geçeni nereden bilecek," diye düşünerek devirdim kadehleri.

Nara dedikleri sarhoşun içsesi, sahte cesaretin dile gelmesi. Yol boyu nara atmalar, yaparımlar, ederimler, vardım eve.

Leyla açtı kapıyı. Başım dönünce kapının eşiğine yaslandım, "Çok güzel görünüyorsun hanım," dedim demesine, fakat çok da iyi gördüğümden değil. Tabii ki anladı içtiğimi. Yıllardan sonra ilk defa dudağında gülümseme belirdi. "Gülünce daha güzel oldun," dedim, ki bu doğruydu. Acısı çok olanın gülüşü güzel oluyordu. Bu defa gülümsemesi yüzüne yayıldı. "Cereyan yapacak üşüteceksin, içeri gir," dedi. Ceketimi çıkardı.

"Sarhoşsun, yatağını açayım," dedi, koluma girdi. Bunu fırsat bilerek başımı omuzuna koydum, yürürken daha da sokuldum. Kulağına, "Sen de benimle yat," diye fısıldadım. Sarhoşluğuma vermiş olsa gerek, cevap vermedi fakat yüzüne pembelik yayıldı ve bana sevgiyle uzun uzun baktı. Pikeyi açarken kolundan yakaladım ve kendime doğru çektim. Birlikte yatağa oturduk. Gözlerini bana çevirdi, bu defa ürkerek bakmaya başladı.

Güzel bir şeyler söylemek istiyordum fakat kelimeleri bir araya getirip cümleye çevirmekte zorlanıyordum.

Sokağın ışığı odayı kâfi miktarda aydınlattığı için lambayı kapatmasını istedim. Sabiamı düşünerek konuşmaya başladım. Hem de ne konuşma. Yarım saat önceki naralarım bildiğiniz serenada dönüştü.

"Seni seviyorum," dediğimde, soluğunun hızlandığını hissettim. Benimki zaten hızlıydı. Başını önüne eğerek, "Ben de seni. Hem de köye geldiğin ilk günden beri," dedi. Leyla bunu daha önce hiç dile getirmemişti. Birkaç kez hissetsem de kondurmak istememiştim. Yine istemedim, duymazlıktan geldim.

Giysilerini çıkarmaya başladım. Bir anda yüzü değişti. Tecavüzü hatırlatmamak için vazgeçtim. Hazırlanıp gelmesini söyledim. İlk defa gördüğüm bir gecelik giydi. Annesinin çeyiz niyetine diktiği, beyaz kaygan ve parlak kumaştan, elbise gibi bir şey. Çok yakışmıştı fakat söyleyemiyordum. Çünkü aklıma Sabiamı son gördüğüm beyaz elbiseli hali gelmişti. O görüntüyü kafamdan atmaya çalıştığım için birkaç dakika tutuldum. Sanırım Leyla da ona hislendiğimi sandı.

Yanıma uzandığında ağzını kerpeten gibi sımsıkı kapatmış, yanaklarındaki gamzeler belirginleşmişti. Ve sevgi dolu gözlerle bana bakıyordu. Sessizliğinden güç aldım devam ettim. Bir anda üşümüş gibi ince ince titremeye başladı. "Üşüyor musun?" dedim. "Hayır" anlamında başını sağa sola salladıktan sonra pikenin içine doğru kaydı. Gömüldükçe büzüldü. Ellerim vücudunda gezindikçe titremesi arttı. Şefkatle sakinleştirmeye çalıştım. "Geçecek, birlikte atlatacağız, bak neleri atlattık,"

dedim. Bu sözlerden çok etkilendiğini hareketlerinden anladım. Gevşemeye başladı ve bütün gücüyle sarıldı.

Nefesimiz, tenimiz, sesimiz birbirine karışmaya başladı. Yumdum gözlerimi, hayallere daldım. Nihayet kavuşmuştuk. Tüm güzelliği, zarafeti, zekâsıyla Sabiam kollarımın arasındaydı. Usulca geceliğini üzerinden sıyırdım. Boynundan başladım öpmeye. Vücudundaki her kıvrım o kadar güzeldi ki, kendime hâkim olamıyordum. Her hücresini sevmek, doyasıya öpmek, ona sahip olmak istiyordum. Kulağıma gelen sesler beni arzudan çıldırtıyordu. Kadınım da mutluydu, o da beni çok seviyor ve arzuluyordu.

İşte tam o esnada olan oldu.

"Sensiz geçen gecelerimin acısını çıkarmak istiyorum Sabiam. Seni nasıl özlediğimi bir bilsen. Her gece düşümdeydin. Sen benden hiç gitmedin, ben seni sevmekten hiç vazgeçmedim," dedim.

Leyla çığlık atarak beni itince Sabia'nın adını ağzımdan kaçırdığımı fark ettim. Yüzüme öyle bir baktı ki, acıdı mı, üzüldü mü, kızdı mı seçemedim. Hiçbir şey söylemeden hışımla odadan çıktı. İşte o günden sonra bir daha yanıma hiç sokulmadı ve konuyu açmama bile müsaade etmedi. Eski ruhsuz haline geri döndü. Ben de yalnız dünyama.

Evliliğimizin 10. yılıydı, bu olaydan da bir yıl sonraydı Leyla yine intihar etti ve bu defa kurtaramadık. Ardında birkaç satır bıraktı, bir de kızımı:

"Bir sapık saldırdı, kızlığımı aldı,
Bir kızım oldu, gördükçe canım yandı
Bir adamı çok sevdim
Ama o beni sevdiğine saydı

Acı kaderim, kaderim acımdı
Sevmek benim de hakkımdı
Benim adım sadece Leyla, eksiz, sahipsiz
Keşke Fikret'in LEYLA'sı olsaydı"
Anlayacağımız bu defa da kendimi intiharın sorumlusu saydım. Ve bu azabı atlatmam epey zaman aldı.

"Yok öyle umutları yitirip karanlıkta savrulmak.
Unutma, aynı gökyüzü altında bir direniştir yaşamak."

Leyla'nın ölümünden bir süre sonra Sabiamın peşine düştüm. Ne pahasına olursa olsun şansımı denemek, yaşadıklarımı anlatmak, en azından af dilemek istiyordum. Eğer affederse kaldığımız yerden devam edebilirdik. Anlayacağınız, umudun teselli eden gücüne sığınarak hayata tutunuyordum.

Tıpkı Nâzım Hikmet'in dediği gibi:

"Yok öyle umutları yitirip karanlıkta savrulmak. Unutma, aynı gökyüzü altında bir direniştir yaşamak."

Eh, kalbinize, zihninize umut ekerseniz, 'imkânsız'ı nadasa bırakır, çeşit çeşit 'belki' biçersiniz.

Başladım 'Neden olmasın'lara, 'Belki hâlâ seviyordur'a

Yıllar içinde şunu daha iyi anladım ki; var olmanın ve ayakta kalmanın mayasında varmış hayal kurmak. Gerçek ile ulaşılması güç olan arasındaki mesafeyi hayallerle, hayallerin yazdırdığı kurgularla kapatmaya çalışmak.

Fakat Sabiamla ilgili bölüme geçmeden evvel o süreçte yaşadıklarımı anlatmalıyım.

9. Bölüm

"Sincan"

Tarık, Fikret Sağlam'la tanıştığında utançtan yüzüne bakamadı. Kaçamak bakışlarla incelemeye çalıştı sevdiği kadının babasını ve Nedret annesinin sevdiği adamı.

Ne zordu kim olduğunu bildiğini belli etmemek. Daha zoru, hapiste olmasına aracı olmasının utancını gizlemek. Tanıştı, hal hatır sordu, dergideki yazı üzerine konuştu.

Birkaç güne çıkaracağının sözünü verdi, müdürle de görüşerek yanından ayrıldı. Arabaya bindiğinde geçirdiği yarım saatlik zamanı uzun uzun düşündü. Ne pahasına olursa olsun ideolojisinden ve duruşundan vazgeçmeyecek kadar güçlü ve sağlam karakterli bir adamdı Fikret Sağlam. Gücünü ve sabrını, cesaretle dile getirdiği gerçeklerden alan.

O an babası geldi aklına. Hafızasının derinlerine ittiği, hatırlamak istemediği anılar zihninin karanlık yüzeyinde yakamoz gibi belirdi. Karanlık köşeler aydınlanmaya başladıkça yüreğine huzursuzluk, yüzüne mutsuzluk yayıldı.

Hakkını mı yemişti, anlayamamış mıydı davasını? Küçüktü zaten, aklının siyasete ermediği zamanlardı. Devrime değil sevgiye ihtiyaç duyduğu yaşlar. Ağabeyi kadar sevilseydi belki de başka olurdu. Sevilseydi saygı da duyardı. Sevgisizliği miydi babasını gözünde küçülten?

Ya kendisi?

Büyük müydü sanki?

Gün geçtikçe küçüldüğü için mi başkalarını güçsüzleştirerek güçlenmeye, büyümeye çalışıyordu?

Acaba Sabia haklı mıydı söylediklerinde?

Anılarının arasından cımbızla seçtiği olumsuzluklar bir perde gibi gözünü kapatmıştı da görememiş miydi gerçekleri?

Pişmanlık duymamak için mi açmamış, hatta aralamamıştı perdeyi?

Daha fazla düşünürse istemediği cevapları duyacağını biliyordu. Her insanın kaçmayı seven bir tarafı vardı. Ve pek çok insan istemediği cevapları duymaktan hoşlanmazdı. Haliyle perdeyi de konuyu da kapatmayı seçti. Suçlu ama vicdanlı insanların mahcubiyetiyle eve döndü.

İtirafla sonlanmayan mahcubiyetlerden biriydi yaşadığı.

✧✧

Sabia, eve gelen Tarık'ın sesini duyunca, tıpkı çocukluğunda kaybetme korkusuyla babasının beline sarıldığı gibi, ince kollarını Tarık'ın beline doladı.

"Lütfen yanımda kal. Beni yalnız bırakma," dedikten sonra ellerine sarıldı.

Üç gün boyunca elleri ayrılmadı. İkisi de işe gitmedi. Tarık'ın sevgisi her olumsuzluğa çare olacak kadar güçlü ve onarıcıydı.

Gücünü toplamaya, ruhunu onarmaya çabalayan Sabia, Tarık'ın, "Sevgilim, nihayet babanı çıkarabiliyorum. Kavuşmaya hazır mısın?" sorusuyla yeniden dağıldı.

Hazır mıydı bilmiyordu ki... Babasını görünce nasıl tepki verecekti, durgunluğunu sezerse ki bundan emindi, sorduğunda ne cevap verecekti? Gerçeği bildiğini söylemeli miydi?

Aklından geçen sorulara cevap bulamayınca, soğuk ve kararlı ses tonuyla Tarık'ın sorusunu cevapladı.

"Hayır, galiba değilim..."

"Yapma canım, emimim benzer bir sürü travmaya şahit olmuş, yaraları iyileştirmişsindir."

Tarık'ın telkinleri üzerine, tecavüze uğrayan kadınla yaptığı konuşma geldi aklına. Nesnelleştirmeden, acımadan, aralarında eşitsizlik uçurumu olmadığını göstererek akıl vermişti. Oysa şimdi kendini bir çukurun dibinde ve acınası halde hissediyordu. Samimi cümleleriyle cevap verdi.

"Kolay değilmiş. Tanımadığın bir hastayı birkaç cümleyle teskin etmeye çalışmaya benzemiyor. Yaşananlar benzer olsa da yaşanmışlıklar ve duygular farklı olunca nasihat de yöntem de aynı olmuyor. Sanırım en büyük sınavımı veriyorum."

"İşte bu yüzden eskisinden de fazla duyarlı olman gerektiğini düşünüyorum. Baban senin için aşkından, hayatından vazgeçecek kadar vefalı, vicdanlı bir adam. Şimdi sıra sende sevgilim."

"Lütfen üsteleme. Biraz daha zamana ihtiyacım var."

203 nolu oda - "Hasanoğlan Yılları"

"Ne deyim ki komşu, şaşırdım valla. Adam belkim izini kaybetmiştir."

"Yerim yurdum belliydi. Sınavı kazanınca Ankara'ya, bir tür Köy Üniversitesi diye tarif edebileceğim, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'ne gittim. O da bunu gayet iyi biliyordu."

Ne zaman bir konuşma içinde Hasanoğlan ve Fikret birlikte geçse, hayal ve kırıklık bir araya geliyordu. Bazen

yenilgiyi konuşmak gibi, bazen de noksanlığı yüzüne vurulmuş gibi rahatsızlık veriyordu. Neyse ki çaresi vardı. Başardıklarını, şansını ve sahip olduklarını hatırlamak. Yatağının başucunda duran heybesine uzandı, içinden saman sarısı, büyükçe bir zarf çıkararak Fatma'nın yatağına gitti. Yan yana oturdular, sırtlarını duvara verdiler. Zarfın içinden çıkardığı köşeleri sararmış fotoğrafları dizlerinin üzerine serdiler. Fotoğrafların arasına sakladığı ayracı eline alan Nedret, "Fikret'in armağanıydı," dedi. "Ondan bana kalan tek şey diyebilirim. Neyse hikâyesi çok da iç acıcı değil. İyisi mi ben sana enstitüyü göstereyim."

En üstte duran fotoğrafı dizine koydu.

"Burası kayak yaptığımız yerler. 150 kadar kayağımız vardı. Karsız memlekette büyüdüğümden en heveslilerden biriydim. Zaten kısa süre sonra kayak takımına alındım."

İki fotoğraf daha çıkarıp yan yan koydu. İki arkadaşının isimlerini söyledikten sonra parmağıyla sağ fotoğraftaki kızı işaret etti.

"Sınıfımız 13'ü kız 80 kişiydi. Bak bu uzun boylu olan en yakın arkadaşım, Adana Düziçili Zeynep. Babası Zeynep'i köy enstitüsüne gönderebilmek için ilçedeki ilkokulun son sınıfından alıp köy okuluna vermiş."

"Niye ki?"

"Çünkü enstitüye girebilmesi için köy okulundan mezun olması gerekiyordu. Resim, çizim gibi dallarda çok kabiliyetli bir kızdı. Yüksek Enstitü sınavında bir hayvanın iç organlarını ve sindirim sistemini çizdiği için güzel sanatlara alınmıştı. Fotoğraf amfi tiyatromuzda sergilenen, Gogol'un *Bir Evlenme* adlı eserinde rol aldığı günden."

Fatma sabırsızlıkla fotoğrafı eline aldı, parmağını ortadaki kızın üzerine koydu.

"Ah ben bu kızı tanıdım. Doğruyu deyim, en güzeli sen-mişin. Elinde tuttuğun şeyi de sen çalarsın?"

"Evet, bağlama. Hasanoğlan'da öğrendim. Mandolini de Aksu'da. Bu fotoğrafa ne zaman baksam Aksu'daki mü-zik öğretmenim gelir aklıma. 'İstiklal Marşını mandolinle çalamayanı okuldan mezun etmem,' deyince hepimizi bir telaş almıştı ki sorma. Neyse ki korktuğumuz gibi olmadı. İstiklal Marşı başta, Beethoven'den Mozart'tan parçalar ça-lacak seviyeye geldik. Biraz da piyano çalabiliyorum."

Fatma'nın yüzündeki ifadeden piyanoyu ilk defa duydu-ğunu anlayan Nedret aceleyle içinde piyano olan bir fotoğ-raf bulup çıkardı.

"Yanılmıyorsam beş ya da altı piyanomuz vardı. Resim-deki, Bakan Saffet Arıkan'ın enstitümüze armağan ettiği bordo renkte, fevkalade büyük ve gösterişli yarım kuyruklu bir piyano. Sanırım ona da Almanya Büyükelçiliği yaptığı dönemde armağan edilmiş. Enstitüler kapandıktan sonra Ankara'ya Devlet Operasına, sonra da bir okula verildiği konuşuldu ama sonrasından kimsenin bilgisi yok. Artık ki-min evini süslediyse ya da bir depoya atıldıysa."

Nedret Öğretmen, arkadaşlarını göstermek için toplu çekildikleri yemekhane fotoğrafını buldu.

"Hasanoğlan'daki arkadaşlarım. Bizim yani Antalya Ak-suluların yanında Adana Düziçilliler, Sakarya Arifiyeliler, pencerenin önünde İzmir Kızılçullu grubu, Kars Cılavuz-lular, ortada Eskişehir Çiftelerliler, Balıkesir Savaştepeliler, Konya İvrizliler, Kayseri Pazarörenliler, Sivas Pamukpınar-lılar, Erzurum Pulurlular, kapı karşısında Isparta Gönen-liler, Kastamonu Gölköylüler, Diyarbakır Dicleliler, köşede Malatya Akçadağlılar, Samsun Ladikliler, Trabzon Beşikdü-zülüler, diğer köşede Van Ernisliler, Kırklareli Kepirtepeli-

ler, Aydın Ortaklar ve Ankara Hasanoğlanlıların masaları var. Bazıları Laz, Kürt, Çerkes, Tatar, Yörük, Avşar olduklarını söylerlerdi ama bu hiçbir zaman aramızda belirleyeceği özellik olmadı. Bilakis kültürel çeşitlilik ve eşi bulunmaz bir zenginlikti. Ortak özelliklerimiz ve belirleyici yanlarımız çalışkanlığımız, yurtseverliğimiz ve köylü olmamızdı."

"Ne kadar büyük ve kalaba yerdir."

"Çoook. Yüze yakın yapı, binlerce dönüm arazi. Ve düşün ki hepsi öğrencilerin emekleriyle kuruldu. Hasanoğlan'ın kuruluş aşamasında yardıma giden öğrencilerden biri de Fikret'ti. O kadar güzel anlatmıştı ki, o gün başlamıştım hayalini kurmaya."

"Senden kaç tane var, çoktur?"

"O günün şartlarını, imkânsızlıkları düşünürsek çok, ama hayal edilen sayıları düşünürsek epey az. Mesela Hasanoğlan kısa süren eğitim hayatında 678 öğretmen, 774 sağlık memuru, 213 yüksek kısım ve 102 geçici kurs mezunu verdi diyebilirim. Ama tüm Köy Enstitülerini dahil edecek olursak yaklaşık 17 bin kişi."

Fatma'nın rakamların içinde boğulduğu için idrak etmekte zorlandığını fark edince,

"Sizin köy kaç nüfusluydu?" diye sordu.

"Ağamdan duyduğum, 600 kadar."

"Düşün ki, sizin köy gibi tam 30 köy kadar Fatmacığım."

"30 köy kadar hep öğretmen? Düşünemedim."

Gözleri düşünemediğinden değil şaşkınlığından, inanamadığından kocaman açılmıştı.

"Hasanoğlan'dan mezun arkadaşlarımızın bazısı ilköğretim öğretmeni, ilkokul başöğretmeni, enstitülerde öğretim üyesi, bazısı da müfettiş olarak görev yaptı. Ve diğer enstitülerden mezun olanlarımız da köy öğretmeni oldu.

Ama kolay olmadı Fatmacığım. Mesela Hasanoğlan'ın ilk yıllarında binalar tamamlanmadığı için ilk sınıflar gruplar halinde Ankara'daki üniversitelere trenle sabah gider akşam dönerlermiş. Öğretmenin yetmediği yerde üniversite hocaları enstitüye gelirmiş. Biliyor musun çoğu gönüllü, tek kuruş para almadan. Enstitüde beş atölye binası, beş derslik binası, malzeme depoları, santral, yemekhane, mutfak ve ambar varmış. Zamanla idare binaları, santral, yatakhane, marangozhane, demirhane, atölyeler, garajlar, hamam, kantin, müzik okulu kompleksi, konser salonu, elektrik atölyeleri, spor tesisleri, açık amfi tiyatro, öğretmen evleri eklenmiş. Spor tesisleri dediğim göstermelik bir alan değil, futbol, basketbol, voleybol sahaları, kayak, atıcılık, atletizm çalışmaları yapılan devasa yerler. Orta ve yüksek bölüm sağlık kolu uygulama okulu öğretmen kursu, 600 dönümden fazla bir yerleşim alanı içinde, açıkhava tiyatrosu, bağı, bahçeleri, spor sahaları...

Yani komşu, istedikten, azmettikten sonra hepsi olur. Rıza gösterdikten sonra imkânsız diye bir şey yoktur.

Mesela biz gelmeden önce futbol sahası yapılmıştı. Beden gelişimini engelleyeceği düşünülerek orta bölümde futbol oynamak yasaktı. Ama yüksek bölüm öğrencileri ve orta bölümün büyük sınıfları oynardı. Kız öğrenciler ve kadın öğretmenler futbol oynamaya başlayınca da kızlar takımı kuruldu.

Mesela güzel sanatlar kolunda ritmik jimnastik ve bale de vardı. Neyse uzun uzun anlatmayayım. Anlatılacak o kadar çok şey var ki, bir başlarsam sabah ederiz."

"Yetişeceğimiz bi yer yoktur. Anlatasın bilelim."

Fatma'nın gözlerindeki hayranlığı ve merakı gördükçe hisleri kanatlanan Nedret, bir başka fotoğrafı eline aldı

ve, "Bak bu kadın Türkiye'nin ilk kadın mimarlarından, restoratör ve Köy Enstitülerinin kuruluşunda aktif görev alan öğretmenimiz Mualla Eyüboğlu. Yazar Sabahattin ve ressam ve şair Bedri Rahmi'nin kardeşi. 1947'de daha 28 yaşındayken Ortaklar Köy Enstitüsü'nde çalışırken zehirli sıtmaya yakalanınca ara vermek zorunda kaldı. Onun her ayrıntıyı özenle düşünülerek çizimlerini yaptığı bu proje, eşi benzeri olmayan eğitim yuvası, kültür ve eğitim sitesi gibiydi," dedikten sonra amfi tiyatronun olduğu fotoğrafla yan yana getirdi.

Bu fotoğrafa her baktığında öfkeleniyor ve hüzünleniyordu.

"Bak Fatma bak, Anadolu'da binlerce yıl sonra kurulan ilk amfi tiyatro. Her taşında arkadaşlarımızın alınteri var. Öylesine güzel müsamerelere, tiyatro oyunlarına, gösterilere ev sahipliği yaptı ki, başka kentlerden izlemeye gelenler dahi olurdu. Ne yazık ki havadan nem kapan bazı zihniyetler yüzünden eleştirilere, suçlamalara, iftiralara maruz kaldı.

Havadan nem kapan lafını gelişi güzel etmedim Fatmacığım. Bir pilotun havadan çektiği fotoğraflar yüzünden kızılca kıyametler kopmuştu. Oysa işin aslı başkaydı ama halka anlatılamadı.

Biliyor musun enstitünün vaziyet planında başta müzik binası yokmuş. Bu ihtiyaç yüksek kısım kurulduktan sonra meydana çıkmış. Mimarisi, Mualla Eyüboğlu tarafından çizilen plan, bakanlıkça yetkili kişilerden oluşan bir komisyon tarafından hazırlanmış. Dört kısımdan ibaret ve şekil itibariyle iletkiye benzeyen bir yapı olacak şekilde tasarlanmış. Tamamını yapmak için ödenek olmadığı için bölümler halinde yapılmasına karar verilmiş. Yüzme havuzu

yapmak üzere ayrılmış ödenekle önce binanın iki bölümü, yani çalışma odaları ile dershaneler yapılmış. Çalışma odalarının üzerini kapatmak için yerli kiremit bulunamayınca ziftli kâğıtla kapatılmış. Kışın fırtına ve yağmurdan parçalanınca onarılmaya çalışılmış ama başarılamamış. Geçici çözüm olarak çinko kullanılmış.

İşte o dönemde bir pilotun havadan çektiği fotoğraflarda müzik binasının çatısının komünizmin sembolü orak-çekice benzediği iddiası yüzünden acımasızca suçlandı. Oysa çizimler incelenseydi, yapı tamamlanabilmiş olsaydı bu algı yaratılamayacaktı."

Nedret'i can kulağıyla dinleyen Fatma, "Hakketten çok havadan olmuş," dedi imasını anladığını belli etmek istercesine. Nedret de anlaşılmanın verdiği mutlulukla, "O zaman, güzel insanları anmaya devam edelim," diyerek diğer fotoğrafa geçti. 2. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'ye kaçıp gelen, aslen iç mimar olan Steir'e bakarak iç çekti.

O ve onun gibi Atatürk sayesinde ülkemize kazandırılan akademisyenler, bilim insanları, kim bilir neredeydiler, neler yapıyorlardı? Anlatsa anlar mıydı Fatmalar, Ahmetler, Ayşeler... "Keşke herkes Fatma gibi gerçekleri öğrenmeye bu kadar açık olabilse, öğrendikçe önyargılarından kurtulabilse," diye düşündü.

"Ahhh Madam Steir, bilsen ki ne çok sevdik seni."

"Meraklandım şimdik. Kimdir bu ecnebi karı?"

"Yemek öğretmenimizdi. Hitler'in iktidara gelmesinden sonra Almanya'dan kaçan bilim insanlarından birkaçı akrabası olduğu için yaşananlara bizzat şahit olmuş. Israrlı sorularımıza dayanamayınca yaşananları bize de anlatmıştı. Kürsülerinden atılan, ölümle burun buruna yaşayan bu kıymetli bilim insanlarının çaldıkları kapıların yüzlerine

kapanması üzerine bir araya gelerek İsviçre'de kurdukları bir yardım derneğinden bahsetmişti. Bu dernek vasıtasıyla bütün milletlere müracaat yapmışlar. Avrupa ülkelerinin liderleri Hitler'den korktuğu için sığınma taleplerini reddetmiş. Kapılarını açan tek bir lider olmuş. Kim olduğunu biliyor musun?"

"Bilmiyorum ama adam gözü pek ve merhametlimiş."

"Evet Fatma, çok cesurdu, merhametliydi, vizyon sahibiydi, eğitimin öncüsüydü. O lider bizim liderimizdi, Atatürk'tü. Toplama kamplarına alınan, alınacak 300 bilim insanına ve ailelerine kucak açan, davet eden tek liderdi. Bu bilim insanlarının içinde öyle isimler var ki, radarın mucidi olarak bilinen Von Hippel, Nobel Kimya Ödülü'ne aday Fritz Arndt, ünlü matematikçi Von Mises, Manyas Kuş Cenneti'ni bulan, Türk Zoolojisinin Babası olarak bilinen zoolog Curt Kosswig, İzafiyet Teorisini ilk doğrulayan Finlay Freundlich... Atatürk bu kıymetli insanları İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerin kadrosuna yerleştirdi. Hitler'in pişman olup geri istemesine karşılık, Atamızın verdiği ret cevabı sayesinde ülkemize yıllarca, fedakârlıkla hizmet ettiler."

Fatma üzgün ama gururlu gözlerle Nedret'e baktı, "Keşkem hepsi geleymiş be komşu. Yazıktır, o kadar okumak kolaydır sankim."

"Ne yazık ki bazıları kaçamamış ve profesörlüklerinin ellerinden alınması yetmiyor gibi bir de idam edilmiş."

"Adamların canını almış zati, o dediğin şeyi neden alır ki?"

"Ailelerine maaş bağlanmasın, ekonomik olarak mağdur olsunlar diye. Hitler, bunlarla da yetinmemiş, idam ettiği kişilerin ailelerinden *Giyotinin Yıpranma Bedeli* adı altında ücret tahsil etmiş."

Nedret Öğretmen, Fatma'nın buğulanan gözlerine, eliyle dizine vurarak, "Vah zavallılar, neler çekmişler," diye dövünmesine aldırış etmeden devam etti.

"Yanlış duymadın Fatmacığım hem idam ediyor hem ailelerine maaş ödetmiyor hem de üzerine para alıyor. Üstelik öyle üç beş kuruş değil, kimi aileden iki maaş, kimisinden çok daha fazlası.

Madam Steir'de işte bu bilim insanlarından birinin torunu. Ülkeden kaçmayı kafasına koyunca aklına sadece Türkiye gelmiş. Bizlere iktisatlı olma bilincini, temizliğin önemini aşılardı. Kalan kemikleri kaynatıp çorba yapmayı, ikinci kez kaynatıp yemeklerde kullanmayı ondan öğrenmiştik. Her fırsatta da 'kırılan çatalın, yarım tuğlanın, kırık bir kerpicin bile heba edilmemesi gerektiğini, milli servet olduğunu,' hatırlatırdı.

Alman kadınlarının savaş sonrasında ülkelerinin kalkınmasında üstlendikleri rolü anlatırdı. Türkçesi fena değildi ama Almancamızı geliştirmemiz için bizlerle Almanca sohbet eder, her sohbetin sonunda Türkiye'ye ve Atatürk'e olan sevgisini ve minnetini dile getirirdi. Hatta kıymetli bir devlet adamımızın adını ve başarılarını ne ilginçtir ki ilk ondan duymuştuk."

"Kimdir o adam?"

"Atatürk'ün en eski ve en yakın mesai arkadaşlarından biri olan, 1912'de Balkan Savaşı'nda Yunanlılara esir düşen, 1920'de İstanbul'un İtilaf Devletleri'nce işgal edilmesinden sonra arandığı için Anadolu'ya giden, 5 Temmuz'da Milli Mücadeleye katılmak için Ankara'ya gelen Erkânıharp Miralay (kurmay albay) rütbeli bu adam, Demiryolları Müdürü olarak, demiryollarının ordu hizmetinde çalıştırılmasını sağlayan kişidir.

Kurtuluş Savaşımızda sevkiyatlardan sorumlu komutan olarak savaşın kazanılmasında önemli rol oynayan, *Demiryollarının Babası* diye anılan, Milli Emniyet Hizmetleri Teşkilatı'nın (Milli İstihbarat Teşkilatı) kuruluşunda görev alan, Cumhuriyetin ilk emekli sandığı olan İmalat-ı Harbiye Teavün ve Sigorta Sandığı'nı kuran, 2. Dünya Savaşı sırasında Paris Büyükelçiliği'ne atandığı günlerde, koşulların zorluğuna rağmen, olağanüstü çabaları ve siyasi manevraları sayesinde, yıllar önce Türkiye'den Fransa'ya gitmiş, ama vatandaşlık haklarını kaybetmiş veya hâlâ Türk vatandaşı olan binlerce Yahudi'yi Nazilerin soykırımından kurtaran, İstiklal Madalyası, Meclis Özel Takdirnamesi ve pek çok onur, nişan ve madalyaya layık görülen, Cumhuriyetimizin kurucuları arasında yer alan çok önemli bir siyasetçimiz ve devlet adamımızdır. Adı Behiç Erkin.

Madam'ın dudaklarından dökülen kelimeler dün gibi aklımda.

'Siz çok şanslı. Çok değerli, kalbi merhametli ve cesur devlet adamlarınız var,' demişti."

"Naapmış da o kadın öyle demiş komşu. Biz niye bilmeyiz?"

"Artist olsa iki film çevirse herkes bilirdi," diyemedi Nedret. Onun yerine, "Kahraman olmak çok zordur Fatmacığım. Canını ortaya koysan da bilinmezsin. Tarih sayfalarında adın belki geçer, onu da meraklısı okur, kalanı görmezden gelir. Hatta başarıların yüzünden cezalandırılabilir ya da iftiraya maruz kalabilirsin de. Zoru sevmez insanlar, kolay kazanmanın, kolay şöhret olmanın, kolay yaşamanın peşinde. O yüzden nice Behiç Beyler var ama biz bilmiyoruz."

"O vakıt anlatasın da bileyim be komşu. Yazık olmasın adamın onca emeğine."

"Zamanında Hıristiyan Batının kovduğu Yahudileri Osmanlı İmparatorluğu himayesi altına alarak kendi topraklarına yerleştirmiş. Bu bahsettiğim 1300'ler ile 1500'ler zamanı. 1492'de İspanya'da engizisyondan kaçanlara kapısını açan Osmanlı'dır. Aradaki uzun süreç, savaşlar, göçler, değişen sınırlar sonrası pek çoğu başka topraklarda yaşamaya başlamış.

2. Dünya Savaşı'yla Naziler soykırıma başlayınca pek çok ülke Hitler korkusundan topraklarında yaşayan Yahudileri kovmuş ya da teslim ve ifşa etmiş.

Behiç Bey, savaşın başladığı tarihte Paris Büyükelçisi olunca, 'Bu kanunları uygulayamazsınız. Çünkü benim ülkemde din, dil, ırk ayırımı yoktur. O vatandaşların hepsi Türk'tür. Onların canı ve malı bana emanettir,' diyerek karşı çıkmış.

'Ben Türk'üm, akrabalarım Türk topraklarında yaşıyor' cümlesini ezberlettirerek vatandaşlık vesikası formu verdirmiş. Almanya'nın işbirlikçisi Fransa, ülkesindeki Yahudileri ifşa etmek için evlerinin kapılarına sarı yıldız yapıştırınca, Behiç Bey de Türk kökenli olanların ayrıştırılması için ay yıldızlı vatandaşlık ilmühaberi yapıştırtmış. Ülkelerimiz arasındaki anlaşmayı öne sürerek, işyerlerine ve mallarına el konulmasını engellemiş. Toplama kamplarına götürülenleri çıkarttırmış. Tüm *imkânsız* sözlerine, itirazlara karşı durarak hem Almanları hem de Fransızları ikna ederek, 1940-43 arasında 9800 kişiyi, üzerine ay yıldız astırdığı *Büyükelçinin Trenleri* adı verilen dört trenle Almanya üzerinden geçirerek Türkiye'ye göndermeyi başarmış.

Ne ilginçtir ki, o günlerde Behiç Bey'e binbir zorluk çıkaran iki ülke, bu insanüstü gayrete ve cesarete boyun eğmekle kalmamış, sonrasında Behiç Erkin'i ödüllendirmiş.

Bir de demiryolu işletmemizin tekrar yabancılara verilmesi tartışmalarında izlediği yol var ki, bugün *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları* diyebiliyorsak onun emeği sayesinde. Millileştirmenin desteklenmesi için *Tanin* gazetesinde Mühendis Mustafa Hulusi takma adıyla yazılar yazarak, önemli gazetecileri bir araya toplayıp tren yolculuğuna çıkararak kamuoyu oluşturmuş.

Biliyor musun Fatmacığım, mahlas kullanmaya onun hikâyesinden esinlenerek karar verdim."

Anlattıkça gururlanıyordu Nedret... Gururlandıkça uzatıyordu. Daha devam edecekti ki alttaki fotoğrafın dizinden kaymasıyla sustu. Yere düşmeden yakaladığı fotoğrafa baktıktan sonra gülümseyerek, "Örtmenimiz," dedi.

"Yaaa, telaffuzda sorun yaşayan tek sen değilsin Fatmacığım."

Fatma'nın yüzünde beliren şenlenmeden hoşnut kalınca devam etti.

"Yüksek Enstitüye geldiğimiz halde yanlış telaffuz ettiğimiz pek çok kelime vardı. İşte fotoğraftaki bu adamın yani diksiyon öğretmenimizin gayretiyle düzelttik. Yalnız kaldığımda, doğru söyleyemediğim kelimeleri heceleyerek prova etmişliğim çoktur. Nerede sakin bir yer bulsam bir sağa bir sola yürür, her adımda bir hece söyleyerek kelimeyi doğru söylemeye çalışırdım. Başardım da. Bu sayede yüzlerce insanın önünde hatasız şiirler okudum, tiyatrolar sergiledim. Sadece ben değil, diğer arkadaşlarım da."

Bu defa Fatma, Nedret'ten erken davrandı. Merakla sıradaki fotoğrafı eline aldı ve fotoğraftaki heykellere dikkatle baktıktan sonra sordu.

"Bunlar kimdir komşu?"

"Ortada duran adam ressam-şair Sabahattin Eyüboğlu öğretmenimiz. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nden enstitüye bir vagon dolusu heykel dökümleri getirtti. Beraberinde, yapı kolu ve güzel sanatlar kolu öğrencilerine heykel dersi vermesi için öğretim üyesi ünlü heykeltıraş Nusret Numan'ı da. O da yanındaki adam.

Açıkhava tiyatromuzun önü ve tiyatronun girişi rölyeflerle doluydu. Frizler girişin iki yanında boydan boya monte edildi. Biz ne kadar şanslıymışız ki fotoğrafta gördüğün, Mimar Sinan, Mithat Paşa, Barbaros Hayrettin Paşa, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Fatih, Şinasi, Namık Kemal ve Atatürk büstlerinin arasında okuduk."

Fatma, Atatürk dışında adı geçen kişileri tanımadığı için kendini şanslı sayamıyordu. Kim demişti cahil insan mutludur diye... Cahildi ama mutlu değildi. Cahillik de mutluluk gibi bir seçim olmalıydı. Fatma cahilliğinin utancını yaşarken, Nedret eline aldığı fotoğraftaki adamın gururunu yaşadı.

"Şanslı demişken, sanırım en büyük şansımız Tonguç babamızdı. Yüksek kısım kızlarının direksiyon öğrenmesi için fotoğraftaki otomobili enstitüye getirtmiş ve de bize kullanmayı öğretmesi için şoför görevlendirmişti. Direksiyonun başına geçtiğimde korkudan ve heyecandan öleceğimi sanmıştım. O günlerde bir kadının otomobil kullanması, hele de bizim gibi köyden gelmişsen olur şey değildi. Ama olmuştu işte."

"Ne diyorsun komşu. Sen büyük adamlar gibi araba sürersin?"

"Evet Fatmacığım. Enstitüyü bitirir bitirmez sürüş belgemi aldım. Kendi otomobilim olmadı ama oğlanınkini sürmüşlüğüm çoktur."

"O baba öğrettirdi bunları? Hangisidir o adam?"

"Enstitülere ait fotoğrafların çoğu onun çektikleri olduğu için bizlerle çok az fotoğrafı var. Ne mutlu bana ki, bir tanesi bende."

Yurt ve dünya klasikleri, bilim ve edebiyatın başyapıtlarıyla dolu enstitü kütüphanesinden bir fotoğraf çıkardı.

Okullara dağıtmak için hazırladıkları, *Tohum Islahı*, *Bitki, Böcek ve Taş Koleksiyonları*, *Halk Öyküleri Toplama Yöntemleri*, *Yabancı Dil Öğrenme Yöntemleri*, *Çocuk Bakımı* broşürlerini Tonguç Baba'ya göstermek için toplandıkları günlerden birinde çekilmişlerdi.

"Bak işte, ortamızda duran İsmail Hakkı Tonguç. Kar, kış demez tüm enstitüleri ziyaret ederdi. Gelemediği zamanlarda enstitülere genelge yollayarak düzeni sağlardı. Bir keresinde, üç ayrı gün okunmasını ve herkesin dinlemesini şart koştuğu bir bildiri geldi.

'Hiçbir öğrenci ve öğretmen, öğrenciye el kaldıramaz, kötü söz söyleyemez, küfredemez, yaparsa öğrenci de aynı şekilde karşılık verebilir.'

Bizleri korumak için gönderdiği bu bildiri için onu o kadar üzdüler ki. Biliyor musun Fatma, bizi çok sevdiği ve kolladığı için bazı siyasetçiler ve ağalar onu hiç sevmediler. Köy çocuklarının eğitilmesinden, donatılmasından, köylerin aydınlanmasından korktukları için onu istemediler."

Nedret Öğretmenin her cümlede artan ses tonundan öfkelendiğini anlayan Fatma araya girdi.

"Bildim bildim, senin için önemlidir."

"Çoook. Hepimiz için. Ülkemiz için çok daha önemliydi. Konu İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Âli Yücel olduğu zaman sakin olamıyorum. Onlara yapılan muameleyi, haksızlıkları hazmedemiyorum. Onlar ve onlar gibi pek çok

eğitimci bu ülke için büyük şanstı. Ne yazık ki çoğu benzer hazin sonu yaşadı. Ederinden fazla değer vererek kral ettiğimiz soytarılar yüzünden elimizdeki değerleri kaybediyoruz.

Fotoğraflarda olmayan ama mutlaka saymak istediğim isimler de var. Az önce de bahsettiğim batı edebiyatı öğretmenimiz Sabahattin Eyüboğlu, onun sayesinde kültürel toplantılarımıza katılan yazarlar, şairler. Müdürümüz Rauf İnan, Prof. Hikmet Birant, Prof. Selahattin Batu, Vedat Günyol, Prof. İrfan Şahinbaş, Yunus Kazım Köni, Faik Canselen, Hamdi Keskin, Mahir Canova, Ulvi Uraz, Ruhi Su, Aydın Gün, Mehmet Öztekin, Enver Ziya Karal, Muhlis Ete, Kazım Köylü, Ferruh Sanır, İbrahim Yasa, Halil Demircioğlu gibi en seçkin eğitimcilerden ve üniversite öğretim üyelerinden dersler aldık. Hepsi birbirinden kıymetliydi."

Fatma'nın okul anılarını dinlemekten yorulduğunu fark eden Nedret, fotoğrafları özenle zarfın içine yerleştirdi.

"Yani yeni okulumla birlikte hayatım o kadar değişmişti ki, yaşadıklarıma ben bile inanamıyordum. Sanat kollarında okuyan arkadaşlarımızın konsere, operaya, tiyatroya gitmesi zorunlu olsa da en az onlar kadar bize de olanak yaratıldığı için şanslıydık."

"Kocaman okul, onca yere gitmişin, hiç gönlün kaymamıştır? Yaralı yürek kolay tutulur derlerdi."

"Sadece Ankara'ya değil, ders yılı sonunda, yıl içinde öğrenilen bilgileri pekiştirmek, derslerde ismi geçen kuruluşları, sanat eserlerini, fabrikaları, coğrafyayı incelemek için 20 günlük gezilere de çıkarılırdık. Ama gittiğim her yerde aklımda Fikret olurdu. Gözüm onu arardı. Sanki kader yolumuzu kesiştirecek, o da bana pişman olduğunu,

beni hâlâ sevdiğini söyleyecekti. Haklı gerekçeler sunacaktı, ben de affedecektim.

İlk seneki gezimizi hiç unutmuyorum. Geziye altı koldan çıkmıştık. Köy ev ve el sanatları, kümes hayvancılığı, hayvan bakımı kolları tek grup olarak gittik. Önce trenle İstanbul'a geldik. Ankara benim gözümde çok büyüktü ama İstanbul'u gezince büyüklük ve kalabalık kavramım yerle bir oldu. Yeşilköy Tohum Islah İstasyonu, Halkalı Ziraat Okulu, Büyükdere Tekel Kibrit Fabrikası ve Fidancılık-Meyvecilik İstasyonu, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, Topkapı Sarayı, Sultanahmet Camii... Hepsini tek tek, tarihlerini, işleyişlerini öğrenerek gezdik."

"Dur hele... O kadar yolu kız başınıza gittiniz?"

"Kız erkek karışık. Ayrıca da yanımızda mutlaka bir yöneticimiz ya da ilgili bir öğretmenimiz olurdu. Ama gezileri bizim seçtiğimiz görevli arkadaşlarımız yönetirdi. Öğretmenler daha ziyade inceleme işleriyle uğraşır, okuduğumuz kola göre güzergâhı belirlerdi."

Çocukluğundan beri başka şehirlerin nasıl olduğunu merak eden Fatma, heyecan içinde Nedret'i soru yağmuruna tuttu.

"Yanim başka şeher gördün? Nasıldır, aynıdır buralarla? İnsanı biz gibidir? Aynı şeyleri yerler? Aynı konuşurlar?"

Fatma'nın sorularına önce şaşıran, sonrasında bilmemesine hak veren Nedret, hepsini özenle cevapladıktan sonra devam etti.

"İstanbul'dan Bursa'ya geçtik. Merinos, Ziraat Okulu, İpek-İşi, Ulucami ve Karacabey Harası derken Uludağ'a çıktık. Ardından Arifiye'deki enstitüye gittik. Eskişehir'e dönerek Dray Farming ve Orman Çiftliği, Şeker Fabrikası ve son olarak Çifteler Köy Enstitüsü'nü inceledik. İkin-

ci sene Karadeniz'den Kars'a, Erzurum'dan Sivas'a kadar gezdik. Böylelikle yurdun birçok kentini, tarihi, kültürel, ticari yapısını görme, tanıma, öğrenme imkânımız oldu."

Fatma şaşkınlığını üzerinden atamıyordu ki yenisi ekleniyordu. Adını ilk defa duyduğu yerleri görmüş olmasına ve bunu çok normalmiş gibi anlatmasına inanamıyordu. Ağzı açık bir süre bakakaldı. Ve de epeyce kıskandı.

Bir okula giderek insanın hayatı bu kadar mı değişirdi? Demek ki okusaydı kendisi de Nedret gibi olacaktı. Fotoğraflardaki kişileri tanıyacak, şanslıyım diye mutlu olacak, başka şehirler görecekti. Nasıl da cahil bırakılmıştı, meğer sadece alfabe değil bir hayat kaçırmıştı. Hayranlık ile kıskançlık arası çizgide bir süre cahilliğine daldı. Nedret'in, "Yani Fatmacığım, nereye gittiysem yanımda kalbimi de götürdüğüm için o kadar gezme bir işe yaramadı. Hiçbir erkeğe ona baktığım gibi bakamadım. Bana ilgi gösterenlere de karşılık veremedim. Anladım ki, gelecek planlarını sevdiğin kişiyle yaptıysan, sevgi bitmedikçe planlarının içinden onu çıkaramıyorsun," cümlesiyle kendisine geldi.

"Yanim koca bulamadın. Beyaz, kabarık gelinliğe hasret kaldın."

"Âlemsin Fatma. Nereye bağladın. İtiraf edeyim ki, okumaya, çalışmaya dair o kadar fazla hayalim vardı ki, gelinliğe sıra gelmedi. Zaten çok kabarık giysiler bana yakışmıyor," dedi şakaya vurarak.

Fatma'nın inanmayan ifadeyle baktığını görünce düşündü, kandırmaya çalışmak önce kendinden kaçmaktı. Cümlelerine samimiyet ilişince cevabı da değişti.

"İstemedim demedim. Kim istemez ki sevdiğiyle evlenmeyi, anne olmayı... Olmayınca olmuyor işte. Ama gelinlik değilse de beyaz elbise giydim."

Fatma'nın yüzüne haklı çıkmanın memnuniyeti yayıldı. Çok geçmedi, aklına ilçeden gelen esnafın köyde yaydığı dedikodular geldi. Yoksul köylü çocukları parayı nereden bulmuşlar da alışveriş yapmışlardı? Adamlar söyledikle-rinde haklı mıydı? Konduramıyordu ama merak da ediyor-du. Açık açık sormaya utansa da ağzını yoklamaktan geri kalmadı.

"Parayı nerden bulursunuz komşu?"

"Enstitüde yaptığımız bazı çalışmalardan cüzi miktarda ücret alırdık. Tıpkı diktiğimiz gezi elbiselerine karşılık eli-mize gezi harçlığı verilmesi gibi.

Öyle büyük paralar değildi. Şehre indiğimizde ufak te-fek özel ihtiyaçlarımızı alacak kadardı. Ama ben diğerleri-ne göre epey tutumluydum. Kazandığım her kuruşu birik-tirirdim. Zaten son iki yıl o elbise için para biriktirdim."

Fatma söylentilerin yalan olduğunu anlayınca derin bir oh çekerek dinlemeye devam etti.

"Gezilerden sonra da staj hazırlığımız başlardı. Birinci sınıflar başka enstitülerde öğretmenlik stajına, ikinci sı-nıflar kendi enstitüleri bölgesine kesim müfettişliğine ve yöneticilik stajına giderken, son sınıflar deneme (bitirme tezi) için okulda kalır, grup ve bireysel yapılan zorunlu ça-lışmalara katılırdı. Yöneticilik stajına giderken bir mağaza-nın vitrininde beyaz, eteği kloş ipek bir elbise ve inci kolye görmüştüm. Fikret'in beyaz rengi çok sevdiğini biliyordum ya, görür görmez kendimi o kıyafetin içinde hayal etmiş-tim. Fikret görecekti ve hayranlıkla bakıp, 'çok yakışmış' diyecekti. Artık almayı ne kadar istemişsem, sürekli rüya-larıma girdi. Aynı rüyayı ikiden fazla görünce insan haliyle anlam yüklüyor. Ben de yükledim. Sanki onu alınca ve gi-yince bir şeyler olacaktı."

"Bak şimdik çok merak ettim, o elbiseyi aldın?"
"Aldım."
"Giydin?"
"Giydim."
"Yoksam Fikret'e giydin?"

Nedret uzun süren bir sessizliğe gömüldü. Gözleri Fatma'nın meraklı, sabırsız gözlerine kilitlendi ama gördüğü şey gözler değildi. Zihnindekilerin yansımasıydı. Tepki vermeden uzun uzun baktı, gördüklerinin içinde kayboldu. Ta ki Fatma'nın sesini yükselterek sitemlenmesine kadar.

"Allah'ını seviym bir kere de çatlatmadan anlat. Okul deyince susmazsın, herife gelince ağzından laf gramla çıkar."

"Tamam tamam anlatacağım. Ama önce enstitünün son dönemini ve oğlumu anlatayım. Çünkü hepsi birbiriyle ilintili."

"Amannn, senin oğlun vardırrrrr? O vakit evlendin."

"Evet ve hayır..."

"İlla çatlatayım diyorsun."

"Demiyorum, sadece biraz sabret diyorum. Çünkü cevabı iki kelimeye sığacak kadar kısa değil."

"Kandırılmayı, başkası yüzünden terk edilmeyi hazmedemiyordum. Verdiği tüm sözlerin, sevgisi gibi yalan olduğunu bildiğim halde onu sevmekten, düşünmekten kendimi alamıyordum. Biliyorum müthiş bir zayıflık. Evet zayıftım. Çünkü kalbimin iknacı yarısı, Fikret'in yalanlarına inanmayan diğer yarıyı ikna ediyordu. 'Belki' diyordum. Belki söyledikleri doğruydu ve mezun olduğumda karşımda olacaktı. Üç yıl boyunca tek satır yazmamasının, haber yollamamasının bir açıklaması vardı.

Zamanla zayıflığımı onuruma yedirememeye başladım ve kendime duyduğum öfke, Fikret'e olan öfkemi bastırdı."

"Başarılı, güzel kadınlar hep mutlu olurlar sanırdım. Senin halin benden fenaymış be komşu. Yüzün kabuk bağlamış ama yüreğin kanar durur."

"İnsanın yüreğine değersizlik hissi çöreklenmeye görsün, ne yaparsan yap gitmiyor. Bir yanın noksansa, diğer yarın emanet yaşıyor güzellikleri."

"Olsun, örtmenlerini seversin, onlar seni sever. Hem meğtebinde güzel."

"Haklısın ama 1946'da çokpartili sisteme geçilmesi, seçimler ve siyaset yüzünden ülkede olduğu gibi enstitüde de çok şey değişmeye başladı. Demokrat Parti'nin 61 milletvekiliyle meclise girmesi sonun başlangıcı oldu. Aslına bakarsan sinyalleri önceden verilmişti. İsmail Hakkı Tonguç'un mimar Asım Mutlu'ya söylediği cümleler durumu izah ediyordu.

'Biliyor musun, politikacıların çoğunun bizim çocuklardan ödü kopuyor. Biliyorlar ki, bu çocuklar ileride kendileri gibilerini seçmeyecekler.'

Zaten Tonguç Baba'nın haklı olduğu zaten kısa sürede ortaya çıktı. Eğitim bakanımız Hasan Âli Yücel'e yeni kabinede yer verilmedi, resmen istifa ettirildi. Yerine Şemseddin Sirer tayin edildi. İsmail Hakkı Tonguç görevinden alınıp sürgün misali başka yerlere tayin edilince istifa etti.

Yeni genel müdürle enstitüdeyken tanıştık. Hakkında olumsuz çok şey duymuştuk ama inanmak istemiyorduk. Enstitüyü ziyarete geldiği bir akşam yüksek kısım öğrencilerini bir araya toplayıp epey çıkıştı. Müdürümüz Hürrem Arman'ın bizim yanımıza oturması büyük sorun yarattı. İkinci gün yeni bakan Sirer geldi. Sözlerindeki kin ve öfke bizi altüst etti.

'Sizi cerrahi ameliyeye tâbi tutmadan tedavi edeceğim. Aranızdaki zararlı unsurları ayıklayacağız,' demesiyle, 'Biz hasta değiliz' demiştik. Ki bu da sorun edildi.

Devamı çorap söküğü gibi ilerledi. Rauf İnan'ın ardından Hürrem Arman ve birçok öğretmenimiz başka yerlere atandı. Kızlar ile erkekler ayrı kurumlara dağıtıldı. Mezun olan öğretmenler, yönetmelikte ve yasada yazılı görevlere verilmedi. Uzatmayayım, yüksek bölümü fiilen 1947'de, Köy Enstitülerini ise resmen 1954'te kapattılar. Bazılarımız Ankara Erkek Teknik Meslek Okuluna, bazılarımız Gazi Eğitim Enstitüsüne gönderildik.

Tüm bu sıkıntıların ve üzücü olayların arasında mezuniyetimin yaklaşıyor olmasının heyecanını yaşıyordum. Günlerce gözüme uyku girmemesinden anladım ki, nefretim de aldığım kararlar da yalanmış.

Nihayet üç yıldır beklediğim gün geldi. Son haftalarda Fikret'in geleceğine kendimi o kadar inandırmıştım ki, onu en güzel halimle karşılamak için uzun bir süre ayna karşısında kaldım. Bir kadın perçemini hangi yana tarayacağını kaç dakika düşünebilir? Ben yarım saatten sonra solda karar kıldım. Bir an evvel programlar başlasın ve bitsin, ne olacaksa olsun istiyordum.

Açılış konuşmaları, sırayla marşlar ve türküler okundu. *Akın Marşı* ve *Halay Başı Türküsü.* Ardından *Arpazlı* ve *Biço* oyunları oynandı. Mandolinle ile *Arılar ve Semada Yıldızlar Konseri*, *Bengi ve Dağlı* oyunları... Mozart'tan rondolar, Allegro Vivo, Allegretto, Allegro A'la Turca... Keman konserlerini de korolar, şiirler, piyano ve saz konserleri takip etti. Ama ben ne söylediğimin, ne kadarını söyleyebildiğimin farkında bile değildim. Sadece dudaklarım iştirak ediyordu. Gözlerim sürekli çevreyi tarıyor, kalbim Fikret'i göre-

cek olmanın heyecanıyla deli gibi çarpıyordu. Her boşlukta soluğu bahçeye en hâkim bankta alıyordum.

Sıra tiyatroların sergilenmesine geldi. Anton Çehov'un *Teklif*'i, yönetmenliğini Cüneyt Gökçer'in yaptığı oyunlar... Son bir yılda Moliere'in *Zoraki Tabip* ve *Kibarlık Budalası*, Sofokles'in *Kral Oidipus*'u, Gogol'un *Müfettiş*'i ve *Shakespeare*'in *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'nı oynamıştık. Ama o gece hangisini sahnelediğimizi hatırlamıyorum. Hatta bir ara o kadar dağılmıştım ki, Zeynep'in oyun içinde kulağıma eğilip, 'Sabia buraya dön artık' diye uyarmasıyla kendime gelmiştim."

Nedret Öğretmeni ilgiyle dinleyen Fatma, cümlenin içinde geçen Sabia'yı duyunca gözlerini ayırarak araya girdi.

"Az dur heleeee... Kafam döndü. Sabia dedin? Sabia kimdir öğretmen? Doktorumuz mu? Yoğsa aklın gidicidir?"

Haklıydı Fatma. Fikret'i anlatmaya başlayınca aklı gitmişti. Belki de iyi olmuştu. Günlerdir derdini dinleyen, kendisiyle birlikte üzülen, kaygılanan, hatta hayatını kurtaran dostuna yalan söyleyerek güvenini sarsmak istemiyordu.

"Çok önemli bir sır versem, tutabilir misin komşu?" dedi cevabı bilerek...

Fatma sırrı çözmenin verdiği muzaffer gülüşüyle,

"Ahirete kadar Sabia örtmen," dedi. "Ama Nedret bildik öyle sevdik, kafamı karıştırtma. Hem iki Sabia bir hastaneye fazladır."

Nedret, zekâsına hayran kaldığı Fatma'ya gülümseyerek baktıktan sonra, "Mecburdum. Hem kendimi hem oğlumu korumam için gerekiyordu. Tuhaf gelmesin, benzer durumda pek çok yazar, gazeteci, devrimci dostumuz var. Yazdıklarımız, yaptıklarımız bazılarının hoşuna gitmiyor. Bu yüzden bir süredir yeni kimliğimle dolaşıyordum."

"Eski kafa kâğıdının suçu ne ki?"

"Suçu yok, suçlu bulanlar var."

"Hele doktorun adını duyunca gözlerinin pörtlemesi ondan. Öyleyse senin Fikret, doktorun babasının arkadaşıdır?"

"Emin değilim ama galiba öyle."

"O vakıt o adamlar da sana gelmiştir? Ne ettin de ararlar, geceleri nerelere gidersin? Ne haltlar karışırtırırsın? Fikret'e ne oldu? Of be komşu, amma gariptir hayatın."

Fatma'nın sorularının bazısı merakındansa da bazısı doktora anlatmak içindi. Ah ah hele izinden dönsün, anlatacak ne çok haber birikmişti. Duyduklarına çok şaşıracaktı çok. Kesin, aferin diyecekti. Ama Nedret'in gerçek adını söylemeyecekti. O sırdı, mahremdi. Nedret dostuydu. Sır namustu.

"Tek tek anlatacağım. Ama önce Fikret meselesini bitireyim. Maalesef ki mezuniyetime gelmedi. Üç yılın her günü düşündüğüm, affetmeye hazır olduğum adam bu defa tek satır mektup yollama gereği bile duymadı. Yaşadığım hayal kırıklığını anlatmama imkân yok."

"Anlayayım diyorum ama yok... Onca fabrika, şehir gezmişin, gelmediyse gideydin. Kendini heder edeceğine dayanaydın kapısına, öğreneydin derdini."

"Gurur Fatmacığım, gurur. O bana gelsin istedim. Sözünü tuttuğunu görmek istedim. Sevildiğimi hissedersem gururuma sunacak bahanem olacaktı. Ama bir süre sonra senin gibi düşündüm, dedim ki kendime, 'Tamam affetmeyeceksin, en azından geç karşısına, gözlerine bak, sor nedenini. Yoksa sağlam gerekçesi, son sözünü söylersin. En azından içindeki nefreti, öfkeyi kusarsın.'"

"Şükür be komşu. Aklın başına gelmiş. Naaptın, hemen vardın yanına?"

"Arkadaşımdan Aksu'daki evinin adresini öğrendim, otobüse bindim ve gittim. Önce berbere, ardından Aksu'da öğretmenlik yapan arkadaşımın evine. İtiraf edeyim ki, gitmeyi aklıma koyduğumda o kadar öfkeliydim ki, onun için süsleneceğimi hiç düşünmemiştim. Öfkem yerini meraka, merak heyecana bırakınca, ona duyduğum sevgi ve hasret depreşiverdi. Hasanoğlan'dayken aldığım beyaz elbisemi giydim, inci kolyemi taktım. İlk defa gözlerimi, yüzümü boyadım. Tek istediğim, her şeyin mantıklı bir açıklaması olduğunu duymaktı. Anlatacaklarına ihtiyacım vardı Fatma. Gözümle görmem, kulağımla duymam gerekiyordu. Eğer ki öz kızı değilse, Leyla'dan ayrılacaksa, kızına annelik yapabileceğimi bilmeliydi. Ne tuhaf, tüm bunları planlarken Leyla'yı düşünmüyordum. Evdeyse, beni görünce nasıl davranacaktı? Acaba beni biliyor muydu? Bilmiyorsa Fikret'le arkadaş gibi bir yere çay içmeye gidip konuşabilirdik. Biliyorsa çok yakışıksız olurdu. Bilmesi mi iyiydi ya da Fikret'in benden bahsetme gereği duymaması mı?"

"Cevabı beğenmediğinden boyna sorup durusun. Canın iyi olsun istiyorsan, kendini çok dinlemeycen. Yoksam acabalar kurt gibi kemirir yüreciğini."

"Kemirdi kemireceği kadar. Bütün *acabalarımla* girdim sokağa. İki kez yarı yoldan döndüm, üçüncüde kendimi evinin kapısının önünde buldum. Sokağa girerken, merdivenleri çıkarken kalbim yerinden çıkacak gibiydi. Ama kapıya vururken içimi tuhaf bir huzursuzluk kapladı. Plan yaparken aklıma mantıklı gelen her şey birden mantıksızlaştı. Beni görmeye bile gelmemiş, açıklama dahi yapmaya tenezzül etmemiş adamın evinde ne işim vardı? Sonra mantığım yine devre dışı kaldı. Ya bilmediğim bir şeyler varsa? Boş yere kendi kendimi yiyorsam. Hem neden uta-

nacaktım ki, o düşünmeliydi ne diyeceğini. Ben aşkımla dayanacaktım kapısına, o isterse yalanla aralasın. İleride pişman olmak istemiyorsam gururuma yenik düşmemeli, yüzleşmeliydim."

"Yeminlen kalbim sıkıştı. Ne oldu, vurdun kapısına, adamı gördün?"

"Evet. Kapıyı Fikret açtı..."

"Ne yaptı seni görünce? Ne dedi, nasıl karşıladı? De hele, yüzünü anlat, görünce şaştı?"

"İlahi Fatma. Beni sormuyor, durmaksızın onu soruyorsun."

"Seni biliyorum, burnun düşse almazsın. Belli etmezsin yüreciğindekileri. Merağım ondan adamadır."

"Haklısın. Belli etmedim ama düşündüğümden daha zor oldu. Düşmemek için kapının çıtasına tutunduğumu hatırlıyorum.

'Merhaba Fikret, ben mezun oldum,' dedim. Oysa kafamda etkileyici bir konuşma hazırlamıştım. Görünce çoğu aklımdan silindi, kalanlarda boğazımda düğümlendi kaldı."

"Gücenmeyesin, pek yavan olmuş. O ne etti?"

"Yüzünde ilk anda beliren şaşkınlık yerini kederli, tedirgin bir ifadeye bıraktı. Aklından neler geçirdiğini anlayamayacak kadar heyecanlıydım. Konuşmakta bu kadar zorlandığım başka bir olay hatırlamıyorum.

'Bir arkadaşımla Aksu'ya düğüne geldim. Gelmişken, enstitüyü ve seni ziyaret etmek istedim. Umarım rahatsız etmiyorumdur,' gibi bir şeyler söyledim. Sanırım inandı. Oysa onca yolu sadece Fikret için gitmiştim. Bir açıklama duymak, yaşadığı evi görmek, o kadını neden seçtiğini bilmek için."

"Naaptı, buyur etti?"

"Hayır. 'Rahatsızlık ne demek,' dedi. Sanki bir şey söylemek istiyormuş ama zorlanıyormuş gibiydi ya da öyle olmasını istediğim için yanlış yorumladım. Cesaretlendirmek için gülümsedim. 'Hadi bir şeyler söyle,' der gibi çaresizlikle bekledim. Kanı çekilmiş gibiydi. Beti benzi bir anda soldu ve öylece durdu."

"Valla billa sabırlı karıymışın. İki laf edeydin, höyküneydin, ne biliym, yüzüne tüküreydin. Fazla hanımlık adama cesaret verdirir. Ben olaydım ocağını başına geçirdiydim."

"Dedim ya ben senin kadar cesur değildim diye. Yapamadım. Sakin bir şekilde, 'Fazla zamanını almayacağım. Kafamdaki kuşkuları açıklığa kavuşturmak için sormak zorundayım' dedim."

"Yeminle şiştim be komşu. Rahatsızlık falan. Soraydın ya direk... Kız senden mi diyeydin."

"Sordum. Cümlemi bitirmemiştim ki sözümü kesti ve tereddüte yer vermeyecek kadar keskin, 'Evet, kızım' dedi. Fikret'in yalan söylemeyeceğine kendimi o kadar inandırmıştım ki, bir an için 'Evet'i anlamlandıramadım. Acabalarım, belkilerim, fırtınada toprağından köküyle ayrılan ağaç gibi üzerime devrilince yıkıldım. İki kelimenin altında öyle ezildim ki, ağzımı açıp tek kelime edemeden merdivenlerden koşarak inmeye başladım. Arkamdan, 'Geliyorum, konuşalım,' gibi bir şeyler söyleyince yavaşladım. Aslında konuşacak durumda değildim. Ağlamamak için öyle zor duruyordum ki.

Biliyor musun Fatma, o haldeyken bile gidişimi ağırdan aldım. Kalbim adeta, 'Hadi Fikret, yalvarırım bir şeyler söyle, canım çok yanıyor,' diye yalvarıyordu. Sanki yalan söyleseydi bile inanacaktım. İşte o esnada kızının ağlama sesi apartman boşluğunda yankılanarak yüzüme tokat gibi

çarptı. Anasız büyümenin ne demek olduğunu iyi bilirim Fatma. Bu acıyı zavallı kızcağıza yaşatmaya hakkım yoktu.

Bir kitapta okumuştum, 'Âşıkların önlemleri olmaz, umutları, hayalleri olur,' diyordu. Doğruydu, onu önlem alamayacak kadar sevmiştim.

'Insan umudunu kaybedince çöker, âşık umudunu kaybedince gider,' diyordu. İşte o gün Fikret'e dair tüm umutlarımı yitirdiğim, yani gerçekten gittiğim gündü. Ve o günden sonra bir daha beyaz giymedim, perçem de bırakmadım."

"Yani..."

"Yani o gün bitti. Sevgi nasıl ki kendiliğinden oluşmuyor, ilgi ve güven istiyor, kendiliğinden de bitmiyor, elle tutulur gerekçe arıyor. Artık elimde çok önemli bir gerekçe vardı. Masum bir kız çocuğu. O günden sonra Fikret'i ne aradım ne de gördüm. Bir cümleyle sonlandırdığıma bakma, o süreci atlatmam kolay olmadı.

Başka bir kadına yenilme duygusu muydu, gerçekten sevdiğim için miydi bilmiyorum. Bildiğim bir şey vardı ki, sadece Fikret değildi kaybettiğim. Ben anasız büyüdüm Fatma. Hatta babasız da sayılır. Büyürken canımdan kimse olmadı yanımda. O benim ailemdi, gençliğimdi. Hayalimdi, geleceğimdi. Ben ki onunlayken geçmişimin acı yanlarını unuturken, şimdi geçmişimin unutamadığım en acı yanı oldu. Beynimde kurduğum, kalbimle yaşattığım sahne yıkıldı. Eh, duyguları dağılan insanın hayatı da dağılıyormuş. Epey bir süre dağıldıysam da toparladım."

"Kimi kandırırsın, unutmadığın bellidir. Hâlâ acı çekersin."

"Unutmak istemiyorum. Ama Fikret'i değil yaşadıklarımı ve kazandırdığı tecrübeleri. O tecrübeleri kazanmak için çok acı çektim."

"Böyle bitmeyeymiş iyiymiş. Pek yanmış yüreciğin."

"Deniz ne kadar dalgalı olursa olsun, bir gün duruluyor Fatma. Sular çekildiğinde kıyıda kalan kırıntılar zamanın bizde bıraktığı izler gibi. İzlerim tazeyken daha fazla acıyordu, neyse ki zamanla kapandı. Acıyı olayların değil, baş etme şeklimizin uzattığını, uzatanın da ben olduğumun farkına vardım. Sanırım en büyük hatam, kendi değerimi onu değerlendirerek bulmaktı. Dedim ya, artık akıllandım. Onun seçimleriyle kendime değer biçmekten vazgeçtim."

"Üzülmeyesin. Kaybetmemişin ki, vazgeçmişin."

"Evet Fatmacığım. Vazgeçmenin kaybetmek olmadığını, insanı taşıdığı yüklerden kurtardığını, hatta güçlendirdiğini kolay olmasa da anladım. Hayaller ortak kurulabilir ama vazgeçmek kişinin seçimi.

Biliyor musun, sabaha kadar uyuyamadığım gecelerden birinde uzun uzun düşündüm ve fark ettim ki, hayat yolculuğumda hiçbir yolu kendim seçememişim, hep seçilen olmuşum. İşte o günlerde yumruğumu kalbime vurdum, yeter dedim... Kendime inanmazsam, kararlarımdan sorumlu olamazsam, bana ait bir hayatım olmayacak. İşte teslimiyetçi Sabia Gürel'i o gün uğurladım. Sabia Sağlam hayalimi de... Yerine birçok Sabia getirdim. Öğretmen Sabia, yazar Sabia, köy çocuklarının ve Tarık'ın annesi, kadınların yoldaşı Sabia. Ömrüm elverdikçe de bu listeyi uzatacağım. Ancak ülkemizdeki değişimlerin sonuçları bana da yansıyınca Sabia'yı hüviyetimden sildim, öncesinde öğretmenliği, sonrasında da anneliği... Demem o ki geriye yazmak kaldı. O da eskisi gibi değil. Gizli saklı."

"Kızmayasın, bir şey soracağım? Başta oğlum dediydin, ikidir ana olamadım dersin."

"Evet o apayrı bir hikâye. Mezun olduktan sonra bana Ankara köylerinde çalışan eğitmen ve öğretmenlerin çalışmalarını, okulların yapım ve gelişmelerini inceleme görevi verilmişti. At sırtında, kağnı, traktör üzerinde çok köy gezdim.

Köy yaşamının içinden geldiğimden kışı sert geçen yerlerde tarım yapılamadığını bilirim. Bunu fırsata çevirmeye karar verdim. Hasanoğlan'da yaptığımız gezilerden birinde, yılda bir kez yapılan Ankara keçisi kırkımına katılmıştım. Sanırım mart ya da nisandı. Elde edilen tiftiğin ve tiftikten elde edilen, güzelliği ve sağlamlığıyla ün yapmış sof dokumanın ne kadar kıymetli olduğunu öğrenmiştim.

Önemli bir tekstil hammaddesi olan tiftiğe dünyada *mohair* denirdi ve çok pahalıydı. 17. yüzyılda Fransızlarla başlayan damızlık keçi ithalatı birçok ülkeyle devam etse de iklim şartlarına uymadığı için çoğu başarısız olmuştu. İlerleyen süreçte keçilerimiz İngilizler ve Amerikalılar tarafından Türkiye dışına götürülerek Amerika ve Güney Afrika'da yetiştirilmeye başlanınca tiftik tekelimizden çıkmıştı. Yine de en iyisi bizdik ve en önemlisi Ankara sofunu bizden başka üretebilen yoktu. Köylülere destek olmak ve pazar sağlamak için zaman kaybetmeden işe koyuldum. Tiftik ve sof yapılmayan köylere lif eğirme, bükme aletleri, çukur ve yüksek dokuma tezgâhları kurdurdum. Tabii aracısız ticaret, komisyoncuların işine gelmedi. Emeği ucuza alamayanlar sorun çıkarmaya başladı. Sömürü düzenine çomak soktuğumun farkındaydım. Başıma iş açacağımın da. Kullanım alanı geniş olduğu için pazarının geniş olduğunu, tüm köylere yetecek kadar talep olduğunu anlarlarsa sorunlar biter sandım. Yanılmışım. Bu defa kadınların para kazanmasından rahatsız olan kesim çıktı. Gerçek niyetlerini açık ederek gelseler onları da ikna ederdim ama

iftira atarak üstüme yürüdüler. Önce bekâr olmam sorun oldu. Diğer öğretmenlerle sohbet ettiğim için hakkımda ileri geri konuşuldu. Arada tehditler de aldım.

Sekiz senelik enstitü hayatım hakkımı savunmayı, direnmeyi, başımı eğmemeyi öğrettiği için haksızlıklara, dayatmalara karşı hep dik durdum. Bu sorunu da sağ salim atlattım diye sevinirken asıl sorun başka yerden patlak verdi. Marshall Yardımı kapsamında okullara süttozu dağıtılması meselesinde."

"Bak bunu duymuşluğum var. Bizim köyde de verdilerdi. Ecnebiler yardım ediyor diye epey dua ettiydik."

"Ahhh ah, o iş öyle göründüğü gibi masum değil. İlkin beyaz çuvallar halinde, sonra metal kutular içinde tonlarca süttozunu ülkemize soktular. Okul müdürleri, müfettişler, bütün öğrencilere dağıtılmasını, içirilmesini sıkı sıkı tembihliyorlardı. Çünkü onlar da yukarıdan, yukarıdakiler de Amerika'dan tembihliydi. Garantiye almak için süttozunun suyla karıştırılıp güğümlerde ısıtılmasını, sınıfta içirilmesini istediler. Yüreğim elvermiyordu ancak o kadar badire atlatmıştım ki, bir de bu olayla şimşekleri üzerime çekmek istemiyordum. Serde haksızlığa karşı boyun eğmemek var ya, ne kadar tutabilirim ki kendimi... Üçüncü günün sabahı, köylülerin kapısını çaldım, durumu izah ettim."

"Anlaşılan biz dua ederek iyi halt edememişiz de sen de etmemişin komşu. Kadın başına devlete diklendin?"

"Diklenirim Fatma. Çünkü niyeti biliyordum. Yardımmış... Neyin yardımından bahsediyorlar. O zamanlar neredeyse her evin ineği, koyunu vardı. Çocuklarımız zaten sütü taze içebiliyorken, sütün tozunu içirmek de neyin nesi? Hani derler ya bir lafa bakarım laf mı diye, bir de sahibine bakarım adam mı diye. Ben de önce yardıma bak-

tım, sonra yapana, anladım tabii işin ardında yatan bit yeniğini.

Gönderdikleri süttozları, üretimimize sekte vurmak, tüketim alışkanlıklarımızı değiştirmek ve ellerindeki kalan süttozlarını bitirmek içindi. Kaldı ki dolaylı yoldan parasını ödüyorduk. Ama en önemlisi sağlıksızdı. 2. Dünya Savaşı'nda üretilmişti ve artık işlerine yaramıyordu. Toprağın kimyasını bozacağı düşünüldüğü için gömülmeyen, işlemler zor ve pahalı olacağı için imha edilemeyen, hatta çoğunun son kullanım tarihi geçen, o neyi düğü belirsiz süttozunu çocukların içmesine izin veremezdim.

Tahmin ettiğim gibi oldu ve dağıtılmasına karşı çıktığım için okula müfettişler geldi ve, 'Mecbur olduğumu, itiraz etmeye devam edersem hakkımda soruşturma açacaklarını,' söylediler. Ben de gittiğim evlerden birinde duyduğum olaydan örnek verdim. Öğrencilerden birinin dedesinin süttozlu suyu köpeğinin önüne koyduğunu, köpeğin tadına bakar bakmaz, hırlayarak kabı devirdiğini anlattım. Adamı cahillikle suçladılar, beni de ayağımı denk almam için uyardılar. Dinleyen kim, doğru bildiğimi yapmaya devam ettim. Haliyle soruşturma geçirdim.

Köylüyü ikna etmek için muhtarı yanlarına aldıklarını duyunca kan beynime sıçradı. Bir akşam üzeri muhtarla konuşmaya gittiğimde iki genç yolumu kesip üzerime saldırdı. Olay bir anda büyüdü. Bana arka çıkanlar ile suçlayanlar arasında mesele oldum. O kadar ki, bir kadın beni savunduğu için kocası tarafından evden bile kovulmuş, ablasının evine yollanmıştı. Adı Naciye'ydi. Ablasının komşularına benden ve olaydan bahsedince, Aynur adındaki komşusu bir sabah oğluyla birlikte ziyaretime geldi. Kendi hikâyesini anlattı. Oğlunun canını kurtarmak istediğini,

kocasından korktuğu için kaçtığını, ailesinin de kendisini istemediğini söyledi. Oğlu Tarık'ın bana bakışlarını hiç unutmuyorum. Gözlerinden zekâ ve merak fışkırıyordu. Ürkek ve yardım ister gibiydi. Ürkekliğinin ardında sanki sevgi noksanlığı vardı. Onda kendi çocukluğumu gördüm. Yardım edeceğime söz verdim ve bir yolunu bulana kadar evimde misafir edebileceğimi söyledim. Ediş o ediş, birlikte yaşamaya başladık. Varlıkları bana güç vermeye başladı. Tarık ikbal vaat eden bir çocuktu ve çok çalışkandı. Annesi Aynur iyiydi, hoştu, epey de maharetliydi. Sağ olsun yemek, iş derken çok da yardımı dokundu ama cahil ve fikri sabit bir kadındı. Tarık'ın geleceğini onun ellerine bırakmaya gönlüm elvermedi. Eğitimiyle hususi ilgilendim. İlgilendikçe daha fazla sevmeye, bağlanmaya başladım. Aynur zatürreden ölünce Tarık'ı ben büyüttüm. Analık özlemimi onunla tamamlamaya çalıştım. Ne yazık ki çabalarım onun arayışlarına yetmedi."

"Hanidir oğlun? Bunca vakıt geçti, insan anama ne oldu demez? Kusura bakmayasın, o da hayırsız evlatmış."

Kusura baktı Nedret. Ardından Fatma'ya uzun uzun baktı. Başkasının kendi oğlunu yermesinden hoşnut olmadı. Yanlışları olsa da gönül koysa da evladıydı, iki kişilik ailesinin yarısıydı. Aile demek mahrem demekti, korumak, kollamak demekti. Kollayacaktı elbet.

"Avukat oldu. Fikir ayrılıklarımız yüzünden ara ara birbirimize gönül koysak da bilirim ki o da beni, benim onu sevdiğim kadar sever. Oğlum beni korur, ben de oğlumu. Beni buraya o getirdi zaten. İkimizin de güvenliği için bir süre görüşmememiz gerekiyor."

Fatma, Nedret'in sert tavrından uzatmaması gerektiğini anlayınca Fikret'e geçti.

"Eeee heriften haber neyim aldın?"

"Aldım. Yıllar sonra, hatta gününü bile hatırlıyorum, 19 Mayıs'tı ve normalden sıcak bir gündü. Tarık'la törenden dönerken Fikret'in arkadaşı Sait'le karşılaştık. Yıllar sonra ilk defa ortak bir arkadaşımızla karşılaşmanın heyecanıyla elim ayağım birbirine karışmış, içimde bir alev topu belirmişti. Fikret'ten haber alacaktım ama daha önemlisi benim haberim ona ulaşacaktı."

"Bakışından bildim, Tarık'ı oğlum diye tanıştırdın."

"Evet Fatmacığım. Konuştuklarımızı Fikret'e iletileceğini adım kadar iyi biliyordum. Sanki aile kurduğumu hissettirirsem, onu hâlâ sevdiğimi, evlenmediğimi gizlerim diye düşündüm. Sait'in asılan yüzünü görünce, Fikret'in yüzünün alacağı hali hayal ettim ve o anda içime ferahlatan bir serinlik yayıldı. Fikret'in evine gidip de kızını sorduğumda, duyduğum cevapla yaşadığım hayal kırıklığını yaşamasını istiyordum. Onsuz bir hayat kurduğumu, mutlu olduğumu duysun istiyordum. Onun da canı acısın, kaybetmenin nasıl bir duygu olduğunu anlasın istiyordum. Anlayacağın kendimce intikam almaya çalışıyordum. Laf lafı açtı, ortak arkadaşlardan konuşmaya başladık. Ne yalan söyleyeyim Fikret'in neler yaptığını çok merak ediyordum ama duyacaklarımdan korktuğum için soracak gücü kendimde bulamıyordum. Sait anlamış olsa gerek ki birden konuyu Fikret'e getirdi ve karısının öldüğünü söyledi. Belli etmemeye çalıştım ama allak bullak oldum."

"Besbelli adam ağzını yoklamış. Gururun palazlanacak günü buldu."

"Ne yaparsın, gurur ve intikam yer ve zaman tanımıyor."

"Gerçeği deyiverseydin belkim bir şeyler değişirdi."

"İş işten geçmişti Fatma... Artık bir düzenim vardı."

"Allah'ını sevdiğim, sen buna düzen dersin?"

"Adam sevdiğinin haberini iletmedi. Hal hatırdan ibaret sohbet. Ne deseydim, 'Fikret'i unutmadım, yolunu gözlüyorum. Her haltı yedi, her yalanı söyledi, karısı ölünce haber iletti ama ben kimseyi sevmedim, bana dönmesini bekledim. Hadi o zaman, kaldığımız yerden devam edelim,' mi deseydim? Yok Fatma. O kadar değil."

"Senin de ortan yok be komşu. Hafiften açık kapı bırakaydın diyorum, sen kapıyı, damı indiriyorsun."

"Bir erkeğe çok şans verirsen çok aldanırsın. Hakikati seçemezsen, seçilmeyi beklemek kaderin olur. Hayat, yani Fikret bunu öğretti bana."

"İyi halt etmişin."

"Ettim ya... Bir çocuğa annelik, zavallı bir kadına yoldaşlık yaptım, daha ne olsun."

"Yine seçememişin, seçilmişin yani..."

Son cümle güldürdü Nedret Öğretmeni. Ama epey de düşündürdü...

10. Bölüm

“Fatma”

Doktorunun izinden döndüğünü öğrenen Fatma, heyecanla odasına gitti. Her zaman oturduğu sandalyeye oturdu. Nedret’in anlattıklarını mahremiyet ve sır süzgecinden geçirerek heyecanla anlatmaya başlamıştı ki, hikâyenin tecavüze kadar kısmını kapı ardından dinleyen, sonrasını Tarık’tan öğrenen Sabia müdahale etti. Biraz olsun kendisini toparlamışken tekrardan dağılmak istemiyordu.

“Emeğin için teşekkür ederim ancak Nedret Öğretmen yakında çıkacak. Tedaviye devam edemeyeceğimiz için detaylara lüzum kalmadı.”

“Yaaaaa,” diye istemsiz ve üzgün bir çığlık attı Fatma. Günlerdir aklına teker teker gelen sorular bir araya toplanıp hücum etti... “Odada bir başına ne edecekti? Kim anlatacaktı, kim kızınca söylenecekti? Ayağı da iyileşmişti. Hastanede daha ne kadar kalabilirdi ki? Ağasından da haber yoktu. Kesin evlenmişti gencecik yeğeniyle. Artık eve de almazdı. Ana babası da istemezdi kapı dışarı edilmiş, kullanılmış kadını. Evlilik kâğıdı olmadığı için kaderi vicdansızın eline kalmıştı.”

Çaresizlik omuzlarını düşürdü. Ne hüznünü ne de neler düşündüğünü belli etti. Nedret’e getirdi konuyu.

“Oğlu alacaktıır?”

"Evet. Hastaneye annesini yakında çıkaracağını bildirmiş."

Fatma birkaç kez anlatmaya yeltendiyse de doktorun gönülsüz hali ve telaşla odaya gelen hemşirenin bir hasta için çağırması üzerine devam edemedi.

Koridorda yürürken, öğretmenden ayrılacağını duymanın burukluğu içinde usulca hecelemeye başladı. "Öğ-ret-men. Örtmen değil öğ-ret-men," diyerek her hecede bir adım atıyordu ki, elinde file olan genç adamın hemşireye, "Doktor Sabia Sağlam'ı görmek istiyorum," dediğini duydu. Heceleri de adımları da birbirine karıştı.

Yanlış hatırlıyor olamazdı. Daha dün Nedret'in ağzından çıkmıştı. "Sabia Sağlam olma hayalimden vazgeçtim," demişti. Demek ki Fikret'in soyadı Sağlam'dı. Ya babasıydı ya da amcası..."

Bir anda aklına Nedret'in doktora soyadını sorduğu an geldi. Normalde olsa hatırlamayabilirdi ama komşusunun torununun adıydı Doğan. "Doğan da er olacak yaşa geldi maşallah," diye konuşulmuştu peşinden. Doğaner soyadı oradan kalmıştı aklında. Olduğu yerde oyalanarak konuşmaya kulak kabarttı.

"Allah razı olsun doktor hanımdan, bizim hanıma çok yardımı dokundu. Benim hanım da doktora vereyim diye tarhana döktü. Hem teşekkür edeyim hem de emaneti vereyim istedim."

"Doktor hanım yerinde değil. Bırakın, biz veririz. Kim diyelim?"

"Fikret Hocanın öğrencisi Mahir deyin. O bilir."

Adam elindeki fileyi hemşireye bırakarak uzaklaşırken, isimler Fatma'nın zihninde dolanmaya başladı.

"Fikret Sağlam Hoca, Sabia Sağlam..."

Koşturarak adamın peşinden gitti ve şüphesinden emin olmak için Fikret Hocanın soyadını sordu ve doktorun nesi olduğunu?

Aldığı cevap her şeyi açık ediyordu.

Doktor Sabia Sağlam, Fikret Sağlam Hocanın kızıydı.

Nedenini bilmese de iki kadının birbirlerinden bir şeyler gizlediğini artık çok iyi biliyordu.

Önce doktorla konuşmalıydı. Ya da konuşmamalı mıydı? Acaba öğretmenin anlattıklarının ne kadarını duymuştu?

Acaba tecavüz kısmını yeni mi öğrenmişti? O yüzden mi birkaç gündür ortalıkta yoktu? Döndüğünde bile beti benzi hâlâ atıktı. Nedret'in hayatını o kadar merak eden kadın, nasıl olmuştu da bir anda umursamamıştı? Hadi doktorluğu geçtik, insan merakından sormaz mıydı? Acaba Nedret'in hastaneden çıkıyor olmasında doktorun mu parmağı vardı? Yalan söylediğine göre doktorun da çekindiği şeyler olmalıydı. Peki ya babası, Fikret Sağlam, o adam nerelerdeydi? Bilmiyor muydu Nedret'in hastanede olduğunu?

Aslında Fikret'in doğru söylediğine inanıyordu ama bunu söyleyerek öğretmeni üzmek istemiyordu. Eğer hastanede olduğunu biliyor ve gelmiyorsa, o zaman Nedret haklıydı ve bunu duyarsa bir kez daha kahrolurdu. Hele işin aslını astarını öğrensin, gerisi kolaydı. Nasılsa bir yolu bulunurdu. Bu kadar yalan söylendiyse illaki ardında korku ve kaygı vardı.

✧✧

"Nerelerdesin Fatma. Bana diyordun, bakıyorum da artık sen kayıplara karışıyorsun."

"Bunaldıydım diye accık hava aldım. Az bahçeye insek?"

"Ayağın iyi olduğuna göre her yere gidebiliriz. Ama önce doktoru görmek istiyorum. Kaç gündür hastanede yoktu. Geldiğini söylediler. Nasılmış, sen görebildin mi?"

"Hemşire hastaya götürmeyeydi göreceğdim."

Fatma ve Nedret birlikte bahçeye indiler. Fatma'nın dünceli halini gören Nedret dayanamayarak, onun aksanı ve muzipliğiyle sataştı.

"Hayır olsun komşu, iyisin? Bahçe dedin indik, başını çevirip bakmadın bile. Hiçbir şey sormadın, atarlanmadın. Halini iyi görmüyorum."

Nedret'in sitemiyle kendine gelen Fatma, etrafına dikkatle bakmaya başladı. Acı çekenler, şükredenler, ne düşündüğünü, nasıl olduğunu belli etmeyenler, konuşanlar, susanlar... Çeşit çeşit hasta, türlü türlü haller içindeydi. Kendisi de onlardan biriydi. Hastalarına refakat eden yakınların şefkatle, sevgiyle bürünmüş çabalarını görünce boynu büküldü.

Yanında ne sevdiği birileri ne de ailesi vardı. Nedret de gidince hayatı hepten çekilmez olacaktı. Acaba Aynur'a yardımcı olduğu gibi ona da el uzatır mıydı? Kimsesiz, parasız kalan kadınlar neler yapardı, nasıl yaşardı?

Bir umut, yoklamaya niyetlendi ki, Nedret'in bakışlarının hüzünlendiğini ve gözlerinin bir baba-kıza kilitlendiğini fark edince vazgeçti. Tanıyordu artık oda arkadaşını. Ne zaman uzun sussa, uzun baksa, biliyordu ki, ya kısa yaşanmışlara ya da yaşayamadıklarına dalıyordu. Aradıklarına cevap bulamadığında ya da anlatmak istemediğinde susuyordu. Sesini duyuramayınca omuzuna dokundu.

Hem merakından hem de sohbeti kendinden uzaklaştırmak için sordu.

"Boyna meğtepi, Fikret'i anlattın. Baban, anan ne eder demedin."

Nedret beklemediği bu soru karşısında irkildi. Sonu hüsranla bitse de aldatılsa da aşkı anlatmak, babası tarafından istenmediğini anlatmaktan daha kolaydı. Üzücü hikâyeler kısa anlatılmayı hak ediyordu. Bazen de yalanların ardına gizlenmeyi.

"Birkaç defa yaz tatilimde gittim. Çalıştığım ve Ankara'da yaşadığım için zamanla uzaklaştık," diyerek geçiştirdi. Üzerinden yıllar geçmişti ama hâlâ anlatmaya dili varmıyordu.

Oysa gerçek çok başkaydı. Fikret'in evinden çıktıktan sonra ailesinin yanına gitmişti. Ruhunu tedavi etmeye, sevilmeye ihtiyacı vardı. Babasına sıkı sıkı sarılsa, "Öğretmen kızım gelmiş," diyerek gururlandığını görse acısı hafleyebilirdi. Ama düşündüğü gibi olmamış, bilakis ikinci ve daha ağır darbeyi baba evinde almıştı.

Üvey annesinin onun varlığından duyduğu hoşnutsuzluğu, daha ilk gününün sabahı bavulundaki eşyaları eğreti bir şekilde tutup "Bu çaputları köy yerinde giyip bizi rezil mi edeceksin," demesinden, bavulu hiddetle tekmelemesinden anlamıştı. İkinci gün de huzurlarını, düzenlerini bozmakla suçlamış, üzerine yürümüştü. Üvey kardeşi ise "abla" dediği için ağzının üzerine şamarı yemişti.

Üvey annesinin aşağılayan tavırlarını kabullenebilirdi ama babasının arka çıkmaması çok dokunmuştu yüreğine. Nasıl da değişmişti babası. Elleriyle enstitüye teslim eden adam gitmiş, "Pantol giyme, köyün erkekleriyle konuşma, edebinle evde otur, konu komşuya görünme," diyecek kadar sindirilmişti. Üvey annesi zulmetmek için fırsat kollarken, babası her fırsatta kahveye kaçmıştı. Doğduğu evde sığıntıdan farkı yoktu.

Neyse ki köylü şölen edasında karşılamıştı. Genç kızlar, talebeler etrafında pervane olmuş, soru yağmuruna tutmuşlardı. Elbisesinin kumaşına dokunan, çantasını alıp dolaşan, ayakkabılarını süzenleri görünce çocukluğu gelmişti aklına. Teşekkür etmişti hayallerini gerçekleştiren okuluna ve öğretmenlerine.

Köydeki günleri anımsayınca, öğretmenlere unla birlikte verdikleri elbiselik kumaştan özene bezene diktiği elbisesi geldi aklına. Öğretmenliğinin ilk gününde giymişti. Kumaş yetmediği için elbisenin kolunu bir karış kısa dikmişti. Halkın "fakir kollu, yetim kollu," Avrupa görmüşlerin "truvakar kollu" dediği elbisesinin adı köylerinde "öğretmen entarisi" olmuştu.

Ertesi sabah, elbisesinin yer bezi yapıldığını görünce anlamıştı üvey annesinin gözündeki değerini. Hevesle, umutla diktiği elbisesi tıpkı hayalleri gibi parçalara ayrılmış, grileşmişti. Neyse ki kirlenmemesi için bir örtünün içine sararak gizlediği beyaz elbisesi sağlamdı.

Annesinin mezarını ziyaret ettikten sonra yatağına bir not bırakarak veda etmişti çocukluğuna, doğup büyüdüğü eve ve de babasına.

"Rahmetli anacığım sana bir evlat verebilmek uğruna yedi defa canını ortaya koydu, sen ise varlığıma üç gün tahammül edemedin. Seni gururlandırmak için okulumu başarıyla bitirdim, öğretmen çıktım. Sen ise utançtan kahveden çıkmadın. Belki bir gün hatırlarsın, senin için canından olan bir kadının emaneti olduğumu... Seni karına, karını Allah'a havale ediyorum baba."

Fikret Sağlam / Sincan-ANKARA / 1977

"İşte biz öyleyiz"

Sanıyorum vade insanın tahammülüne göre doluyor. Ne dersiniz, belki de süreyi de süreci de belirleyen bizizdir.

Eğitimde değişen sürece, ilerici dünya görüşüne ters, kaliteli eğitimden uzak, ezbere dayalı rezil sisteme bir türlü uyum sağlayamıyordum.

Biz ki ülkü erleriydik. Yani köyün öğretim, eğitim, ziraat, sanat işlerinde on yıl hizmet eden, üstün başarı gösterenleri bakanlığın madalyayla ödüllendirdiği öğretmenlerdik. Ki bence beş ya da on yıl fark etmez, ülkemizin, çocuklarımızın geleceğini kişisel isteklerinden önde tutan, ülküleri olan her öğretmen aslında ülkü eridir.

Çocukları yaşamdan yalıtan, üretmeyi değil yemeyi öğreten yeni sistem, bizim aldığımız eğitime, Atatürk'ün yaratmak istediği Türkiye'ye tamamen tersti. Bu çarpık sistemin gençlerde kişilik, cesaret ve özgüven sorunu yaratacağının bilincindeydik. Sorarım size, yaptığının bilincinde olmayan, yapılanı sorgulayamayan gençlerle bir ülke nasıl aydınlanır?

Velhasıl bakanlığın icraatlarını, yeni sistemi tenkit ettiğimiz için pek çok iftiraya maruz kaldık.

Okuduğumuz kitaplar, şiirler, kızıl komünizmin vecizesi olarak görüldü, komünistlikle yaftalandık. Neymiş, Moskof uşaklarıymışız, milli hislerimiz bo-

zukmuş, öğrencilerimizin aklına gayri milli fikirler sokuyormuşuz. Daha neler neler...

Bunlar da yetmedi, Türkiye Öğretmenler Sendikası'ndaki çalışmalarımız da bahane edildi, pek çok sorgu ve denetimlere maruz kaldık. Ne yazık ki öğretmenliğe veda etmek zorunda kaldım. Daha doğrusu zorunda bırakıldım diyeyim.

Biz ki henüz on üç, on beşimizde okulların yönetimine katılan, yeri geldiğinde öğretmenimizi müdürümüzü sorgulayan öğrencilerdik. Bu saçmalıklara, suçlamalara pabuç bırakacak değildik ya...

Bazılarımız romanlarında anlattı, bazılarımız şiirlerinde yazdı, bazılarımız da benim gibi dergi köşelerine taşıdı. Bazılarımız derken aslında o kadar fazlayız ki.

Enstitüden mezun olan ile yazar olanları oranladığınızda neredeyse her 90 enstitülüden biri diyebilirim. Hepsi birbirinden kıymetli dostlarım. Birkaçıyla yollarım kesiştiği için kısaca bahsetmek isterim. Kulakları çınlasın, fevkalade insanlardı.

Siz onu Fakir Baykurt diye tanırsınız. Oysa Tahir'dir eski adı. Yaşamın pek de tahir yani pak, arı olmadığını düşündüğü içindir, "Fakir" dedi kendine. Oğlunun adını Tonguç koyduğunu duyunca çok mutlu olmuştum. Aslına bakarsanız epeyce de kıskandım. Oğlum olsaydı, Tonguç Babamıza vefa borcumuzdan dolayı ben de adını Tonguç koymak isterdim.

Talip vardı. Talip Apaydın... Sevgili Mehmet Başaran, Mahmut Makal, Mevlüt Kaplan, Dursun Akçam. Arkalarında öyle güzel eserler bıraktılar, bırakıyorlar ki.

Mahmut dostumun "Bizim Köy" romanı sadece bizim değil, dünyanın bile ilgisini çekmişti. Uçağı mec-

buri bir nedenle İstanbul'a inen dünyaca ünlü romancı Ernest Hemingway, kendisini ziyarete gelenlere ve basına Mahmut'u sormuş, görüşmek istediğini söylemiş fakat kısıtlı zaman nedeniyle olmamış. Biz gururla anlatırdık, Mahmut dostum utanırdı. Bırakın kendimizi övmeyi, övülmekten bile utanan nesildik.

Kültürleri, fikirleri, çalışmalarıyla ışık tutan kız arkadaşlarımız da vardı. Pakize Türkoğlu, Ayşe Baysal ve daha nice isim.

Ayşe Baysal'ın silbiçli beşikten başlayan yaşamı da muhakkak bilinmeli. Eminim siz de benim gibi arkadaşımızın başarısıyla gururlanırsınız.

Annesi Ayşe'ye hamile kaldığında epey hastaymış. Bakamayacağını düşündüğü için bebeği istememiş. Doğumdan sonra büyük kızını çağırmış ve bebeği köyün dışına bırakmasını isteyince Ayşe'nin bakışlarına dayanamayan ablası son anda vazgeçmiş. Anne emziremeyince, ablası çavdar ununa pekmez kattığı helvayla beslemiş kardeşini. Ayşe'den bu şekilde beslenen çocukların çok kaka yaptığını, bu yüzden silbiçli beşiğe yatırıldığını duyunca çok şaşırmıştım. O da şaşkınlığımı fark etmiş olmalı ki, gülerek, "Ne yapsınlar, yokluk işte, bez yetişmiyor, yıkamak masraflı ve zahmetli, tek çare oydu," demişti.

Ortasında lazımlık gibi bir oyuğu olan, ahşaptan yapılan bir beşik türüymüş silbiçli beşik. Sağa sola kaymasın diye bebek yatağa sıkıca bağlanırmış. Haliyle iyi gelişemediği için bağda bahçede beklenildiği kadar iş göremezmiş. Belki bu kızı kimse almaz diye düşündüler, belki de bir boğaz eksilsin diye, sonuç olarak akrabalarından Mehmet'le birlikte İvriz Köy Ensti-

tüsü'ne yollamışlar. Her şerden bir hayır doğar misali ne de iyi etmişler.

Ayşe'yle yakın zamanda tekrar karşılaştık. İvriz'i birincilikle bitirdikten sonraki süreci konuştuk. Öğretmenlik hayatından, Virginia Polytechnic Institute and State Üniversitesi'nden kazandığı burstan, Wisconsin Üniversitesi'nde yaptığı doktoradan bahsetti. O detaya girmese de tüm bunları başarırken yaşadığı zorluğu, yokluğu iyi biliyordum. Tüm ısrarları reddederek ülkesine döndüğünü de. On öğrenciyle başladıkları Diyetetik Programı'nın, Hacettepe Beslenme ve Diyetetik Bölümü'ne uzanmasını ve bölümün başkanlığına atanmasını, geçen sene profesörlüğe yükselmesini gururla dinledim.

"Müsaade edersen dergide yer vereyim, gençlerimiz örnek alsın dedim. Utanarak gülümsedi. Yaz Fikret dedi. Hatta ömrüm yeterse kurmayı hayal etiğim BESVAK'tan (Beslenme Eğitimi ve Araştırma Vakfı) da bahsedelim."

Eminim ki ileride kazancını bağışlamakla kalmayacak, çevresindekileri de ortak ederek pek çok öğrencinin eğitim almasını sağlayacaktır.

Sohbetin sonunda, "Güneydoğu'da toprak nadasa bırakıldığında mercimek yetiştirildiği için devletin ve köylünün elinde stok olduğunu, mercimeğin çok sağlıklı ve besleyici olduğunu, halkın yoksulluk nedeniyle proteinsiz kaldığını bildiği için ileride halkı bilinçlendirmeye yönelik bir şeyler yapmak istediğini," söyledi. "Desene bizim Silbiçli Ayşe yakında Mercimek Ayşe olacak," diyerek takıldım. Emekçiydi, azimliydi. Eminim Türkiye'ye diyetisyenliği getiren, mercimeği sevdiren kadın olarak her daim övgüyle anılacaktır.

Ah ah, dinleyince gurur duyacağınız o kadar çok örnek var ki... Hangi birini yazayım.

Aksu'dan arkadaşım Ali'nin (Uysal), akıl, bilim dışı görüşlerin kucağından kopan köy çocuklarının, akla, bilime, aydınlığa ulaşmasını betimlediği cümlesi bizleri fevkalade özetlediği için burada dursun:

"Denize doğru koşan dereler gibiyiz. Dereler aktıkça içindeki tortuları atar. Aktıkça tabandan karışan pınarlarla beslenir, çoğalır. Denize ulaştığı su ile doğuştaki derecik arasında hiçbir benzerlik yok gibidir. İşte biz öyleyiz."

"Köy Enstitülerinin planlanması ve kapatılması"

Belki bazılarınızın aile büyükleri bu okullarda okudu ve bizzat dinleme şansınız oldu, belki de sevdiğiniz yazarlardan okuduğunuz için zaten biliyorsunuz, fakat ben yine de planlandığı ve kapatıldığı sürece kısaca değinmek istiyorum.

Osmanlı döneminde, çocukların "Rüşt" yani erginlik yaşına kadar okuyabilmeleri için açılan ortaokul düzeyindeki Rüşdiyelerden (1838), Rüşdiyelere öğretmen yetiştirmek üzere kurulan Darülmuallimin-i Rüşdi'den (1848), kız çocuklarına öğretmen yetiştirmek için açılan Darülmuallimat'a (1870) uzanan süreç, Cumhuriyetle birlikte Eğitmen Kursları, Köy Öğretmen Okulları, Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okulları olarak devam etti. 1974'de de Öğretmen Liselerine dönüştürüldü.

Şom ağızlı demezseniz bir de öngörümü ekleyeceğim. İnşallah yanılırım, fakat çok değil otuz yıla kal-

madan, öğretmen yetiştiren tüm kurumları kaldıracaklarını düşünüyorum.

Çünkü iyi eğitilmiş, idealist ve vatansever öğretmenler, ülkenin eğitiminin temel taşıdır. Bunu iyi bilen, ancak ülkenin cehaletini isteyen çıkarcı ya da maşa iktidarlar, öğretmenin kalitesini ve itibarını düşürmek isteyecek, emeğinin karşılığını vermeyecek, veliyi haklı, öğretmeni haksız bulacağı, öğrenciyi değil öğretmeni sorgulayacağı bir sistem getirecek.

Eğitimin ve öğretmenin değerini bilen Atatürk'ün biz öğretmenlere söylediği, "Öğretmenler! Yeni nesli, Cumhuriyetin fedakâr öğretmen ve öğrencilerini, sizler yetiştireceksiniz ve yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. ... Ordularımızın kazandığı zafer, sizin eğitim ordularınız için yol açtı. Gerçek zaferi siz kazanacaksınız. Bunu başaracağınızdan kuşkum yoktur. Sarsılmaz inançla ben ve arkadaşlarım sizi gözeteceğiz. Sizin karşılaştığınız tüm engelleri kıracağız," gibi nice güzel sözü ve nasihati unutulacak, enstitülerin, öğretmen okullarının, eğitimin beli kırılacak.

Öğretmen yetiştirmek için ülkenin tüm imkânlarının seferber edildiği Cumhuriyet dönemi, yerini öğretmenleri hor gören, göreve atamayan Cumhuriyet karşıtlarının söz sahibi olduğu dönemlere bırakacak.

"Bana bir harf öğretenin 40 yıl kölesi olurum," söylemi değerini yitirecek, öğretmenler mesleğini yapabilmek için sisteme kölelik etmek zorunda kalacak.

Hayal kırıklığının ne kadar yıpratıcı olduğunu layığıyla yaşadığım için biliyorum. Umarım yanılırım... Çünkü kaybeden sadece eğitim sistemi olmayacak, kaybeden Türk halkı olacak.

Neden mi bu kadar endişeliyim? Rakamlara göz atınca eminim endişeme hak vereceksiniz.

Düşünün ki kurtuluş mücadelesi verdiğimiz savaş yılları ve sonrası, kişi başına düşen milli gelir ziyadesiyle düşük, sanayileşme sıkıntıda, ihtiyacın büyük kısmı ithalatla karşılanıyor, tarımsal üretim ve sermaye yetersiz, dış borcumuz almış başını gitmiş, ülke ekonomik buhran içinde kıvranıyor. Özellikle de eğitim vahim durumda.

1930'lu yılların sonlarında ülke nüfusu yaklaşık 16 milyon, nüfusun %80'den fazlası köylerde yaşıyor ve halkın %80'i okuma-yazma bile bilmiyor.

Yaklaşık 40 bin köy var ve 35 bininde okul bile yok. Okuma seferberliği, dil devrimi tam olarak uygulanamıyor. Temel düzeyde eğitime erişmek dahi oldukça kısıtlı, köylerdeki birçok okul öğretmensiz.

Başlıklar halinde özetlediğim böylesi zorlu bir dönemde, Atatürk'ün yeni ulus oluşturmak, halkı muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak adına eğitimin önemini işaret etmesiyle enstitülerin planlaması başlıyor.

Cumhuriyet ulusal uniter devlet yaratacaksa eğitim sisteminin doğudan, batıdan, yani yabancı etkilerden sıyrılmış, yani milli olması gerektiğinin üzerinde duruyor.

Hem eğitime erişilmesi hem de yeni bir eğitim anlayışının ve öğretmen kimliğinin doğması sağlanıyor.

Fikrin temeli 1923 İzmir İktisat Kongresi'ne dayanıyor ve Atatürk'ün Hasan Âli Yücel'le karşılaşmasıyla gelişiyor.

Ziraat ve Maarif Meselesi raporunun 6. Maddesindeki, "Köylerde uygulamalı eğitim verecek okulların

açılması," önerisi işte bizim Köy Enstitülerini işaret ediyor.

Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu'yla (1924) önceden var olan geleneksel ve modern ayırımına dayalı, eğitimdeki ikili yapı kaldırılıyor. Böylece imam, müezzin gibi din görevlilerinin öğretmen olarak yer aldığı sıbyan mektepleri son buluyor. Tekke ve zaviyeler, cemaat okulları kapatılıyor, mahalle mekteplerine, hoca yerine modern öğretmen alınmasının önü açılıyor.

Eğitim reformunda yabancı uzmanlardan yararlanma yoluna gidilerek, Künhe, Omar Buyse, E. Walter Kemerrer, Berkly Parker ve yaparak öğrenme sisteminin kurucusu John Dewey gibi bilim adamları ülkeye getiriliyor.

Ve Köy Enstitüleri projesinin temelleri, Atatürk'ün Amerikalı ünlü eğitim filozofu John Dewey'i Türkiye'ye davet etmesi ve "Türkiye'de Eğitim Nasıl Olmalıdır" niteliğinde rapor hazırlamasını istemesiyle atılıyor. Raporların Mart 1925'te Maarif Vekaleti mecmuasında yayımlanmasıyla çözüm yolu aranmaya başlanıyor.

Araya girmem gereken bir bilgi var. Bu olay pek bilinmez, fakat belki de enstitülerin ilk kıvılcımlarından birisiydi. Atatürk'ün son nefesine kadar yanında, yatağının başında bulunanlardan biri olarak hatırlayacağınız, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alay Komutanı İsmail Hakkı Tekçe, alayındaki erlere okuma yazma öğretiyor ve terhis olanların köylerine gittiğinde köylüye öğretmesini istiyor. İşe yaradığını, başarılı olunduğunu görünce heyecan içinde Atatürk'e anlatıyor. Atatürk fikri çok beğeniyor, ancak yeterli sayıda ve

nitelikte öğretmen olmadığının da farkında. Başlıyor çareler aramaya. Süreci takip edenler Tekçe'nin yaptığı bu atılımın geliştirilmiş halinin yıllar sonra, sanırım 1959-1975 arasında, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Er Okuma-Yazma Okulları olarak tekrar gündeme geldiğini hatırlarlar.

Eğitimdeki sayısız ve saygın hizmetlerini her daim andığımız Mustafa Necati, 1925-1928 arasında üç yıllık bakanlığı süresince köy çocuklarının köyde okutulması, Harf Devrimi sonrası okuma-yazma öğrenme sorununun çözümü için Millet Mekteplerinin açılmasını sağlayarak ülkeyi baştan başa dershaneye çeviriyor. Köylerde 12-45, kentlerde 16-45 yaşları arasındaki herkesin okuma-yazma belgesi almasını zorunlu kılıyor.

Mustafa Necati'nin henüz 31 yaşındayken ölümü üzerine, Vasıf Çınar, Dr. Reşit Galip, Saffet Arıkan ve Hasan Âli Yücel bayrağı daha yükseklere taşıyorlar.

Mustafa Kemal'in devrim kadrosunu tek tek anlatabilmeyi çok isterdim. Uygarlığı da bilen, çileyi de bilen aydın adamlardı. Ne yazık ki yeni nesiller bu isimlere dair çok az şey biliyor. Hatta bilmiyor desem yeridir. Bu da bizi ziyadesiyle üzüyor.

Sorsak, Cumhuriyetin hukukunu hazırlayan Mahmut Esat Bozkurt'u kaç kadın tanıyor diye? Peki ya kaç öğretmenimiz Milli Eğitimimizi biçimlendiren, köye yönelik somut adımları başlatan Mustafa Necati'yi biliyor? Ya Saffet Arıkan'ı? Üniversitelilerimizin Reşit Galip'ten haberi var mı? Şükrü Kaya'dan, Tevfik Rüştü Aras'tan? Olmalı... Emekleri o kadar büyük ki, bu kıymetli adamlar unutulmamalı, unutturulmamalı.

Atatürk'ün bu sözü de:

"Geçmişine ve değerlerine sahip çıkmayan milletler, yok olmaya mahkûmdur."

Gelelim 1929'a... Dünyayı etkisi altına alan krize. Serbest ticaret politikalarının askıya alınması, bazı ülkelerin krizi aşmaya yönelik politikalar üretmesine vesile oluyor. Ekonomimizin tarıma dayalı olduğunu bilen Atatürk ve ekibi planlarını bu doğrultuda hazırlıyor:

Sermaye artışı için öncelikle tarımsal üretim arttırılmalı.

Artırmanın yolunun üretim tekniklerini değiştirmek olduğunu bildiği için de köye yönelik eğitim yapılmalı.

Üstüne basa basa EĞİTİM ve ÜRETİM diyor...

Ekonomik kriz, istifa, ölüm gibi nedenlerle 1928-1933 arasında öğretmenlerin sayısında 4565 kişi azalma olunca ve 1927'de açılan iki adet öğretmen okulu, Denizli ve Zencidere, istedikleri düzeyde başarı sağlayamayınca 1933'te kapatılıyor.

Arada, yani 1931'de Halkevlerinin, Halkodalarının açılması, eğitime yönelik hareketlenmeyi devam ettiriyor.

1935'te Milli Eğitim Bakanlığına Saffet Arıkan'ın gelmesi ve akabinde Atatürk'ün onayıyla, "Köyde Eğitim" konusunda araştırma ve çeviriler yapan, Almanya'da İsviçreli eğitimci Pestolozzi ve Kerschensteiner gibi isimlerin eğitimlerini inceleme şansı bulan, bildiklerini ülke koşullarına uyarlayıp "İş içinde eğitim" modelini hayata geçirmek isteyen Gazi Eğitim Enstitüsü Elişi Öğretmeni İsmail Hakkı Tonguç İlköğretim Genel Müdür Vekilliğine ve projenin başına getiriliyor. Tonguç raporunda 1933-34 eğitim öğretim döneminde köylerde

çoğu 1-3 sınıflı 4999 köy ilkokulunda 6786 öğretmen, 313 bin 169 öğrenci olduğuna dikkat çekiyor.

Enstitülerin ilk tuğlaları 1935'te yapılan CHP'nin 4. Kongresinde konuluyor. Projenin adını koyan, Mustafa Kemal'in önderliğinde Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan ve devrimin önder ve aydın kadroları, "Kalkınma hamlelerinin köylerden başlaması, öncelikli olarak eğitim hamleleriyle yapılması," konusunda karara varıyorlar.

1936-1937'yle birlikte ön uygulamalar başlıyor.

1936'da Atatürk'ün önerisiyle askerliğini onbaşı ve çavuş olarak yapan 84 genç seçiliyor, Eskişehir Çifteler Harasında, Mahmudiye Çiftliğinde açılan Köy Eğitmen Kursunda, o sırada yedek subay olarak askerliğini yapan İlköğretim Müfettişi Mehmet Emin Soysal'ın idaresinde dört buçuk aylık kurstan geçirilerek eğitmen olarak köylere gönderiliyor.

Kurslardaki dersler, Türkçe, matematik, yurt-yaşama, tarih gibi genel bilgi derslerinden tarla ziraati, ziraat aletleri, tohum ve yem nebatları, hayvancılık, sebze ve meyvecilik, sütçülük ve süt mamulatı, arıcılık, tavukçuluk, böcekçilik ve ziraat sanatlarından ibaret. Adaylar ayrıca inşaat işlerinde çalıştırılıyor, duvarcılık ve marangozluk bilgisi de veriliyor.

Eğitmen adayları köylere gönderilmeden önce Ankara'nın Etimesgut Köyünde bir ilkokul sınıfında, bu işin kurucusu Kültür Bakanı Saffet Arıkan, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Sağlık Bakanı Refik Saydam ve diğer bazı mebuslar önünde dersler verdiriliyor ve adayların öğrenci okutup okutamayacağı kontrol ediliyor. Eğitmenlerin köylerde uygulayacağı üç yıllık müfredat tüm

detaylarıyla hazırlanıyor ve eğitmenler nüfusu 400'den az olan köylere gönderiliyor.

Eğitmen Kursları deneyimi ülkeyi yönetenlere umut ve güven verse de yeterli görülmüyor. Bunun üzerine bir adım daha ileriye gidiliyor, 1937'de İzmir Kızılçullu ve Eskişehir Çifteler'de, 1938'de Kırklareli'de, Kastamonu Gölköy'de, Samsun'da Köy Öğretmen Okulları açılıyor. İleride Köy Enstitülerine dönüştürülecek bu kurumlar için 11 Haziran 1937'de "3238 sayılı Köy Eğitmenleri Kanunu"yla yasal işlerlik kazandırılıyor ve sistemleştirilerek hızla yaygınlaştırılıyor.

1948 yılına kadar her yıl açılıyor ve on yılda toplam 8675 eğitmen yetiştiriliyor. O günün şartlarında bu rakamlar o kadar harikulade ki. Dahası, onların sayesinde çoğunun nüfusu 150'den az olan ıssız köylerde 6598 ilkokul... Bu ne demek biliyor musunuz? 135.604'ü erkek, 78.220'si kız toplam 213.824 öğrenci demek.

Atatürk'ün ölümünden sonra, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasıyla kabineyi kurma görevi Celal Bayar'a veriliyor. Hayatını eğitime adayan felsefe öğretmeni Hasan Âli Yücel Milli Eğitim Bakanlığına getiriliyor ve İsmail Hakkı Tonguç vekaleten yürüttüğü göreve asil olarak atanıyor.

3 yıllık deneme evresinden sonra, 1939 Milli Eğitim Şurası'nda alınan karar doğrultusunda, Köy Enstitüleri Yasa tasarısı hazırlanıyor.

17 Nisan 1940'da oylamaya katılmayan, bir bakıma bu projeye muhalif olduğunu açık eden 148 kişinin dışında kalkan kabul elleriyle, 278 oyla ve oybirliğiyle 3803 sayılı kanunla Köy Enstitüleri Yasası kabul ediliyor.

Ne ilginçtir ki, oylamaya katılmayan bu 148 kişiden bazılarını, misal başta Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan'ı, 1945'te CHP grubuna "Dörtlü Takrir" önergesi sunan, reddedilince CHP iktidarına karşı gazetelerde bir hayli sert, eleştirel yazılar yazan, ihraç ve istifalar sonrası 1946'da DP'yi kuran isimler olarak göreceksiniz. Haliyle de enstitülerin kapatılmasında etkili kişiler. Yani yine tanıdık manzara. Halkın cehaletini kullanarak sömürüye alışkın zihniyet işte o günlerden sahneye çıkmak için pusuda bekliyor.

İşte oylamaya katılmayan, kalkmayan o eller var ya, işte o eller köylünün uyanacağını düşünen büyük toprak sahiplerinin ve daha sonra ABD güdümüne girecek siyasetçilerin elleriydi. Bu yüzden her defasında söylerim, seçimlerde kimin elini güçlendirdiğinizi iyi bileceksiniz. Çünkü güçlendirdiğiniz eller bir gün sizin boğazınıza dayanabilir.

Özeti şu ve de unutulmamalıdır ki, Cumhuriyet sonrasından 1940'a kadar olan süreç, enstitüler için bir nevi hazırlık süreciydi.

Okulsuz 35 bin köye öğretmen gönderilebilmesi, o günün öğretmen yetiştirme sistemine göre tahmini hesapla 80-100 yılı buluyordu. Takdir ederseniz ki kurtuluş mücadelesi veren bir ulus için bu bir hayli uzun bir zaman. Devlet erkânı da durumun farkında ve "hızlandırılması için ne gerekiyorsa yapılmalı," diyerek 20 yıllık bir plan taslağı hazırlıyor. Hazırlanan taslağa göre "ilk 10 yıl içinde hedeflenen öğretmen sayısı 37.955, eğitmen sayısı 7455" olacak.

Rakamları aklınızda tuttunuz mu? Birazdan kıyaslayacağım.

Yurt keşif gezileri ve araştırmalar sonrası, trenle ulaşımın sağlanabileceği, tarım işlerine elverişli, geniş arazisi olan, civarındaki 3-4 kente hizmet edebilecek, başta köy öğretmeni olmak üzere, diğer meslek elemanlarını da yetiştirmek üzere 20 bölge tespit ediliyor. Önce köy öğretmen okulu olup sonra enstitüye çevrilen Kızılçullu-İzmir (1937), Çifteler-Eskişehir (1937) ve Karaç-Edirne (1938, sonra Lüleburgaz-Kepirtepe'ye taşındı) ve Gölköy-Kastamonu'yla birlikte (1939), Arifiye-Sakarya (1940), Aksu-Antalya (1940), Savaştepe-Balıkesir (1940), Gönen-Isparta (1940), Düziçi-Adana (1940), Pazarören-Kayseri (1940), Akpınar-Samsun (1940), Beşikdüzü-Trabzon (1940), Cılavuz-Kars (1940), Akçadağ-Malatya (1940), İvriz-Konya (1941), Hasanoğlan-Ankara (1941), Pamukpınar (Yıldızeli)-Sivas (1941), Pulur-Erzurum (1942), Dicle-Diyarbakır (1944), Ortaklar-Aydın (1944) ve Ernis-Van (1948) olmak üzere 21 adet Köy Enstitüsü açılıyor.

Amaç, köylerden gelen yetenekli çocukların tam donanımlı yetiştirilmesi ve ardından köylerine dönmeleriydi. Sadece öğrencilere değil, köylülere de okuma-yazma gibi temel eğitim vermeleri, modern ve ilmi tarım teknikleri öğretmeleri, kırsalın, böylelikle ülkenin kalkınmasının, aydınlanmasının sağlanması amaçlanıyordu.

Özellikle kırsal bölgelerdeki okulların, toplum ve yaşam merkezi haline getirilmesi, iş ve eğitimin birleştirilmesi fikri üzerine tasarlanmış ve de mezunların hem öğretmen hem de toplumun eğitmeni olması hedeflenmişti.

Hedef demişken, köylülerin ve öğrencilerin yardımıyla 60 köyde 5 bin ilkokul açılması, 200 bin mezunun olması hedefleniyordu. Böylelikle 1955-56 yılı sonunda öğretmensiz okul kalmayacaktı.

Öğretmen okullarında yetişmiş, şehirde büyümüş öğretmenlerin, köylerin zor şartlarına uyum sağlayamayacağını bildikleri için köyü bilen, içinden, yaşayarak öğrenen, zorsunmayacak, yani köye göre öğretmen yetişmesi bu projeyle gerçekleşecekti.

Anlayacağınız, köyleri aydınlatacak devrimin meşalesi elbirliğiyle yakıldı. Köyde üretim ve kalkınma önceliğe alınarak, köylünün milletin efendisi olmasının yolu açıldı.

Enstitüler eğitim binasından ibaret olmayacak, tarım alanları, bağları, atölyeleri, arı kovanları, besi hayvanları, ahırları olan eğitim kurumları olacaktı.

Sadece ders değil, tarımdan hasta bakımına, müzikten tiyatroya, inşaattan marangozluğa her iş, "iş içinde eğitim" modeliyle öğretilecekti.

Ki bunların hepsi fazlasıyla yapıldı.

Bu yüzden de 1940'a kadar eğitim süresi üç yıl iken sonrasında, yani bizim okuduğumuz dönemde eğitim beş yıla çıkarıldı.

1943'te çıkarılan yasayla bazı Köy Enstitülerinde köy ebesi, köy sağlık memuru yetiştirmek için "Sağlık Kolu" açıldı.

Yani enstitüler, Kemalizm ilkelerine dayanan, laik, demokratik, bilimsel, karma eğitim esaslı, özgün bir eğitim modeliydi. Kültür ve sanat ortamları yaratarak öğrencilerin duyuşsal gelişimini sağlayan, eğitime bütünsel bakan, pek çok ülkenin gıptayla izlediği, örnek aldığı bir sistemdi.

Bitmedi, tercüme bürosu kuruldu, 500'den fazla dünya klasiği Türkçe'ye çevrildi. Özerkliği güvence altına almak için "Üniversiteler Kanunu" çıkarıldı.

(Yine ne ilginç ve ne yazıktır ki, Hasan Âli Yücel'in 4 yıl uğraştığı bu yasa, Haziran 1946'da kabul edilmiş, Temmuz 1946 seçimlerinden 2 hafta sonra da Hasan Âli Yücel bakanlıktan alınmıştır.)

1942'de çıkarılan "Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu"yla iller enstitü bölgelerine ayrıldı. Her enstitü bölgesinde bulunan köy okulları, köy bölge okulları, yetiştirici ve tamamlayıcı kurslar Köy Enstitülerin gözetim ve denetimindeydi. Buralara öğretmen ve yönetici yetiştirmek, bu öğretmenleri izlemek ve geliştirmek, okulların araç-gereçlerini karşılamak, bölgedeki enstitüye ait görevlerdi.

Yine ne yazıktır ki, bu akıcı sistem 1946'da yok edildi, geleneksel "il idaresi" sistemine dönüldü. Köy okulları ve öğretmenlerinin enstitülerle hiçbir bağlantısı kalmadı.

Enstitüyü bitiren öğretmenler bakanlığın belirlediği köylerde 20 yıl, ayda 20 lira ücretle çalışmak zorundaydı. Öğretmen atanacak köylere bu durum 3 yıl önceden bildirilecekti. Öğretmen işe başlamadan önce okul binası ile öğretmen evi bitirilmiş olacaktı. Vazifeye başlarken "zati ihtiyaç" bedeli olarak 60 lira verilirdi. Üretim araçları, ıslah edilmiş tohum, fidan ve hayvan verilir, bunlar okulların demirbaşları olurdu. Öğretmenlere geçimlerini sağlayabilecekleri ve öğretim uygulamaları yapabilecekleri, "geçim toprakları" adı altında tarla da verilirdi. Bu imkânlar sayesinde, üreten, çalışan bir öğretmen ilaveten para da kazanabiliyordu. Maalesef ki sonradan bu uygulama da kalktı.

1946 sonrası çok sıkıntılı ve engellemelerle geçtiği halde, işte kıyaslamanızı istediğim nokta burası, öğretmen ve eğitmenlerin toplamı 26.016'ya, bazı araştır-

macılarımıza göre de 29 bine kadar ulaştı. Bu da yıla vurduğunuzda imkânsız görülen ilk on yıllık planın ilerisinde rakamlardır.

1953'e kadar ki süreçte 21 enstitüden 1398'i kız 17.341 öğretmen mezun oldu. 8675 eğitmen, 1600 sağlık memuru yetişti.

Hani bir cümle arasında engellemeler demiştim ya, yeri geldi yazayım. Misal öğrenci alımı... 1951'de 5 enstitüye başvuran öğrenci sayısı 2262 iken alınan öğrenci sayısı kaçtı biliyor musunuz? Sadece 362'dir. Yanlış duymadınız. Diğer 16 enstitüde durum aynıydı.

Bazen düşünüyorum da o çocukların hepsi okuyabilseydi, kim bilir nasıl bir Türkiye olurduk?

Örneklere devam edeyim de vatansever, aydın insanların enstitülerin kapanmasına neden bu kadar üzüldüğünü anlayın; ki onların yakarışlarını duyduğunuzda hak verebilesiniz.

Mesela 1940-46 arasında 15 bin dönüm tarla tarıma elverişli hale getirildi ve öğrencilerin uygulamalı eğitim gördüğü çiftlikler yapıldı.

Ziraat dışında örnek isterseniz, 1937-46 arasında 150 büyük yapı, 60 işlik, 210 öğretmen evi, 100 uygulama okulu, 12 elektrik santrali, 16 su ve 12 tarım deposu, 36 ambar ve depo, 48 ahır ve samanlık, 3 balıkhane, 100 km yol ve sulama kanalları yapıldı.

Kapatılana kadarki süreçte de 741 işlik, 875 yeni okul, 993 öğretmen evi inşa edildi, 851 köy okulu onarıldı ve genişletildi.

Bu sayıları o gün ki ekonomik koşulların yetersizliğini ele alarak düşünürseniz, eğitim adına fevkalade önemli veriler olduğunu daha iyi anlarsınız.

İktidarın özverili tutumu sayesinde bizler enstitülerde çalışmalarımıza, yeni yapılanmalara hızla devam ederken, 2. Dünya Savaşı dünyanın büyük bölümünü kasıp kavuruyordu.

Sanırım 1943'tü. Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'la bir araya gelen İnönü, "Ne kadar enstitü açmayı planladınız?" sorusuna aldığı "24" cevabı üzerine, "Niçin 44 veya 64 değil de 24? Elimizi çabuk tutalım. Savaş bitmeden yapabileceğimiz her şeyi yapalım. Yarın savaş biterse bu fırsatı bize vermezler," demişti.

Ki zaten korktukları gibi oldu. Ne yazık ki öngörenler de bu tuzağa düştü. Daha dik durulamaz mıydı, daha fazla gayret gösterilemez miydi?

Siyasetin içinde yer almadığım için bilemiyorum ama ben olsaydım canım pahasına da olsa mücadele ederdim. Zira eğitime sahip çıkmak da cehalete karşı açılan savaş değil miydi?

Atatürk, "Unutmayın ki en büyük savaş, cehalete ve gericiliğe karşı yapılan savaştır," dememiş miydi?

"Bir millet savaş meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi ancak irfan ordusuyla mümkündür," dememiş miydi?

Velhasıl, savaş bittiğinde geride yıkık dökük ülkeler, 66 milyon ceset ve milyonlarca yaralı vardı. Savaşa girmesek de etkileri ülkemizi ciddi anlamda sarstı. Zaten geçmiş savaşlardan dolayı yorgun ve tedirginiz. Neredeyse bir milyon erkek nüfusun orduya alınması nedeniyle tarım üretimi yarı yarıya düşmüş vaziyette. Hükümet kentlere ve orduya gıda maddesi desteği sağlayabilmek için yeni vergilendirme ve değerinin altın-

da alımlar yapma gibi halkı zorlayan önlemler almak zorunda kalmış durumda. Halk, işin ardında yatanı bilmediği için hükümetten mustarip.

Savaşın galiplerinden SSCB'nin Türkiye'yle imzaladığı önceki antlaşmalara (Brest-Litovsk 1918, Gümrü 1920, Moskova 1921 ve Kars 1921) rağmen Kars, Ardahan ve Artvin'i almak istemesi, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarında üs kurma baskısı ve yaklaşan 1946 seçimleri, İnönü'nün ve ekibinin alacakları kararlarda etkili oldu.

İki kutuplu dünya kurulurken Türkiye tercihini serbest ekonomi ve serbest seçim esasına dayalı Batı Blokundan yana kullandı.

Ve daha savaş bitmeden, 23 Şubat 1945'te ABD'yle ilk kredi antlaşması imzalandı.

Zaten sonrası peş peşe geldi. Atatürk zamanında ülkemizden uzak tuttuğumuz "Batı Emperyalizmi," farklı isimler, maskeler ardında hücum etti, biz de buyur ettik. Truman Doktrini, peşine 1948-51'de uygulanan Marshall Planı, bir de üzerine 1954'te NATO ve IMF süreci derken Atatürk'ün kazandırdığı ne varsa yıkılmaya başlandı.

Anlayacağınız ABD'yle 1945'de başlayan iktisadi anlaşmaların, 1947'de başlayan askeri anlaşmaların ve 1954'te başlayan siyasi anlaşmaların ceremesini her anlamda çekiyoruz.

Şurası unutulmamalı ki İnönü ya da bir başkası asla Atatürk gibi olamaz. Bunu beklemek ve mukayese etmek şuursuzluk olur. Kaldı ki, Atatürk'ün son yıllarında, İnönü'yle aralarında, dış politika ve ekonomide baş gösteren görüşsel ayrılıkların dönem dönem gerginliğe sebep olduğu da biliniyor. Bu sebeple her

iktidarı kendi içinde ve dönem şartlarını göze alarak eleştirmek gerekiyor. Atatürk yaşasaydı sürecin böyle ilerlemeyeceği mutlaktı. İnsanın diline o kadar çok geliyor ki, Keşke, ah keşke 10-20 yıl daha yaşayabilseydi... Emin olun bizi kimse tutamazdı.

Değişim 11 Haziran 1945'te, CHP'nin tasarısını hazırladığı "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu"na, yani Toprak Reformu'na yükselen itirazlarla başladı. İçlerinde büyük toprak ağalarının ve aşiret reislerinin de bulunduğu, CHP'den ihraç edilen Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve istifa eden Celal Bayar'ın önderliğinde 1946'da kurulan Demokrat Parti'yle devam etti.

Yok yok bunamadım. İnsan sadece unutkanlıktan değil, bazen de unutamadığı için, unutturmak istemediği için tekrar eder cümleleri.

Ki zaten Tonguç, zamanında bu konuya değinmiş, Toprak Reformu yapılmayan ülkelerde enstitü gibi aydınlanma kurumlarının ayakta kalamayacağına işaret etmişti. Ne yazık ki haklı çıktı.

Velhasıl, seçim yılı geldi çattı. İki parti arasında sıkı çekişme ve yarış vardı. Seçim tartışmalarının göbeğine solculuk suçlamaları oturunca ve enstitülere karşı ağır eleştiriler geldikçe, CHP içinde enstitülere karşı olanların sesi yükselmeye başladı. Sanki ulusal eğitimin bir parçası değil de iktidar partisinin organizasyonuymuş gibi acımasızca eleştiriyorlardı.

Eskişehir toprak ağalarından Emin Sazak, Adana toprak ağalarının temsilcisi Diyarbakırlı Cavit Oral, Aydın toprak ağası Adnan Menderes, Doğu Anadolu'dan Kinyas Kartal bunlardan bazıları.

"Biz size destek oluruz, köylülerimizin bütün oyları size gelir," diyerek Adnan Menderes'in yanında yer aldılar.

Dedim ya liste uzun, Meclis Başkanı Kazım Karabekir, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak, İnönü'ye, "Bu komünist yuvalarını ne zaman kapatacaksınız?" diyerek baskı yapmaya başladılar.

Enstitüler, CHP içindeki devrimci ve muhafazakâr kanatların hesaplaşmasına, iktidar çıkarlarına ve onları destekleyen tutucu eğitimcilerin isteklerine kurban edildi de diyebiliriz. Zira CHP 1946'ya kadar tek partiydi. Haliyle sağcısı, solcusu, sosyalisti, burjuvazisi içinde. Eh kararlar da bir kişinin ya da bir görüşün elinde değil.

CHP içinde ve Bakanlar Kurulu'nda artan tepkiler yüzünden partinin ve İnönü'nün geri adım atmak zorunda kaldığını düşünüyorum. Ve hazmedemiyorum. Yapılması gerekenleri yapmak yerine, ne yazık ki iktidarlarının devam etmesi için istenilen ödünleri verdiler.

İnönü ile Celal Bayar arasında 7 Ocak 1946'da Çankaya Köşkü'nün kütüphanesinde geçen konuşma bu bağlamda önemlidir. Biraz da teselli.

Görüşmede Bayar, Cumhurbaşkanı olan İnönü'ye DP rozeti uzatır ve şakayla, "Paşam, bunu da yakanızda görmek bize şeref verecektir," der. İnönü duymazlıktan gelerek, DP'nin programını eline alır ve sualini yöneltir: "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nda (Cumhuriyet tarihinde kurulan ilk muhalefet partisi) olduğu gibi itikat-i diniyeye riâyetkarız diye madde var mı?"

Bayar hiç tereddüt etmeden, "Hayır Paşam, laikliğin dinsizlik olmadığı var," diye yanıtlar.

Paşa ikinci suali sorar: "Köy Enstitüleri ve ilkokul seferberliğiyle uğraşacak mısınız?"

Cevap yine tereddütsüz gelir: "Katiyen. Seferberlik devam edecek, Köy Enstitüleri korunacak."

İnönü'nün, "Dış politikada ayrılık var mı?" sorusuna, Bayar'ın yanıtı "Hayır," olur.

Demem o ki, İnönü, Celal Bayar'dan, "en büyük eserim," dediği Köy Enstitülerinin devlet politikası nezdinde sürmesinin, 15 yıllık planın aksamadan uygulanmasının, eğitimin niteliğinden pay almamasının güvencesini, sözünü ister.

Bazen düşünüyorum da siyasette sözler, galiba söz sahibi olmak için veriliyor. Tabii ki ödünler de...

O günün şartlarını, bugün ki yaşanmışlık ve akılla eleştirerek hüküm vermek ne kadar doğru bilemiyorum, fakat enstitüleri kurduran ve geleceğini çok önemsediğini bildiğimiz İsmet Paşa'nın, kapatılmasına göz yummak zorunda kalanlardan biri olması bu yüzden bizi derinden sarstı.

Cumhuriyet devriminin verdiği ilk ve en önemli kurbanlardan biri, aydınlanmanın öncü isimlerinden Hasan Âli Yücel oldu. Reşat Şemsettin Sirer'in enstitülere karşı tutumunun bilinmesine rağmen, Recep Peker'in başkanlığında kurulan CHP kabinesinin Milli Eğitim Bakanlığına getirilmesi ilk yıkım ve kıyımdı. İsmail Hakkı Tonguç'un da görevden alınarak İlim Terbiye Kurulu Üyeliğine naklen atanmasıyla devam etti.

Ne kadar üzücü ki, bu iki nefer, eğitim seferberliğinin emektarı iki özverili, dürüst adam, çok çirkin iftira ve haksızlıklara maruz kaldılar. Biz öğretmen olarak hazmedemiyorken, babalarının bayrağını taşıyan, top-

luma, kültüre kattıkları, katacaklarıyla gelecek nesillerin çok iyi tanıyacağına emin olduğum oğulları Can Yücel, Engin Tonguç nasıl hazmetsin?

Bakan Reşat Şemsettin Sirer ve sonrasında Hasan Tahsin Banguoğlu, onların görevlendirildiği genel müdürler, okul müdürleri, görevlerine gelir gelmez enstitülerin felsefesini yok etmeye başladılar. Önce okul müdürlerimiz değişti ve öğretmenlerimiz resmen sürgün edildi.

Aramızda kalsın, biz hazmedemediğimiz için "tayini çıktı," diyoruz.

Derken yeni müfettişler, enstitülü öğretmenler hakkında soruşturma açmak için binbir çeşit bahane, yalan beyan bulur oldu. Hafifmeşreplikten, tacize, öğrencilerin aklını çelmekten, köylüye kötü örnek olmaya, dinsizlikten tut hırsızlığa, içki içmekten tut ahlaksızlığa kadar suçlamalara maruz kaldı...

Pek çok arkadaşımız hükümete karşı ayaklanma yapmakla suçlandı. Evleri polis ve jandarma baskınıyla arandı. Evlerinde bulundurdukları kitaplar bahane edilerek günler, haftalar süren sorgulara alındı.

Okul yapmayan köylerin, valilerin cezalandırılacağı radyodan halka duyurulmaya başlayınca enstitü konusu yine gerginliğe sebep olmaya, bu defa da halk enstitülere karşı bilenmeye başladı.

(Burada bir eleştirim de şudur ki, kırsal kesim bu kuruluşun gerekliliğine yeteri kadar hazırlanmadı. Köylü, enstitüler hakkında daha iyi bilinçlendirilseydi bu kadar kolay yok edemezdi.)

46 sonrası değişmeye başlayan süreç, 50'ye geldiğimizde tahammül edilemez hal aldı. Üstüne DP'nin tek

parti olarak iktidara gelmesiyle acı son yaşandı, enstitülerin fişi çekildi.

Öğretmenler, yöneticiler, sistem ve müfredat değiştirilmeye başlandı. Adım adım yozlaştırıldı, kendi özgün eğitim sisteminden uzaklaştırıldı.

İlk adım olarak iş eğitimi ilkelerine kısıtlama getirildi. Özgür okuma saatleri önce kısıtlandı, zamanla kaldırıldı. Enstitü kitaplıklarında bulunan birçok kitap yasaklandı ve yakıldı.

Hatta yeni gelen öğretmenler, yöneticiler, "Varlık" dergisi okuyan öğrencileri, ki ben de o öğrencilerden biriydim, Türkçü "Orkun" ve Komünizmle Mücadele Derneği'nin ideolojik dergilerine zorunlu abone ettirdi.

Öğrenciler enstitü yönetiminden dışlandı. Vazgeçilmezimiz olan haftayı değerlendirme ve eleştirme toplantıları dediğimiz, müdürü, okulu eleştirebildiğin, aynı şekilde onların da öğrenciyi eleştirebildiği, okulun ve memleketin sorunlarının konuşulduğu "Cumartesi Toplantıları" iptal edildi. Öğrenci sayılarında azaltılmaya gidildi. Bir zaman sonra sabahları topluca oynanan halk oyunları da oynanmaz oldu.

1947'de çıkarılan iki kanunla köye giden enstitü mezunu öğretmenlere verilen geçim toprakları, dağıtılan kitaplar, aletler, hayvanlar geri alındı. Kamulaştırılarak okula bağışlanmış olan topraklar, tarım demirbaş eşyaları, pulluk ve saire satılmak üzere mal müdürlüklerine verildi.

Üretime dönük eğitim anlayışı terk edildi. İş atölyeleri işlenmez oldu, tarım dersleri sınıf içinde, nazari olarak işlenmeye başladı.

1949'da öğrencilerin yıllık izinleri 3 aya çıkarıldı.

27 Aralık 1949'da imzalanan Türkiye ve ABD hükümetleri arasında eğitim komisyonu kurulması hakkındaki antlaşma, yani Fulbright Antlaşmasıyla Milli Eğitimimiz şekillenmeye başladı. Sekiz kişilik komisyonun dördü T.C. vatandaşı, dördü ABD vatandaşı üyeden kurulu olacak, Amerikan Büyükelçisi de komisyonun fahri başkanı olacaktı. Haliyle eğitimimiz Amerika çıkarları doğrultusunda şekillenecekti.

1950'de karma eğitime son verilerek kız öğrenciler üç ayrı okulda toplandı.

1951'de, Köy Enstitüleri Programı, İlköğretmen Okulu Programı'yla birleştirildi ve Sağlık Kolları kapatıldı.

Ensitülerde konferans verenlerin arasında çevre illerin müftüleri, hoca efendiler yer almaya başladı.

Sonuç olarak, 27 Ocak 1954'te de 6234 sayılı yasayla, geleneksel İlköğretmen Okulları'yla birleştirilerek kapatıldı.

Önemle vurgulamak isterim ki, Köy Enstitüleri kapatılsa da rüzgârının etkisi bir süre daha devam etti. Enstitülerin sağlam zemininden ve deneyimlerinden yararlanıldığı için öğretmen okullarının ilk dönemlerinde idealist, nitelikli Cumhuriyet kuşağı yetişti. İçim acıyarak yazıyorum ki İlköğretmen Okulları da geçen yıl (yazdıklarımı ne zaman okursunuz bilemediğim için 1976'da) kapatıldı.

Sonrasında ne mi oldu? Demokrat Parti bir yandan yeraltında olgunlaştırırken bir yandan da seçim propagandası olarak kullandığı İmam Hatip Okullarını 1950'de iktidara gelir gelmez açtı. Yedi ilde başlayan süreç "parasız yatılı öğrenci" alımıyla devam etti ve

846'yla başlayan imam hatipli öğrenci sayısı kısa sürede artırıldı.

Bunlar satır başları. Satır araları var ki bence oradaki detaylar sonuca nasıl gelindiğinin şaşırtıcı öyküsü.

Misal, Türkçeye çevrilen İngiliz klasiği sayısı 32'yken neden Rus klasiği sayısı 50'ymiş? Rus edebiyatının dünya edebiyatındaki üstünlüğünü, önemini bilmediklerinden mi? Elbette hayır, akıllara nifak sokmak istediklerinden.

Kitap meselesi ilerleyen günlerde öyle bir noktaya vardı ki, başka ülkeler için yazılmış kitaplar Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gerçeklerinin değişmesinde etkili oldu. Marx, Engels, Lenin, Stalin, Mao, Guevara kitapları, hatta daha ilerisi Alberto Bayo, Marighella kitapları kapışılacaktı. Benzer şekilde sağcı yayınlar da. Sosyalizm ve faşizm kavramının içeriğini bile bilmeyen her iki taraftan aşırıcılar yüzünden kutuplaşmaya ve kavgaya dönüşecekti. Dinsel ve politik illüzyonlarla perdelenmiş sömürü, zamanla yerini açık, doğrudan sömürüye bırakacaktı.

Misal, köyde çobanlık, ırgatlık yaparken öğretmen olmamız alkışlanmadı, 20 lira aylıkla köylerimizde 20 yıl hizmet yapmayı kabullenmemiz yadırgandı. Oysa işin ardı başkaydı. Verilen geçim topraklarını ekip biçerek bu rakamın üstünde gelirimiz vardı. Tabii ki bunlar da elimizden alınana kadar. Ha önemli mi diye sorarsanız, inanın çoğumuzun önceliği ne buydu ne de buna dertlenmek. Ne acıdır ki, yapan ve şikâyet etmeyen bizdik, eleştirenler köyü, köylüyü zerre kadar bilmeyenler. İnananlar ise, bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olan cahiller.

Misal, İnönü'ye özel yemek çıkardığı için okul müdürü Rauf İnan'ı eleştiri yağmuruna tutanlar, öğretmenimizin o haftaki cumartesi eleştiri toplantısında, büyük bir olgunlukla tüm öğrenci ve öğretmenlerin karşısına çıkarak, "Ayrıcalığın Cumhurbaşkanı olduğu için değil, şeker hastası olduğu için yapıldığını, uyguladığı özel perhize göre yemek hazırlandığını," açıkladığı savunmasını görmezden geldiler. Zaten revirde yatan hasta arkadaşlarımıza da ayrı yemek çıkardı, ki bu çok da normaldi.

Anlayacağınız dendi de dendi. Kız erkek birlikte yatılı okumamızdan tutun, söylediğimiz marşlara kadar, her şey sorun edildi.

Velhasıl, Cumhuriyetin temel ilkelerinden taviz vermeyle başlayan süreç, resmen Cumhuriyetin temel ilkelerine karşı yürütülen bir davaya dönüştü. Eğitim ve kültür yaşamımız da Türk-İslam anlayışının benimsetilmeye çalışılmasına evirildi.

Özellikle kendini muhafazakâr, İslamcı olarak tanımlayan kesim, romantik ve kutsanmış bir Osmanlı yaratma gayretine girdi.

Toplumun desteğini arkasına alarak, ulusu kendi değerlerine, kültürüne, tarihine yabancılaştırma çabası dikkat çekmeye başladı.

Ancak unutmayalım ki, biz 1299'da kurulan Osmanlı'dan ibaret değiliz. Biz dünyanın en eski uygarlıklarından biriyiz.

Biz Hun'duk, Göktürk'tük, Uygur'duk, Karahan'dık, Gazneli'ydik, Selçukluyduk, Osmanlıydık. Yani Türk'tük. Bunların hepsi unutturuldu, siyasi bir kimlik olan Osmanlı benimsetilmeye çalışıldı. Aramız-

da kalsın o özendikleri Osmanlı ki, Türklere, özellikle Anadolu Türklerine, köylüsüne karşı aşağılayıcı tavır besliyordu. Eşek Türk, Kaba Türk yakıştırmalarını belki hatırlayan vardır.

Velhasıl Osmanlı'nın çökmekte olduğu, son günlerini yaşayan hasta kimliği akıllardan silindi, geçmişteki güçlü zamanları her fırsatta önümüze konularak taparcasına bağlandırıldı. Bakın görün öyle kutsandırılacak ki bundan 50 yıl sonra Osmanlı'ya en ufak eleştiri yapacak olursanız en acımasız eleştirilere maruz kalacaksınız. Çünkü amaç bu.

Amaç, Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nin bir alternatifi ve onu tarihten silen bir yapı olarak değerlendirtmek. Dinselleştirerek içselleştirtmek. Böylelikle başta Atatürk olmak üzere, Cumhuriyet ve değerlerine saldırmayı hak görmek, göstermek, milliyetçilik saymak.

Onlar da biliyor İslamcı ideolojinin laiklikle bağdaşmayacağını. Bu yüzden de devletin laik niteliğini aşındırmak, ortadan kaldırmak, devleti Sünni/İslamcı bir kuruma dönüştürmek ve toplumu aynı doğrultuda biçimlendirmek istiyorlar.

Dinin egemen sınıfların tahakkümüne hizmet ettiği görülmesin diye de cahilin ferasetine güveniliyor. Görmek için sadece göz yetmez, gördüğünü anlamlandırmak için vicdan gerek diye boşuna kendimizi paralamıyoruz.

Biliyoruz ki, siyasal İslamcılara iktidar yolu açıldıkça, laiklik yerine din ağırlıklı yaşam biçimi, vatandaş yerine kul, ulus yerine de ümmet kavramları kabul görmeye başlayacak.

Meydan Atatürk'ten öç almak, adını, izini, devrimlerini yok etmek isteyenlere, kendi çıkarlarını devletin

halkın çıkarlarının üstünde tutan ağalara, efendilere, emperyalist uşaklara kaldıkça, korkuyorum ki halkın kutuplaşması artarak devam edecek.

ABD güdümündeki yapılanmayı kabul ettirmeye çalışanlar, toplumsal bütünlüğümüzü parçalamaya çalışanlarla aynı güçler ve uzantıları.

Ve yine unutmayalım ki, işgallerin şekli artık değişiyor. Göz koydukları toprakların halkını sürgün edip yerine kendi halklarını koymuyorlar. Çünkü buna yetecek nüfusları yok. Bu yüzden de toprakları sinsi stratejilerle yavaş yavaş işgal ediyorlar ve halkı köle gibi çalıştıracakları sömürü düzenini getiriyorlar.

Perşembe'nin gelişi Çarşamba'dan bellidir misali, DP'li Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin köylülere "müjde" dediği, öğretmenlere gözdağı verdiği sözü işaretlerden sadece biriydi: "Sizi eğitim belasından kurtaracağım..."

Yahu ne demektir eğitim belası? Eğitimi bela gören bir insan, milli eğitimden nasıl sorumlu olur?

Oysa Atatürk, "Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister," dememiş miydi?

Atatürk'ün Milli Eğitim Bakanlarından Mustafa Necati, "Memlekette mektepsiz köy bırakmayacağız," dememiş miydi?

Atatürk sözcüğünü de bulan Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan, "Bozkıra çıkartma yapacağız, bütün engelleri aşacağız," dememiş miydi?

Hasan Âli Yücel, "Türk vatanının dağlarında, bayırlarında ve kırlarında, hatta en ücra yerlerinde kendi kendine açıp solan çiçek bırakmayacağız," dememiş miydi?

İsmail Hakkı Tonguç, "İnsanoğlunun kazanacağı en büyük zafer korkuyu yenmesiyle elde edeceği zafer-dir," dememiş miydi?

Her şey nasıl da bu kadar değişmişti...

Nasıl bir cüretti ki, yeni Milli Eğitim Bakanı Şem-settin Sirer, Tonguç'a, "Sen bunları (köylüleri) okutu-yorsun da ama sonra başımıza iş çıkarmasınlar," diye-biliyordu?

Nasıl bir zihniyetin kucağına düşmüştük?

Meğerse, adam zaten bakan olur olmaz, "İsmail Hakkı Tonguç'un yaptıklarının ve Köy Enstitülerin beli-ni ben kıracağım," demiş de biz o günlerde duymamışız.

Evet, sadece Tonguç Baba'nın değil, enstitülerin de belini kırdılar.

Tıpkı ileriyi gören Tonguç'un, Hasanaoğlan'ın mü-dürü Rauf İnan'ın görevden alınması üzerine İnönü'yü uyardığı gibiydi: "Bir kez kelle verirseniz, bir daha önü-nü alamazsınız."

Gördüğünüz üzere önü alınamadı, alınamıyor.

Velev ki öyleydi, enstitüler komünistti, kız erkek bir arada, uygunsuz hal içindeydik, hatta iftiralarındaki gibi tuvaletlerde ceninler yüzüyordu (tövbe tövbe), peki ya Halkevleri, Halkodaları... Onların kapatılmasının bahanesi neydi?

Hatırlayın, harf devriminden sonra halk dershane-leri adıyla başlatılan okuma yazma seferberliğini. Bu kurumların millet mekteplerine dönüştürülmesi ile 16-45 yaş arası bir buçuk milyon insana okuma yazma öğretilmişti. Hem de bir iki yıl içinde.

1930'da açılan şehirlerdeki Halkevlerinin, köylerde-ki Halk Okuma Odalarının sayısı 1936'da 500'e kadar

yükselmişti. İçinde küçük kitaplıkları, çalışma kolları olurdu. Dergiler, gazeteler gelir, yoksul köylü çocukları bu sayede kitap, dergi okurdu. Yaşar Kemal'in, Ülkü Tamer'in, Hasan Hüseyin'in anılarını okuyanlar, buralardan çok istifade ettiklerini hatırlar.

DP başa gelince buraları da kapattı. Üstelik mal varlıklarına el koyarak...

Sormak hakkımız değil mi? Ne yani, bunların içinde de komünistler mi vardı? Yaşlı başlı insanların bir araya gelmesi de mi sorundu?

Cevap, enstitüleri kendisinin kapattırdığıyla övünen, yıllar sonra da Adalet Partisi'nden vekil olan, Brukan aşiretinin liderlerinden Kinyas Kartal'ın cümlesindeki gibiydi:

"Yahu!.. Bu enstitülüler öyle ki, burnumuzun dibine kadar gelmişlerdi. Ağalık, paşalık, maraba yok dediler. Daha da ileri gidip, 'Toprak işleyenin, su kullananın' dediler. Ben bilmem kaç köyün ağasıyım. Bunlar elimizden gidecek. Öyle ise o günlerde en etkili propaganda malzemesi ne? Bunlar komünisttir, bunlar dinsizdir imansızdır dedin mi oldu bitti."

Doğru söylüyordu, sayelerinde öyle bir hal almıştı ki, ekmekten, topraktan bahseden solcu sayılıyordu. Solcu dediğin komünist, komünist dediğin de o dönemde vatan hainiyle eş...

Aynı ağanın, kendisiyle birlikte Menderes'e baskı yapan diğer ağaların da derdini özetleyen sözleri itiraf niteliğindeydi.

"Ben 200 köyün ağasıyım, köylü her şeyini bana sorar danışırdı. Köylerimden beşine öğretmen geldi ne fikrimi soran var ne de eskisi gibi hürmet eden."

Gördüğünüz üzere tahtının sallanmasından korkan enstitülere saldırıyor.

Bir yanda, "köylü milletin efendisi olmalı," hayali, diğer yanda, "köylü efendisinin kölesi olacak," zihniyeti.

Tıpkı Köy Enstitüleri gibi, Toprak Reformu da Atatürk'ün çok önem verdiği, üzerinde çalıştığı projelerden biriydi. Aslında 1929'da topraksız halka toprak dağıtmayı amaçlayan kanun hazırdı, ancak dünyayı sarsan ekonomik kriz yüzünden başarılı olunamayınca, ömrü de gerçekleştirmeye elvermeyince vasiyeti olarak kaldı. Tahmin edeceğiniz üzere engellenmesinin arkasındaki yerel isimler ve niyet aynıydı. Bu yüzden enstitülerin kapatılma hikâyesi yazılırken bunları yazmamak olmaz.

1945'te Meclise sunulan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 1. Maddesi, çiftçilere gerektiğinde sermaye ve demirbaş verilmesini öneriyor, feodal toprak düzeninin önünü kesecek düzenlemeler içeriyordu. Kanun, toprakların düzenli olarak işlenmesini sağlamak için ortakçılığa, kiraya verilmesini engelliyor, yasaya karşı çıkan maliklerin toprağının elinden alınmasını öngörüyordu.

Ağalık ve beylik dönemi, yerini toprağın efendilerine, eken, diken yani üretenlere bırakıyordu.

Özel kişilere ait 5 bin dönüm üzerinin kamulaştırılması talebine, büyük toprak ağaları şiddetle itiraz etti.

Başta Adnan Menderes. Çünkü Aydın'da 30 bin dönümlük toprağı vardı. Ne tuhaftır ki, anayasaya karşı itiraz önergesi verirken bolca demokrasi söyleminin ardına sığındı. Tevekkeli boşa değil önerge sonrası yaşanan huzursuzluklar ve CHP'den ihraç edilmeleri...

Benzer şekilde Cavit Oral, Emin Sazak, Halil Menteşe, Celal Bayar, Lütfü Karaosmanoğlu, Celal Ramazanoğlu gibi ağalar, kanunu kendileri için zararsız hale getirecek bir komisyon oluşturdu.

Haziranda başlayan Toprak Reformu süreci, yasaları hazırlayan Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu'nun görevden alınması, DP'nin kurulması, kanunun uygulanmasını başlatacak tüzüğün 1947'e kadar geciktirilmesi, 1948'de Cavit Oral'ın Tarım Bakanlığına getirilmesi (bu sayede 24 maddenin değiştirilmesi), 1973'te de yeni çıkarılan Toprak ve Tarım Reformu Kanunu'yla birlikte hazırlananın yürürlükten kaldırılmasıyla sonlandı.

Anlayacağınız, köylünün uyanmasından, köy çocuklarının bilinçlenmesinden korkan isimler ile toprak reformunu felce uğratan ve enstitüleri iğdiş edenler aynı isimlerdir.

Tefecisi, tüccarı, ağası, şeyhi, kompradoru bir oldu, olan köylüye, eğitimciye, talebeye, olan bir ülkenin halkına, geleceğine oldu.

Liderlerin, siyasilerin arasında geçmişlerinden kalan husumet, kin varsa bilin ki ileriki dönemlerde alınacak kararlarda büyük etkisi olacak ve yine bedelini halk ve de ülkenin geleceği ödeyecek.

Enstitülere gelen yabancı konuklardan bahsetmiş miydim? Lübnan Cumhurbaşkanı Bişara El Hhuri, Irak Kral Naibi Prens Abdulillah, Avrupa ülkelerinden eğitimciler, profesörler... Böyle bir enstitü kurmak için Türkiye'den yardım isteyenler, yayınlarında örnek gösterenler ve nice onore eden yazılar, söylemler.

Bunların dışında biri var ki, unutulmamalı: ABD Başkanı Yardımcısı Wendel Lewis Willkie'in ülkesine ulaştırdığı raporlarında geçen, "Türkiye büyük bir eğitim atılımıyla geliyor, dikkatli olun," uyarıları. Amerika, Köy Enstitülerinin Türkiye'nin geleceği için ne kadar önemli olduğunu, planlarının önünde engel olduğunu anlamış olsa gerek ki perde arkasından kapatılmasında çok etkili oldu.

Şimdi sorarım size, o yıllarda dünyanın hangi ülkesinde bu denli kapsamlı eğitim modeli vardı. Halihazırda bile olduğunu sanmam. Zira eşi benzeri olmayan Köy Enstitüleri, pek çok akademik inceleme ve araştırmaya konu alınan ve örnek olan bir eğitim sistemi olarak yabancı kaynaklarda bile yerini almıştı.

(Dahası Birleşmiş Milletler kültür teşkilatı UNESCO, yüzyılın eğitim projesi diye koruma altına alıp, kalkınmakta olan ülkelerin eğitimine örnek gösterecekti.)

Bir ara gardiyanın sesini duyar gibi oldum, acaba çıkaracaklar mı diye heyecanlandım. Aklıma başka ihtimaller de gelmiyor değil. Kınamayın. Bu yıllar, insanın başına nelerin geleceğinin bilinmediği yıllar. Bu bilinmezlik ve kaygı içinde birkaç mevzuyu da araya sıkıştırayım. Fakat siz uzun uzun düşünün olur mu?

İlk önce Atatürk'ün eşi benzeri bulunmayan, vizyonunu, zekâsını tarihe büyük harflerle yazdıran "Karadeniz Vapuru Sergi Projesi"nden bahsedeceğim. Belki de bazılarınız ilk defa duyacaksınız.

Cumhuriyetin ilanından üç yıl sonra, yani 12 Haziran 1926'da İstanbul'dan kalkan Karadeniz gemisi, 86 günde 10 bin mil yol kat ederek, 12 ülke 16 şehri ziyaret ediyor ve Türkiye'nin modern yüzünü, üretim-

lerini ve zenginliklerini sergiliyor. İlk durak Cezayir Bona Limanı, ardından Barcelona. Sırasıyla Le Havre, Londra, Amsterdam, Hamburg, Stockholm, Helsinki, Leningrad, Danzig, Gdynia, Kopenhag, Anvers, Marsilya, Cenova, Napoli Limanına uğruyor ve 5 Eylülde yurda dönüyor.

Gemide sanatçı, gazeteci, milletvekili, öğretmen, müzisyen ve denizcilerden oluşan 285 kişilik mürettebat var ve her biri bir koldan genç Türkiye Cumhuriyeti'ni dünyaya tanıtmak için çırpınıyor.

Gittikleri şehirlerde Türk zarafetini ve estetiğini gösteren sunumlarla, etkileyici tanıtımlar yapıyorlar. Hububat, tıbbi ilaç, ahşap ve deri mamulleri, Kütahya çinileri, Osmanlı, Yörük, Selçuklu ve Acem halıları, gül, tarçın kokulu Hacı Bekir lokumları, yakut, firuze gibi değerli taşlarla süslü çeşmibülbül, lâledan gibi çeşitli cam ürünleri, Bursa Hereke kumaş ve halıları, Beykoz Fabrikası malları, tekel ürünleri... Ah nasıl unuturum bir de herkesi şaşkına çeviren Tiftik keçilerimiz.

Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencilerinin yaptığı heykel, resim ve biblolarla süslenen gemi salonlarında sergilenen ürünlerin üzerine 4 dilde bilgi veren etiketler konuyor. İstiklal Marşı'nın bestekarı Zeki Üngör'ün başında olduğu Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, o dönemki adıyla Riyaset-i Cumhur Orkestrası, 47 kişilik müzisyen ekiple ziyaretçilere birbirinden özel eserler icra ediyor, geminin yanaştığı limanlarda ise ev sahibi ülkenin ulusal marşını çalıyor.

İşte böylesi bir özen ve fedakârlık içinde, milletvekillerimizin yolculuk için kaynak yaratma çabaları sayesinde, henüz üç yaşında olan Cumhuriyetimizin

neler yapabildiği Avrupa'ya tanıtılıyor. Seyyar sergi gemimiz bu dahiyane tanıtım sayesinde tahmini 65 bin ziyaretçinin akınına uğruyor.

Bence müze olması gereken sergi gemimize sonrasında ne mi oluyor? 19 yıl sonra, yani tahmini 1945 gibi sökülmek üzere İtalyanlara satılıyor. Tarih ve sonu çok manidar değil mi?

Tarih demişken, Türkiye'nin verdiği en büyük ödünlerden birinin Marshall Yardımı'na imza atmak olduğu gerçeğinde eminim pek çok kişi benimle aynı fikirdedir. Türkiye'nin yaşadığı sancılar 1947'de hazırlanan 1948'de kabul edilen o planın parçası olmasıyla arttı. O antlaşma ki, 1945 sonrası süreçte ülkenin nasıl karıştırıldığının ve satıldığının anlaşmalı göstergesidir.

Süreç demişken, altı yıl süren 2. Dünya Savaşı sonrasını da hatırlamak lazım. Ülkelerin ekonomik kaynakları tükenmiş vaziyette, komünizm propagandaları ve etkileri artarak şiddetleniyor. Amerika ezeli rakibi Rusya'nın Doğu Avrupa'da etkin ve güçlü olmasından rahatsızlık duyuyor. Ki dünyanın tek lideri olma yolunda yapmadığını bırakmayan, bırakmayacak olan Amerika için kabul edilesi bir durum değil. Haliyle huzursuzluk had safhada. Öyle ya, Rusya eğer Batı Avrupa'yla da yakınlaşırsa Avrupa'nın yönetimini Rusya'ya kaptırabilir. Acilen Avrupa ülkelerinin Rusya'ya ihtiyaç duymasını, yakınlaşmasını engellemesi lazım. Çözüm, para para para... Fakat madalyonun arka yüzünde stratejik müdahaleler ve sinsi dokunuşlar.

Önce 1945-46 arası Avrupa'ya borç veriyor, amma velakin harcamaların kendi istediği gibi yapılmadığını düşünüyor. Savaş sonrası istediği miktarda silah sa-

tamayacağının farkında, ne satsam diye düşünüyor. Teknoloji, tarım, ilaç.

Ve hemen ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın dahiyane planını sokuyor devreye.

Amaç, güçlendirmek ve satın aldırmaya devam ettirmek. "Alım, satım kontrolümde olsun ki nereden ne alacağına ben karar vereyim" mantığıyla, imarından, sanayisine, destek üstüne destek...

Ağızlarını sımsıkı kapatıyorlar fakat keselerinin ağzını açıyorlar.

Biliyorlar ki, ülkeler güçlendikçe korunma ihtiyacı doğacak. Haliyle silah sanayilerini güçlendirmek isteyecekler.

"O zaman silahlarını da biz veririz, fırsat bu fırsat, savaş artıklarımızı paketleyip yollarız," diye düşünüyorlar. Süslüyorlar, püslüyorlar ve planı yapan bakanın soyadıyla anılan Marshall Yardımıyla yutturuyorlar ülkelere.

Diğer yandan da Avrupa ülkeleri birbirinden mal alsın ki, para içlerinde dönsün. Ekonomi birliği yapsın ki, bu işbirliğiyle ortaya çıkan açığı yine kendisi kapatsın. Aman ha, paracıklar Rusya'ya, Çin'e, Japonya'ya, başka ülkelerin kasasına akmasın. Avrupa Birliği'nin çıkış mantığı da bu değil miydi zaten?

İlk 15 yıl kimse parayı geri ödemeyecek, sonra faizini ödeyecek, toplamda 44 yıl içinde ödeme tamamlanacak. Vade ne kadar uzun olur ise, boyunduruk süresi o kadar uzun olacak.

Nasıl ki taviz gelecek yerden hibe esirgenmezse, destek veren köstek olma hakkına da sahip olur diye düşünüyorlar.

Velhasıl, 2. Dünya Savaşı'na katılan 16 ülkeyi buyur ediyorlar. 12 Temmuz'daki toplantıya Türkiye de katılıyor. Üstelik altın döviz stoklarımızla dış ticaretimiz dengede olduğu, diğer ülkelere kıyasla ekonomik anlamda daha iyi durumda olduğumuz halde.

Hatta Cumhuriyet sonrası Gayri Safi Milli Hasıla yedi yıl içinde neredeyse tam beş yüz misli büyüdüğü, 1932'ye geldiğimizde genç Cumhuriyetimiz kendi otomotiv ve uçak sanayisini kuran, dünyada kendi kendine yeten yedi ülkeden biri konumuna geldiği halde...

Neymiş, savaş dönemi Avrupa'yla ticaret yapamadığımız için dolaylı olarak biz de zarar görmüşüz, paraya ihtiyacımız varmış.

Bilmiyorlar mı, borçla güçlenen, faiziyle zayıflar, hibeyle doğrulan, ödünle eğilir.

İlkin, "615 milyon dolar istiyoruz," diyerek oturuyoruz karşılarına. Bakıyorlar ki pek gönüllüyüz, haliyle uyguladıkları şartlar daha ağır oluyor. Avrupa'nın asla kabul etmediği maddelere basıyoruz imzayı. Geleceğimizi, sağlığımızı avuçlarına teslim ediyoruz. 1948-51 arası 62 milyon dolar hibe, 72 milyon dolar %2,5 faizle ödenmek üzere kredi. Fakat istediğimiz kadarı için değil, uygun görülen 225 milyon dolar için. Sonrasında bu rakam dolaylı yollardan 400-450 milyon dolara çıksa da ilk etapta verilen 59 milyon dolar. Anlayacağınız çok ucuza gittik çok.

Avrupa'ya yüksek teknoloji traktör, nakliye kamyonları, çelik, kereste, petrol, elektrik malzemeleri verilirken bize ne mi verildi? Basında traktör verildiği de geçer. Doğrudur. Eskimiş, işe yaramaz traktörlerini verdiler fakat bilabedel değil, parasını dolaylı dolaysız, bir şekilde ziyadesiyle alarak.

Askeri yardım çerçevesinde verdikleri malzemelerin, köhne, hasarlı savaş uçaklarının ve silahların bakım hizmetini ve yedek parçalarını fahiş fiyatlara almak zorunda kaldık. Misal, gelen yardımın bakım ve yedek parçası için yılda yaklaşık 45 milyon dolar ayrılıyordu.

Ne mi oldu? 2. Dünya Savaşı sonrası elimizdeki döviz birikimi kısa sürede eridi. Daha fenası, anlaşma gereği silah ve malzemenin mülkiyeti onlara geçti. Yani onayları olmadan kullanamayacaktık. Hatta isterse geri alabileceklerdi.

Hatırlayın Kıbrıs Harekâtını. Bu yüzden siyasi krizler, ambargolar yaşanmadı mı?

Hatırlayın süttozu mevzuunu.

Eğitim Bakanlığının zorunlu tutmasıyla yıllarca okullarda zorla süttozu içirilmedi mi? Kısa süre sonra çocuk felcine sebep olduğu fark edilince itiraz edildi. Önce, "süttozu ile çocuk felcinin ne alakası var," dendi. 1950'lerde Amerika'da başlayan çocuk felci salgınının, çok iyimser düşünmek isteyenler için tesadüfi diyelim, süttozları ya da tenekeleriyle bulaştığı gizlendi.

Sonra ne oldu? Ölümlerin önüne geçmek için milyonlarca dolarlık aşı alındı.

Biz ki tarım ülkesiydik. Tarım devrimini yapan, dünyaya tarımı öğreten, tarımda dünya lideri olma yolunda ilerleyen ülkeydik.

Kendi buğdayımızı üretir, yiyeceğimiz miktarı ayırır, kalanı ihraç ederdik. Ne yani bundan sonra alacağımız tohuma, ekeceğimiz mahsule onlar mı karar verecekti? Ne yazık ki evet'lerden sonra başa geliyor akıl... Bir tarım ülkesinde üretime sekte vuruyorsanız, geleceğine, sağlığına pranga vuruyorsunuz demektir.

Bizim dönem ve bizden evveli hatırlar. Cumhuriyeti kuranlar tohumun stratejik öneminin o kadar iyi farkındaydı ki halka ücretsiz tohum ve fidan yetiştirmesi için yasalar çıkartmışlardı. Köylüye, süne böceğine dirençli buğday tohumu ile altı çeşit çeltik tohumu ve pamuk tohumu dağıtılmıştı. İklime uygun tohum türleri yetiştirmek için tohum ıslah çalışmalarına başlanmıştı.

Yazık, emek emek kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü, tarım okulları, tohum ıslah istasyonları, araştırma enstitüleri ve deneme tarlalarına.

Hatırlayın, tütünümüz dünya çapında nasıl da meşhurdu. Sigaralarımız "The Turkish Cigarette" etiketiyle dünyanın her köşesinde satılırdı. Sonra ne oldu?

Türk sinemasında bile Amerikan sigarası propagandası yapıldı. 60'larda neredeyse bütün Türk filmlerindeki jönlerin eline sigara tutuşturuldu. Propaganda o hale geldi ki, bir dönem "sigara sağlığa yararlı," denmeye başlandı. Hatta doktorlar tavsiye etti. Gençler alışsın diye asker ocaklarına yardım olarak Amerikan sigaraları yollandı. Yani Türkiye'nin tütününü yok pahasına kapattılar, allayıp pullayıp bize fahiş rakamlara sattılar.

Hatırlayın, Amerikan bezini. Yahu biz tekstil ülkesi değil miyiz? Âlâsını üretebiliyorken neyimize adamların çulu çaputu. Olur mu, tekstilimiz, dokumamız gelişirse polyesterlerine rağbet olur mu?

Al gülü ver külü gibi oldu... Cânım pamuğumuz onlara, adamların uyduruk naylonları bize.

Hatırlayın, 1954'te radyolarda bangır bangır çalınan o türküyü. Eminim sözlerini ezberlemeyen kalmamıştır:

"Zeytinyağlı yiyemem aman. Basma da fistan giyemem aman."

Basma fistan demek pamuklu dokuma demek. Dokumamız, pamuğumuz hedef alındıysa altında bir başarı hikâyesi yatıyor ve gelecek vaat ediyor demektir. Anlamak için geçmişine gitmek, Türkiye'nin ilk modern tekstil kuruluşu Nazilli Sümerbank Basma Fabrikamızı birkaç satır da olsa anmak gerek.

Adını Atatürk'ün koyduğu Sümerbank, açılışını yapabildiği son fabrikaydı. Fakat bir fabrikadan çok fazlasıydı.

1933-37 arasında 4 yıllık hazırlık süreci sonrası, tarih 9 Ekim 1937'yi gösterdiğinde Atatürk, fabrikanın kapısını sarı maden anahtarla açmış, çalışan 480 makinanın sesini duyunca, yüzüne yayılan gururlu ve mutlu ifadeyle, "İşte bu bir musikidir," demişti. Haklıydı, yeni Türkiye'nin inşasının sesiydi bu, en güzel musikiydi. Binbir emek ve özveriyle, 120 mühendisin 4 bine yakın işçinin gecesini gündüzüne katmasıyla kurulmuştu.

O şahane fabrikada, bir yıl sonra basma üretimi 12 milyona çıkacak, iplik üretimi 407 tona çıkacak ve bu rakamlar her sene katlanarak artacaktı. Öyle bir fabrikaydı ki, bir nevi eğitim kurumuydu. Piyanosu vardı. Klasik müzik eserleri seslendirilirdi. Emekçilerinin kurduğu koro çevre illerde konserler verir, çoksesli müziği Anadolu'ya tanıtırdı. Tiyatro yapılır, haftada 6 filmin gösterildiği salonda sinema izlenirdi. Eğlenceler tertip edilir, balolar düzenlenir, kurdukları Sümer Halkevi'nde halka biçki-nakış kursu verilirdi. Okuma yazma bilmeyen işçilere beş sınıflı okul açılmıştı. Adı Sü-

mer İlköğretim Okulu'ydu... Okulun 980 öğrenci işçisi vardı. İşçi çocukları için kreş kurulmuştu. İşçilerin kurduğu Sümerspor, atletizm, yüzme, bisiklet, futbol müsabakalarına katılırdı. 40 yataklı hastanesi, lojmanı, bekâr işçi evleri, şehir ile fabrika arasında ücretsiz ulaşım yapan, adını çıkardığı sesten alan "Gıdı Gıdı Treni" vardı. Gıdı Gıdı aynı zamanda kendi aralarında çıkardıkları mizah dergisinin de adıydı. Düşünün ki, işçiler yemek aralarında dünya klasikleri okurdu.

Parmakla gösterilen eşi benzeri olmayan Sümerbank'ımıza neler olacağını tarih gösterecek. Ki öngörüm kapatılacağı...

Zira gerek mühendis tedariki, gerek tasarım, gerekse maddi kaynak için Sovyetlerden 8,5 milyon liralık kredi alınması Amerika'yı illaki rahatsız etmiştir.

(Sümerbank 1995'te Gariboğlu şirketler gurubuna satılacak, ailenin skandalları sonrası TMSF'ye devredilecek, 2001'de kapatılacak, fabrika bedelsiz olarak Adnan Menderes Üniversitesine devredilecek, tarihi dokuma makinaları, araç ve gereçler çürümeye terk edilecekti.)

Yazarken bile türkünün devamı geliyor aklıma. Eminim siz de fark etmeden mırıldanıyorsunuzdur:

"Senin gibi cahile ben efendim diyemem aman."

Efendi derken kimi mi işaret ediyorlardı? Köylüye "Milletin efendisi," diyen Atatürk'ü...

İşte propaganda böyle yapıldı, milletin aklına türkü aracılığıyla sinsice işlendi.

Hatırlayın, zeytinyağından margarine nasıl geçtiğimizi. Fakat önce Cumhuriyet sonrası zeytine ve zeytinyağına verilen önem ve de 1940'da ihracatımızın en önemli üç kaleminden biri olduğu gelsin aklınıza.

Önce "Zeytinyağının yemeklerde kullanılması sakıncalı," dendi. Yetinilmedi, "Zeytinyağı ısındığında kanser yapıyor," söylentileri aldı yürüdü. Bir Allah kulu da çıkıp, "Yalan, bilakis zeytinyağı yanma derecesi en yüksek sıvı yağlardan biridir," demedi. Zeytinyağı ihracatı sınırlandı. ABD, izin verdiği miktarın üzerine çıkamayalım diye cezai hüküm koydurdu. Eee, halk da satamayınca üretemeyecekti. Üretemeyince zeytin ağaçları ne işe yarayacaktı? Cevabını zeytin ağaçlarını keserek odun yapanlar, yüzbinlerce zeytin ağacını söktürenler, bunlara zemin hazırlayanlar versin. Ben söyleyemiyorum, çünkü kelimeler boğazımda düğümleniyor.

Neyse ki yazarak devam edebiliyorum.

Amerika kalan zeytin ağaçlarına ve üretime göz koydu. Büyük bölümünü dolar karşılığı aldı. Dünyanın en büyük mısır üreticisi olan bu ülke, mısır stokunu eritmek için çıkardığı mısırözü yağını Türk Lirası karşılığı verdi. Ne ilginçtir ki Marshall Yardımı'nın koşullarından biri de Türkiye'nin Amerika'dan mısırözü yağı almasıydı. Buna koşut olarak da ülkemizde ilk margarin fabrikası kurulacaktı.

Hatırlayın, ilk zamanlar hibe margarin vermişlerdi. Hibeler bitince ne oldu? Ülkece margarin bağımlısı olduk. Müthiş bir reklam kampanyasıyla kadın erkek, çoluk çocuk ekmeğin üzerine süre süre yedik. Boşalan tenekelere çiçek diktik, pencere önüne, bahçeye dizdik, konu komşuya ne kadar tükettiğimizi gösterdik.

Hollanda menşeli Unie ve İngiltere menşeli Lever Brothers'ın Türkiye'de de açtığı margarin fabrikası Unilever'e Marshall'la birlikte teslim olduk. İleride de kalp damar sağlımızdan da oluruz artık.

Zeytinyağının sabun yapımında kullanılmasının bir kararnameyle yasaklandığını söyledim mi? Söylemiş oldum. Müslümanları kurtarmakla övünenler, ABD'nin elinde kalmış domuz karışımlı don yağlarını, ne idüğü belirsiz konserveleri satın aldırdı. İçine domuz eti, yağı girdi mi girmedi mi, İslami usuller esas alındı mı, alınmadı mı ne soruldu ne de umursandı.

Anlayacağınız üzere sadece tarım değil, süt ürünleri, hayvancılık, tekstil, devamında uçak, araba, yani sanayi de baltalandı.

Hatırlayın o antlaşmayı. Biz Amerikan şirketlerine, bulunduğunda işletme hakkını da içeren petrol araştırma madenlerimizi, hatta tarihi alanlarımızı gezme, araştırma izni verecektik, sağlanan fonlardan yararlanmasını, yani iktisat politikasının denetimini de kabul edecektik.

İşte uçak fabrikalarımız da benzer stratejilerle gitti. Makine Kimya Endüstirisi'ne devri sağlandı, sonra kapatıldı. 1962'de de bütün havacılık faaliyetleri durdu. Tesadüfe bakın ki aynı dönem, yani 61'de Devrim Arabaları projemiz de güme gitti.

Hatırlayın Bandırma Füze Kulübümüzü... Bandırma Şehit Mehmet Gönenç Lisesi öğrencilerimizin, 1957 uzaya gönderilen Rus Sputnik 1'e imrenip iki sene sonra kurdukları Füze Kulübü'nün (Sonrasında adı Havacılık ve Uzay Araştırma Derneği-HUZAD) destansı başarılarını ve kül olan hayallerini.

İlk denemeleri olan Bernark tipi füze 40 metre yükselip denize düşmüş ve alay konusu olmuşlardı. Bir yandan maddi sorunlar, diğer yanda aşağılayıcı haberler, başarılı başarısız denemelerden sonra ise 1962'de,

"Marmara 2" füzesiyle amatörler arası füze yarışında ABD ve Almanya'nın ardından dünya üçüncüsüydüler. Sirus, Vega ve hayata geçirilen 300 km. menzilli Ata-1 roketi gibi –üçü askeri maksatlı– birçok projeye imza atmışlardı.

Uzatmayayım, gelecek vaat eden her proje gibi sonu acı oldu.

Ekibin beyni, evlenmek için biriktirdiği paranın tamamını projeye yatıran Kirkor Divarcı'nın evinde sebebi bilinmeyen bir yangın çıktı ve projelere dair tüm yazılı belgeler ve planlar evle birlikte kül oldu. Olay için şansızlık dendi ve üzeri kapatıldı. Divarcı hayata küstü, çalışmalar durdu, ekip dağıldı.

Hatırlayın bize öğrettikleri tekerlemeleri. Bir, üç, beş derken yediden yetmişe, hepimizin bilinçaltına işlediler.

"Bir, iki, üçler, yaşasın Türkler,
Dört, beş, altı, Almanya battı,
Yedi, sekiz, dokuz, Ruslar domuz,
On, on bir, on iki, İngiltere tilki,
On üç, on dört, on beş, Amerika kardeş."

Yazarken bile içim acıyor.

Biz ki, ekim alanlarına giderken Ziraat Marşı söyleyen gençlerdik.

"Sürer, eker, biçeriz güvenip ötesine
Milletin her kazancı milletin kesesine
Toplandık baş çiftçinin, Atatürk'ün sesine
Toprakla savaş için ziraat cephesine
Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz
Biz yurdun öz sahibi, efendisi, köylüyüz..."

Dediğimiz için ne laflar işitmiştik.

Şimdi bakıyorum da hücrelerimize nüfuz etmelerine, tüketim alışkanlıklarımızı değiştirmelerine, sağlığımızdan eğitimimize, ekonomimizden siyasetimize, yani her alanda bizi kendilerine bağımlı ve muhtaç hale getirmelerine karşılık onlar halkın aklında yardımsever dost ülke olarak yer etti, kardeş ülke oldu, biz ise komünist, vatan haini.

Anlayacağınız, elimizdekilerden olduğumuzla kalmadık, bir de muhtaç kaldık. Ne üreteceğimize, ne satacağımıza, ne alacağımıza zatıâlileri tarafından karar verildi. "Üretmeyeceksiniz," dediler, "Tabii ki ekselansları," dedik. "Satmayacaksınız," dediler, "Hay hay emriniz olur," dedik. "Bunu yiyeceksiniz," dediler, "Siz öyle uygun gördüyseniz bize bok yemek düşer," dedik.

Korkuyorum ki gelecek nesiller cidden çerçöp, ıvır zıvır, tabiri caizse bok yemek zorunda kalacaklar. Kusura bakmayın kafası bozuk olanın ağzı da bozuluyor.

Görünen o ki, gençliğimizde para kazanmak için sağlığımızı, yaşlandıkça sağlığımızı kazanmak için paramızı harcayacağız.

Yani, boş yere üretim, üretim, üretim diye kendimizi paralamadık. Boş yere canımız pahasına eğitim davasının peşinden koşmadık. Üretim bir ülkenin gücüdür, güç de silahtır. Üretimde söz sahibi olan, yönetimde de söz sahibi olur. Üretemeyen, tüketir, tükenir.

Diğer güç de eğitimdir. Eğitimci olduğum için demiyorum, bence en önemlisidir.

Onlar da bunun farkındaydı. Gidişatımızı bizden daha iyi görüyorlardı. Özkaynaksal, Anadolusal, ulusal hatta üniversal Köy Enstitülerimizin üzerlerine doğrultulmuş bir silah olduğunu anladılar. İşte bu

yüzden de silahın burnunu bize çevirdiler, dini namlıya sürdüler, tetiğe bastılar. Sağcıydı-solcuydu, faşisti-komünüstti, Aleviydi-Sünniydi derken halkı birbirine düşürerek eğitimden de üretimden de uzaklaştırdılar.

Zaman yeterse dergiye yazı gönderen bir yazarımızın yazdıklarından örnekler vereceğim. Bazı yazılarında ABD'yi "Üç Harfli" ya da "Cin" olarak şifrelerdi. Bu kavramı çok sevince biz de dilimize dolamıştık. Bir yazısını, dünyaya hükmetmeye çalışan cinin hikâyesi üzerinden kurgulamıştı. Büyük cinin lambasını bıraktığı yerler, bize üsleri işaret ettiği yerlerdi. İlk yer İncirlik Hava Üssü'ydü. Üste yaşananlar da satır aralarında gizliydi. Hikâye uzun, satır satır yazmayayım. Şifreleri çözüp etraflıca araştırdık.

Amerikan Ordusu Mühendisler Kolordusu'nun Adana'ya 10 km uzaktaki bölgede 1951'de inşasına başladığı, 1954-55'de kullanıma açtığı Adana Hava Üssü'nün adı, 1958'de İncirlik Hava Üssü olarak değiştirilmişti. Bülent Ecevit, NATO'nun Avrupa'daki taktik nükleer silah bulunduran altı üssünden biri olan İncirlik'i ve ABD'ye ait ülkemizdeki 21 üs ve tesisi (çeşitli eğitim [Gladio?], destek, lojistik, ikmal, depolama, harekât, dinleme üssü ve NATO Askeri tesisi) kapattırırken bakalım tekrar açılmasının ardındaki isim kim olacaktı?

İç sesim değil, kulağımıza gelenler Kenan Evren'in olacağı doğrultuda... Hatta Ege Ordu Komutanı olan Evren'in hiyerarşide aşağı sıralarda yer almasına rağmen üç generalin emekliye sevk edilmesiyle Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atanacağı şeklinde. Tahminlerimizin doğru çıkıp çıkmayacağını nasılsa zaman gösterecektir.

Bu konuyu ele alınca NATO'yu da ele almıştık. 1949'da Washington Antlaşması kapsamında 12 devletin katılımıyla kurulduğunda biz dahil edilmemiştik. Temel amacını "komünizm tehlikesine karşı mücadele etmek," olarak bildiğimiz, kapitalist-emperyalist sistemin bekası için kurulan oluşuma katılmaya öncesinden talepkâr olsak da Fuad Köprülü'nün Dışişleri Bakanlığı yaptığı Menderes döneminde üye olduk.

Hatırlarsınız, ne olduğunu anlayamadan kendimizi Kore Savaşı'nın içinde bulmuştuk. Anlayamadan diyorum çünkü savaş, Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki Soğuk Savaşın bir ürünü olarak Kore, ayrı hükümetleri olan iki devlete bölündü. Çin ve Sovyetler Birliği destekli Kuzey Kore'nin 25 Haziran 1950'de Güney Kore topraklarına ilerleyerek işgal etmesiyle başlayan savaşta, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, BM güçlerinin Kore'ye girmesine izin vermesiyle biz de ABD'nin safında yer aldık. Yer aldık derken, TBMM'nin onayı olmadan asker gönderdik. Asker gönderdik derken, 259 subay, 18 askeri memur, 4 sivil memur, 395 astsubay, 4 bin 414 erbaş ve erden oluşan kocaman bir ordu.

Savaş 27 Temmuz 1953'te Panmunjom Ateşkes Antlaşması'yla sonra ermemişti ki biz 18 Şubat 1952'de Ortadoğu'da İslam Federasyonu kurma planları çerçevesinde NATO üyeliğine kabul edildik.

Şimdi anlıyor musunuz bu tarihin ardından peş peşe gelen faili meçhulleri, katliamları. Sağ-sol yapılanmasının tırmanışını. Görebiliyor musunuz genç, okuyan, Atatürkçü nesli, akademisyenleri ve generalleri neden siyasetten uzak tutmak istediklerini? Çünkü

yaptıklarına boyun eğmeyecek, kararlarına "evet" demeyeceklerdi. Başları ağrımasın diye susturulmalıydı.

Atatürk'ün yaratmak istediği Türkiye bazılarının işine gelmediği içindir ki, ilk önce Atatürkçü ilkelerden ödünler verilmeye başlandı. Kapatılan tekke ve zaviyelerin, Amerikan okullarının hıncı alınmak istendi.

Hınç deyince, NATO deyince, Kızılçullu mezunu dostum Necdet'in son yazısı geldi aklıma. 1891'de İzmir Buca'nın Kızılçullu bölgesinde kurulan, misyonerlik faaliyetleriyle tanınan Amerikan Koleji, Cumhuriyetin kurulmasından sonra Atatürk'ün sayesinde kapatıldı. Dikkatinizi çekerim, binaya el konulmadı. O günkü parayla 52 bin lira ödenerek satın alındı ve enstitüye dönüştürüldü. Ege Bölgesini ışığıyla aydınlatan Kızılçullu öğrencileri enstitülerin kapatılmasıyla birlikte dağıtıldı, bina 1952'nin eylülünde, yani NATO'ya kabulümüzden 7 ay sonra Adnan Menderes tarafından NATO'ya verildi. İlk görevi Güneydoğu Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı olarak belirlendi ve 52-54 yılları arasında karargâhta Türk, Yunan ve Amerikalı askerler bulunurken, 1954 yılından itibaren Fransız, İtalyan ve İngiliz askerler de yerleşti.

Dahası var. Kızılçullu bölgesinin adı, başındaki Kızıl'ın komünizmi çağrıştırdığı düşüncesiyle Şirinyer olarak değiştirildi. Aklında hâlâ soru işareti olan varsa ayrıca Kızılçullu Amerikan Koleji'nin, tam adıyla American Collegiate Institute'un, Menderes'in mezunu olduğu okul olduğunu da söyleyerek şüphelere açıklık getirdiğimi sanıyorum. Amerika'ya sadakat ve vefa örneği gösteren, gösterecek bu adam elbette ki birileri tarafından desteklenecek, haliyle de onlara hizmet edecekti.

Hatırlayın, CFR (Council On Foreign Relations-Dış İlişkiler Konseyi) üyesi James Warburg 17 Şubat 1950'de Amerikan Senatosu'nda ne demişti? "Hoşunuza gitse de gitmese de tüm dünyayı yönetecek, Tek Dünya Devleti kuracağız; güzellikle olmazsa, işgaller yoluyla..." Anlayacağınız Amerika, Osmanlı'yı ve hilafeti diriltmek için kışkırtıyor ki, bir dönem Osmanlı coğrafyasında bulunan ülkeler de Türkiye'den nefret etsin. "Osmanlı geliyor. Bize askeri üs verin, biz sizi koruruz," diyerek ikna etsin. Dikkatinizi çeksin isterim, Arap coğrafyası aslında bizden pek haz etmez. Eh asırlarca hükmetmişiz, geçmişten kalan hazımsızlıkları var. Yarın bir gün ülkeye çullanır, parsel parsel topraklarımızı, evlerimizi ve işletmelerimizi satın almaya ya da ülkemizde yeni şirketler kurmaya başlarlarsa şaşırmayın. Yer alan, yurt edinmeye başlar.

Gerçi Arabistan dediğin kim? Altı, ardı araştırılsa zaten niyet ortaya çıkacaktır ya neyse...

Peki ya Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Macaristan, Ortadoğu'da Irak, Suriye, Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan, benzer stratejilerle emperyalizmin boyunduruğuna girmedi mi?...

Kin ve nefretin bulaşıcı bir hastalık olduğunu sadece dünya tarihinden örneklerde değil, kendi tarihimizde de yaşamadık mı?

Misal 60 İhtilaline zemin hazırlayan Vatan Cephesi örneği.. CHP'nin gençlerden oluşan muhalefet hareketine karşılık, Adnan Menderes'in 1958'in Ekiminde başlattığı Vatan Cephesi, tam anlamıyla cepheleştirme, hasımlaşma hareketi değil miydi?

Eminim hatırlayan çoktur. DP'nin il, ilçe teşkilatları ile gençlik kollarını bir araya getirdiği, iktidardan memnun olanların oluşturduğu örgütlenme çığ gibi büyümüş ve halkı bölmüştü. DP ve CHP'liler gittikleri kahveleri ayırmış, aynı camilere girmez, çocuklarını bile evlendirmez olmuştu. Vatan Cephesi'ne katılanların isimleri her haber saati öncesi devletin radyosundan anons edilmişti. Aynı isimde gazeteler yayınlanmış, ülkenin en ücra köşelerine kadar Vatan Cephesi Ocakları açılmıştı. O kadar ki birçok kişinin haberi olmadan kaydının yapıldığı, hatta ölen kişilerin, hatta çocukların bile kaydedildiği söylenmişti. Devletin tüm imkânları DP ve Vatan Cephesi için kullanılırken muhalif basın susturulmuştu.

Hatırlayın, muhalefetin eylemlerinin soruşturulması için verilen önergenin kabulü sonrası oluşturulan Tahkikat Komisyonu'nu ve 15 kişilik soruşturma kurulunu. Hapse atılan yüzlerce gazeteciyi de unutmayın. Vatan Cephesini hatırlayınca aklıma, Arifiye, Hasanoğlan, Gölköy, Çifteler, Yıldızeli, Akpınar Köy Enstitülerinde binlerce öğrencinin hocası Aşık Veysel'in, dönemin valisinin Vatan Cephesine kaydolması, partiye gelmesi için yaptığı ısrarı reddetmesi üzerine soğuk, karlı bir kış günü belletmenlik (bir öğrencinin ders dışında çalışmasına yardımcı olan kişi) yaptığı Pamukpınar (Yıldızeli) Enstitüsü'ne giderken yetkililerin içeri almaması üzerine yazdığı uzun şiir gelir:

"Demokrasinin budur rejimi
Vatan milletindir, kim kovar kimi
Sıkma savcıları, kovma hâkimi
Şikâyet yok, adalet var bu yolda" diye başlıyor,

"Veysel söyler ama duyulmaz sesi
Doğru diyene diyorlar asi
Böyle değildi şu demokrasi
'Tahkikat' yok, hürriyet var bu yolda" diye bitiyordu.

Ne yazık ki ne kadar bağırırsanız bağırın bazen sesinizi duyuramıyorsunuz. Büyük ozana saygıyla, naçizane birkaç satır ekleyerek sesimi duyurmaya çalışayım. Siz çırağın isyanı deyin:

"İktidarlar değişir, millettir baki
Dünün Vatan Cephesi, bakalım yarının nesi
Tarih tekerrür edecektir illaki
Susmak yok, yazmak var bu yolda."

Menderes dönemi yazmakla bitmez. Fakat madem ki hatırladık, Türk siyaset tarihinin ilginç olaylarından, 60 İhtilaline uzanan yolun ara taşlarından biri olan Kırşehir, hatta Malatya ve Kuşadası meseleleri de eklenmeli.

Kırşehir ki, Hacı Bektaş-ı Veli, Ahi Evran, Aşık Paşa, Yunus Emre, Şeyh Edebali gibi Anadolu Türk mutasavvıflarının yetiştiği, Dadaloğlu, Neşet Ertaş, Uğur Mumcu gibi birçok kıymetli ismin memleketi, eski ve köklü bir kentti. Ancak siyasi tercihlerinden dolayı, daha doğrusu DP'yi seçmediği için siyasete ve insanlığa yakışmayacak bir harekete maruz kaldı.

Menderes, 1954 seçimlerinde CMP'nin (Cumhuriyetçi Millet Partisi) Kırşehir'den en fazla oyu alarak 4 milletvekili çıkarmasına ve Kırşehir Milletvekili (DP'de kısa süre kalıp ayrılan ve CMP'yi kuran) Osman Bölükbaşı'na hazımsızlığı nedeniyle Kırşehir'i ilçe ve Nevşehir'i il yaptı ve ceza olarak Kırşehir'i Nevşehir'e

bağladı. Ayrıca partinin kapatılması için dava açtırdı, komünist diye aşağıladığı Bölükbaşı'yı hapse attırdı.

Hatta Osman Bey, 57'de yeniden milletvekili seçildiğinde hapisteydi ve yeminini Ankara Merkez Cezaevi 10. koğuşunda yaptı. Kırşehir, 1957'de CHP'nin katkılarıyla tekrar il olsa da ilçelerinden Avanos, Hacıbektaş ve Kozaklı'yı kaybetti, Osman Bölükbaşı'nın köyü Hasanlar da Nevşehir'e bağlandı.

Tıpkı Bölükbaşı'nın, "Hayatım boyunca bütün sektörleri tetkik ettim, en kârlısının din ticareti olduğunu gördüm," sözündeki gibi, sözde demokrasi diyenler de dini çıkarlarına alet edenlerdi.

Benzer bir olay da İsmet İnönü'nün memleketi Malatya'da yaşandı. Malatya'nın oyları CHP'ye gidiyordu. İlçesi Adıyaman'ın verdiği oy DP'ye vekil çıkartmayınca Malatya bölündü ve Adıyaman da il yapıldı.

Kuşadası da Menderes'in muhalefet olduğu dönemde Aydın'a seçim öncesinde verdiği "Aydın'a deniz getireceğim," vaadine kurban gitti. Biliyorum bazılarınız gülüyordur. Gülmeyin, bunlar acı fakat gerçek.

Aydınlılar seçimden sonra, "Eeee hani nerede denizimiz," deyince, Kuşadası İzmir'den ayrıldı ve Aydın'a bağlandı. Efes Antik Kenti'nin (2015'te Unesco Dünya Miras Listesine girecek) *içinde olduğu Selçuk, Kuşadası'na bağlı bucak iken 1957'de ilçe oldu. Yani Selçuk'un bağlı olduğu Kuşadası İzmir'den alınıp Aydın'a, Selçuk da Kuşadası'ndan alınıp İzmir'e bağlandı.*

Hatırlayın diye büyük harflerle vurguluyorum fakat biliyorum ki "hafıza-i beşer nisyan ile maluldür." Yani insan hafızasının eksikliği unutkanlığıdır. Benzer olaylar ileriki yıllarda da cereyan edecek, her iktidar vicdanı,

çıkarı kadar değişecek, sınırları değiştirecek. Temennim ülkenin sınırlarının ve bütünlüğünün korunması.

"Yazmak sessiz bir çığlık, güçlü bir isyandır,"

diyerek yıllardır yazıp duruyorum. Fakat başka bir neden daha var ki, herkesten sakladım.

Sabiamla dergide yazı yazma hayalimin kursağımda kalması. Eğer ki Hasanoğlan'a birlikte gidebilseydik dergi kolunda çalışacak, basım işlerine yardım edecektik. Öğrendiğim kadarıyla o dergilere makaleler, öyküler yazmış. Gördüğünüz üzere gerçekleştiremediğim hayallerim beni de yayıncılığa itti. Sabiam hâlâ yazıyorsa –ki benim tanıdığım Sabia yazmaktan vazgeçmez– belki yolumuz kesişir diye düşündüm. Belki bir yazısı düşer önüme ve onun olduğunu anlarım düşerim peşine. Zannediyorum benim kadar hayal kuran adam gelmemiştir şu âleme.

Arkadaşlarımız, Hasanoğlan'da kurdukları matbaada üç ayda bir Köy Enstitüleri Dergisi çıkardılar. Dergi deyince bizimki gibi üç beş sayfalık değil.

Mesela "Köy İncelemeleri," "Enstitü" ve "Haberler" olarak üç bölümden oluşan derginin birinci cildi 643 sayfaydı. Diğer enstitülerden gönderilen yazılardan seçilen, birbirinden değerli 123 inceleme, makale, hikâye ve tercümeden oluşmuştu. Ne yazık ki enstitülerle ilgili yıkıcı faaliyetler dergiyi de vurdu ve yayın hayatına son verildi.

Bendeniz talebeliğimde o şanslılardan olamasam da öğretmenlikten sonra yoluma yayıncılıkla devam edecek kadar şanslıydım.

Paşazede desem bilmem hatırlayanınız olur mu? İlk dergimizin adıydı.

Adı neden mi Paşazede'ydi? Sormasanız da anlatacağım. Çünkü bence çok manidar ve bilinmeli. Kaldı ki hâlâ uyuyamayacak kadar doluyum ve gecenin sessizliğini seviyorum.

1946'da Aziz Nesin, Sabahattin Ali, Rıfat Ilgaz ve Mustafa Mim Uykusuz'un çıkardığı haftalık gülmece dergisi Markopaşa'nın kapatılmasına bir göndermeydi.

Enstitüde okuduğumuz yıllarda çıkan bu dergi, Türk basın tarihinin en yüksek tirajlı yayınlarından biriydi. Üstelik tüm engellenmelere rağmen.

Hepimiz bu dört cesur adamın emperyalizme savaş açtıkları dergiye ulaşmaya çalışıyorduk. Neyse ki bir arkadaşım iki sayısını bulabilmişti. O kadar heyecanlanmıştım ki, terleyen elim yüzünden yıpranmasınlar diye sayfaları mendilimle tutarak okumuştum.

İktidar kim olursa olsun, onun güdümünde yayın yapmazsanız konuşma, yazma hakkınız ve özgürlüğünüz onların hoş gördüğü kadardır.

Misal, derginin adındaki Paşa kelimesi bile sorun teşkil etti. Önce Milli Şef İsmet Paşa'yla alay edildiği düşüncesiyle kapatma kararı verildi. DP iktidarı sırasında da yazarları sakıncalı bulunduğu için derginin yazarlarına pek çok dava açıldı. Bazı sayıları toplatılınca, yazarları dergiyi elden dağıtarak devamlılığını sağlamaya çalıştı. "Haftalık" ibaresi yerine, "Toplatılmadığı zamanlar çıkar, Kapatılmadığı zamanlar çıkar" gibi ibareleriyle çıkmaya başladı. Düşünün ki o günlerde en yüksek tirajlı gazeteler 50 bini geçemezken, Markopaşa'nın çoğu sayısı o koşullarda bile 70 bin tiraj

yapıyordu. Bence bu talep halkın açlığının ve desteğinin en önemli göstergesiydi.

Madem ki konuyu açtık, derginin ismini aldığı "Derdini Marko Paşa'ya anlat" deyiminin ardında yatanı yazayım.

Siz deyin kara mizah, ben diyeyim, izahı olmayanın mizahı olur.

Şöyle ki, Osmanlı döneminde, Sultan Abdülaziz'in Rum asıllı Marko Apostolidis adında bir hekimbaşı varmış. Kendisi Hilal-i Ahmer, yani Kızılay'ın kurulmasındaki başrol isimlerden biri.

Marko Paşa halk arasında kısa sürede ünlü olmuş. Çünkü kimseyi başından savmaz, herkesin derdini uzun uzadıya dinlermiş. Fakat gelin görün ki halk, çözemeyeceği dertleri de kendisine getirir olmuş. Hatta gün gelmiş hastalık dışındaki sıkıntılarını da Paşa'ya taşımaya başlamışlar. Marko Paşa'nın gönlü, kapısına geleni başından göndermeye hiç razı olmazmış. Fakat karşısındakine derdini çözemeyeceğini de söyleyemezmiş. Derdi dinler dinler, hastanın konuşması bitince, "Anladım anladım, ama ne?" diye sorarmış. Şaşıran hasta başlarmış baştan anlatmaya. Lafın sonu gelince yine aynı tepkiyle karşılaşırmış. "Anladım anladım, ama ne?" Üçüncü anlatmadan sonra Paşa yine aynı tepkiyi verince karşısındaki çaresiz kalır, en sonunda pes eder, evine geri dönermiş. Kısa zamanda Marko Paşa hekimliği ile değil de hiçbir şeye çözüm bulaması ile anılır olmuş. İnsanlar o günden beri çözülemeyecek bir işle karşılaştıkları durumlarda, "Derdini Marko Paşa'ya anlat" diyerek konuyu kapatmaya başlamışlar.

İşte derginin adı bu hikâyenin anafikrinden esinlenerek konulmuş. Kapatılınca da Merhum Paşa, Malum Paşa, Yedi-Sekiz Hasan Paşa, Hür Marko Paşa, Bizim Paşa, Öküz Paşa, Ali Baba ve Kırk Haramiler, Medet gibi farklı isimlerle 1947'ye kadar yayınlanmaya devam etti.

Bu dört adamın yaşadıkları maalesef ki dergilerinin kapatılmasıyla sınırlı kalmadı. Çok badireler atlattılar, iftira ve haksızlıklara maruz kaldılar.

Ordu mensubu, Çanakkale Savaşı komutanı babanın oğlu olan Sabahattin Ali, defalarca sürüldü, hapse atıldı. Pasaport verilmediği için yurtdışına kaçmaya çalışırken kafasına vurularak öldürüldüğü duyuruldu. Yakın çevresi Kırklareli'nde emniyet tarafından öldürüldüğünü, suçu üstlenen Ali Ertekin'in paravan olduğunu söylemişti. Ki katilin 4 yıl hüküm giymesine rağmen bir hafta sonra afla serbest kalması insanı şüpheye düşürmüyor değil.

Keza, Hababam Sınıfı'nın yazarı olarak tanıdığınız önemli yazar ve şairlerimizden Rıfat Ilgaz'ın kitaplarının toplatılması, Stepne (yedek lastik) takma adıyla yazmak zorunda kalması, hapse atılması da aynı sebeplerden.

"Karikatürlerinin çokpartili demokratik nizamı zedelediği," gerekçesiyle Mim (Mustafa) Uykusuz da defalarca tutuklandı, işsiz kaldı. 23 müstearla yani en fazla takma isimle karikatür yapan kişisi oldu.

Keza Aziz Nesin de edebiyatta bu rekora sahip. Askerlikten ayrılarak gazetecilik ve yazarlık yaptığı dönemde defalarca ödül aldı fakat defalarca da hapse girdi, işyeri yakıldı, yayınları toplatıldı.

(Yıllar sonra, 1993'te, Madımak Oteli'nin ateşe verildiği, aralarında Aziz Nesin'in de olduğu 51 kişinin yaralandığı, 37 kişinin öldüğü Sivas Olayları yaşanacaktı.)

Biz de paşa gönülleri istemediği için kapatan siyasilere gönderme yapmak ve bu dergilerin adını yaşatmak için dergimizin adını Paşazede koyduk. Niyet değişmeyince son da değişmiyor.

Dördüncü ayımız, yani dördüncü sayımızda dört adam baskın yaptı. Her köşeyi dikkatle aradı, kitapları, gelen mektupları paketledi ve sorguya alındık.

Yazılarımı çıkarıp masasının üzerine fırlatan orta yaşı geçkince, adının Remzi olduğunu öğrendiğim bir adam ilk sayıda yazdığım bir yazıyı açtı, gözüme sokarcasına salladıktan sonra, yüzünde aşağılayan, hesap soran bir ifadeyle okumaya başladı.

"Osmanlı'nın en şaşaalı olduğu dönemi her fırsatta zikrederken çöküş sürecindeki hezimeti sumen altı ediyor, uçkur, zevk, şaşaa, saltanat hırsıyla tükettikleri bir devrin faturasını Atatürk'e ve Cumhuriyete kesiyorsunuz. Yok öyle yağma efendiler.

Fatih'in, Kanuni'nin başarılarını okurken, Abdülhamid ve Vahdettin'in riyakârlığını, başarısızlığını da okuyacaksın.

Yanlışları yok saymakla yok olmuyor," paragrafıyla başlayan yazıydı.

Yazımı okuyanlar bilsin diye, Padişahların müzikteki başarısının, bestelerinin dünya çapında takdir gördüğünün unutturulmaması gerektiğinden de bahsetmiştim: "Sultan Abdülaziz'in Hicaz Sırta'sını, Valsa Davet'ini, Gondol Şarkısı'nı, Sultans Polka'sını, Lale-

zar Bi Huzurum'u, Sultan IV. Murad'ın Uzzal Peşrev'ini, Sultan V. Murad'ın Valse in E Flat'ını, 4. Vals'ini, III. Selim'in Suz-i Dilara Peşrev'ini, Pesendide Saz Semai'sini, Sultan II. Mahmud'un Ebrulerin Zahmi'sini, Mahur Şarkısı'nı, Söylemez miydim Sana'sını, Hisarbuselik Şarkısı'nı..."

Tabii ki bunu yazdığım için değil, paragrafın bitiminde, "Ne değişti de sanata, tiyatroya, müziğe bu denli kin ve nefret besler oldunuz," diye sormamdan rahatsız oldular. Sanırım sonunda yazdığım bölüm de öfkelerine tuz biber ekti:

"Osmanlı torunu kavramının yanlış kullanıldığını, Osmanlı'nın bir aile olduğunu, ancak kendi kanından kişilerin torunu olduğunu, halkın bu ailenin ferdi, hayle de torunu olmadığını," yazmıştım. "Toplumları, bireyleri geçmiş zamanda zihinsel yolculuğa çıkararak, geçmişe özlem duyurarak, bugünün krizini, kaosunu ortadan kaldıramazsınız," demişim.

Şimdi sorarım size, ne var bu yazıda? Bu ve bunun gibi, itham, iftira içermeyen, gerçeklerden yola çıkarak yorumladığımız yazılar yüzünden başımıza açılmayan dertler kalmadı.

Mehmet Dostum, oğlunu yandaş haberci ve gazetecilerin kızıştırdığı olaylarda kaybettiği için benden daha hassastı. Havadis, Son Havadis, Zafer, Tercüman, Milli Yol'un, 60'lı yıllardaki sağ destekli yayınlarını okudukça isyan ederdi.

"Ah be Fikret Hocam, vicdanı yok bunların. Sadece kişiliklerini satmıyorlar, göz göre göre vatanlarını satıyorlar," diyerek cümleye bir başlardı, susturmak ne mümkün.

Bir keresinde, meşhur sağ-sol terimlerinin nasıl çıktığını anlatarak konuyu dağıtayım dedim.

"Fransa Devrimi sırasında siyasetçilerin oturma düzenlerinden ortaya çıkmış, Kral'ın taraftarlarının, zengin çiftçilerin, din adamlarının, meşrutiyetçilerin Meclis Başkanı Mounier'in sağ tarafına, demokrasi, cumhuriyet taraftarlarının ve ihtilalcilerin sol tarafa oturması, siyasi görüşünü açıklarken sağdan, soldan terimlerini kullanması ve de basının kişilerden bahsederken sağ kanattan, sol kanattan diyerek tanımlamasıyla dünyaya yayılmış," dememle yeniden gürledi.

"Hah işte bunu diyorum. Sağcıya sağ duygulu, milliyetçi derken solcuya solak, kızıl, dinsiz, vatan haini diye aşağılarsan bu gençler galeyana gelir, bilenir, birbirlerine düşer. Solak nedir yahu? Şeytan mı bu çocuklar? Peki ya, kızıl? Allah hepsine kulum demiş, sen kimin kulusun da insanı mezhebiyle yargılarsın? Ben ki koca adam, tahammül edemiyorum, kanı deli akan gençler ne yapsın? Ağzı olan konuşuyor, eli kalem tutan bilip bilmeden yazıyor," deyince hak verdim.

Canınızı acıtan, hazmedemediğiniz konuları değiştirmek ya da kapatmak zordur. Çok çok bir süreliğine ötelersiniz, ne yapar eder kaldığınız yere dönersiniz.

Sonuçta biz de yazıyorduk. Fakat üslubuyla eleştiriyor, kanıtlarıyla, kaynaklarıyla sunuyorduk. Elbet olmuştur kalemini birbirlerinin çıkarına kullanan, hatta satan. Bir halk, iki safa ayırılmışsa, mümkün müdür iki taraf da tamamen haklı olsun. Sol söylemi altında devrimi ve değişimi yozlaştıranlar da oldu, sağ söylemi altında milliyetçilik ile yobazlığı karıştıranlar da.

Kendini muhafazakâr, İslamcı olarak tanımlayan, ama aslında maşa olan bir kesim vardı ki başta Atatürk olmak üzere Cumhuriyet ve değerlerine alçakça saldırmakla kalmadı, masa başında belge üretti ve tahrifat yaptı.

Mesela Cemal Kutay'ın yönetimindeki, 1946 yılında yayın hayatına başlayan, muhafazakâr, anti-komünist yazılarıyla bilinen Millet Dergisi, 1947 tarihli 67. sayısının kapağına, sanki Atatürk'ün beyanıymış gibi, "Atatürk'ün el yazısıyla" başlığıyla şunu yazmıştı:

"Şurası unutulmamalıdır ki: Türk âleminin en büyük düşmanı komünistliktir. Her göründüğü yerde ezilmeli."

Atatürk'ü biraz olsun tanıyan bu sözü söylemeyeceğini o kadar iyi bilir ki. Zira Kurtuluş Savaşı müttefikimiz olan Sovyetlerle her zaman dostane dış politika yürütmüştü. Fakat halk cahil, araştırmıyor, haliyle inanıyordu.

Sorarım size, gerçeği, yani Atatürk'ün Eskişehir'deki nutkunun bilinçli olarak tahrif edildiğini bilseydiniz, yazmaz mıydınız?

Komünizmle Mücadele Derneği Kurucusu AP'li Fethi Tevetoğlu'nun, 1964'de aynı dergide yer vermesiyle bu söylemin tekrar gündeme taşınmasından fevkalade rahatsızdık. Oysa Eskişehir konuşmasının tam metni birçok kaynakta vardı. Kaldı ki iddia ettikleri tarihte, yani 1926'da Atatürk Eskişehir'e gitmemişti, 1929'da gitmişti. Yıllarca bu nutuk ortada yoktu, nasıl olmuştu da tam seçim döneminde, sağ-sol olaylarının kızıştığı günlerde ortaya çıkmıştı?

Haliyle biz de yazdık. Atatürk'ün olduğu iddia edilen el yazısının 1965'te İsveç Devlet Kriminoloji Enstitüsü'ne grafolojik olarak incelenmeye gönderildiğini, mektubun Atatürk tarafından yazılmadığının tespit edildiğini, dergide çalışan M. Sertoğlu'nun, Hayri Egeli'nin Atatürk'ün bir el yazısını cama dayayarak taklit ettiğini itiraf ettiğini...

Anlayacağınız, yalanlarla, iftiralarla çıkarttıkları dergi ve gazeteleri halka bedava dağıtanlar ortalıkta cirit attı, biz hakikatleri bir avuç insana okutmaya çalıştık diye hapse atıldık.

Bu yola çıkarken başımıza gelecekleri elbette ki hesap etmiştik.

Zaten incelenecek olursa, 1945'ten bu yana Amerikan güdümündeki ülkelerde ve dünyada, sosyalizme gönül veren, Amerika karşıtı ve ulusalcı yazarların çoğu öldürülmüş ya da hapse atılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarılan, anarşist diye damgalanan, yurtdışına kaçan, pasaport verilmediği için mülteci gibi sığınan nice arkadaşımız oldu. Ben onlardan sadece biriydim. Sorgu ve sonrasını, zindanlarda yaşananları anlatmakta kararsız olduğum için biraz ara vermek istiyorum. Yanlış anlamayın korktuğum için değil, canınızı sıkmak istemediğim için.

"Yaşadıklarınız, yaşayacaklarınızın önünde ya engel ya merdiven"

Arada soluklanmak iyi geldi. Kısacık da olsa bahsetmem gerektiğini düşündüm. Çünkü yaşadıklarımız ülkenin geleceğine vurulan darbeydi. Cesarete, sorgu-

lamaya, yani özgürlüğe vurulan prangaydı. Pek çoğumuzun olduğu gibi, benim de yaşamımın geri kalanını çok etkiledi. İlk yıllarda kaba dayakla başlayan zulüm, zamanla eğitimli işkencecilerin hapishanelere alınması, işkencelerin gardiyanlara öğretilmesiyle boyut değiştirdi. Filistin askısı, falaka, araba arkasına bağlayarak sürükleme, tabut cezası, erkeklerde cinsel organa, kadınlarda meme ucu ve saçlara elektrik verme, tecavüz, kadını kocasının yanında soyma, evladının yanında işkence uygulama, çığlığını dinletme, kurbağa cezası, dışkı yedirme, karın ayazın içinde çırılçıplak avluya bırakma, ciğerle besledikleri köpekleri üzerlerine salma, daha nicesi.

Velhasıl, eziyetlidir mahpus hayatı. Nemi, küfü, soğuğu, açlığı, dayağı bedeni harap eder, haksızlığa uğramanın azabı da aklı. Bir de onuruna yediremeyenler vardır ki, o apayrı.

Sağ-sol davasından hapis yatmak, adi ve nitelikli suçlardan yatmaktan çok daha zordur. Düşünün ki, tecavüzden yatan mahkûmlar bile bizden daha fazla itibar görüyordu. Bu yüzden yaşadıklarını hazmedemeyen arkadaşlarımız da oldu. Kendini müdafaa etmek için ceketinin vatkasında mahpushaneye jilet sokanlar da dayanamayıp bileğini kesenler de.

60'lı, 70'li yıllarda yaşananlar, görünen o ki 80'li yıllarda artarak devam edecek.

Ancak daha fazla detaya girmeye şimdilik gücüm de midem de elvermiyor. Halbuki yazılmalı...

Çünkü işkenceyi hazmetsek de, hazmedemediğimiz şey o günlerde tüm bunların Atatürkçü kesim tarafından yapıldığının zannedilmesiydi. Atatürk'ü, Cumhu-

riyeti, demokrasiyi kullanarak gerçek katilleri ve de niyetlerini gizliyorlardı.

Pek çok işkenceye maruz kaldık fakat biri vardı ki... Acısına dayanmaktan ziyade ardında bıraktığı yarımlığı kabullenmek zor oldu.

Cinsel organıma verilen elektrik yüzünden genç yaşımda baba olamayacağım gerçeğiyle yüzleştim.

Şu ana kadar çok şey yazdım. Yazdıkça canımın acıdığı da oldu, canımın acısını yazarak dağıttığım da. Fakat bu çok farklı. Ve emin olun en zoru bu olayı yazmak ve itiraf etmek. Hislerimi cümlelere dökemeyeceğim için nasıl olduğunun detayına girmeyeceğim.

Sabiam ve benim hayalimizdi vatana hayırlı evlat yetiştirmek. En az bir kız, bir oğlan çocuğumuz olacaktı. Hatta mümkün olursa daha fazlası. Ancak artık mümkün olamayacaktı.

İtiraf etmeliyim ki çok gece gözyaşımı içime akıttım. Sabiamı bulsam, kendimi affettirsem ne fayda-dı. Bir kadının analık hayalini elinden almaya hakkım olamazdı. Yaşadığımın, yarımlığımın bedelini ona ödetemezdim.

Kendi acımı yatıştırmayı başaramazken üzerine yenisi eklendi.

Aylardan mayıstı. Enstitüden arkadaşım, sırdaşım Sait bir akşamüzeri, yüzü bir karış yanıma geldi. "Sabia'yla karşılaştığını, yanında bir çocuk olduğunu," söyledi. Bir anda kulaklarım öyle uğuldamaya başladı ki bazı sözcükleri duyamıyordum. Dudaklarından okuduğum heceleri birleştirdim, çocuk Sabiamın oğluydu. İlk sarsıntıyı atlatmadan ikinci dalga vurdu.

Sait sıkılarak, kem küm ederek oyalandıktan sonra ağzındaki baklayı çıkardı. "Çocuğun yaşına bakılırsa herhalde kendisinin değil, evlendiği adamın oğludur," dedi. İşte o anda dünya başıma yıkıldı. Anne olmak hayaliyken neden kendi çocuğunu doğurmamıştı da başkasının çocuğuna analık yapıyordu?

Kalbim o gün pes etmedi ya, daha da bana bir şey olmaz.

Eve gidince odama kapanıp ağlamıştım. Öfkeyle eşyaları yerle bir edip üzerine adının başharfini kazıdığım ayracı bile kırmıştım. Birkaç gün sonra sağlıklı düşünebilmiştim. Daha doğrusu bahanelerle kendimi avuttum diyeyim.

Ömrü boyunca beni bekleyecek hali yoktu ya... Gençti, güzeldi, akıllıydı, elbette aile kuracaktı. Bahaneler, telkinler biraz olsun acımı dindirdi, fakat peşinden gitmemi engelledi. Terslenmekten korktuğum için mi ya da onu başka adamla görmeyi kaldıramayacağım için mi bilemiyorum, her ne ise kendime dahi itiraf edemediğim sebep, sevdiğimi itiraf etmeme mâni oldu.

Anlayacağınız, hayat bana tecavüzden doğan bir kız çocuğuna babalık yapmayı uygun gördü, Sabiama da evlendiği adamın çocuğuna analık yapmayı. Sonuç olarak biz hayallerimizi yaşayamadık.

Tecrübeler, yaşanmışlıklar bazen sabrı, bazen de vazgeçmeyi öğretiyor. İşte o günden sonra Sabiamla kavuşma hayalimden vazgeçtim. Bazen düşünürüm, vazgeçmek teslimiyet miydi? Zannetmem...

Galiba onun seçimlerine saygıydı seçtiğim.

Fakat vazgeçemediğim iki şey var hayatımda. Biri sahip olduğum tek varlığım yani kızım, diğeri de yaz-

mak. Kanımdan olmasa da o benim biriciğim, kıymetlim, hayata tutunma sebebim.

Kızım büyüdü, Ankara Hacettepe Tıp'ı kazandı. Annesinin psikolojik sorunlarına çocukluğundan beri şahit olduğu için psikiyatr olmak istedi. Böylelikle Ankara'ya yerleştik. O süreçte Mehmet Dostumla tanıştım.

Mehmet'in hayat öyküsü benimkini aratmaz. Acıda da pişmanlıkta da at başı yarış içindeyiz. Fakat umudu benimkine bin basar.

Oğlunun ve karısının naaşını gözüyle görmediği için öldüklerine inanmadı. Yıllardır ilçe, köy, aklına estikçe arar durur. Kaç kapı kapandı yüzüne yine de umudunu yitirmedi.

"Belki'si bitmez aşkın"

Sabiamla gelecek hayali kurmaktan vazgeçmiş olmak onu görme arzuma gem vuramadı. Sonra anladım ki vazgeçmek dediğin kandırmacadan ibaret aklın oyunu. Ara ara kendini gösteriyor, tam başardığını sandığın anda ortaya bir çıkıyor ne seçimine duyduğun saygı kalıyor ne de kalbine dikte ettiğin gerekçeler. Aklında "belki"ler belirdiği anda, hayallere kaldığın yerden devam ediyorsun.

Enstitülerin kaçıncı yıldönümüydü tam olarak hatırlamıyorum. O sene öğretmen arkadaşlarla Aksu'da buluşmaya, enstitünün öğretmen okulu olan halini görmeye karar verdik. Hasanoğlan'dan mezun Aksu'lu arkadaşlarımızın da geleceği söylenince iki haftayı heyecandan uyayamayarak geçirdim. Kolay mı, yıllar sonra Sabiamı görecektim. Geleceği değiştiremeyecek-

sem de geçmişi açıklamak, af dilemek için bir şansım olacaktı.

Belki ayrılmıştı kocasından, belki kocası ölmüştü. Belki beni hâlâ seviyordu, gerçekleri öğrenince affedecekti. Araya belki koymadan "hayır"ı "evet"'e döndüremiyor insan. Aşk ölmedikçe "belki"ler diriliyor.

Leyla öldükten ve Ankara'ya taşındıktan sonra, Sabiamın geleceğini umut ederek Hasanoğlan'daki etkinliklerin çoğuna katılmış, fakat her defasında hayal kırıklığıyla dönmüştüm.

Aksu'da bir buluşma tertiplenip herkese haber salınınca heyecanımı görmeniz lazım. Birlikte okuduğumuz enstitüde Sabiamla karşılaşmak daha özel olacak diye düşünerek en güzel takımımı giydim, saç tıraşımı oldum, her defasında olduğu gibi onun için yazdığım şiirleri tarihlerine göre istifleyerek rulo yaptım ve gece otobüsüyle yola koyuldum.

Okulun bahçesinden içeri girmemle anılar beni esir almaya başladı. Heyecandan kiminle ne konuştuğumun farkında değildim.

Arkadaşlarım yaptıkları yapıları, diktikleri ağaçları ararken, ben gelenleri görebilmek için girişteki bahçeden uzaklaşmıyordum.

Enstitümüzün öğretmen okulu hali hepimizi şaşırtmıştı. Uygulamaya, üretime dönük eğitimden eser kalmamıştı. Ellerimizle yaptığımız binalardan sadece birkaçı kullanılıyordu. Eski büyük işlikler yerini elişi yapılan küçük işliklere bırakmıştı. Anlayacağınız yerleşkemiz, çağdaş köy görünüşünden uzaklaşmış, birkaç büyük binadan ibaret öğretmen okuluna dönmüştü.

Fakat o anda hiçbirini umursamayacak kadar heyecanlıydım. Dakikalar geçtikçe umudum tükenmeye başladı. Dizlerimde derman kalmayınca bahçedeki banka oturdum.

Malum nisan ayları dengesizdir. Rüzgârı, sıcağı birbirine karışır. O günde öyleydi ya da bana öyle geldi. Beklerken kâh ter boşaldı, sanki lav yutmuşum gibi, kâh titreme bastırdı, sanki dağlardan eriyen karlar içime dolmuş gibi. Sallanan yaprakları dakika niyetine saymaya başlayınca ruh halimin farkına vardım.

Bir şey ne kadar güzelse yokluğu o kadar acı verir ya, işte canım öyle acıyordu.

Uzatmayayım, Sabiam gelmedi. Yaşadığım hayal kırıklığı yüzünden oturduğum banktan kalkamadım. İşte o an Sabia'nın mektubu okurken oturduğu bankta olduğumu fark ettim. Onun beni beklerken hissettiği heyecanı ve gitmediğimde yaşadığı hayal kırıklığını duyumsayınca, eriyen kar suları içimde bir anda dondu.

Zoraki doğruldum, birkaç adım attım, sonra geriye doğru dönerek özür diledim. Dileyemediği özür yüzünden azap çekenler beni iyi anlar. Güneş, bulut, ağaç, bank, neyse size onu hatırlatan, zihniniz tüm dış etkileri gölgeler, siz ve özrünüz kalırsınız azap fanusunun içinde. Yerin, göğün kulağına gitsin de ona duyursun istersiniz.

Keşke duyabilseydi pişmanlığımı.

Keşke yaşadığım acıyı duyumsayabilseydi.

Keşke bilseydi onu ne kadar çok sevdiğimi.

Keşke…

"KEŞKE, yaptığımız hataların gecikmiş çığlığıdır"

Mehmet Dostumla evimizin olduğu sokağa sahaf açtık. Sabiam ve hayallerim Sahaf Sabia adıyla yaşasın istiyordum. Bu sayede de yazmaya, yayınlamaya, dergi çıkarmaya devam edebiliyorduk.

Bu defa dergimizin adı "KEŞKE" oldu. Çünkü keşke, yaptığımız hataların gecikmiş çığlığıydı.

Mahlas, müstear kullanmak şartıyla şair ve yazar arkadaşlarımızdan gelen yazıları paylaşmaya başladık. Hem onları hem kendimizi korumak için. Yazılar bize devrimci gençler, öğrenciler tarafından ya da posta yoluyla ulaşıyor, biz de inceleyip doğruluğuna kanaat getirince basıyorduk.

Hangi yazı kimin bilmiyorduk, onlar da bizi ismen bilmiyorlardı. Ne kadar az kişi bilirse yakalanma riski de o kadar azalıyordu.

Aslına bakarsanız bu fikir aklımıza, bir önceki dergimizden beri farklı mahlaslarla yazan bir yazarımızdan geldi. Çoğumuz yakalandık, sorguya alındık, hapse atıldık fakat onun kimliği gizli kaldığı için yakalanmadı.

Dün gece gelen seslerden, koşturmalardan anladığım kadarıyla gece epey olaylar oldu. İnsan yaşananları bilmeyince başına gelecekleri de kestiremiyor. Ah ah, bu gözler neler gördü, bu kulaklar neler duydu.

DGM savcılarının, MİT görevlilerinin, işkencecilerin isimleri, işledikleri suçlar... Ve sonrasında atandıkları önemli, itibarlı koltuklar.

Katıldıkları işkence seanslarında yaptıklarının resmi olarak belgelenmesini engellemek için otopsi rapor-

larının gizlenmesi. Cesetleri boş arazilere atıp çatışmada öldü süsü verilmesi.

Hiçbiri sır değilse de detayları yazmak da pek mümkün değil.

Merakıma gem vuramayınca az önce gardiyana sesslendim. Normalde olsa ne mümkün, fakat o da biliyor bir ayrıcalığım olduğunu. Bana karşı pek iyi halli, itidalli.

Tam içeride neler olduğunu soracaktım ki, memnun ifadeyle yüzüme gülümseyerek "sizinkiler iki mahkûmu öldürdü," demesiyle şok oldum. Şaşkınlığım mahkûmların ölmesine değil, ölümler de olaylar da artık sıradan haber, şaşkınlığım gardiyanın tavrına. İşin aslını öğrenince nedenini anladım.

Elektrik kesintileri olduğunda bazı sapıkların, özellikle de tecavüzden yatanların çocuk mahkûmların koğuşlarına daldıkları bilinirdi. Devrimci gençlerden iki ve sağcı gençlerden iki olmak üzere dört genç, birkaç mahkûmun her elektrik kesildiğinde koğuştan çıkmasından işkillenince geceden pusuya yatmış. Tecavüze yeltenen sapıklara hayat dersi verecek değiller ya, tam zamanında müdahale edip ölüm dersi vermişler.

Eh, artık tecavüzü aklından geçiren diğer sapıklar, ölen arkadaşlarını düşünüp kolayına cesaret edemezler.

Gardiyanın olayları anlatmasından memnun olduğumu anlaması için "Sağ ol," dedim. O da yüzüme, söylesem mi söylemesem mi kararsızlığıyla baktıktan sonra, "Hadi iyisin, yakında gidicisin," dedi. Ne demekti "Yakında gidicisin?"

Bu sözün amacını biliriz fakat aklıma kötüyü getirmek istemiyorum. Hücre, koğuş, riskli yerlerdir. Ölürsün failin bile bulunmaz.

11. Bölüm

"Yüzleşme"

Sabia, Fatma ve Nedret Öğretmen tarafından birkaç defa sorulduğunu duyunca tedirgin oldu. Tarık'la bir an evvel konuşmalı, gözetmenlik işine bir son vermeliydi.

Koridordan geçerken 203'ün boş olduğunu görünce telaşla hemşireyi çağırdı. Bahçede olduklarını öğrenince, bahçe kapısını siper alarak Nedret Öğretmeni izlemeye başladı. Öfkesinin doruklarından bakarken, hiçbir şeyden haberi olmayan birine fatura kesmek ne kadar kolaydı.

Tarık'ın evinde kaldığı günlerde düşünecek çok zamanı olmuştu. Çocukluğunda fark edemedikleri gözünün önüne çarşaf gibi serilmişti.

"Nedret olmasaydı, babası annesini sevebilirdi. Acaba annesi kocasının kalbindeki kadının kim olduğunu biliyor muydu? Biliyorsa yaralı kalbi kim bilir nasıl ızdırap çekmişti. Annesinin ölüm nedenini babasına çok defa sormuştu ve her sorduğunda babasının bakışlarını kaçırmasından, telaşından, konuyu kısa kesmesinden bir tuhaflık olduğunu sezmişti. Artık daha iyi anlıyordu ki ölüm annesinin kaderi değildi, seçimiydi. Yıllarca annesine duyduğu kızgınlık yerini vicdan azabına bırakmıştı. Gerçekleri sakladığı için, hatta sebep olduğu ve annesini mutsuz ettiği için babasına öfke duyuyordu. Ama en fazla da Nedret'e? Nedret Öğretmene iyilik yaptığı, yakınlık kurduğu için iç-

ten içe kendisini suçlu hissediyordu. Sanki annesine ihanet etmiş gibi."

Çarşafı dürdü zihninin arka dolabına yerleştirdi, genç-ten bir adamla konuşan Nedret'i izlemeye devam etti.

Sabia'nın öfkeli bakışlarını fark eden Fatma, dayanamayarak yanına gitti. Tavrının ardında yatanı artık biliyordu ama tecavüzden sonrasını dinleyemediği için yanlış yorumladığını düşünüyordu. Tamamını bilseydi, Nedret'in onun yüzünden bu kadar fedakârlık yaptığını anlar, gözleri hesap sorar gibi öfkeli bakmazdı. Bilmeliydi, komşusunun hakkını yediremezdi.

Sabia ise Fatma'nın duyduklarını anlatmak görevini başarıyla yaptığı için takdir görmek için yanına geldiğini zannediyordu. Ama o kadar sarsılmıştı ki ne devamını dinleyecek yüreği vardı ne de alkışlayacak hevesi. İşi bahane ederek uzaklaşmayı düşünürken Fatma'nın kararlı ve suçlayan bakışlarla cümlesine başlamasıyla durdu.

"Bilir misin Doktor Hanım, Nedret karısını ilk geldiğinde hiç sevmediydim ama şimdik çok severim. Vallah eli öpülesi kadın. Küçücük bir kızı anasız komamak için hayatını feda etmiş. Çok sevdiği adamdan bilem vazgeçmiş. Sevmemiş kimsecikleri, yüreğini heder etmiş, yine de varmamış adama. Yetim ve öksüz bir çocuğa analık etmiş, öyle gidermiş analık hevesini. Bence o adam da kızı için gelememiş örtmenin yanına. Ama örtmen bilmez bunu. Bilseydi belkim canı bu kadar acımazdı.

O küçük kız büyümüş, büyük mekteplerde okumuş, hanım olmuş, her bi şeyi bilirim sanmış. Keşkem bunu da bilseymiş. Belkim..." dedi, durdu... Kınayan ve suçlayan bakışlarla son cümleyi ekledi: "Belkim kıymet bilirdi."

Duyduklarıyla içi titredi Sabia'nın. Günlerdir kafasından geçen soruların içinde çıkmazdaydı. Bir güç arıyordu tarafsız cepheden. Fatma, en tarafsız, çıkarsız yaklaşandı. Bir solukta özetlemiş, ışık tutmuştu zihnindeki karanlık köşelere. Belli ki bilmediği, duymaktan kaçtığı başka şeyler de vardı.

"Nasıl bu açıdan bakamamıştı ki? Neden Nedret'in ruh halini hesaba katamamıştı? Hani, neredeydi aldığı onca eğitim? Görmek istemedikten sonra öğrendikleri ne işe yarardı? İnsanlığıyla birlikte doktorluğu da mı unutmuştu? Acı ve keder sadece kendisine mi mahsustu?"

Fatma'nın doktorun yanında olduğunu gören Nedret, konuştuğu gençten ayrılarak yanlarına geldi.

"Ohhh, nihayet. Fatmacığım doktorumuzu bulmuş. O da ben de seni çok merak ettik kızım. Şimdi nasılsın, iyi misin? Senin için yapabileceğimiz bir şey var mı?"

"Kızım" kelimesi ve anaç tavrı bir ok gibi saplandı Sabia'nın yüreğine. Kalbindeki tüm öfke bulutları dağıldı, yerine pırıl pırıl güneş açtı. Annesinden duymadığını, mutsuzluklarının sebebi saydığı kadından duymak duygulandırmıştı. "İyiyim iyiyim"' diyebildi iki defa yutkunduktan sonra.

Nedret, doktorun ağlamaklı halini görünce dayanamadı, bir adım daha yaklaştı ve teselli etmek, sevgisini göstermek için kollarını ince vücuduna doladı.

"Bazı meslekler vardır ki öncelik başkalarınındır. Hastalarının iyiliği için önce senin iyi olman gerekli kızım. Unutma bize lazımsın."

Sıcacıktı kolları, sesi, nasıl da şefkatliydi. Sevgiyle, merhametle birlikte, tembih görünümlü kaygı vardı her hecesinde. Ve her hece, yaralarını onararak gezindi hücrelerinde.

Nedret'e hak ettiği duygu yüklü cevabı veremeyecek kadar şaşkın ve hazırlıksızdı. Minnet dolu, ağlamaklı, "Teşekkür ederim," dedi ayrılırken. Başı önünde üç adım attıktan sonra durdu, geri dönerek Nedret Öğretmene seslendi.

"Siz de kendinize dikkat edin, bize lazımsınız. Zaten yakında çıkacaksınız. Bu aralar ortalık pek hareketli. Müsaade edin, sizi evladınıza sağ salim teslim edeyim. Böylelikle bana en güzel yardımı yapmış olursunuz."

✧✧

203 nolu odaya dönen iki kadın düşünceler içinde yatağına oturdu. Fatma girdi söze.

"Doktor güzel şeyler söyledi ama sen üzgünsün. Kafandan neler geçiyor komşu?"

"Üzgün değilim Fatmacığım, kafam karışık. Az evvel bir gençle konuştum. Duyduklarım bildiklerimle örtüşüyor. Bunun haberini buradan çıkmadan iletmem lazım. Ama nasıl yapacağımı bilmiyorum. Yakalanırsam oğlumun ve doktorun bütün emekleri boşa gidecek."

"O kadar önemlidir yani?"

"Önemli olmasa bu kadar telaş eder miyim?"

Fatma, Nedret'in huzursuz ve karamsar halinden durumun ciddiyetini sezince gözleriyle ayağını işaret ederek,

"Tazı gibin yürürüm. Nereye dersen giderim. Hem ucunda ölüm yoktur ya. Zati sen gidince bura mahpus olacak bana. Bu vakıttan sonra köye de gitmem."

"Ağzından çıkanı kulağın işitiyor mu Fatma? Duymadım sayıyorum. Seni tehlikeye atabileceğimi nasıl düşünürsün?"

Nedret, son zamanlarda sağ-sol geriliminin iyice arttığını biliyordu.

1 Mayıs için gizliden gizliye yürütülen çalışmaların bilgisini verebilirse belki haberi yapılabilir ve bir an evvel önlemler alınabilirdi. Alınmak zorundaydı, zaman kaybedilmemeliydi.

Eline kalemi kâğıdı aldı, birkaç saat sonra yazısını tamamladı. Çocuk kitabının arasına yerleştirdi, gözlerini tavana dikti ve yazıyı ulaştırmanın planlarını yaparak uykuya daldı.

Sabah saatlerinde kulağının dibinde kıpırtı duyunca sıçrayarak uyandı. Bir elinde kitabı, diğerinde mektubu tutan Fatma'yı görünce ayağa kalktı.

"Ne yapıyorsun Fatma?"

"Merak etmeyesin, akşam kursunda az biraz abc öğrendiydim ama çok vakıt oldu bu kadar yazı okuyamam."

Sağ elinde tuttuğu kitabı göstererek, "Bunları iyi okumayı öğretirsen," sol elindeki mektubu uzatarak "bunu veririm," dedi.

"Tamam tamam anlaştık. Ama bunun için tehdit etmene gerek yoktu. Zevkle öğretirdim. Hadi o kâğıtları bana ver."

"Yooooooğ. Kâğıtları diycen yere vericem."

"Bak sennnn. Demek kelime oyunu yapıyorsun."

Muzır gülümsemesi yüzüne yayılan Fatma kıkırdayarak cevap verdi.

"Bana köyde inat Fatma da derlerdi öğ-ret-men," dedi heceleyerek. Öğretmeni güzel söylemenin de verdiği hazza kararlı bakışları eşlik etti.

Fatma'nın öğretmeni düzgün telaffuz etmesinden azmini ve kararlığını anlamıştı Nedret. Mutlu da olmuştu. Ama Fatma'nın teklifini kabul ederse üzerine çok büyük sorumluluk almış olacaktı. Komşusunun zarar görmemesi gerekiyordu.

Mektup birinin eline geçse dahi şifreliydi, yazdıklarını anlamaları mümkün değildi. Ancak köylü bir kadının elinde böyle bir yazı illaki dikkat çekerdi. Dikkat çekmemesi için önce görüntüsü değişmeliydi. Teslimatı yakalanmadan atlatırsa, sonradan bir sıkıntı olsa dahi, "O bendim," diyerek Fatma'yı kurtarabilmeliydi. Yanında da işleri kolaylaştıracak, adresi bulacak biri olmalıydı. Aklına bir çare geldi. Üzerinde biraz daha düşünmek için bir koca günü vardı. Etraflıca düşünürse nasılsa bir yolunu bulurdu.

Fikret Sağlam / Sincan-ANKARA / 1977

"Avukat Tarık"

Son cümlemi yazdıktan kısa süre sonra müdür tarafından çağırıldım.

Müdürün masasının karşısındaki koltukta yakışıklı, iyi giyimli genç bir adam oturuyordu. Beni görür görmez ayağa kalktı, adının Tarık olduğunu ve avukatım olduğunu söyledi. Tabii ki ilk olarak aklımdan Mehmet Dostum geçti. Başka kim ayarlamış olabilirdi ki... Hatta içten içe gülümsedim. Eminim avukatı adından dolayı seçmişti. Müdürün yanında sormanın münasip olmayacağını düşünerek başladım kaçamak bakışlarla incelemeye. Onun da aynı tedirginlik ve merakla beni izleğinin farkındaydım.

Avukat, "Buyurun Fikret Hocam," diyerek eliyle sandalyeyi gösterince şaşkınlıktan oturamadım. "Böyle iyiyim," dedim.

Belli belirsiz gülümsedi, açıkkahverengi deri çanta-

sından bizim dergilerin bir sayısını çıkardı. İkinci sayfayı kıvırarak açtı ve müdürün önüne bıraktı. Başıyla kapıyı işaret ederek, "Önce bir çayınızı içmek isteriz müdürüm," dedi. Şaşkınlığım geçmemişti ki, üzerine biraz daha eklendi. Müdürle bu kadar samimi ve emri-vaki konuşabilmesi sahip olduğu gücün göstergesiydi.

Müdürün, ricayı sezerek odayı terk etmesiyle şaşkınlığım hayrete ve tedirginliğe dönüştü. Odada baş başa kalır kalmaz,

"Bu yazıyı siz yazmadınız. Dergiyi basanları tanımıyorsunuz. Kitabevinde her sattığınız yayını okumaya zaten vaktiniz olmuyordur," dedi. Söylemindeki imadan, gerçeği reddetmem gerektiğini anladım anlamasına da, oğlum yaşında bir avukatın söylemesiyle yalan konuşacak kadar çaresiz ve onursuz değilim. Haliyle cümlesi biter bitmez itiraz ettim.

"Serçeden korkan darı ekmez genç. Değil ki serçe, sürüsü gelse sindiremez bizi. Hoşuna gitmese de ben yazdım. Çıkayım yine yazarım," dedim.

İtirafıma şaşırmadı, bilakis böyle bir yanıt bekliyormuşçasına rahat ve hazırlıklı kulağıma eğilerek Che'nin bir sözünü söyledi.

"Hayatta öyle seçimler yapmalıyız ki, kazandığımız şeyler kaybettiklerimize değsin." Nazik tebessümle ekledi. "Sabia Hanıma kavuşmak istiyorsanız şimdilik reddedin. Çıkınca istediğinizi yazarsınız."

Cümlesi bittiğinde buz kestim. Konuşsam sesimin titreyeceğini, açık vereceğimi biliyordum.

"Bu adam Sabia'yı nereden tanıyordu? Ya da Sabia bu adamı? Acaba beni mi yokluyordu?"

Sorular beynimi kemirirken, bir anda yenisi belirdi:

"Acaba hangi Sabia'dan bahsediyordu?"

Dayanamayıp soracak gibi oldum, hayatımdaki kadınları açığa çıkarmaktan korktuğum için sustum. Sonra düşündüm, avukat, Sabiamı nereden tanıyacak, elbette ki kızım Sabia'yı kastetmişti.

Yıllar var ki kendimi bu denli çıkmazda hissetmemiştim.

Genç adam vereceğim yanıttan şüphe duymuş olmalı ki müdürün odaya girmesi üzerine sormaktan vazgeçti.

Müdür, masasının üzerinde duran dergiye uzandı, rastgele bir sayfa açtı. Bu arada dergi dediğim zaten 15 sayfa. Yazının başlığını sesli okuyunca hatırladım. Daha önce bahsettiğim, mahlas kullanarak bilgileri şifreli yollayan yazarımızın yazısından derlediğim yazıydı. Yani yazı ne tamamen bana aitti ne de o yazara.

Yolladığı yazının başlığına "Bilginin beşte dördü ilgi. Bilimin beşte dördü ilim" yazmıştı. Mehmet Dostumla şifreyi çözmüştük. Vurgulamak istediği kelimelerin önüne b harfi koyacağını işaret ediyordu. Şifreler bizi, İmam Hatip Okulları açma gayesiyle, 1951'de kurulan, İlim Yayma Cemiyeti'nin çevirisini yayınladığı "Amerika" kitabını araştırmaya sevk etmişti. Amerika'da eğitim görmeye özendirici, orayı sevdirmeyi amaçlayan bu İslamcı cemiyet ve yayınları, muhtemelen Amerika tarafından destekleniyordu. Yolladığı yazının sol üst köşesine attığı, Mektup tarihi: 19 Eylül 1952 ibaresi, Amerika Büyükelçiliği'nin o tarihli mektubuna dikkat çekmek içindi.

Proje bir nevi, Atatürk'ün kapattığı Amerikan okullarının intikamını almak adına sinsice hazırlanmıştı

ve Atatürk ve ilkelerine karşı olan imamların yetiştirilmesi içindi.

Devamında, Mehmet Şevki Eygi'nin, gazetesi Bugün'de, "Hitler'in örnek Müslüman olduğu, adının Haydar olduğu, Müslümanların Hitler'i örnek alması gerektiği," fikrini aşıladığı yazısını işaret etmişti.

Biz de Müslümanların koruyucusu olarak gösterilen, Hazreti Muhammed'le aynı gün doğduğu, sünnetli olduğu iddia edilen Hitler örneğinden yola çıkarak, Müslüman oldukları söylentileriyle sempatizan toplayan liderlerin isimlerini sıralamış ve küresel çetenin dini, Müslümanlığı, kullanarak hedefindeki ülkeleri ucuz askere çevirme projesinden bahsetmiştik.

Mesela Musa Nili adıyla gizli Müslüman olduğu iddia edilen İtalyan faşizminin kurucusu, diktatör Mussolini.

Ya da Müslümanlardan kurulu askeri birlikler oluşturarak Alman ordusuna ek insan kaynağı ve Almanya'ya güven sağlamak için İslam'ın büyük koruyucusu gibi gösterilen, hatta hacı ilan edilen, hatta hatta kendini Müslümanların ve İslam halifesinin koruyucusu olarak tanıtarak mesih peygamber ilan eden, Türkiye'yi kendi safında savaşa sürükleyen, Hitler'in de izinden gittiği, Alman İmparatoru II. Wilhelm'den uzanarak 1. Dünya Savaşı'ndan, 90 bin askerimizi, soğuktan donma, açlıktan esir düşme pahasına, kar kış altında, teçhizatsız bir şekilde yolladığı için yaşanan Sarıkamış hezimetinden ve savaşın yolunu açan Enver Paşa'nın yaptıklarından örnekler vermiştik. Hani şu iki Alman kruvazörünün, Goeben ve Breslau'nun adını 27 Ekim 1914'de Yavuz ve Midilli olarak değiştirmesi, Osmanlı

sancağı çekmesi, Osmanlı askeri süsü vermek için Alman bahriyelilere fes giydirmesi talimatı ve diğer Türk savaş gemileriyle birlikte Amiral Wilhelm Souchon komutasındaki gemilerin tatbikat bahanesiyle Rus sahillerini bombalaması sonrası 2 Kasım'da Rusya'nın savaş ilan etmesi, yani 1 Ağustos 1914'de savaşa giren Almanya'nın peşinden müttefiği olarak Osmanlı Devleti'nin kasımda savaşa sürüklenmesi ve ödediği ağır bedellere dair birkaç paragraftı.

Kendisini 'Tüm dinlerin komutanı' ilan eden, fakat diğer yanda Arusi Tarikatı müridi, gizli Müslüman olarak isim yapan ABD Başkanı Roosevelt ve akabinde Amerika uğruna katıldığımız Kore Savaşı'na da değinmiştik.

Velhasıl, Müslümanlara dayanma siyasetini Almanya'dan devralan Amerika'nın sahneye çıkmasıyla Türkiye, İran, Afganistan, Irak, Suriye, Arabistan'ın kuzey bölgeleri, Mısır'ı da ekle, nereden bakılırsa milyon nüfuslu ordu gücünü hedeflediğini işaret eden yazıydı. Bu detaylar, 40'lı yıllarda çok da iyi bilmediğimiz, seçimlerin, kararların ardında yaşananları göremediğimiz için eksik yorumladığımız günlere göndermeydi. Bazı olaylar çoğumuz tarafından ne kadar da yüzeysel yorumlanmıştı.

Hitler'den yola çıkınca, Hitler'in hayranlıkla takip ettiği Yahudi ve Komünist düşmanı Henry Ford'a da kısa değinmiştik. Hitler'in Kavgam kitabının Henry Ford'un yayımladığı Komünizm ve Yahudi karşıtı kitaplarla benzerliğinden, Ford'un Hitler'e verdiği hediyelerden, finansal destekten, 1. Dünya Savaşı başlarken Amerikan Ford Motors şirketinin Alman taşıt

işkolunun yaklaşık %70'ini elinde bulundurduğundan, Amerikan General Motors'un Alman savaş sanayisinin direği olduğundan, savaş araç gereçleri için gerekli yakıtın yine Amerika tarafından sağlandığından bahsetmiştik. 1. Dünya Savaşından yıkık dökük çıkan Almanya'nın 15 yıl içinde sanayi devine dönüşme hikâyesinden ve Alman faşizminin ardındaki Amerikan sanayicilerin etkisinden de.

Öğrendiklerimizi detaylandırarak "Sinsi Yılanın İntikamı" başlığıyla aktardık.

Müdür bazı yerleri sesli, bazılarını sessiz okurken, avukatın gözlerinin hâlâ üzerimde olduğunun farkındaydım. Yalvaran bakışlarla itiraz etmememi bekliyordu. Ben ise zaman kazanmaya çalışıyordum. Mahlasla yazan arkadaşımıza ulaşmaları mümkün değildi. Bu kadar gizli bilgi ve yazılara ulaştığına göre muhtemelen asker kökenli ya da siyasetin içinden güçlü biriydi. Benden daha korunaklı olmalıydı. Aklım karışmaya başlamıştı ki kulağıma müdürün sesi geldi.

Beni çıkarmak için bahane arar gibi, "Öyleyse yazılar mahkûmun değil, bu yılanın işi. Kalemi zehir saçmış. İnsanların beynini zehirliyor bu iblisler. Bulup sallandıracağız hepsini," dedi.

Avukat nedense birden fevrileşti. Dişlerinin gıcırdamasını işitir gibi oldum. Öfkeyle müdüre doğru iki adım attı, kendini kaybetmiş gibi, "Dur bakalım müdür, bu ne celal. Bir kadının kişiliğine saldırmak, her yazının müsebbibi saymak senin ne haddine," deyince kanımın çekildiğini hissettim. Avukat yazan kişiyi tanıyor ve koruyordu. Muhtemelen yazının içeriğini de biliyordu. Beni en çok şaşırtan ağzından kaçırdığı kelimeydi. Demek ki

şifreli yazıları gönderen kişi kadındı. İdrak etmekte epey zorlandığımı itiraf etmeliyim. Şaşkınlığım geçmeden üzerine merakım eklendi. Kimdi bu kadın? Avukat nereden tanıyordu? Sorular beynimde dolanırken, avukatın cümlesi tehditkâr gülümsemesiyle yankılandı.

"Yazanın, yayınlayanın kim olduğunu biliyor muyuz? Bilmiyoruz. Cevabını bilmediğimiz sorunun yanıtını yanlış verirsek kararlarımız doğru olur mu? Olmaz. Kararlarımızın sorgulanmasını istemeyiz değil mi müdürüm?" dedi.

Müdürün alnında beliren terin parladığını, gözünün seğirdiğini gördüm.

Yüzünün aldığı şekilden günah keçisi aradığını ve maruz kaldığı emrivakiden hoşnut olmadığını anladım. Sağ kesimden bazılarının Hitler'e hayranlık duyduğunu bildiğim için konuya dahil olmadım. Sanırım o da avukatın tehdidinden korkmuş olmalıydı ki üzerinde durmadı ve konu orada kapandı.

Avukat müdürü sindirmiş olmanın memnuniyetiyle bana döndü, huzursuz etmemek için sesinin tonunu alçalttı, saygılı tavırlarıyla "Birkaç güne mahkûmiyetinize son verebileceğiz hocam dedikten sonra elime numara yazılı bir kâğıt tutuşturdu. "Bir sorun yaşarsanız bu telefondan arayabilirsiniz," dedi.

Müdürün avukatı yolcularken ki telaşına sevinmeli miydim, genç yaştaki avukatın gücünü nereden aldığını düşünerek endişelenmeli miydim bilemedim.

Aradan üç gün geçti. Ha bugün ha yarın derken elime kalem alamadım. Nedense ses seda yok. Beni çıkarmaktan vaz mı geçti, birileri mi engelledi ya da bir aksilik mi çıktı bilmiyorum fakat bunlardan daha

fazla merak ettiğim bir şey var ki, kadının kim olduğu. Bu yaşıma kadar hiçbir şeyi böylesine merak etmedim.

Bu sabah yazımı sonlandırmaya karar verdim. Bitirdikten sonra Mehmet Dostuma ulaştırmalıyım. Her türlü riski göze aldım ve müdürden avukatı aramak için müsaade istedim.

Avukat, "İşlemlerin birkaç gün gecikeceğini, ziyaretime gelip söylemek istediğini, dikkat çekmemek için gelemediğini," söyledi. Sesindeki tedirginlik beni rahatsız etti. Bana iyilik yapan birinin özür mahiyetinde açıklama yapmasını da garipsedim doğrusu. Ya bir aksilik çıktı ya da bahane yaratıyor. Ben de bu şansızlık varken her şey mümkün. Tedirgin olduğumu hissettirmeden, "Yazdığım yazıları bir dostuma ulaştırmak istediğimi," söyledim. Heyecanlandı ve "Yarın mutlaka ziyarete geleceğini," söyledi. Beni tanımayan birinin yazdıklarım için heyecanlanmasını da hiç normal değil. Ya ben iyice tuhaflaşıyorum ya da bu işin altından başka iş çıkacak. Hadi hayırlısı.

Telefonu kapatırken bana kazak, pantolon getireceğini, yıkanacak eşyam varsa teslim alabileceğini ekledi. Niyetini anladım tabii ki...

Anlayacağınız son satırlarımı yazıyorum. Belki veda, belki ara, şimdilik bilmiyorum.

12. Bölüm

“Başlangıçlar cesaret ister.”

Nedret, “Nerede kaldı bu kadın? Kaç saat oldu gideli? Şimdiye çoktan gelmeliydi. Allah’ım yalvarırım, ona bir şey olmasın,” diye diye, dilinde dua, aklında Fatma, kâh kendisine kızarak, kâh pişmanlık duyarak sabaha kadar döndü durdu yatağın içinde. Altı saat geçmişti ve ikisinden de haber yoktu. Doktora haber vermekten başka şansı kalmadığını düşünürken, kapı aralığından Rıza’nın sararmış yüzünü gördü. Kesin kötü bir şey olmuştu.

Rıza yaşadığı saatlerin tesiriyle kekelemeye başladı.

“A-a-ab-abla, ko-ko-nuş-konuşalım mı?”

“Fatma nerede Rıza?”

Rıza daha önce de buluştukları, hastanenin mal alımının yapıldığı kapıya doğru hızla yürümeye başlayınca Nedret de arkasından koşturdu. Kimsenin duymadığından emin olmak için etrafı kontrol etti,

“Meraktan öleceğim, çabuk söyle Fatma nerede?” dedi. Rıza’nın korkudan titrediğini fark edince, “Tamam azıcık soluklan, birazdan hepsini anlatırsın ama şimdilik başını sallayarak cevap ver. Fatma iyi mi?”

Rıza başını hızla salladıktan sonra, “Şü-şü-kür,” dedi.

Birkaç dakika sonra her şey açığa kavuştu:

Yazıyı teslim edeceği adrese çok yakın bir yerde olay çıkmıştı. Fatma “Mektubu vermeden hiçbir yere gitmem,”

diye diretince sokağa bakan bir apartmanın ara katında yarım saat kadar beklemişlerdi. Nedret'in tarifine uyan genci görünce mektubu teslim etmişler ama ortalık durulmayınca dönememişlerdi. Sabahın erken saatinde hastaneye girmesinin riskli olacağını düşününce Rıza'nın evine gitmişlerdi.

Duydukları karşısında rahatlamıştı ama başka sorun vardı. Fatma'yı hastaneye geri getirmeli miydi? Getirirse nasıl? Uykusuzluğun sersemliği içinde sağlıklı düşünemiyordu ki Doktor Sabia belirdi yanlarında.

"Siz ve Rıza? Galiba sıkıntılı bir durum var. Fatma da odasında yok. Neler oluyor?"

Nedret, "Odanızda konuşabilir miyiz? Rıza da görevine dönsün," dedikten sonra başını Rıza'ya çevirdi, rahatlaması için, "Kimse bir şey görmedi, bilmiyor. Bir aksilik çıkarsa tüm mesuliyet benim," dedi.

Sabia, Rıza'nın, "tamam" der gibi başını sallayarak yanlarından ayrılmasına şaşkınlık ve merakla bakakaldı.

Nedret durumu özetleyince sorma sırası Sabia'ya geldi.

"Peki benim anlamadığım Rıza bu işin neresinde? Ne zamandan beri tanışıyorsunuz?"

"Bir gece hastaneden dışarı çıktığımda peşimden geldiğini fark ettim. Anladım ki Tarık peşime takmış. Biraz tehdit, biraz yardım, biraz da para verdim ve bir geceliğine Fatma'ya göz kulak olmasını istedim. Seni ve oğlumu zora sokmak istemedim. Yazıyı teslim etmem gerekiyordu ve Fatma'da ısrarcı olunca kabul ettim. Sanıyorum hata yaptım."

Neye şaşıracağını şaşıran Sabia, ağzından laf almak için "Yazdıklarınız derken?" diye sordu.

Nedret, ne yazdığını, nereye yolladığını detayıyla anlatınca Sabia bir kez daha şaşırdı. Babasının ve Mehmet

amcasının sahaf dışında başka işlerle de uğraştığından şüpheleniyordu. Bir akşam onları bir yazının üzerinde çalışırken görmüş, babasının "şifreyi çözdüğümüze göre mizanpajına geçebiliriz," dediğini duymuştu. Sahafta en fazla satılan, sayıca en fazla bulundurulan dergi *Keşke* olduğuna göre, nasıl olmuştu da o güne kadar aklına gelmemişti. Ve aklını kemiren soruyu ekledi.

"Acaba derginin adı *Keşke* mi?"

Sabia'nın derginin adını biliyor olması Nedret'i dehşete düşürdü. Evet dese *Keşke*'nin yazarlarından biri olduğu ortaya çıkacaktı. Yalan söylese güvensizlikti, ki bu onu daha müşkül durumda kalacaktı.

Çorabın ipi kaçmıştı bir kere, sökük hızla ilerliyordu.

Dergiyi babası ve Mehmet amcasının çıkardığından emin olan Sabia, cevabı beklemedi.

"Sorumun cevabını sonra verirsiniz. Bu konuyu acilen Tarık'la konuşmamız ve sizi hastaneden çıkarmamız lazım."

"Fatma'yı merak ediyorum. Aklım onda. Müsaadeniz olursa benimle gelmesini istiyorum. Fatma'ya sözüm var, onu burada yalnız bırakamam."

"Sanırım halledebiliriz, ama şimdilik kimseye duyurmayalım."

✧✧

Sabia, hastaneden izin alarak Tarık'ın ofisine gitti. Nedret Öğretmenden ve Rıza'dan duyduklarını anlattıktan sonra birlikte Rıza'nın evine gittiler. Rıza'nın karısının Tarık'ı tanıması, hürmet etmesi Sabia'nın dikkatinden kaçmadı. Sonradan soracak, nedenini öğrenecekti. "Kazandığı davanın işsiz kalan mağdurlarından biri olduğunu, karısının üçüncü çocuğa gebe olduğunu öğrenince Rıza'ya hastane-

de iş ayarladığını, borçlarını ödemesi için destek verdiğini, annesini hastaneye yatırınca da göz kulak olması için tembihlediğini," duyduğunda Tarık'ın vicdanına da âşık olacaktı.

Sabia, Fatma'yı görünce gözlerine inanamadı. Değişim demek haksızlık olurdu, bu resmen evrim geçirmekti.

Üzerinde desenli bir kazak, altında pantolon, kaşkolü eşarp gibi başına dolamış, bakışlarında ne bir korku, hareketlerinde ne bir telaş, bilakis yaptığından hoşnut ve gururla oturan bir kadın vardı karşısında. Tarık, Fatma'nın gerçek halini bilmediği için Sabia'nın şaşkınlığını fark edemedi. Fatma'nın tavrını, tarzını annesine benzetince, "Annem hastanede bile kendi gibi bir arkadaş bulmuş," dedi.

Sabia gülümseyerek düzeltti, "Ya da kendine benzetmiş diyelim..."

Rıza'nın evinden çıktıktan sonra arabada oturup plan yaptılar:

– Tarık önce ofisine gidecekti, ardından hapishaneye.

– Sabia ise önce Fatma'yla birlikte evine gidecekti, ardından hastaneye.

✧✧

Fatma şaşkın, ama heyecanlı ve mutluydu. Bir yanı da meraklı. Doktorun evindeki misafirliği geçici miydi, temelli miydi bilmiyordu. Cesaret edip soramıyordu da. Birkaç günlüğüne bile olsa yeterdi bu mutluluk, sonrasında sokakta kalacak hali yoktu ya. Elbet bulunurdu bir hal çaresi. Geceden beri aklı ve merakı Nedret Öğretmende olduğu için Sabia'ya minnetini ilettikten sonra konuyu Nedret'e getirdi.

"Gidince iyi olduğumu deyiveresin, kesin aklı gitmiştir komşumun."

"Haklısın, çok telaşlandı. Kendisi için yardım istemeyeceğinden eminim ama konu sen olunca oğlunun yardımını bile kabul etti."

"Bilmem mi burnu düşse almaz. Sen de ona, komşun, yoldaşın yazıyı teslim etmiştir diyesin. İçi rahat etsin."

Fatma'yı evde bırakıp hastaneye dönen Sabia yol boyunca Başhekim'e söyleyeceği yalanın provasını yaptı.

"Ayağı iyileştiği için Fatma'nın hastanede daha fazla kalmasına gerek yoktu. Üstelik kimse gelip almamıştı. Babasının ne zaman döneceği belli değildi, evde yalnızdı. Birine ihtiyaç duyduğunu anladığı sırada Fatma'nın hastaneden çıkmak istediğini, izin verilmezse kaçacağını söylemesi aklına bu çözümü getirmişti."

Düşündüğünden kolay oldu. Çünkü Fatma'nın ne arayanı vardı ne de soranı. Haliyle Başhekim de Sabia'ya ne nedenini sordu ne de nasılını. Sonu hoşuna giden olaylarda soru sormamak en bilinen huyuydu.

"Tamam, sen hallet," dedi kısaca.

Huzurlu bir şekilde Nedret Öğretmenin yanına gitti ve olanları anlattı.

Özellikle de babasının adını gizleyerek Tarık'ın onu hapisten çıkarmak için gösterdiği çabayı, Rıza'ya yaptığı yardımı, sevdiği insanlar için mesleğini tehlikeye attığını da.

Oğluyla gurur duyan Nedret, yardımı için Sabia'ya ve iletmesi için oğluna defalarca teşekkür etti.

Tarık'tan bahsederken Sabia'nın yüzünde beliren değişimleri görünce gençliği geldi aklına. Aşkın mimiklere sirayet eden izleri ne kadar tanıdıktı. Gizlenmeyecek kadar güçlü ve berrak.

Tarık'ın yüzündeki değişimleri görmemiş olsa da çabasından ve güvenmesinden dolayı Sabia'ya olan duygularının gücünü anladı ve bundan müthiş mutluluk duydu.

Anne sevgisi filan değildi, demek ki aşktı oğlunu bu denli değiştiren.

Aşkın neler yaptırdığını en iyi bilenler, yolu aşktan geçenlerdi.

Fikret Sağlam / Sincan-ANKARA / 1977

"Koyamadığım nokta..."

Köşe yazarken bir sonraki yazıda buluşacağınızı düşünerek nokta koyarsınız. Fakat sonunuzu bilmediğinizde eliniz nokta koymaya gitmez. Belki de bu yüzden yazımın başlığını değiştiremedim. Çünkü yazmak istediğim daha çok şey var. Umarım uzun uzun yazacak kadar uzun yaşarım. Yine de not iletme şansı yakaladığım için kendimi şanslı sayıyorum.

Bu yüzden üç kısa veda yazacağım. Sevdiğim kadına, kızıma ve yazdığımı belki okuyan başkası da olursa diye,

Size;

Bizler, hasedi, seviyesiz eleştirileri, iftiraları, nevrotikliğin ulaştığı noktayı gördüğümüz, büyük resmi göstermeye çalıştığımız için mücadelemiz önlenmeye çalışıldı. Türkiye'nin kurtuluşu için zorunlulukmuş gibi dayatılan darbe ve antlaşmaların ardında yatanları sorgulamakta ısrarcı olduğumuz için suçlandık.

Ben Atatürkçüyüm, halkçıyım. Bu yüzden de Ahmet'e, Mehmet'e, şu ya da bu partiye güzelleme yapamam. Enstitülerin kapatıldığı süreç CHP ve DP dönemi oldığu için olayları sürece odaklı anlatmaya çalıştım. Ancak sonrasında benzer olaylar, yeni isimler, partilerle de devam etti, edecek.

Dışa bu kadar bağımlıyken, tamamen bağımsız yönetilmeyi bekleyemeyeceğimiz gibi, hiçbir iktidarın salt doğru karar vermesini de bekleyemeyiz. Doğrularıyla yanlışlarıyla var oldular, seçen de bizdik, inanıp destekleyen de.

Bu yüzden yaşanmışlıkların faturasını keserken kendimize de paye çıkarmalıyız. Çünkü bilinmezlikle baş edemeyen zihnimizde, olup bitenlere gerekçe aradık, duygularımızı ve inançlarımızı istismar eden insanların önümüze sürdüğü nedenlere sıkı sıkı bağlandık.

Amerika'nın sağı kullanarak halkı birbirine düşürme planı, kamplarda eğitim almış ülkücü sözde komandoları silahlı çatışmalara sürüklemesi, sol grupların da silahlandırılması, banka soygunları, adam kaçırmalar, Sovyetlerin de solu kendi safına çekmeye çalışması ya da başından beri kızıştırıyor olması... Velhasıl, iki güç arasında savrulan bir toplum haline getirildik. Aslında hiçbir dönemde aşırı sola çok yatkın olmasak da korkutma, panikletme stratejilerinin kurbanı olduk.

Ne ilginçtir ki aynı kök ve zihniyetten kişilerin içinde olduğu maske değiştiren ABD işbirlikçilerin başa geçmesine meydan verdik.

Gericiliğin ve bölücülüğün gerçek destekçilerinin şirket gibi yönetilen ABD, İsrail ve Avrupa politikaları olduğunu bilmek istemedik.

Çünkü iyi niyetliydik, safça güvenmeyi ve inanmayı seçtik.

Çünkü aşağıda birbirimizi yerken yukarılarda neler olup bittiğini göremedik.

Zamanla göreceğiz ki bu planlar ve stratejiler, bu günlerle sınırlı kalmayacak. Yetmeyecek, terör örgütleri peydahlanacak, güçlenecek. Pek çok kişi bu örgütlerin ardında da yabancı istihbarat örgütlerinin olduğunu, fitili ateşe verip seyrettiklerini bilmeyecek.

Çünkü biliyoruz ki değerli topraklara sahibiz ve stratejik öneme sahip bir konumdayız. Bu yüzden sürekli tehdit altında olduk, olacağız. Ekonomik, bilimsel, teknolojik olarak gerilediğimiz sürece emperyalist güçlerin boyunduruğundan çıkamayacağız.

Gerçeği göremezsek, gözümüze indirdikleri perdeyi aralayamazsak, dayatmalardan, dogmatik bilgilerden arınamazsak, algılarımızla oynayan demagog siyasetçilere paye vermeye devam edersek, iş işten geçecek ve birilerinin yaratmak istediği senaryoyu çaresizlik içerisinde izleyip yaşamak zorunda kalacağız.

Kavga, ayırımcılık, bölünme, güçsüzleşen halk ve elden giden bir ülke...

İşte bu yüzden, tüm bunları öngören, kurtuluş mücadelesinin sadece silahla, topla tüfekle yapılmayacağını çok iyi bilen Atatürk'ün sözündeki gibi,

"Kurtuluş Savaşından sonra ikinci büyük savaş cehaletle olacak..."

Emin olun ki, Türkiye tarihinin tabandan, köyden başlatılmış en özgün aydınlanma projesi olan enstitülerimiz kapatılmasaydı, sadece kendimize yeten bir ülke olmakla kalmayacak, dünyanın pek çok ülkesinin ih-

tiyaçlarını karşılayacak kadar güçlü ekonomiye sahip, üretim ve ihracatta lider ülke olacaktık. Ve hepsinden önemlisi halkı her bakımdan bilgilendirip bilinçlendirip çağdaşlaştıracak bu aydınlanma seferberliğiyle kültürlü, fikir üreten ve saygın bir toplum olacaktık.

Kapatılması, geleceğe, gençliğe, üretime yapılan darbeydi. Bu sebeple bence darbelerin en büyüğüydü.

Dilime vuranlar, sadece enstitü öğrencisi ve öğretmeni olduğum için değil, vatanını seven, yaşananları hazmedemeyen bir vatandaş olduğum içindir.

Sağ-sol, din, mezhep ayrımı yapmayan, dogmatik düşüncelerin peşinde koşmayan, yüreği vatan sevgisiyle dolu her insana ve canlıya sevgiyle, saygıyla yaklaşan, güçlü bir toplum olabilmemiz dileğimle...

Kızıma;

Gerçek baban olmadığımı öğrenirsen beni sevmeyeceğinden öylesine korktum ki, bu günlüğü yazarken çok defa ikilemde kaldım.

Ki "gerçek" kelimesini yazarken bile elim titriyor. Çünkü asıl gerçek, seni uğruna her şeyi feda edecek kadar çok sevdiğim...

Bir baba evladını ne kadar çok sevebilirse o kadar çok.

Sevgi hataları affettirir mi bilmiyorum ama son nefesime kadar deneyeceğimi bilmeni isterim. Beni affet kızım. İtirafı bu kadar geciktirdiğim için, sana hak ettiğin aile ortamını yaşatamadığım için beni affet.

Fakat şunu da bil ki, anneni sevmeyi çok denedim ve çok istedim. O sevilmeye fazlasıyla layıktı. Olmadı. Kalbimde iki Sabia'dan başkasına yer açmayı başaramadım.

Güzel kızım, bana baba olmanın erdemini yaşattığın için, başarılarınla, duruşunla her daim onurlandırdığın için sana ne kadar teşekkür etsem az.

Dilerim yaşadığımız kötü günleri geride bırakırız ve uzun yıllar baban olmanın gururunu, mutluluğunu yaşayabilirim. Bak şimdi kocaman kollarımı iki yana açıyorum, senin gibi söylüyorum.

Seni dünyalar kadar seven baban...

Sabiama;

Bu satırları okuyamayacağını bilsem de yazacağım.

Hatalarımın, yanlış kararlarımın telafisini yapmam mümkün olmadı. Affet beni Sabiam. Teselli olmayacağını biliyorum fakat bir sözümü hâlâ tutuyorum. "Seni ölene kadar seveceğim," demiştim ya, yineliyorum, "Yalnız seni sevdim ve son nefesime kadar da seveceğim. Sanırım sadece severek değil, seni özleyerek öleceğim."

Keşke Sabiam, keşke başka türlü olabilseydi. Emin ol, seni mutlu etmek için canımı bile verirdim. Ne yaparsın ki masum bir canla, evlatla, vefayla sınandım.

Biliyor musun Sabiam, yazdığım şiirler çok birikti.

Bana şiiri, edebiyatı sevdiren, bana hayal kurmayı, umudu öğreten kadına verileceği günü bekliyor...

13. Bölüm

"Bazen kendiliğinden olmaz, zorlamak gerekir"

Nedret'in doktora Fatma'nın eşyaların teslim ettiği dakikalarda, Tarık gerekli görüşmeleri yapmak için önce ofise, ardından yeni giysiler almak için yol üzerindeki bir mağazaya uğradı. Ardından heyecanla Sincan'a gitti. Poşeti Fikret Sağlam'ın hücresine gönderttikten sonra eski eşyasını teslim almak ve görüşmek için müdürün odasında beklemeye başladı.

Elinde eski eşyalarını koyduğu poşetle odaya gelen Fikret Doğan'ın sabırsız ve telaşlı halini görünce müdürden özel olarak görüşmek için müsaade istedi.

Müdürün odadan çıkmasıyla Fikret, Tarık'a iyice yaklaştı, "Yazdığı günlüğü eski ceketinin astarının içine gizlediğini, verdiği adresteki Mehmet Bey'e elden teslim etmesinin kendisi için çok önemli olduğunu," fısıldayarak, poşeti minnet dolu bakışlarla Tarık'a uzattı ve adresi yazdığı kâğıdı eline tutuşturdu.

Mehmet Dostunun soyadını hususi vermemişti. Avukat bir fenalık yapacak olur ya da bir olumsuzluk yaşanırsa Mehmet Dostu, "Memleketteki tek Sahaf Mehmet ben miyim?" diyerek itiraz edebilmeliydi. Benzerleri yaşandığı için aralarında aldıkları önlemlerden biriydi soyadı yazmamak.

Sevdiği kadının babasına duyduğu saygıyla birlikte, hapiste olmasının sorumlularından biri olmanın mahcubiye-

tini yaşayan Tarık, emaneti akşam olmadan teslim edeceğini, birkaç güne özgürlüğüne kavuşturmak için geleceğini söyleyerek ayrıldı.

Arabaya biner binmez, ceketin astarının içinden mektupları çıkardı ve hızlıca göz gezdirdi. Sabia'dan dolayı çoğu bildiği konulardı.

Sabia'nın okumasında bir mahsur olmadığını düşünse de verdiği söz gereği Sahaf Mehmet Bey'e teslim etmeli, Fikret Bey'in güvenini kazanmalıydı. Saatine baktı, Sabia'nın işten çıkmasına en az iki saat vardı.

Son yıllarda gizli saklı çok iş çevirmiş, hatta tehlikeli birçok olayın içinde yer almış, ama hiçbiri onu bu kadar heyecanlandırmamıştı.

Arabasını sokağın başına park ettikten sonra etrafı gözetleyerek sahafa doğru yürümeye başladı.

Sahafın açık olduğunu görünce heyecanı daha da arttı. Adımlarının hızı da.

Masanın arkasında oğlu sandığı genç yaşta birinin oturduğunu görünce ilkin hayal kırıklığı yaşasa da daha zamanı olduğunu düşünerek içini rahatlattı.

"Mehmet Bey'i arıyordum. Sanırım oğlusunuz."

"Hayır, ben komşusunun oğluyum. Adım Harun. Mehmet amcanın oğlu yok ki."

"Kendisini acilen görmem lazım. Teslim etmem gereken bir emanet var."

"Bir yere kadar gitti, ama gelmek üzeredir," cevabı üzerine kapının yanındaki tabureye oturarak beklemeye başladı. Zaman ilerledikçe, Sabia'ya yakalanma ihtimali artıyor, yerinde duramıyordu. Telaşla oturup kalkmasının, sıklıkla saatine bakmasının dikkat çektiğini anlayınca kapının önüne çıktı.

Uzakta beliren silueti Sabia'ya benzetince kalp atışları daha da hızlandı. Tekrar sahafa girdi ve dikkatle sokağı izlemeye başladı.

Korktuğu başına gelmişti, gördüğü siluet Sabia'ydı ve sahafa doğru geliyordu. Elindeki poşeti görünce Fatma'nın eşyalarını getireceğini hatırladı. Nasıl olmuştu da hastaneden erken çıkabileceğini hesap edememişti.

Kendi elinde tuttuğu poşete baktı, Harun'a teslim etse merak edip kurcalayabilir, mektubu bulabilirdi. Ki Fikret Sağlam özellikle arkadaşına elden vermesini tembihlediğine göre gizli ve önemli bilgiler olabilirdi. İlk günden müstakbel kayınpederinin güvenini sarsmak istemiyordu.

Yanına alsa büyük olasılıkla Sabia fark eder, bakmak isteyebilirdi.

Bir kez daha gizli iş çevirdiğine şahit olursa bu defa kesinlikle affetmezdi.

İşinde hiçbir detayı, olasılığı atlamıyordu ama konu Sabia olunca eli ayağı birbirine dolanıyor, aklı yarım çalışıyordu.

Harun'un diklenerek, "Bir sorun olup olmadığını," sormasıyla aklına bir fikir geldi.

Sabia Hanımla da görüşebileceğini ama seslenmesinin yakışık olmayacağını söyleyerek çağırmasını rica etti.

Delikanlının kapıdan çıkmasıyla elindeki poşetin havasını alarak küçülttü, ağzını düğümleyerek görünmeyeceğini düşündüğü bir rafın altına sıkıştırdı. Birazdan tekrar uğrayabilir ya da yarın tekrar gelebilir, Mehmet Bey'e durumu izah edebilirdi.

Fikir aklına yatınca derin bir nefes aldı ve delikanlı ile Sabia'nın konuşmasına odaklandı. Sabia'nın şaşkın ve telaşla koşarak sahafa girmesiyle göz göze geldiler.

"Burada ne arıyorsun? Neden hastaneye gelmedin?" sorusunu, "Seni ve misafirini ziyaret etmek istedim. Hastaneyi aradım, çıkmışsın. Evinde misafir olduğu için burada bekliyordum. Sen niçin bu kadar telaşlandın ki?" cevabı ve sorusuyla savuşturmaya çalıştı.

Sabia, komşu oğlundan, "Tarık'ın Mehmet amcayı sorduğunu, çok telaşlı olduğunu," duyduğu için aynı kıvraklıkla yanıtlayamadı. Panik içinde, "O zaman eve çıkalım," dedi.

✧✧

Eve girmeleriyle birlikte birbirlerini göz hapsine aldılar. Akıllarını kurcalayan sorulara cevap aradıkları için Fatma'nın anlattıklarını dinlemiyorlardı.

Sabia'nın aklı Tarık'ın Mehmet Doğan'ı aramasının nedenindeydi.

"Onu sahafa kadar getiren neydi? Bir şeyler mi öğrenmişti?"

Neyse ki hastaneden erken çıkmış ve ucuz atlatmıştı. Gerçekleri öğrenmeden karşılaşmaları halinde olacakları düşünmek bile istemiyordu.

Tarık ise olanları gizlemenin utancı, sevdiği kadının evine ilk defa gelmenin heyecanıyla Fatma'ya gerekli gereksiz sorular sorarak dikkati dağıtmaya çalışıyordu.

Kapının vurulması üzerine üçü de sustu ve irkilerek birbirine baktı. Üçünün aklından geçen farklıydı ama tepkileri benzer.

Sabia ve Tarık, Mehmet Bey'in geldiğini zannettiği için içlerinden "Eyvah," dediler...

Fatma ise polislerin kendisini almaya geldiğini zannettiği için elini dizlerine vurarak, "Eyvah yandım," dedi.

Sabia, Fatma'yı bakışlarıyla sakinleştirdikten sonra eliyle sus işareti yaptı ve babasının odasına götürdü. "Şimdilik odada kal, bir gören olmasın," dedikten sonra kapıyı kilitleyerek sokak kapısına koştu.

Gelen Mehmet amca ise, ki babasının yokluğunda gelmişliği yoktu ama birinin kendisini sorduğunu ve o kişiyle eve çıktığını öğrendiyse gelmesi normaldi, o halde hemen bir yalan uydurmalı ve eve girmesine mâni olmalıydı. Karşılaşmaları için doğru zaman değildi.

Korktuğu gibi olmadı. Gelen komşu oğluydu, getirdiği ise bir poşet. "Demin gelen abi unuttu abla," diyerek poşeti uzattı. Sabia derin bir oh çekerek poşeti aldı ve vestiyerin çekmecesine uzanıp sahafın yedek anahtarını oğlana verdi. "Babama kitap getirmiş. Ama yine de Mehmet amcanın haberi olmasın. Ben kendisine durumu izah ederim. Bu sahafın anahtarı. Sen kapat. 'İşim çıkınca bekleyemedim, Sabia ablaya söyledim, o da anahtarı verince kapattım' dersin," diyerek Harun'u yolladı.

Tarık'ın kendisine ya da Fatma'ya bir şey getirmiş olduğunu düşünerek poşetin düğümünü açtı.

Babasının ceketini görmesiyle beyninde şimşekler çakmaya başladı. "Neler oluyordu? Acaba babasına bir şey mi olmuştu da eşyalarını teslim etmişlerdi? Tarık bu yüzden mi aniden gelmişti? Ama öyle olsa Tarık bu kadar soğukkanlı olamazdı," diye düşünerek bir adım geri geldi ve başını salona doğru uzattı. Tarık'ın koltuğun ucuna doğru kayarak oturduğunu, dizlerinin titrediğini görünce kalbi ürperdi. Mimikleri ve beden hareketleri bir şeyler gizlediğinin aynasıydı. Ama bakışlarında üzgünlükten ziyade korku ve huzursuzluk vardı.

"İşin içinde başka bir şey var ama ne? Yine neyin peşinde ve babamla ilgili olayları neden benden gizliyor?" diye düşündükçe öfkesi arttı. Fatma'yı odadan çıkardı, "Tehlike olmadığını, salona geçmesini," söyledi.

Poşeti usulca kendi odasına götürdü. İçinden ceketi çıkarmasıyla, astarın içine sıkıştırılmış kâğıt yumağını gördü. Korkudan titreyen elleriyle kâğıtları çekti, babasının el yazısını tanıyınca gözleri karardı. Ayakta duramayacağını hissedince yatağının ucuna oturdu ve tam okumaya başlayacağı esnada Tarık'ın sesini duydu.

"Canım iyi misin, geleyim mi, seni merak ettim."

İyi değildi. Tarık'ı bir an evvel evden göndermek, babasının yazdıklarını okumak istiyordu. Poşeti ve kâğıtları yorganın altına saklayarak salona gitti.

Tarık'ın, "Gelen kimmiş, ne olmuş? Yüzün bembeyaz, canın bir şeye mi sıkıldı?" sorusu üzerine uzun uzun baktı.

O da sormak istiyordu, "Neler oluyordu, bu telaşın ve gizliliğin nedeni neydi?"

Nasılsa öğrenecekti ama önce Tarık'ı yollamalı ve yazılanları okumalıydı.

"Alt komşunun oğluyla ilgili bir sıkıntısı varmış ama ayaküstü söyleyemedi. Merak ettim, birazdan yanına inip öğreneceğim. Bir miktar da paraya ihtiyacı olmuş, Allah'tan dolabımda kötü gün parası diye ayırdığım nakdim vardı," dedikten sonra Tarık'ın tepkisine odaklandı.

Tarık'ın rahatlayarak yerinden kalkması ve sıklıkla camdan sahafa bakması üzerine konuyu babasına getirdi.

"Sanki senin de aklın başka yerde. Bizi bıraktıktan sonra neler yaptın? Her şey yolunda mı? Babamla ilgili bir haber var mı, iyi mi?"

Tarık bu gizliliğe daha fazla devam edemeyeceğini anlayınca itiraf etmeye karar verdi.

"Çok şükür iyi. Ancak seninle konuşmak istediğim başka konu var."

Gözüyle Fatma'yı işaret ettikten sonra, "Ama şimdi değil. Zaten komşuya da inmen gerekiyor. Senin için de uygunsa yarın konuşabiliriz miyiz? Öğlene kadar işim yok, evde seni bekleyeceğim."

Babasının iyi olduğundan emin olunca rahatlayan Sabia, "Harika. Benim de konuşmak istediklerim var. Yarın daha uygun," dedikten sonra camın önüne gelip sahafa baktı, kapalı olduğunu görünce rahatladı. Artık vedalaşabilirdi.

✧✧

Mektupları eline alır almaz bütün vücudunu bir titreme sardı. Korkuyor, kaygılanıyor, ama mektupta yazılanları da merak ediyordu.

İlk cümleden babasının ruh halini duyumsamaya başladı. Yaşanmışlıklar, pişmanlıklar, iç döküşler kelime kelime ruhuna aktı. Sarstı, yaraladı, acıttı…

Babasına bu kadar yakınken aslında ne kadar uzak olduğunu fark etti. Kendisine öfkelendi, üzüldü, yüreği parçalandı.

Gözyaşlarını dindiremiyor, yanağından süzülerek sayfanın üzerine düşmesine mâni olamıyordu. Damla damla akıyordu yüreğinden dökülen duygu parçaları. Damla damla izler bırakıyordu satır aralarında.

Hayalindeki senaryo ile gerçek ne kadar farklıydı. Varlığı kaç kişinin hayatını kâbusa çevirmişti. Bazı sırlar ne kadar ağırdı ve tek başına taşınması gerekiyordu. Demek

ki babası bu yükü ve sorumluluğu kızının omuzlarına yüklememek için yıllarca taşımıştı.

Babasının, annesinin, Nedret Öğretmenin yerine koydu kendisini. Her biri için ayrı kederlendi. Her kederlenmesine daha fazla suçluluk duydu ve her satırı iki defa okudu. İlkini meraktan hızlı, ikincisi ağlamaklı.

Gün ağarırken babasının mektuba eklediği "Kızıma" notu belirdi ağlamaktan kızarmış gözlerinin önünde. Her kelime kalbindeki yaralara merhem oldu.

"Babam" diyerek haykırdıktan sonra başını yastığa gömdü. Ağladı ağladı ağladı... Gözyaşlarıyla ıslanan yastığa, "Seni seviyorum"lar, "affet beni"ler döküldü.

Babasının hücrede geçirdiği her saatin sebebiydi gerçeğiyle yüzleşmek istememesi. Sabah olur olmaz Tarık'la konuşmalıydı. Hatta hemen aramalıydı?

O anda Fatma'nın evde olduğu geldi aklına. Gelmesiyle utandı. Cahil saydığı kadın bile olayları çözmüş, gerçeği duyurmaya çalışmışken, kendisi dinleme lütfunda bile bulunmamıştı. Tecavüzü kılıf saymıştı utancına ve annesinin yaşadıklarına. Belki de noksanlıklarına.

Elinde mektuplar, Fatma'nın yattığı odaya gitti ve usulca seslendi.

Korkuyla yerinden fırlayan Fatma, doktorun perişan halini görünce, "Hayır olsun doktor, cenaze vardır? Gözlerin alev gibin yanar," dedikten sonra kulağını çekerek tahtayı üç defa tıklattı, "Şeytanın kulağına, yoksam Fikret babana bir şey olmuştur?"

Cümlenin arasına sıkıştırdığı ama bastırarak söylediği, "Fikret babana" sözündeki vurgunun altında yatanı anladı.

"Evet yani hayır..." dedi serseme dönen aklıyla.

"Sen de öğretmen gibi konuştun. Adlarınız aynı ya, huyunuz da çekmiş her hal."

Sabia, Fatma'nın tahmininden çok fazlasını bildiğini anlayınca bir süre şaşkınlık yaşadı. "Acaba Nedret Öğretmen, o ne kadarını biliyordu?"

Bunu öğrenebileceği en doğru adres karşısındaydı.

"Seni dinlememekle hata etmişim," dedikten sonra başladı olanları detaylarıyla anlatmaya.

Fatma'dan Nedret Öğretmenin yaşadıklarını duyunca da acısının üzerine acı, yükünün üzerine yük bindi.

Acaba gerçekleri öğrenince ne düşünecekti? Annesiz bırakmamak uğruna sevdiğinden vazgeçtiği kız tarafından suçlandığını bilse de affeder miydi? Kaldı ki şimdi de oğlu saydığı Tarık'la birlikteydi. Acaba ilişkilerini onaylayacak mıydı? Gerçekleri ya kendisinden duymalıydı ya da babasından...

Fatma'nın geçmişi biliyor olması işini kolaylaştırabilirdi. Planlarına ortak ve yardım edecek bir kadın vardı yanında. Üstelik çok cesur, akıllı ve sır tutan.

O halde Fatma, Tarık ile babasının hikâyesini de bilmeliydi.

Sabia, duydukları karşısında heyecanlanan ve şaşıran Fatma'nın nedenlerle nasıllarla başlayan sorularını sabırla, açıklıkla yanıtladı.

İki kadın kafa kafaya verip Nedret Öğretmen ile Fikret'i, Tarık ile babasını kavuşturmak için neler yapabileceklerini konuştular. Bazısı akıllarına yatmadı, bazısı riskli sayıldığı için üzerinde durulmadı. Sabia'nın aklında, Nedret Öğretmene ve babasına emrivaki yapmakla ilgili bazı çekinceleri olsa da Fatma'nın planını kabul etti.

Gecikmiş bir kız isteme merasimi...

"Bazı karşılaşmalar tesadüf değildir"

Kahvaltıda planın son halini gözden geçirdikten sonra Fatma, Nedret Öğretmenin verdiği giysileri giydi. Başına doktorun armağan ettiği eşarbı bağladı, görüntüsünden memnun olmanın mutluluğuyla, "Hazırım, amcanın evine gidebiliriz," dedi. Birlikte Mehmet Doğan'ın evine gittiler.

Sabia'nın anlattıklarından dolayı Fatma'yı ismen tanıyan Mehmet Doğan, "Gördüğüm kadın ile bana anlattığın kadın arasında o kadar fark var ki tereddüt ettim," demesiyle, Fatma'nın yüzü pembeleşti. Hayatında ilk defa yabancı bir adamın evine gitmiş, ilk defa, açıkça değil de imayla söylenmiş de olsa güzel sözler duyduğu için utanmıştı. Ama ilk defa kendini güzel ve değerli bulmuştu.

Üstelik çok yaşlı olduğunu sandığı adam neredeyse kocasıyla aynı yaştaydı. Ama bakışları ağasından çoḳ başkaydı. Aşağılamadan, işe yaramayan eşya gibi savurmadan. Kocasının gözden çıkardığı, artık gördüğü, yok saydığı Fatma'yı buyur eden, önüne çay koyan biri vardı karşısında. "İnsan gibi, kadın gibi, önemliymiş gibi bakılması nasıl da güzel bir duyguymuş," diye düşündü. Mutluluk önemsenmenin diğer adı olmalıydı.

Sabia, Fatma'nın ortama uyum sağlamasını bekledikten sonra, planladıkları doğrultuda konuya girdi. Tarık'tan Nedret Sarih'in oğlu Avukat Tarık olarak bahsetti. O da bir müddet kendisinin başta sandığı gibi soyadını Sarih zannetmeliydi.

Tarık adını duyan Mehmet Doğan'ın kalbi hızla çarpmaya başlasa da annesinin adını soyadını duyunca aynı hızda dindi. Kalbine gömdüğü acısı yüzüne vurunca gözlerini kıstı, "Demek adı Tarık," dedi.

Sabia konuyu değiştirmek için söze atıldı.

"Babasının cezaevinden çıkacağını, evde rahat etmesi için Fatma'yı birkaç günlüğüne konuk etmesini ve göz kulak olmasını," rica edince de Fatma cevaba kulak kesildi.

"Memnuniyetle kızım, emanetin başımın tacıdır. Fatma Hanım dilediği kadar misafirimdir" cevabını çocuksu sevinçle ve aydınlanan yüzüyle karşıladı.

İnsan mutlu olduğu ortama ve insanlara ne kadar da hızlıca uyum sağlıyordu.

Sabia, ikisinin memnun halinden cesaretlenerek bir adım daha ileriye gitti. Mehmet amcasının ikinci karısı Aynur'a okuma-yazma öğretmek için verdiği çabayı, başaramadığı için duyduğu üzüntüyü bildiği için sohbetin devamında Fatma'nın okumaya duyduğu hevesi anlattı. Mehmet Doğan mesajı memnuniyetle almıştı.

Plan devreye sokulduğuna göre Fatma ilk aşamayla işe başlayacaktı. Avukattan övgüyle bahsedecek, annesine olan koruyucu tavrını, Rıza'ya desteğini, Fikret'i kurtarmak için aldığı riskleri, yaptığı fedakârlıkları anlatacaktı.

Fatma'nın bakışlarıyla, "Merak etme," deyişine Sabia da gözleriyle karşılık verdi: "Hiç şüphesi yoktu..."

Sabia yanında getirdiği mektupları Mehmet amcasına uzattı,

"Avukat seni bulamayınca bize çıktı, sahaf kapanınca teslim etmek bana kaldı. Tabii ki dayanamayıp okudum ama mektubu okuduğumu babam bilmesin. Çünkü bana değil sana iletilmesini istemiş. Okuyunca nedenini anlayacaksın."

Yaşananları yüzeysel olarak anlattı ve detaylara inme kısmını Fatma'nın maharetine bıraktı.

Mektupları heyecanla alan Mehmet Doğan'ın aklı hâlâ avukattaydı.

"Şanslıyız kızım, bu devirde bu kadar yürekli ve cesur avukat kalmadı. Bu genci bizzat tanımak, teşekkür ve de tebrik etmek isterim," derken yüzüne yayılan hüznünün nedenini dile getiremedi.

"Mert ölmeseydi avukat çıkacaktı. Tam da böyle bir avukat. Sosyalist, idealist, yardımsever, aydın, cesur bir avukat."

Şimdi ortada, adı öldüğüne inanmadığı küçük oğlunun adıyla, mesleği ölen büyük oğlunun mesleğiyle aynı olan bir genç vardı. Mesleği de adı da onu geçmişin acı sayfalarında savururken, Sabia Tarık'ın yanına gitmek için yanlarından ayrıldı.

✧✧

Sabia'yı uykusuzluktan küçülmüş, ağlamaktan kızarmış gözleriyle görünce telaşlanan Tarık, kendisini affettirmek için direk söze girdi.

"Biliyorum bu kaçıncı özür diyeceksin. Hüküm vermeden önce yalvarırım beni bir dinle."

Cümlesi bitmemişti ki, Sabia'nın boynuna sarılmasıyla afalladı.

"Her şeyi biliyorum. Mektupları okudum ve sana teşekkür etmeye geldim; ama beni hemen içeri almazsan kapının eşiğinde bayılacağım ve sebebi yine sen olacaksın."

"Çok özür dilerim canım. Telaştan ne yaptığımı biliyor muyum sanki..."

Akşamdan beri kafasını meşgul eden olayın sorunsuz kapanmasının verdiği mutlulukla rahatlayan Tarık, sevgilisine coşkuyla sarılarak kucağına aldı ve salona doğru

yürürken, "Evlilik öncesi eşikten geçirme provası yapmış olayım," dedi. Sabia'nın "İki büklüm halde ne kadar sağlıklı karşılık verebilirim ki, buna fırsatçılık denir," itirazına gülümsedikten sonra onu koltuğa bıraktı.

Sabia gece olanları anlattı ve "Galiba kader onları buluşturmak için yollara taşları döşüyor, bizim yapmamız gereken onları yola çıkarmak," dedikten sonra Fatma'yla yaptığı plana geçti:

– Tarık, Başhekim'i arayacak, annesinin taburcu olması için onay verecekti. Sabia da Nedret Öğretmeni Tarık'a getirmeye ikna edecekti.

– Tarık, Sincan'a Fikret Sağlam'ı özgürlüğüne kavuşturmaya gidecekti. Sabia da Fatma'yı birkaç günlüğüne evden uzak tutacaktı.

Planların içinde kendilerinden iz bulamayan Tarık'ın yüzü asıldı.

Günlerdir aklında olan ama dillendiremediği evlilik konusunu açmak için bir fırsat doğmuştu. Babasını çıkarmadan önce söz almayı, çıktıktan sonra rahat görüşebilmeleri için ilişkinin adını koymayı istiyordu.

"Her şey çok güzel ama peki ya biz? Bu kadar olay tesadüf mü? Sadece onları buluşturmak için mi? Kaderin bizim için yaptıklarını neden görmek istemiyorsun?" dedi.

Afalladı Sabia... Ne demek istediğini anladıysa da renk vermeden dinlemeye devam etti.

"Aramızdaki ilişkinin adını koymanın zamanı gelmedi mi canım? Bu yaştan sonra annemin ve babanın yanında doktorculuk mu oynayacağız?"

Sabia'nın afallaması yerini gülümsemeye bıraktı ama ağırdan almaya kararlıydı. Tarık devam etti.

"Bizi bir arada görmenin onları çok mutlu edeceğini düşünüyorum."

"Anladımm, yani onların mutluluğu için?"

"Hayır. Önceliğin onlar olduğu için konuyu buraya bağladım. İlk teklifimi yanıtsız bırakmana hak verdim. Zamansızdı, erkendi. Belki de şarabın cesaretlendiren tesiri sandığın için ciddiye almadın. Oysa ben hayatımın kadınını bulmanın tesiriyle en küçük fırsatı bile değerlendirme çabasındaydım."

Sabia Tarık'ın bahsettiği anı hatırladı, Kavaklıdere'ye gittikleri gündü. Arkadaşının bağından çıkarken kulağına fısıldadığı sözler demek ki teklifti. Yağmurdan duyamadığını, arabaya binice sormayı düşündüğünü, konu değişince sormaktan vazgeçtiğini gizledi,

"Evet erken olduğunu düşünmüştüm ve yine aynı fikirdeyim."

"Hemen evlenelim demiyorum, sadece ilişkimizi gizlemeyelim diyorum. Bizimkilerle de paylaşalım. Ben annemle barışacağım, sen babanla kavuşacaksın. Bu bizim için bir fırsat olacak. Teklifimi kabul edersen, seni babandan isteyeceğim."

Sabia konuyu kendilerinden uzaklaştırmak için işi şakaya vurmaya yeltenince Tarık, "Sanırım ciddiyetimi de niyetimi de tam olarak ifade edemedim," dedikten sonra yaklaştı, yüzünü avuçladı, yüreğinden geçenleri bir de gözlerinden okusun istedi. Yetinmedi kalbinden geçenleri bir solukta cümlelere döktü.

"Seni ilk gördüğüm an geleceğim olduğunu anladım. Seninle olmaya başladıkça yalnızlığımı unuttum, kalabalıklaştım. Noksanlıklarımı unuttum, tamamlandım. Güçlü olmak için verdiğim bu kadar mücadeleden sonra, bir

kadına karşı zayıf olmanın, ihtiyaç duymanın en güzel his olduğunu anladım. Bütün itirazlarım, bütün 'asla'larım, 'evet' oldu, 'haklısın' oldu.

Senden önceki hayatıma dönmek istemiyorum ve artık güne sensiz de başlamak istemiyorum. Gözlerinin içine bakarak uyanmak, yatarken nefesini hissetmek istiyorum. Sen sabahları bulutlarla sohbet ederken çayı demleyip yanına sokulmak, sohbete katılmak istiyorum. Ailemiz için, geleceğimiz için neler yapacağımı görebilmen için bana şans vermeni istiyorum. Çünkü bu hayatta hiçbir şeyi bu kadar fazla istemedim. Hiçbir şey için kendimi bu kadar hazır hissetmedim."

Sabia bu teklifin er ya da geç geleceğini bildiği için çok defa düşünmüştü. Ama duymak, düşündüğünden çok fazla etkilemişti. Kalbi titredi... Her cümle merasimle kulağından tekrar geçti. Bazısı aklına bazısı kalbine yerleşti.

Tarık'ı seviyordu, söylediklerinde ve hislerinde samimi olduğunu biliyordu ama bazı çekinceleri vardı. Haklı olup olmadığını gösterecek olan süslü cümleler değil, zamandı... Ne "evet" dedi ne de "hayır..."

"Bazı soruların cevapları zamanda gizlidir."

Tarık, Sabia'nın "zaman" derken değişimi kastettiğini biliyordu. Değişime hazır olduğunu hissettirmek için, "Demek ki cevabının evet olacağını zamanla göreceğiz," dedi gülümsediğinde çukurlaşan gamzesinden öperken.

Sabia, Tarık'ın sıcaklığını ve sevgisini bir kez daha iliklerine kadar hissetti. Israrcı çaba tutkuydu, kararlılıktı. Şansa, kadere bırakmayacak kadar sahiplenmekti.

Tarık'ı tanıyana kadar, başkasının varlığına duyulan ihtiyacı zayıflık olarak görüyorken aşk değil miydi zayıflığı cesarete çeviren.

Kaldı ki, birlikteliklerini kendisi de gizlemek istemiyordu. Evlilik öncesi ritüeller, birbirlerini daha yakından tanımaları için fırsat olabilir, Tarık'ı yanlış yapmaktan uzak tutabilirdi.

Fatma'nın önerdiği *"kız isteme"* planı zaten aklına tam olarak yatmamıştı. Babasını ve Nedret Öğretmeni henüz buluşturmamış, tepkilerini görmemişken, olayı emrivaki bir evliliğe taşımanın iyi bir fikir olduğundan emin değildi. Planı değiştirmeden, sadece oyuncuların rolleri değiştirerek devam edilebilirdi.

Üstelik bu durumu baba-oğlu buluşturmak için de kullanabilirdi. Böylelikle Tarık'ın evlilik teklifinin cevabını da o gün verebilirdi.

Sürprizlerle dolu, herkes için unutulmaz bir gece olmalıydı.

✧✧

Tarık'ın evinden heyecanla çıkan Sabia, hastaneye giderken Başhekim'le ve Nedret Öğretmenle konuşacaklarını kafasında toparladı. Gizleyeceklerini de... Odaya girmeden önce derin bir nefes aldı.

Nedret Öğretmen, camın kenarına çektiği sandalyeye oturmuş, sırtını kapıya vermiş, ona getirdiği kitaplardan birini okuyordu. Parmağı babasının okurken altını çizdiği bir cümlenin üzerinde ama aklı belli ki çok uzaklardaydı.

Sevmek sevgini yüzüne haykırmak değildir, sevmek ondan karşılık beklemek değildir. Sevmek, yüreğinde yanan ateşle kavrulurken, gerektiğinde ona uzaktan bakabilmekle yetinmektir.

Doktorun kendisini izlediğini geç fark eden Nedret, "Altı çizili cümleler yaralarımızdır. Sanırım seninle de benzer yaralarımız var," dedi gülümseyerek.

"Benimle değil, yaralarınız babamınkiyle benzer olmalı. Çünkü kitabı babam okumuştu. Sizi bilmem ama babam sevdasını, ömrünü bir kadına adayacak kadar büyük yaşadı," dedi.

Nedret Öğretmen doktorun örneğinden sonra kalbini adadığı Fikı'et'i düşündü ve kalbi buruldu.

"Bizim neslin de sorunu bu. Sevmeyi abartıyoruz, ömürlük seviyoruz. Fedakârlıkları da abartıyoruz, ömrümüze değişiyoruz."

Cümlesi bitince ayağa kalktı, Sabia'ya sarıldı. Sözle değilse de bakışlarıyla, sarılışıyla sevgisini, teşekkürünü, minnetini iletti.

Sabia onun duygu yüklü, sevecen halinden cesaret alınca, "Konuşmak ister misiniz?" diye sordu.

"Hem de nasıl. Fatma'yı şimdiden özledim. Yalnızlık esaretten daha zormuş. Komşum nasıl, rahatı yerinde mi? Bana onu anlatır mısın?"

Fatma'nın rahatının yerinde olduğunu öğrenen Nedret Öğretmenin yüzündeki mutluluğu gören Sabia, konuyu Tarık'a getirdi.

"Tarık bana her şeyi anlattı. Daha doğrusu anlatmak zorunda kaldı diyeyim. Kim olduğunuzu, hatta adaş olduğumuzu biliyorum."

"Açıkçası sevindim. Zaten gizlemekten yorulmuştum."

"Ama bilin ki sizi korumak için epey direndi."

"Oğlumu tanıyorsam, güvenmeseydi ne pahasına olursa olsun söylemezdi. Ki o kolay kolay kimseye güvenmez. Bu kadar güvendiğine göre sana derin duygular besliyor olmalı."

Sabia'nın yüzündeki utançtan haklı olduğunu anlayınca devam etti.

"Bak kızım, bir annenin..." dedikten sonra yutkundu, "Yani doğurmasa da büyüten bir annenin hayali evladını mutlu görmektir. Umarım seni kaybedecek bir şey yapmaz."

Açıkça söylenmemiş olsa da Sabia duyduklarından, onaylanmaktan mutlu olmuştu. Ama aralarındaki ilişkiyi konuşmak için doğru zaman olmadığını düşündüğü için kaçamak yanıt verdi.

"Pişmanlığını hissedebiliyorum. Sadece histe de kalmıyor, yaptıklarıyla da göstermeye çalışıyor," dedikten sonra konuyu Tarık'taki değişime ve ardından ana-oğlu buluşturma arzusuna getirdi.

Konu evlat olunca en katı yürekler bile yumuşardı. Nedret Öğretmen Sabia'nın teklifini kabul etti. Bir süre evine gitmeyecek, Tarık'ın evinde kalacaktı. Böylelikle oğlundaki değişimi gözlemleyebilecek, gözü, kulağı üzerinde olacaktı.

Sabia da Nedret Öğretmenin Fatma'yla da sık sık görüşmek istemesinden mutlu oldu. Böylelikle Fatma da planı daha rahat uygulayabilecekti.

Nedret Öğretmenin hastaneden ayrılması için bir saat kadar zamanı vardı. Odasına son defa ama gülümseyerek baktı. Ne tuhaftı, gelirken aklına getirdikleri ile giderken aklından çıkardıkları ne kadar farklıydı.

Fatma'nın boş yatağına bakınca hüzünlendi, cesur ama bahtsız oda arkadaşını, yoldaşını düşündü. Kader zamanında bonkör davranmadıysa hep aynı kararlılıkla ve cimrilikle devam edecek değildi ya. Kader, cesaret istiyordu. Kader, çaba ve fedakârlık bekliyordu. Fatma da hepsini verecek kadar kararlı ve hazırdı. Giysilerini, kitaplarını heybesine doldurdu, 203 nolu odaya yaşattığı güzel günler için teşekkür ederek veda etti.

✧✧

Tarık'ın işi o kadar kolay olmadı. İşin içine biraz tehdit, epey para karıştı. Aradığı mutluluğa güçle değil, sevgiyle ulaşacağını fark ettiği için o da cesur ve kararlıydı. Kendi yanlışları varsa, yanlışlarını bildiği çokça hakim, savcı arkadaşı da vardı. Ve bunu kullanmak, gerekiyorsa gücünü kaybetmeyi göze almak için aşktan, sevdiklerini korumaktan daha önemli gerekçe olamazdı. Doğruyu yapıyor olmanın huzuruyla savcı arkadaşıyla Sincan'a gitti. Usulüne uydurulmaya çalışılmış şekliyle ifade alındı, işlemler tamamlandı. Zaten her şey önceden kılıfına uydurulmuş, itinayla hazırlanmıştı.

Fikret Sağlam'ın hücresine veda etmesi beş dakika bile sürmedi. Tarık'ın arabasına binerken, zihnini günlerdir meşgul eden soruyu sordu.

"Bu gayretinizin sebebi nedir? Müşkül durumda kalacağınız sorumluluk aldınız? Sizi kim vazifelendirdi?"

"Kızınız," dedi Tarık. "Ancak detayları ona sormanız daha münasip olacaktır."

Fikret'in ikinci sorusu, emaneti verip vermediği oldu... Tarık'ın, "Arkadaşınızın eline ulaştı," cevabını sorgulayamayacak kadar heyecanlıydı.

İki öğretmen, aynı gün özgürlüklerine kavuştu. Nedret, Sabia sayesinde hastaneye veda etti, Fikret, Tarık sayesinde hapishaneye.

Sabia, Nedret'i oğlunun yanına götürmek için yola çıktı, Tarık da Fikret'i kızının yanına götürmek için.

14. Bölüm

"Sabia Sağlam'ın günlüğü"

Ben SABİA SAĞLAM
Ankara / 13 Nisan 1977

Babamın yazdıklarından ve günlük tutma fikrinden çok etkilendim. Günlüğe birkaç satır da ben ekleyeyim diye düşünerek başladım yazmaya.

İlk defa günlük tutacağım için işin acemisiyim ama bu süreçte yaşadıklarımızın detaylarıyla kayıt altında olmasını istediğim için de hevesliyim. Kim bilir belki ileride çocuklarım olur ve okur. Benim de izah etmem daha kolay olur.

"Nedret babaanneniz aynı zamanda benim cici annemdir," derim. Tabii her şey planladığımız gibi giderse...

Babamla daha önce de ayrı kaldık. Birkaç defa işinin gereği kısa sürelerle, iki defa da mahpusluğundan dolayı birkaç ay kadardı.

Ama bu defa ki çok farklıydı, haliyle kavuşmamız da bir hayli duygusal oldu.

Şöyle düşünün, öz babam sandığım adamla ayrıldım, babalığım olduğunu öğrendiğim adamla kavuştum.

Onu evde karşılamak istedim. Çünkü dayanamayıp ağlayacağımdan emindim.

Bana sarılırken yüzündeki tedirginliği görmenizi isterdim. Sanki bilip bilmediğimi yokluyor gibiydi. Benim coş-

kuyla sarılmam üzerine rahatladı. Düşündüğüm gibi oldu, ben ağladım ama o da ağladı. Onu ikinci defa ağlarken görüyordum ve bu beni ilkinden çok daha fazla etkiledi. Canım babam, fedakâr, kocaman yürekli adam, uğruma hayatını, aşkını, hayallerini hiçe sayan adam, senin kızın olmak öyle büyük bir gurur ki. Sen olmasaydın, kim bilir nerede, ne halde olurdum. Sana bir hayat borçluyum. Sadece sana değil, benim için senden vazgeçen, sevdiğin o müthiş kadına da. Ne kadar haklıymışsın sevdandan vazgeçmemekte. Tanıdıkça hayran oldum, tanıdıkça kendimi şanslı hissettim. (Tabii bir ara nefret etmişliğimde oldu ama bu benim kendi çıkmazım.)

Tabii ki yukarıda yazdıklarımı babamın yüzüne söyleyemedim. Ama hissettirmek için elimden geleni yaptım. Geç saatlere kadar konuştuk. Ve konu Tarık'a geldi. Bir hastamın oğlu olduğunu söyledim, durumu üstü örtülü izah ettim. Aşkın neler yaptırdığını bilmez mi, aramızdaki yakınlığı anladı elbette.

Laf arasında, *"Sadece güçlü bir sevgi insanı bu kadar cesur ve güçlü kılar,"* dedi. Ki bu cümle Tarık'a göndermeydi.

Ardından Mehmet amcayı sordu, Fatma'dan da kısaca bahsederek iyi olduğunu söyledim. Bizimkilerle ilgili kısım bu kadar, geriye kalan baba-kız hasret gidermesi...

Kendimi bildiğimden beri babamla uzun uzun sohbet ederiz. Günü ağartmışlığımız çok olmuştur. Dün gecede o gecelerden biriydi. Sabaha kadar konuştuk. Neyi fark ettim biliyor musunuz, sanki bana anlatmak istiyordu ama cesaret edemiyordu.

(Babamı ilk kez korkarken görüyorum. Belki bencilce bulacaksınız ama buna sebep olan kişinin ben olduğumu bilmekten tuhaf haz aldım. *"Babam beni çok seviyor, ba-*

bam beni hep çok sevdi. Ben de babamı. Taşıdığım kanı, geni kimden aldığımın hiç önemi yok. Ben Fikret Sağlam'ın kızıyım" gururlanması yaşadım.)

Yarın güneş yeniden doğacak, bulutlar selama duracak. Yeniden sevmek, yeniden sevilmek için uyanacağım. Bakalım bu defa neler fısıldayacaklar.

Bu arada onlara da teşekkür borcum var. Her ne kadar bazen verdikleri mesajları alamayacak kadar dolu olsam da biliyorum ki ben istediğim müddetçe görebileceğim yakınlıktalar. Güneş umut dağıtmak için doğmaya devam edecek, bulutlar sıkıntıları dağıtmak için aralanmaya. Yeter ki zihnimizin sis perdesini aralayalım, yeter ki göremediğimizde umutsuzluğa kapılmadan farklı pencereden bakmayı başaralım.

14 Nisan 1977

Fatma ile Mehmet amca iyiler. Komşu ajanımız vazifesini layığıyla yerine getirmiş olmalı ki Mehmet amca, avukatla tanışmak için sabırsızlandığını yineledi. Eminim ki babam da bahsetmiştir. Zira günü konuşarak geçidiler. (Bana söylemiyor ama anladım, babam Tarık'ı çok sevdi.)

Tarık'tan annesiyle ilgili gelişmeleri aldım. Evde, rahatı yerindeymiş. Annesinin aramızdaki yakınlığı anlamak için sorular sorduğunu, bana dair çok güzel sözler sarf ettiğini söyledi.

(Erkekler duyguyu ifade etmek, söze dökmek konusunda biz kadınlar kadar bonkör değil. Eksik bıraktıklarını tahminlerimle tamamlamak zorunda kaldım.)

Yaşanan olaylardan sonra Nedret Öğretmenin, oğluyla ilgili düşüncelerinin değiştiğini düşünüyorum. Yine de hayal kırıklığı yaşamamak için temkinli ve de sessiz.

(Tecrübe konuşur ama bazen de konuşturmaz.)

Aslına bakarsanız hak veriyorum. Güneş çıktı diye yaz olmuyor. Huy dediğin de kolay değişmiyor. Tarık muhteşem bir adam ama yoksunluklarını tamamlamak için seçtiği yol, *"bıraktım artık,"* diyerek arkasını dönüp gideceği kadar kolay bir yol değil. Bugüne kadar yaptıkları, yapmak istemediğinde illaki önüne çıkacaktır. Ne kadar kararlı olduğunu işte o zaman anlayabileceğiz.

Tarık'tan bahsedince aklım gitti. Az kalsın asıl yazmam gerekeni unutuyordum.

Üç gün sonra 17 Nisan. Köy Enstitülerinin kuruluş yıldönümü. Eski mezunlar bir araya gelecek. Kutlamalar, toplantılar olacak.

Ne dersiniz, kafa kafaya verirsek geçmişle hesaplaşabilir miyiz? Kaybettiklerimizi telafi edebilir miyiz?

Hastalarımın ailelerine sıkça söylerim, *"Birlikten kuvvet doğar."* Eminim bir gün ülkece birlik olacak, aydınlık yarınlarda buluşacağız ama şu anki planımız, 1946'nın 17 Nisanında ayrılan iki öğretmeni 77'nin 17 Nisanında buluşturmak.

Tarık bir koldan, ben ve Fatma diğer koldan hazırlanıyoruz.

16 Nisan 1977

Açıkçası babam kısmı kolay oldu, zaten pek çok enstitülü gibi o da sıklıkla kutlamalara ve anmalara katılıyordu. Ama Nedret Öğretmende biraz zorlandık. İtiraz etmesinin ardındaki gerçeği söylemedi, lalettayin sebepler sundu.

(Tahminim üzere hayal kırıklıklarını hatırlamak istemiyor. Kimliğini gizliyor olması da etkili olmalı.)

Teklifimizi kabul etmesiyle yetinmedik, Fatma'nın ısrarı sayesinde meşhur beyaz elbisesini giymeye ikna ettik. Önce, *"Bedeni olmaz,"* diyerek reddetti. Fatma'da bir gecede bir beden genişletince bütün "olmaz"ları olur hale getirdi. Elbiseyi Nedret'in eline tutuştururken, imalı gülümsemesiyle, *"Aynı rüyayı ikiden fazla görünce bir şeyler olurmuş komşu,"* dedi. Elbisesinin hikâyesini Fatma'dan öğrendim ya, ben de geri kalmadım, gülümseyerek, *"Her elbise ikinci şansı hak eder,"* dedim.

Mehmet amcadan mektupları aldım, Nedret Öğretmenin okumasını istediğim sayfaları ayırarak Fatma'ya verdim. Eline aldığında, içini çekerek söylediği sözü hiç unutmayacağım:

"Ayı devirmeden sular seller gibin okumayayım, deli Fatma değilim."

"Hiç şüphem yok, bu azimle benden iyi okursun," dedim. Öyle mutlu oldu ki. Sonra mutlu olmaktan utandı ve yaşadıklarının seçimi olmadığını bakışlarıyla hatırlattı. Gözlerinden okuduğum başka şeyler de vardı.

Seçersen karar, seçilirsen kader. Kararlıydı Fatma, kaderin keyfine bırakmayacak kadar ısrarcıydı. Bundan böyle kendisi seçecekti.

Gerek Fatma gerekse başka kadın hastalarım sayesinde, eğitimle kazandığımız kadınlarımızla birlikte, eğitilmediği için yitirdiğimiz kadınlarımıza kafa yorar oldum. Coğrafyanın zihniyet, zihniyetin kader olduğunu gün geçtikçe daha iyi anlıyorum.

Hayat, kendi değerini bilmeyen insanların karşısına, onları daha da değersiz hissettirecek insanları çıkarıyor ve bu yüzden pek çok kadın bu hisle çaresizleşiyor.

(Fatma'yı tanıdıkça Nedret Öğretmenin ona olan düşkünlüğünün nedenini daha iyi anlıyorum. Pek çok kadınımız gibi güçsüzleştirilmiş çok güçlü bir kadın o ve tanıdıkça geleceğe dair umutlarım artıyor. Kadınlar değişmezse, eğitilmezse, cesaretlenmezse bir ülkede değişim de devrim de olmaz. Teşekkürler Nedret Öğretmen... Fatma gibi birçok kadına dokunduğun için, değerinin farkına varmasını sağladığın için. Unutmayalım ki, bir öğretmen çok şeydir. Bir ailenin, psikiyatrın, psikoloğun yapamadığını yapabilir.)

Bu arada Fatma'yla gelecek konusunu uzun uzadıya konuşmadıysak da laf arasında duyurdum. *"Artık sen de ailemizin bir parçasısın. Belki benimle, belki Nedret Öğretmenle, ama hep bizimle olacaksın,"* dedim.

O kadar duygusallaştı ki cevap veremedi, al al olan yanağı, ağlamaktan kızaran gözlerinin gölgesinde kaldı.

17 Nisan 1977

Bugün büyük gün. Mehmet amca babama enstitüde olması gereken saati tembihledi. Tarık, Fatma, ben ve Nedret Öğretmen, babamdan önce orada olmak için yola koyulduk.

Enstitünün bahçesine girmemizle Nedret Öğretmenin yüzü kederlendi. Enstitünün geldiği hale mi üzülüyordu, geçmişini hatırladıkça kayıplarıyla mı yüzleşiyordu anlayamadım. Fazla mimik genelde fazlaca duygu demekti. Başladım yüzündeki kıvrımları takibe. Kaşları çatıldı, öfkesi mimiklerine yayıldı. İçinde kopan fırtınaları duymayalım diye arayı açınca bana yine tahmin etmek kaldı.

(Tahminimce enstitüsüne gelince Nedret'likten çıktı, Sabia'nın kimliğine büründü. Korkuyorum ki bu gidişle tahmin etmek de bende huy olarak kalacak.)

Dilime Sabia Hanım diye seslenmek geldi, ancak yapamadım. Bir başkasına adımla seslenmeyi hiç tecrübe etmemiştim. Denemek bile tuhaf hissettirdi. Derinlere gizlediğim duygular karaya vurmaya başladı. İçimdeki küçük kız, babamın tek Sabiası kalmak isteyecek kadar bencil ve kıskançtı. İsmimin onun adını anmak için konulduğunu bilmenin rahatsızlığını üzerimden atamamış olmalıyım ki söyleyemedim. Tutukluğum da Fatma'nın dikkatini çekmiş olmalı ki imdadıma yetişti.

"Sabia Gürel," diyerek seslenmesiyle Nedret Öğretmen kendine geldi.

(Ya da kendini mi buldu demeliydim?)

"Resimlerde gösterttiğin yerlere götürürsün?" diye sordu. Hep birlikte dolaşmaya çıktık. Anlattı da anlattı. Ortam yavaş yavaş kalabalıklaşmaya başladıkça selamlaşmalar, sarılmalarla bölündüyse de biz devam etmeye kararlıydık.

Bir anda gözleri eski bir banka kilitlendi. (Hemen tahmin ettim. Babamın Aksu'yu anlattığı satırlarda bahsettiği bir bank vardı. Muhtemelen Nedret Öğretmen de onu hatırlamış olmalıydı.)

Fatma da aklımı okumuş gibi kulağıma eğildi, *"Bu bankta babanı çok beklemiş,"* dedi. *"Hayır, o Aksu'daki banktı,"* dedim. Doğrusunu ben biliyorum havasıyla çıkıştı. *"Yok yok, o ayrıdır bu ayrı. Burada da oturup beklemiş yolunu. Bana anlattıydı,"* dedi. Zaten heyecandan kalbim yerinden çıkmak üzere, bank kavgası yapmak en son isteyeceğim şeydi. *"Ah evet,"* dedim konuyu kapattım. Karara varmış olmanın sakinliğiyle kol kola girdik, Tarık da arkamızda, yürümeye devam ettik.

Nedret Öğretmen, bize belli etmemek için soğukkanlı tavrından taviz vermeyerek banka oturdu. Oturmasıyla so-

luğunun hızlandığını fark ettim. Fatma'nın kolunu çimdikledim, gözlerimle "hadi başlayalım" işaretini verdim.

Fatma, telaşlı hareketlerle banka yaklaştı, konuştuğumuz gibi mektupları çantasından çekinerek çıkardı. Sesini incelterek, *"Bilmem ki doğrumu ettim komşu. Bunları Mehmet Efendi'nin masasından aşırdım. Sankim içinde senin adamın adı vardır. Sanırsam sana yazmış ama verememiş,"* dedi.

(Bu kadın muhteşem rol yapıyor. Ah Fatma sen ne kabiliyetli kadınsın.)

Şaşkınlığını ve telaşını gizleyemeyen Nedret Öğretmen mektupları Fatma'nın elinden hızla çekip aldı. Gözleri irileşti, soluğu hızlandı.

Sayfaları tutmakta zorlandığını ellerinin titremesinden anlayabiliyordum. Parmağını bir satırın üzerine koydu.

(Bu defa tahmin değil, gözbebeklerinin hareketinden hangi satırlar olduğunu iyi biliyorum.)

"Eğer ki başlığı değiştirmemişsem ve kızımla ilgili acı gerçeği okuyorsanız muhtemelen yazımı tamamlayamadan ölmüşümdür."

Bakışları ışık hızıyla başlığa yöneldi.

(Tahmin ediyorum ki o da benim gibi başlığın değişmemesinden çıkarımlar yaptı.)

İsyan ile özlem arası, *"Fikret!!!"* diye çığlık attı. Dilinden başka kelimeler de döküldü ama ne dediği anlaşılamayacak kadar sessizdi. Gözünden yanağına süzülen yaşları görünce yüreğindeki acıyı, korkuyu iliklerime kadar hissettim.

(Mektupları geri alınca fark edecektim ki aynı satırlarda ağlamışız. Ve ne kadar ilginçtir ki ikimizin de gözyaşı kelimelerin arasındaki boşluklara düşmüş, yazıları dağıtmamıştı.)

Titremesi arttı, nefesi ağırlaştı. Kadıncağız resmen gözümüzün önünde eriyip gidiyordu. Telaşla saate baktım, *"Baba, neredesin. Gel artık,"* diye içimden söylenmeye başladım.

O anda aklıma, 203 nolu odada babamı anlattığı günkü öfke ve nefret dolu hali geldi.

Öfkeyi, nefreti, intikam arzunuzu ne kadar olgunlaştırırsanız olgunlaştırın, kaybetme korkusuyla sınandığınız ya da kaybıyla yüzleştiğiniz anda kalbinize gömdüğünüz aşk güçlenerek diriliyor.

(Dirildiğini görebiliyordum. Çünkü nefreti aşkının şekil değiştirmiş haliydi.)

Mektupları okuması on dakika kadar sürdü. Bahsettiğim gibi sadece onunla ilgili sayfaları vermiştik. Okuması bittiğinde yüzündeki ifadeyi görmeniz lazım. Bütün duygular mimiklerine ilmek ilmek işlenmiş gibiydi. Sevinç, pişmanlık, utanç, kızgınlık, şükür, rahatlama... ne ararsanız var. Ve de hesap sorma...

"Neden Fikret, neden anlatmadın?" diye satırlardan hesap soruyordu ki sayfalar ellerinden teker teker düşmeye başladı. Sanki kalbi hayata tutunma gücünü yitiriyor, canı elinden gidiyor ve gözleri tükenişini seyrediyordu. Son sayfa da elinden düştükten sonra Fatma'nın dizlerine tutundu.

"Ölmüş mü Fatma? Ne olursun bir şeyler biliyorsan söyle."

Fatma'nın cevap vermemesine öfkelendi, bu defa da ellerine uzandı ve haykırarak sorusunu tekrarladı.

(Fatma'nın elini bütün gücüyle sıktığını, boynundan geçen damarların şişmesinden görebiliyordum.)

"Bildiğini biliyorum, yalvarırım benden gizleme Fatma, söyle Fikret'e ne oldu?"

Kendimi sahneye öyle kaptırmışım ki babamın geldiğini göremedim. O da bizi görmemiş olsa gerek, ağacın arkasında donmuş vaziyette sevdiği kadını izliyordu.

Elinde tuttuğu kâğıt ruloyu tanıdım. Her yazdığı şiirde rulosunu açar, içine koyar tekrar sarardı. Şiirleri kitap için biriktirdiğini düşünürdüm. Birkaç kez, *"Ne zaman yayınlayacaksın?"* diye sormuştum, o da gülerek *"Zamanı var,"* diyerek konuyu kapatmıştı.

(Demek ki zaman da şiirler de Nedret Öğretmenmiş. Yıllarca ona verilmek için beklemiş. Rulonun kalınlığından anladığım üzere yüzlerce şiir var.)

Babamın banka doğru yürüdüğünü görünce nefesimi tutarak Nedret Öğretmene baktım. Başını Fatma'nın dizlerine dayamış hıçkırarak ağlıyordu. O sırada başını kaldırdı, *"Onu çok sevdim. Kendimden bile çok sevdim be Fatma,"* dedi.

Fatma, babamın yaklaştığını görünce (evdeyken fotoğraflarımızı göstermiştim) Nedret Öğretmeni doğrultarak banka yasladı. Omuzundan tuttu, bozuk saati sallar gibi salladı, *"Azıcık bir başına kalasın, kendini bulasın,"* dedi ve uzaklaştı.

(Zamanlaması ve doğaçlaması fevkaladeydi.)

Babam, bankın arkasından dolandı, Nedret Öğretmenin boynuna doğru eğildi. Derin bir solukla varlığını içine doldurdu. Başını çevirmesine fırsat bırakmadan omuzunun üzerinden uzattığı sağ eliyle sağ elini avuçladı, sol elinde tuttuğu ruloyu kucağına bıraktı.

"Bu şiirler herkesten, her şeyden çok sevdiğim kadın için. Yıllar önce ona, sevdiğim ve evlenmek istediğim kadının kim olduğunu, yazdığım bütün şiirleri verdiğim gün anlayacaksın demiştim. Onunlayken ve ondan sonra, yazdığım şiirle-

ri sakladım, bir gün görebileceğimi hayal ederek bekledim. Bunları ömürlük sevdam Sabiama verir misiniz hanımefendi?" dedi.

Bankın etrafından dolanarak karşısına geçti, *"Ve ona iletir misiniz? Sevmek sevgini yüzüne haykırmak değildir, sevmek ondan karşılık beklemek değildir. Sevmek, yüreğinde yanan ateşle kavrulurken, gerektiğinde ona uzaktan bakabilmekle yetinmektir."*

Nedret Öğretmenin ağlamaktan kızarmış, küçülmüş gözlerine aşkla, uzun uzun baktı, *"Gözlerini hiç kısma olur mu, hep gör yüreğimden geçenleri,"* dedi.

Babamın sesindeki heyecanı duyunca, bakışını, duygusallığını görünce bir kez daha anladım ki aşk kadar insanı güzelleştiren duygu yok.

Nedret Öğretmenin bu defa coşkuyla ve aşkla, *"Fikret"* diye haykırışı, ayağa fırlayıp boynuna atlayışı, uzun bir süre sarmaş dolaş kalışları, bakışları, dokunuşları, utanarak sokuluşları... Belki birkaç dakika sürdü ama hepimizi ağlatmaya yetti.

Sanki iki kişilik dünyaları vardı ve onlar birbirini yaşıyordu, biz de onların duygularını.

Birbirlerinin kulaklarına fısıldadıklarını duyamadık elbette. Ama sustukları anlarda bile birbirlerine öyle güzel, derin, anlamlı bakıyorlardı ki, her dakikayı gözümüzü kırpmadan izledik.

Babam bir ara unuttuğu önemli bir şeyi söylemek ister gibi geriye doğru çekildi, *"O gün şaşkınlıktan söyleyememiştim, bu elbise sana çok yakışıyor Sabiam,"* demesiyle Nedret'in iri yeşil gözlerinde beliren damlalar yanağına doğru süzüldü. Mutlu ama utangaç, başını bize doğru çevirdi ve teşekkür eder gibi gülümsedi.

(Fatma'nın Nedret'ten daha fazla sevindiği kesin. Bakışlarını bana çevirip gururla bir gülümseyişi var, zannedersiniz iltifat kendisine edildi. Sevmek, sahiplenmek böyle özel bir duygu. Mutluluğuyla mutlu olmak, kendini onun yerine koyup haz almak kalbi güzel insanlara mahsus.)

Ortamın kalabalıklaştığını, bizim de izlediğimizi fark edince huzursuzlandılar. Babam hemen müdahale etti, işaret parmağıyla uzaktaki bir yeri gösterdi, *"Temelini atanların arasındaydım, ne mutlu ki sen de okuyanların. Bana anılarını anlat Sabia Hanım, her gününü bilmek istiyorum,"* diyerek yürümeye başladılar. Sonrasını görmedik ama tahmin edebiliyorum çünkü babamı tanıyorum.

Enstitüde yaşadıklarını her detayıyla sormuş, dinlemiştir, ama söz hislerini açmaya gelince, demek istediklerinin onda birini diyememiştir.

Ama eminim ki Nedret Öğretmen onun kalbindeki aşkı her zerresine kadar görmüştür.

Eski mezunların konuşmalarını dinlerken Fatma da en az bizim kadar heyecanlıydı. Eminim dönünce Mehmet amcaya anlatacaktır. *"O nerede?"* diye soracak olursanız, sahafta tutmak için, *"Bir yayınevinden kitap gelebileceğini, sahafta birinin durması gerektiğini,"* söyledik.

Ve laf arasında, *"Babamın enstitüden bir arkadaşıyla karşılaştım"* yalanını uydurdum. Yalanı kurgulayarak devam ettim. Adımın Sabia olduğunu duyunca babamın arkadaşının çok şaşırdığını, aynı isimde enstitüde bir arkadaşı olduğunu, 17 Nisanda enstitüyü ziyarete gideceğini, istersem tanıştırabileceğini söylediğini söyledim. Hatta biraz daha ileri giderek, *"Sabia Öğretmenin evlenmediğini bilmesem kızı zannedebilirdim dedi,"* dedim.

Bu konuşmanın babama gideceğinden o kadar emindim ki. Belli ki gitmişti.

(Gördüğünüz üzere, tesadüf sandığımız pek çok olayın ardında kurgu yatıyor. Şans sandığımız bazı gelişmeler de aslında şansımız olan insanların güzellemesi.)

Etkinliğin son konuşmaları yapıldıktan sonra bir araya geldik. Galiba babam o an varlığımızı idrak etti. Onun da gözleri ışıl ışıldı. Mutluluktan sesi, yürüyüşü bile değişmişti. Adeta on yaş gençleşmişti.

(Kolay mıydı bunca yıldan sonra kavuşmak. Kim bilir kalbi nasıl da umutla, şükürle çarpıyordu.)

Yanıma yaklaştı, yanağımı okşadı,

"Demek ki biliyordun küçük hanım," dedi. Gülümseyerek, *"Ben de yeni öğrendim ve çok mutlu oldum babacığım,"* dedim. Onaylamış olmamın mutluluğuyla yüzü çocuk gibi şenlendi.

Yüzündeki o şahane tebessüme takdir eden bakışları eklendi, Tarık'a, *"Teşekkürler evlat, annene çok iyi bakmışsın,"* dedi. Tarık annesiyle yaşadığı sıkıntılı sürecin etkisiyle göz teması kurmaya çekindi ve başını önüne eğdi. Neyse ki babam efendiliğine saydı.

Fatma'yı bizden duyduğu kadarıyla biliyordu ama ilk defa görüyordu.

Babamın kendisine, *selam ile acaba arası* baktığını gören Fatma gururla söze atladı. *"Ben Fatma, Sabia Hanım'ın yoldaşıyım,"* demesiyle babamın gülümsemesi, *"Çok memnum oldum Fatma Hanım, Sabia Hanım'a yoldaş olduğunuz için de çok teşekkür ederim,"* demesi, cümlesi biter bitmez gözlerinin elimdeki sayfalara kayması bir oldu. Sanıyorum günlüğü okuduğumun o an farkına vardı.

Sevincinin üzerine gölge düşmüş gibi bir anda ifadesi karardı. Gözlerindeki ürkekliği, kaygıyı ömrüm boyunca unutmayacağım. Utandı, korktu, telaşlandı, yüzüne onlarca duygunun mimiği yayıldı. Titreyen sesiyle, *"Hepsini okudun mu kızım?"* diye sordu...

(*Kızım*'ı daha vurgulu ve güçlü söyledi ya da ben öyle sandım.)

"Neyi babacığım?" dedim hayranlıkla bakarak.

(O benim bakışımdan da ses tonumdan da anlar. Anladı.)

"Seni," dedi durdu, duygulandı, gözlerime baktı, *"seni ne kadar çok sevdiğimi yazmıştım kızım,"* dedi.

"Biliyorum," dedim eline uzandım, öptüm, öptüm, öptüm. Ben öptükçe o gevşedi, hafifledi, rahatladı. İşte o an anladım omuzlarında nasıl bir yükle yaşadığını ve itiraf etmenin hafifleten gücünü.

Ellerimden tutup kendisine doğru çekti, sıkı sıkı sarılınca dayanamadım bir fasıl daha ağladım.

Başımı omzundan kaldırırken, *"Ben de yazıyorum bir şeyler, güzel olursa okuturum,"* dedim.

(Yazmanın iyileştirici gücü olduğunun yeni yeni farkına varıyorum. Ve babamın bunca acıya nasıl katlandığını artık daha iyi anlıyorum.)

Günlerdir aklımı meşgul eden başka bir şey daha vardı. Benim yüzümden sevdiği adamdan vazgeçen, yıllarca acı ve hasret çeken Nedret Öğretmen, Fikret Sağlam'ın kızı olduğumu öğrenince acaba nasıl davranacaktı? Kaldı ki, ilk karşılaştığımızda yalan söyleyerek aklına gelen şüpheleri yok etmeye çalışmıştım.

Sanırım merakımın ve utancımın da tesiriyle izlemeye başladım. Bu yüzden de göz göze geldiğimiz an aklımdan hiç çıkmayacak.

Bana öyle bir baktı ve yanıma gelip sarıldı ki, o an babamın adımı neden Sabia koyduğunu anladım. Gelinine değil, evladına bakar gibiydi. Bakışları gururlu, sıcak ve özlem doluydu. Sanki yıllar öncesinden eksik kalan bir kavuşmaymış gibi, sanki bağrına basmaya bebekliğimden beri hazırmış gibi, sevgi dolu, sahipleniciydi kolları. Duygulu sarılma sahnesinden sonra herkesin duyacağı şekilde, *"Leyla Hanım'a da teşekkür etmeliyiz. Bize böyle güzel bir evlat miras bıraktığı için,"* dedi.

Nedenini bilmiyorum ama bu cümle beni çok fazla etkiledi. İliklerime kadar yandığımı hissettim. Sanki o anda içime annemin ruhu sızdı. Gözlerim onun gözleri, kalbim onun kalbi oldu. Çok duygulanmış olmalıydı ki titriyordu. O titredikçe ben titredim. İstemeden de olsa Nedret Öğretmenden bir hayat çaldığı için, babama âşık olduğu için, vazgeçmeyi göze alamadığı için özür diler gibi mahcuptu. Öte yandan da çok kıymetli iki mücevherini, en iyi koruyacağına inandığı kişiye emanet etmenin güvencini yaşıyor gibi huzurluydu. Beni ilk defa sevgiyle sardı. Ve annemin gamzelerini ilk defa o gün gördüm. Çünkü çocukluğumda onu hiç mutlu ve gülerken görmemiştim. Yanaklarındaki gamzeler git gide daha belirdikçe dayanamayıp ağlamaya başladım. Beni susturmak için ruhumu okşadı, kalbimi öptü ve uçarak gökyüzüne yükseldi. Başımı kaldırınca bulutların hareketlendiğini gördüm. Biliyor musunuz, sanki annem bana ilk defa o gün veda etti. Hayali, silueti uzaklaşırken arkasında huzurlu bir gülüş bıraktı.

Nedret Öğretmen de beni izliyor olmalıydı ki elimi tutarak benimle birlikte gökyüzüne bakmaya başladı. Başımı omuzuna yasladım ve *"Size teşekkür ederim,"* dedim. Belki çok klasik bir cümle ama o kalbimden geçenleri okumuş ol-

malıydı ki, *"Annenin hiç şüphesi olmasın, emanetlerine çok iyi bakacağım,"* dedi. Yanağımdan süzülen gözyaşımı sildi, gamzemden öperek bütün gücüyle sarmaya devam etti.

Diğerlerinin ne yaptığını bilmiyorum ama biz iki kadın, uzun uzun bulutlara baktık ve annemle helalleştik.

Huzur, ifade edilmesi zor ama hissedilmesi en güzel duygu...

18 Nisan 1977

Fatma, hastaneden eve geldiğimi görünce yanıma geldi. Yüzündeki gururlu tebessüm vazifesini yaptığının göstergesiydi.

"Dediklerini bir bir dedim. Anlatayım istersin?" diye sordu. *"Tabii ki, sormana bile gerek yok,"* dedim ve merakla karşısına oturdum. Nedret Öğretmenle ilgili olay içinde kalmış olmalı ki, *"Vaktiynen, öğretmenden haber getirdiydim, dinlemediydin ya, önden bi sorayım dedim,"* dedi. Güldüm.

(Bu arada azminin sonucu, artık öğretmeni benden bile iyi telaffuz ediyor. Yanlış telaffuz ettiği kelimeleri her adımda heceleyerek düzeltmeye çalıştığını da Mehmet amcadan duydum. Ah Fatma, ne özel kadınsın sen.)

Mehmet amcanın Tarık hakkında güzel şeyler söylediğini, gurur duyarak, *"Aferim, hakikatli gençmiş,"* dediğini de Fatma'dan duydum. İlginçtir ki, kaybolan küçük oğlunun adının *"Tarık,"* olduğunu söylemiş.

(Bu iyi gelişme. Bana bile yıllar sonra açılmıştı. Nedret Öğretmenin demesi gibi, *"Bu kadar güvendiğine göre, derin duygular hissediyor olmalı.")*

"Sabia'nın ikinci babası sayılırım, artık avukat oğlumuzla tanıştırsın," diye de haber yolladığını söyledi.

(Allah ağzından da kalbinden de duyacak Mehmet amca. Kısmet olursa resmi olarak da ikinci babam olacaksın.)

Aslında şimdiye kadar beklemezdi ama Nedret Öğretmen ve oğlunun hikâyesini anlattığımda, bu olaylardan uzak durmam konusunda ısrarcı olmasının utancını yaşıyor olmalı.

19 Nisan 1977

Saat epey geç oldu ama bu akşama dair birkaç satır yazmadan yatmak istemedim. Babam ve ben, teşekkür mahiyetinde, Tarık'ı ve annesini çaya davet ettik. Sohbet sohbeti açtı, babam Sincan'daki günlerini anlatırken konu dergiye geldi. Gelmesiyle Nedret Öğretmen ayağa fırladı ve *"Yoksa Paşazede'yi ve Keşke'yi siz mi yayınlıyordunuz?"* diye sordu. Sormasıyla babam aydınlanma yaşamış gibi rahatladı. Ardından bir anda ayağa fırlayıp, *"Evet yaaaa, Tarık'ın müdüre diklenmesinden anlamalıydım, demek o gizemli yazarımız sensin,"* dedi. Aralarında geçen diyalog tam bir tiyatroydu. Hatta ortaoyunu... İkisi odanın ortasında ayakta, biri başlıyor diğeri devam ediyordu.

— Yıllarca senin dergine mi yazı gönderdim.

— Evet. Her defasında heyecanla senden gelecek yazıyı beklerdik. Bu haberleri aldığın kaynakları merak ediyorduk.

— Hiçbiri sır değildi, sadece bilinmesi istenmeyen konular olduğu için yazmak kolay değildi.

— Kimliğini neden gizledin? Yazarın sen olduğunu bilseydim seni çok önceden bulmuş olurdum.

— Seninle aynı sebepten. Sen derginin adını değiştirdin ben de kendi adımı.

— Bizimki pek işe yaramadı. Avukatları cebbar cevval çıktı, yakalandım.

— *Benim zaten oğlum cebbar cevval avukat, onun sayesinde kurtuldum.*

Nedret Öğrtemen son cümleyle birlikte gülümsedi, bunun ardında oğlunu onore etme istediği olduğunun farkındaydım. Ya da Tarık'a mesaj gönderiyordu.

Konunun gidişatı Tarık'ı çok germiş olmalı ki, mimikleri ruhunun sancısına ayna oldu. Zoraki gülümsedikten sonra söze atıldı. *"Olay aydınlandığına göre bu tatsız bahsi kapatsak mı?"*

Oysa üçümüz de eğleniyorduk ve aynı anda dönüp Tarık'a baktık.

O an aklıma bir şüphe düştü. *"Acaba babamı yakalatan cebbar cevval avukat, Tarık mıydı? Yok yok bu kadarı da olamaz,"* diye düşünmek istedim ve ihtimali aklımdan çıkarmaya çalıştım.

Konunun daha fazla uzamaması ve Tarık'ın gerilmemesi için odadan babamın günlüğünün tamamını getirdim. Büyükçe bir zarfa yerleştirdim ve Nedret Öğretmene teslim ettim.

Nedret Öğretmen de babama bakarak gülümsedi, *"Okuyarak yetinemem, ilk ağızdan dinlemeli ve aklıma takılanları sormalıyım,"* dedi.

(Ne ve kim pahasına olursa olsun sorgulamaktan vazgeçmeyen cesur ve özgüvenli kişiliğine hayranım. Tıpkı babam gibi. Enstitülerde aldıkları eğitimin katkısı olmalı.)

Gecemiz, ana-oğulun hikâyesiyle devam etti. İşin doğrusu biraz da benim yönlendirmemle.

Tahmin ettiğim gibi, babam hikâyelerindeki detayları öğrenince kısa süreli bir şok geçirdi. Elbette ki Tarık'ın kim olduğunu anladı. Elimle sus işaret yaptım, kulağına eğildim, *"Bunu sonra konuşalım,"* diye fısıldadım. Sabırsızlık

ve mutluluktan koltuğuna sığamıyor, anlatılanların bir kısmını duymuyor, gözünü Tarık'tan ayırmıyordu.

(Eminim ki o da benim gibi, dostunun öğrendiğinde ne kadar mutlu olacağını düşünüyordu.)

Misafirleri uğurladıktan sonra epey konuştuk, *"Tarık'ın babasından nefret ettiğini,"* söylemem sevincini azaltmadı.

"Ben avukat oğlumla konuşurum. Bilsin gerçekleri. Mehmet Dostum da bir an evvel evladının yaşadığını öğrensin. Uzatmayalım kızım, hemen söyleyelim," dedi ve Tarık'la konuşmak konusunda ısrarcı oldu. Ben ise çekimser. Çünkü konu sadece Tarık değildi. Tarık'a Mehmet amcayla ilgili o kadar güzel şeyler anlattım ki, babası olduğunu bilmese de onun kişiliği hakkında yeteri kadar fikir sahibi olduğunu düşünüyorum. Asıl mevzu Mehmet amcanın Tarık gibilere olan tepkisi. Henüz hiç kimse Tarık hakkındaki gerçeklerin tamamını bilmiyor. (Belki ben de...)

Babama yemin verdirdim, *"Fatma'yla her şeyi planladık, buluşmayı ayarlayana kadar bekle ve kimseye hiçbir şey belli etme babacığım,"* dedim. Işıldayan gözleriyle, *"Çok zor olacak,"* derken şoku hâlâ üzerinden atamadığını görebiliyordum. Ve artık Tarık'a başka gözle bakacağını da.

(Aramızdaki yakınlıktan memnun olduğunu hissedebiliyorum ama bana belli etmemeye çalışıyor. Hatta memnuniyetini Tarık'ın mesleğine, Mehmet amcanın oğlu olmasına bağlamaya çalıştı.)

"Bizim gibi bir ayağı mahpusa yakın ailelerde, bir avukat evladımızın yanımızda olmasında fayda var," cümlesindeki sıcaklık içimi ısıtsa da kaygımı dindirmedi. Tam dilime geldi, *"Ya bizim gibileri hapse attıranların arasında olduğunu bilsen aynı şekilde sahiplenir miydin?"* diyecektim ki sustum.

Tarık değişmeye o kadar gönüllü ki, ona zaman tanımalıyım. Son zamanlarda, bir vakitler adeta gurur duyduğu gücünden utanıyor. Güç arayışında olan insanların bilinçaltında güçsüzlük ve kendini yetersiz bulma olduğunun farkına varmış gibi. Güçsüzlerin elinden aldıkları haklarla ördükleri güç duvarının altının boş olduğunu, ilk depremde yıkılacağını da görebiliyor. Bakışlarını utançla kaçırması da gördüklerinden kaçma çabası. Ki bu iyi gelişme.

(Tarık, yanlışlarıyla yüzleşecek kadar güçlü bir adam ve ben ondaki bu gücü, kararlığı, cesareti seviyorum. Değişmeyi başarabilirse geçmişin sır olarak kalması hepimiz adına daha iyi olacak.)

İtiraf etmeliyim ki, dedektiflik ve çöpçatanlık işlerini pek sevdim. Babam ve Nedret Öğretmenin kavuşmasını layığıyla başarmanın verdiği mutlulukla, Nedret Öğretmene Mehmet amcanın yaşadıklarını anlattım. Nedret Öğretmenin sevincini görmenizi isterdim. Sadece Tarık'ın babasıyla kavuşacağı için değil, aynı zamanda babasına duyduğu öfkenin dineceğini düşündüğü için...

Mehmet amca ve Tarık dışında hepimiz gerçeği bildiğimize göre, "*Hepimiz ikisi için,*" dedik ve baba-oğlu buluşturacağımız yeni planımız için kolları sıvadık. Diğer yandan da bizimkileri 1 Mayıs öncesi oyalamaya, yazmaktan alıkoymaya çalıştığımızı da ilave etmeliyim.

21 Nisan 1977

Ve nihayet büyük gün geldi...

(Bu başlığı 21'inin sabahında attım. Niyetim gecenin sonunda yazımı tamamlamaktı. Ancak olmadı. Bu satırları on beş gün sonra, 5 Mayısta yazıyorum. Pişmanlıkla geçen

on beş gün sonra... Nedeninin anlaşılması için önce o gün yaşananları yazmam gerekiyor.)

Saat 19.00'da misafirlerimiz geldi. Nedret annem her zamanki asaleti ve güzelliğiyle evimize teşrif etti. Gözlerinin güzelliğini daha da ortaya çıkaran yeşil bir elbise giymişti.

Tarık yine çok şık ve özenliydi. Çok heyecanlı ve biraz da tedirgin olduğunu söylememe gerek yoktur herhalde.

Babam olayın tesirini üzerinden atamamış olmasına ve planı da pek akıllıca bulmamasına rağmen, mutluluğuma gölge düşürmemek için engel olmadı. Birkaç yıl önce aldığım ceket-pantolonu giyerek baş köşede yerini aldı.

(Babam diye söylemiyorum yer yer kırlaşan gür saçlarıyla, sakalsız, bıyıksız bir başka yakışıklı görünüyor. Biliyor musunuz üniversite yıllarında, *"Kime benziyorsun, annene mi, babana mı?"* diye sorduklarında cevabım tereddütsüz, *"Babama,"* olurdu. Gerçeği öğrendiğimde ilk aklıma gelenlerden biri de bu olmuştu. *"Benzeyemezdim ki, o benim gerçek babam değildi."* Bunu düşünmek çok ağırıma gitmişti. Bugün sorulsa ne derim diye düşünüyorum da cevabım yine *"babama"* olur. Çünkü huy, davranış ve bakış açısı kişiliğe yerleştikçe, taklitçi ayna nöronlarımız da sağ olsun, insan zamanla sevdiğine benziyor.)

Tarık ile Mehmet amcayı kavuşturma arzum mantığımdan ziyade kalbime uygun gelmiş olmalı ki, sürpriz yapma kararımın yanlış olduğunu gecenin sonunda anladım.

Fatma'ya gelirsek, heyecanda ve telaşta benden kalır yanı yoktu. Sanki kavuşacak olan onun sevdiği adam. (Acaba telaşı ondan mıydı? Sonuçta ikinin biri Tarık ise, diğeri de Mehmet amca. İlk fırsatta Fatma'nın ağzını aramalıyım. Rahatını, keyfini her gün sormama rağmen kalbini es geçtim.)

21 Nisan sabahı Mehmet amcaya uğradım, *"Ani bir karar verdiğimizi, Tarık'ın ve Nedret Öğretmenin beni istemeye geleceğini, bu vesileyle tanıştırmak istediğimi ve özel günümde yanımda olmasından mutluluk duyacağımı,"* söyledim. Evden çıkarken Fatma'yı bir köşeye çektim ve gelmelerine yakın, *"Avukatın Nedret'in evlatlığı olduğunu, babasının yıllar evvel öldüğünü, kızı bir erkeğin istemesinin adet olduğunu,"* söylemesini tembihledim. Saat tam dokuzda bizde olmaları gerektiğini de.

(Zaten ikisi de birbirini merak ediyor, tanışmak istiyordu. Kaldı ki böylesi önemli bir günde birbirlerine olumsuz tavır sergileyemezler diye düşünmüştüm.)

Kahveler ikram edildi, ikramlıklar dağıtıldı. Her şey yolunda gidiyordu ama ben heyecandan yerimde duramıyordum.

Nedret annem girişi yaptı.

(Ama ne giriş. Kadının toplumdaki yerinden, aile içindeki gücünden, eğitimin öneminden girdi, kadının hakkından hukukundan çıktı.)

Babam gençliklerinden aşina olduğu için halinden o kadar memnundu ki, *"hiç susma"* der gibi coşkuyla ve hevesle dinliyordu. Konuşma uzadıkça kalbim sıkışmaya başladı. Başka zaman olsa ben de hayranlıkla dinler, alkışlardım, ancak gözüm duvardaki saatte, kulağım kapıda olduğu için kendimi konuşulanlara veremiyordum.

Nedret annemin kız istemeye benzemeyen, daha ziyade kadın hakları konferansına benzeyen girişinden sonra sözü babam devraldı. Aramızda konuştuğumuz gibi Tarık'a döndü, soğukkanlı ve ciddi bir şekilde *"Kız istemek damadın babasının vazifesidir,"* dedi.

Demesiyle Tarık'ın yüzündeki ifadeyi görmenizi isterdim. Afalladı, anlamlandırmaya çalıştı, başaramayınca

benden medet umdu. Hiç oralı olmadım. Annesine döndü, ondan da beklediği desteği alamayınca, hüzünle karışık nezaketle başını eğdi, *"Efendim, babam sizlere ömür,"* dedi. Demesiyle babam sanki yıllardır bu anı bekliyormuş gibi heyecanla cümlelerine başladı.

"Ya değilse... Ya öldüğünü sandığın adam yaşıyorsa, ya o da seni öldü biliyor, ama öldüğün haberine inanmayıp yıllardır seni arıyor, bir gün geleceğin düşüncesiyle odanı bile hazır tutuyorsa. Ya kokunu unutmamak için her gün evde unuttuğun bereni bile kokluyorsa. Ya..." diyerek üstüne koydu da koydu. Planladığımızdan o kadar fazla detaya girdi ki araya giremedik.

Tarık, ilk cümlelerde babamın şaka yaptığını düşündüğü için saygıyla, tepkisiz dinledi. Ne zaman ki babamın ciddiyetinden ödün vermediğini anladı ve bere detayını duydu, birden soluğu hızlandı, bayılmamak için koltuğun kolçağına sarıldı. Ne yapacağını bilemez vaziyette babamı dinlemeye devam etti.

Babam, Mehmet amcanın çektiği ızdırap öyle duygulu anlattı ki, (eminim kendisi bu kadar taze ve etkili anlatamazdı) Tarık gözlerini gözlerime kilitledi. Beyaza çalan yüzündeki tek hareket, titreyen dudaklarıydı. Hesap sorma ile öfkesini sunma arası ses tonuyla, *"Arabada bana Kurtuluş demiştin ya,"* diyerek söze girdi.

Babama soramadığı soruların, kadere kesemediği hesabın faturasını bana kesti.

"Yaşadığını biliyordun ve benden gizledin öyle mi? Yaşıyorsa nerede Mehmet amcan?" demesiyle kapı çaldı. Saate baktım, dokuz. *"Geldi,"* dedim, *"Senin için geldi..."*

(Tarık genç adam, sarsıldı ama kalbi dayandı, ya Mehmet amca? Nasıl olmuştu da ellisini devirmiş, kalbi yaralı

bir adamın bu ani karşılaşmayı kaldıramayacağını hesap edememiştim.)

Kapıyı ben açtım, *"Sana bir sürprizimiz var,"* dedim. Ayakkabılarını çıkardı, uzattığım terlikleri ayağına geçirdi.

"Fatma Hanım bir şeyler anlattı ya, tam olarak anlamadım," dedi. *"Ben lazımmışım. Avukat oğlumuza destek çıkacakmışım. 'İş mi bu' dedim, dinletemedim. 'Daha delikanlıyı tanımıyorum Fatma Hanım, yakışık kaçmaz' dedim. Ama aramızda kalsın emanetiniz birazcık inatçı,"* dedi Fatma'ya göz kırparak.

(Onu uzun zamandır bu kadar neşeli görmemiştim. Bu iyiye işaret diye düşünmüştüm.)

Hemen ciddiyetle cevap verdim,

"Babamı bilirsiniz, bir yanı gelenekçidir. Kızı erkeğin başı ister diye diretti. Eh damadın babası da geldiğine göre devam edebiliriz," dedim ve düşünme payı bırakmadan koluna girerek salona doğru çekiştirmeye başladım.

Odadan içeri adım atmamızla kendisini ayakta heykel gibi hareketsiz bekleyen Tarık'la göz göze geldi.

"Bu nasıl acımasız bir şaka," diye öyle bir bağırdı ki herkes bir anda ayaklandı. Tepkisinin nedenini anlayamadık. (Tahminimce Tarık'ı ölen oğluna benzediği ve adı Tarık olduğu için oğlu gibi tanıttığımızı düşündü. Yani o anda aklıma gelen buydu.)

İlk şoku atlatınca meraklı bakışlarla Tarık'a bakmaya başladı. O sırada babam yanımıza geldi, elini omuzuna koydu, *"Dostummmm, bak küçük oğlun, Kurtuluş'un yaşıyor,"* dedi umut dolu sesiyle.

Mehmet amcanın dudaklarından inilti halinde, *"Kurtuluş"* çıktı ve bir anda gözleri kaymaya başladı. Sağ eliyle

sol kolunu tuttu, nefesi darlaştı, rengi kızardı. Bir şeyler söylemesi için Tarık'a dönüp baktım. Gözleri açık, çenesi kilitlenmiş ne konuşuyor ne kıpırdıyor, öylece bakıyordu.

Mehmet amca kolumdan kayıp yere düşerken babam yakaladı. Belirtilerden kalp krizi olduğunu anladım. Soğukkanlı olmaya çalışıyordum ama ne mümkün... İkinci babam bildiğim adamın kalbi benim yüzümden durmak üzereydi. Yaşadığım utancı ve korkuyu anlatamam.

Çaresizlik ve telaş içinde Tarık'a baktım, o benden daha kötüydü, arabayı kullanacak halde değildi. Sanırım en aklı başında olanımız Nedret annemdi. *"Arabayı ben kullanırım,"* dedi, Tarık'ın cebinden anahtarı aldı, *"Oğlum, kendine gel,"* diyerek sarstı. İşe yaramayınca yüzüne sert bir tokat attı. Sonraki detayları kaçırdım.

Onlar Mehmet amcayı merdivenlerden indirirken hastaneyi aradım. Nedret annem direksiyonda, babam önde, Mehmet amca arka koltukta yatar vaziyette, yanında ben hastaneye gittik. İlk müdahalelerden sonra yoğun bakıma alındı. Peşimizden Fatma ve Tarık geldi. Kimsenin sesi çıkmıyordu ama okudukları dualardan dolayı dudakları kıpırdıyordu, ben ise her birinden ayrı özür diliyordum. En fazla da Tarık'tan, ama o idrak edecek durumda değildi zaten.

Mehmet amca on gün kadar hastanede kaldı. Doktor arkadaşlarım yoğun bakımdan çıktıktan sonra kalbini yormaması, heyecanlanmaması gerektiğini sıkı sıkı tembihlediği için ilk birkaç gün Tarık 'la görüşmesine izin vermedik. Sonrasında en çok onlar görüştü.

Tarık babasının yıllardır sakladığı çocukluk beresini başının üzerine kondurarak her gün ziyarete gitti. Babasına bir şey olmasından çok korktuğunu, saat başı arayıp sormasından, her fırsatta ziyaretine gelmesinden, her zi-

yaretinde sesini duyuramayacağını bildiği zamanlarda bile dakikalarca konuşmasından anladım.

Fatma da en az benim kadar kendini suçlu hissediyordu. Nihayetinde planı birlikte hazırlamıştık. Pişmanlığı mı, sevgisi mi daha ağır basıyordu bilmiyorum ama bir gün dahi duasını, Yasin'ini eksik etmedi. Biz de ona eşlik ettik.

5 Mayıs 1977

Çok şükür ki Mehmet amca sağlığına kavuştu ve bugün eve çıkardık.

Tarık, *"Birkaç gün babamla kalmak istiyorum,"* deyince, babasının dönecekleri günü umut ederek hazırda tuttuğu odasına yerleşti.

Baba-oğlu kavuşturduk kavuşturmasına ama yaşadıklarımız hayatımın en büyük dersi oldu.

(Hayat ne tuhaf, hastanede başlayan serüven yine hastanede son buldu. Benim günlük sevdam da bu olayla.

Baba-oğlu bir arada mutlu görmenin verdiği mutluluk, kendimi affetmemi sağlayamıyor. Aklımdan çıkaramıyorum, *"Ya Mehmet amcaya bir şey olsaydı? Tarık'ın, babamın, Fatma'nın yüzüne nasıl bakardım? Peki ya aynaya..."*

Günlüğe başlarken ki heyecanım bitirirken olmadığı için babam gibi bir veda yazamayacağım. Sanırım çok uzun bir süre de, hatta muhtemelen bir daha elime günlük almayacağım.

Bu sayfalara heyecan duyulası bir anı yazma isteğimin, olayları heyecanlı hale getirme isteğimi tetiklediğini düşünüyorum ve utanıyorum.

Bu da ne yaşıma ne de hekimliğime yakışıyor.

Utanç, yazılması en zor duyguymuş...

Ocak 1982

(Günlüğe dört buçuk yıl sonra devam etmemin gerçek sebebi yazamadığım *SON*.)

Dün akşam Nedret annemin yanına eve gittim. *Keşke*'nin özel sayısına koymak için babamın eski yazılarından birini aradım. Kütüphanede bulamayınca aklıma kitaplarını sakladığı, radyonun arkasındaki gizli bölmemiz geldi.

Babamı ziyarete gittiğimde birkaç defa benim yanımda açıp bakmış, her defasında gülümseyerek, *"Aradığım bir şey var ama hâlâ burada yok,"* demişti. Tuttuğum günlüğü aklımdan nasıl çıkarmışsam, söylemeye çalıştığı şeyi anlayamamıştım. Kaybettiği bir yazıyı ya da kitabı aradığını düşünürdüm.

Şimdi çok iyi anlıyorum ki, *"Ben de yazıyorum bir şeyler, güzel olursa belki okuturum,"* dememden dolayı yazdıklarımı okuma beklentisi yatıyordu.

Ne yazık ki yaşattığımız hayal kırıklıklarının bazen telafisi olmuyor.

Ve gerçeğin ağırlığını hiçbir bahane hafifletemiyor.

(Canım çok yanıyor ve vicdanım acıyor. Telafi edilemeyen pişmanlığın yükü o kadar ağır ki. Meğerse pişmanlığı yazmak, utancı yazmaktan da zormuş.)

Tahmin ettiğim gibi aradığım yazı oradan çıktı.

En üstte duran, babamın Sincan'dan yazdığı günlüğü görünce yüreğimden bir şeylerin koptuğunu hissettim. Uzun uzun baktıktan sonra elime aldım ama tekrar okumaya cesaret edemeyince bıraktım.

Dolabın yan tarafına istiflenmiş, Nuri dededen babama gelen, eski tarihli mektuplar elime geldi. Tarihlerine bakınca uzun bir süredir orada olduklarını anladım. Babam

mektuplarında beni çokça anlatmış olmalı ki, Nuri dede yaşadığımız süreci iyi biliyor, her mektupta benimle ilgili detayları soruyordu.

(Çocukluğumdan, üniversite yıllarıma, doktorluğa başlamama kadar her şeyi nasıl da titizlikle takip etmiş.)

Babam Nuri dedeyi o kadar çok anlatırdı ki, çocukluğum, onunla yaşadığı anıları, edindiği tecrübeleri, kendisi için yaptıklarını dinleyerek geçmişti. Hatta bir defasında, *"Artık büyüdüğüne göre ziyaretine gidebiliriz,"* demişti.

(Tahmin ediyorum ki, annemle ilgili ağzımdan bir şey kaçırmamam için büyümemi beklemişti.)

Mektuplara hızlıca göz attıktan sonra Nuri dedemden gelen son tarihli mektubu çıkardım. 1965'e aitti. Sağlık sorunları nedeniyle kendini emekli ettiğini yazıyordu. Sanırım vefat etmiş olmalı. Çünkü babamın o tarihten sonra yazdığı mektuplar geri dönmüş. Birlikte gitmek nasip olmadı ama mektuplardan okuduğum kadarıyla babam birkaç defa gitmiş. İlk gidişinden sonra gönderdiği mektupta, *"Oğlumun, Fikomun öğretmen bey olduğunu gördüm ya, ölmeden bu gururu yaşadım ya, mutluluğum bana ölene kadar yeter. Beni sevdiklerimden ayıran kader, seninle karşılaştırarak en büyük teselliyi verdi,"* yazmıştı. Bunun gibi nice övgü, gurur, minnet cümleleri.

İş için bir yerlere gittiğini sandığım ziyaretler meğerse Nuri dedemi ziyaretmiş.

Onlar baba oğuldan farksızdı. Belki de bu yüzden nezdimde hiçbir zaman *annemin dayısı, babamın ustası* olmadı, o benim *Nuri dedem*di.

Mektupları itinayla katlayıp yerine koydum. Gözüm yine babamın Sincan'dan yazdığı günlüğe kayınca, dayanamadım ve okumaya başladım. Ve bu defa gözyaşlarım

çok daha şiddetli ve damlalar daha büyük indi. Kelimelerin arasına değil tam da üzerlerine düştü. Dağılan yazıları gördükçe yeniden dağıldım. Kâğıt büzüştükçe ben de acıyla büzüldüm.

(Canım çok yanıyor ama kendimi toparlamam gerektiğinin farkındayım.)

Oturduğum koltukta iki büklüm kıvranırken günlüğümün devamını yazmaya karar verdim. Ben pişmanlık diyeyim, siz gecikmiş bir borç sayın.

(Çok duygusal bir süreç yaşadığım için cümlelerimi toparlamakta zorlansam da babacığım için deneyeceğim.)

Yarım kalan kız isteme merasimini üç ay sonra yaptık. Mehmet babam o günü gülümseyerek anarak, beni babamdan istedi. Daha doğrusu girişini yaptı, final konuşmasını Tarık'ı büyüten Nedret anneme bıraktı. Bu defa konuşmasının her cümlesini hayranlıkla dinledim. Tahmin edeceğiniz üzere babam da ben de kabul ettik.

Hâlâ *"Nedret"* dememden anlamış olmalısınız ki, eski kimliğini kullanmıyor. *"Sabia sana daha çok yakışıyor kızım,"* dedi.

(Anlayacağınız zamanında babacığımı bana bıraktığı gibi, adını da bana bıraktı.) Ama babam kabul etmedi, ona hep *Sabiam* diye seslendi. Peş peşe nikahlarımız yapıldı. O artık benim hem annem hem de kayınvalidem. Ben de onun hem geliniyim hem de kızı.

Tarık muhteşem bir evlat ve eş. Damadı da eklemeliyim. Çünkü 1980 Darbesinde babam için verdiği mücadeleyi hiçbir zaman unutmayacağım. Onun kadar çabalayan, hatta canını bile hiçe sayan, değil ki damat, evlat olduğunu bile sanmıyorum.

İlk zamanlar epey zorlansa da geçmiş hayatına, gücüne veda etti. Maddi anlamda zora düşmek, eski evinden çıkmak onu üzmedi.

(Ya da bana belli etmedi.)

Tarık'ın birikimiyle anneannemden kalan paranın üzerinin tamamladık, Yükselen Sokak'tan ev aldık. Eski evimizin iki apartman yanındaki küçük ve sevimli yeni evimizdeyiz. Yani hepimiz artık komşuyuz.

(Nedret annem de Fatma'ya *"komşu"* diyerek takılıyor. Fatma da *"Bir şeyi kırk kere söylersen olurmuş, bak işte oldu komşu,"* diyerek gülüyor.)

Ben hastanedeki işime devam ediyorum. Şiddet, işkence gören gençlerin ruhsal yaralarını onarmaya çalışıyorum. Tarık da mütevazı yeni ofisinde hak, hukuk, adalet aramak adına mücadele ediyor. 80 Darbesiyle hapse atılan pek çok gencin davalarına ücretsiz bakıyor. Ülkede aklınızın almayacağı, kalbinizin dayanmayacağı korkunç şeyler yaşanıyor.

(Dergide zaten sürekli yazıyoruz diye bu satırları bu konuyla heba etmek istemiyorum.)

Mehmet babam ve Fatma'ya gelince, onları gördükçe içim mutlulukla, umutla doluyor.

Fatma'yı hastaneden çıkardıktan birkaç ay sonra *"ağam"* dediği nikahsız kocasına haber yollatmıştım. Gelen yanıt hepimizi çok mutlu etti. Neymiş, *Üç defa boşol demiş boşamış, artık Fatma diye bir karısı yokmuş*.

Fatma duyunca ne tepki verir diye dertlenmiştim ki, *"Kabul edeydi de varmazdım zati,"* demesiyle rahatladım.

(Unutmadan, Mehmet babam sağ olsun, Fatma sular seller gibi okuyup yazmaya başladı.)

Babamın ve Mehmet amcanın 80'de darbe olacağı öngörüleri maalesef ki doğru çıktı. Geçmişi ve niyeti bilen, gelişmeleri de geleceği de daha iyi görüyor. Demek ki bu yüzden ne zaman geçmişten konu açılsa, *"Tarih okumayan geçmişini bilmez, geçmişini bilmeyen geleceğini göremez,"* derlerdi.

(Bizimkileri, 1977'in İşçi Bayramı kutlamalarından, yani 34 kişinin öldüğü, 130 kişinin yaralandığı Taksim'deki o kanlı 1 Mayıstan uzak tutmayı başardık. 12 Eylül Darbesine gerekçe olarak kullanılan, tarihimizin utanç veren en acı katliamlarından biri olan, 105 kişinin öldüğü 176 kişinin yaralandığı, ki resmi olmayan kaynaklar bu sayıların beş katı olduğunu söylüyor, 19-26 Aralık 1978 Maraş Katliamından da... Ancak 80 Darbesi cehenneminden uzak tutamadık.)

Bu darbe ülkenin altına yerleştirilmiş bir dinamit olmakla kalmadı beni de Nedret annemi de paramparça etti. Otuz bir yıllık ayrılıktan sonra kavuştuğu hayatının tek aşkıyla sadece üç buçuk yıl birlikte olabildi.

(Onun demesi, *"her yıl bir ömre bedel."*)

Bildiğimi bilmiyor ama ben onun kızarık, şiş gözlerinden ve kısılan sesinden gecelerini nasıl geçirdiğini tahmin edebiliyorum. Her gece odasına kapanıp babamla konuştuğunu, sabahları *"yürüyüşe çıkıyorum,"* diyerek, elinde bir kâğıt, mezarına gittiğini biliyorum.

Mezara çiçek dikme görevini üstlenme ricamı kabul etti. Ama şart koşarak... Mezar taşının yakınındaki bir bölümü boş bırakmam kaydıyla. *"Fikret'in gözüne toprak kaçmasın,"* dedi. Acıdan sağlıklı düşünemediğini düşünsem de ricasına saygı duydum.

Ama ne zaman babamın mezarına gitsem, başa gelen kısımdaki toprağın düzleştirilmiş, temizlenmiş olduğunu

görüyordum. Bir defasında dayanamayıp toprağı eşeledim. Gördüğüm manzarayı hiç unutmayacağım. İçinden tomarla şiir çıktı. Babamın ayrı oldukları zamanda onun için yazdığı şiirleri el yazısıyla bir kâğıda geçirmiş, her güne cevaben bir şiir yazıp ayrı ayrı rulo yaparak kar kış demeden gömmüş.

(İşte o an anlamıştım ricasının altında yatanı. Gözün göreceği, kulağın duyacağı bölümü kendisine saklamıştı. Şiirlerini görsün, anlattıklarını duysun diye.)

Mezarın başında saatlerce ağladım. Onların şiir gibi aşkına, yaşayamadıkları geçmişe, yaşayamayacakları yarınlara ve aşklarının asaletine...

İtiraf etmeliyim ki, Nedret annem benden daha metanetli. Acıyla baş etmek adına öğrendiğim tüm yöntemleri denesem de yetmiyor, yetmiyor, yetmiyor... Zamanla atlatacağımı, yani zamanla bu acıya alışacağımı düşünerek avutuyorum kendimi.

Bu konuya dair detay verecek kadar iyi değilim o yüzden babamın vefatını birkaç cümleyle geçeceğim.

Canım babam öldü... O artık yok... Olmayacak... Cümleye dökmek nasıl da kolay. Oysa bu cümleyi hâlâ sesli söyleyemiyorum.

Ve nasıl olduğunu bile bilemenin acısı beni yiyip bitiriyor. Eminim ki Nedret annemi de.

1980 Darbesinin mağdurlarından (650 bin gözaltından, fişlenen 1 milyon 683 bin kişiden, yargılanan 230 bin kişiden, sakıncalı olduğu gerekçesiyle işinden olan 30 bin kişiden, yurttaşlıktan çıkarılan 14 bin kişiden, sığınmacı olarak yurtdışına giden 30 bin kişiden) biri olsaydı umudumuzu kaybetmez, çabalardık.

Ama ya asılan 50 kişiden, ya işkenceden ölen 171 kişiden ya da cezaevlerinde kuşkulu ölen 300 kişiden biriyse?

Bu olasılıkları kabullenmek öylesine zor ki. Babam, canım babam, hayatını mesleğine, öğrencilerine, vatanına adayan adam, nasıl öldü, neler gördü, ölürken canı çok yandı mı, hiçbir şey bilememenin acısıyla geçen kâbuslarla dolu aylar, bilseniz nasıl ızdırap veriyor.

Acaba ağladı mı, çığlık attı mı?

Biliyorum ki o zevki kimseye tattırmamıştır ama ne yaparsam yapayım aklımdan çıkaramıyorum.

O kadar ağır, insanlıkdışı işkenceler duyuyoruz ki, bilinmezliğin kalbime yaşattığı işkenceyi durduramıyorum.

Bu yüzden yazmak artık daha zor, bu yüzden *"Babam"* demek bile çok zor. Babasının elinden tutan bir kızı görmeye dahi tahammülüm yok. Daha zoru ne biliyor musunuz, okumak için sabırsızlandığını bildiğim, *"Canım Babama"* diye başlayacağım satırları okuyacak bir babam yok. Torununun elini tutacak, başını okşayacak, dizine oturtup masal niyetine enstitü günlerini anlatacak o kocaman yürekli, vefalı adam artık yok...

Bu yüzden babama söz verdiğim NOT, günlüğümün gerçek SON'u olacak.

(Bir günlüğe nokta koymak ve *SON* yazmak meğerse ne zormuş.)

CANIM BABAMA;

BABAMMMM deyince içimdeki bütün kederler yerini mutluluğa, huzura bırakırdı, oysa şimdi bir alev topu gibi bütün hücrelerimi kasıp kavuruyor. Sonundaki *m*'ler tıpkı senin de dediğin gibi, kalbimin dinmeyen sızısı.

Bana, *"güçlü kızım,"* derdin ya, haklıydın çünkü gücümü senden alıyordum. Dünya yerle bir olsa, bana, bize bir

şey olmayacağına inanırdım. Ama artık yoksun be babacığımmm.

Çocukken korktuğumda tutunduğum ellerin, beni yüreklendiren bakışın, dünyamı aydınlatan gülüşün yok. Ve ben sensiz nasıl güçlü olunacağını bilmiyorum. Yürümeyi yeni öğrenen çocuklar gibi yalpalıyorum. Düşmemek için hatıralarımıza, nasihatlerine sarılıyorum.

Beni gördüğüne inanmak istiyorum. Baba-kız hikâyemizin bittiğini düşününce nefes alamıyorum. Bitmedi değil mi babam? Sen beni görüyor ve izliyorsun değil mi? Çünkü benim seni düşünmediğim, özlemediğim, anmadığım bir günüm dahi yok.

Bil ki, ömrümün bundan sonrasında yazacağım her satırı sana ithaf edeceğim. Benimle gurur duyman için yolumdan, amacımdan, bana miras bıraktığın duruşumdan ve cesaretimden hiçbir zaman ödün vermeyeceğim. Çünkü ben seninle, enstitülü olmanla, verdiğin mücadeleyle hep gurur duydum. Seni kendime örnek aldım.

Hani hep derdin ya, *"Bir baba kızından asla vazgeçmez,"* diye. Bil ki, kızı da onu sevmekten, düşünmekten hiç vazgeçmeyecek.

Çocukluğumda, *"Beni ne kadar seviyorsun göster bakalım,"* dediğinde, kollarımı bütün gücümle açıp, *"Dünyalar kadar,"* derdim ya, bak artık kollarım daha kocaman, eskisinden de geniş açılıyor.

Seni çok seviyorum babammm. Dünyalar kadar. Bir evlat babasını ne kadar çok sevebilirse o kadar...

15. Bölüm

“Fikret Sağlam’ın anısına”

Nedret Öğretmen ve Sabia’nın öncülüğünde, Mehmet Doğan ve Tarık’ın destekleriyle derginin yeni sayısı hazırlanıyordu. Darbe döneminde verdikleri bir yıllık aradan sonra yeni yılın ilk sayısı olacaktı.

Zaten ilk fikir Nedret Öğretmenden çıkmıştı. Gerçekleşen ama kısa yaşadığı hayallerden sadece biriydi Fikret’le birlikte dergide yazmak. Kavuştukları üç buçuk yıllık süreçte ara ara kesintiye uğrasa da birlikte çok ses getiren sayılar çıkarmışlardı.

Dikkat çektiklerini biliyorlardı. Ama dikkatleri bazı konulara çekmek istiyorlarsa engellerle karşılaşacaklarını da hesap ediyorlardı.

Keşke dergisi adeta mirastı Sağlam ve Doğan ailesi için. Derginin devamlılığını sağlamak da vasiyet.

Bu sayı hepsi için çok önemliydi. Fikret Sağlam’sız çıkacak ilk sayıydı ve bu yüzden de ona adanacaktı:

Keşke Dergisi 1982 Ocak Özel Sayısı

“Vatanı, gençleri korumak uğruna verdiği mücadelede kaybettiğimiz Fikret Sağlam’ın anısına…”

Babasının köşesini artık Sabia devam ettirecekti. Tabii ki o da Nedret annesi gibi mahlas kullanarak.

Hayatında ilk defa günlük tutan, kısa süre sonra vazgeçen Doktor Sabia, artık kimliği gizli bir köşe yazarı, doktorluktan kalan zamanlarda da yazı işleri müdürü olmuştu.

Nedret Öğretmen ise, Mehmet Doğan'la birlikte derginin imtiyaz sahibi ve de hikâyeleştirdiği yazılarıyla vazgeçilmez yazarıydı.

Sabia'nın tahminine göre Nedret annesinin son yazısı epey yankı uyandıracaktı:

Siyasal İslam'ı palazlandıran darbenin ardında yatanları anlatıyordu... Darbe şartlarının tam olarak oluşturulması için olaylara seyirci kalanların yanına kalmamalıydı. Yazının giriş paragrafına, CIA ajanı Paul Henze'in, ABD Başkanı Carter'a söylediği cümle, *"Our boys did it"* (Bizim oğlanlar işi bitirdi) yazacak, sağ-sol diye ayrışan, mezhep kavgası yapan, birbirine kin güdenlere okutulması için çabalanacaktı.

Onların oğlanlarına koltuk, kalem teslim edilirse, toprağın, demokrasinin, eğitimin, tarımın, sanayiinin, sonunda da vatanın üzerinin çizileceği görülmeliydi.

Hepsi, eskisinden daha dikkatli olmaları gerektiğinin bilincindeydi. Ülke müthiş bir gerginlik içindeydi ve siyasetçilerin çoğu aleyhte yazıları hoş görmeyecek kadar agresif ve de dışa bağımlıydı.

Tarık'ın askerlere yakın dostlarıyla mesleki ilişkisi bitse de geçmişten bildiği açıklar bir süre daha güvenliklerini sağlayabilirdi. Ama sonları ve sonraları yine meçhuldü.

Sabia'nın yazısı biraz gecikti. Hasta sayısındaki ciddi artış ve gebeliğinin 7. ayı olması nedeniyle çok yoruluyordu.

Ülkeye yeni giren ultrasonlar sayesinde bebeğin cinsiyeti belli olunca adını doğmadan koymuşlardı. Buruk, hüzünlü ama gururla verdikleri karardı doğacak oğullarının adı.

Kurtuluş, Mehmet dedenin gönlünden geçen, Tonguç adı da Fikret dedenin içinde kalan uhdeden.

İki aya *Kurtuluş Tonguç Doğan* gelecekti ama ailenin ortak kararıyla Tonguç adı kullanılacaktı. Kelime anlamı da güzeldi, en büyük çocuk, bir ve tek olma.

Ama asıl amaç Köy Enstitülülerin babası İsmail Hakkı Tonguç'un adını ve anısını yaşatmaktı.

Keşke Dergisi 1982 Ocak Özel Sayısı – Fikret Sağlam'ın anısına...

Kapak ve içindekilerden sonraki ilk sayfaya babasının günlüğünün sonunda yazdığı, *"SİZE..."* yazısı kondu.

Bir sonraki sayfaya da devamı niteliğinde Sabia'nın *"EĞİTİM-ÜRETİM"* yazısı. Babasının tarzına yakın bir üslup kullanarak yazmıştı...

Devamlılık kararlılıktı. Kararlılık da başarı.
Birinin yetemediği yerde diğeri devam edecekti.
Çünkü mevzu vatan ise mücadele kutsaldı.
Çünkü mevzu vatan ise cesaret olmazsa olmazdı.

EĞİTİM-ÜRETİM

Yıllardır süregelen sağ-sol-faşist-komünist-Alevi-Sünni kavgasının içinde üst kimliğini kaybeden, acı çeken gençlere ve ailelerine çok şahit oldum. Bir duyguyu ne kadar yoğun yaşarsanız, bir gruba ait olmayı ne kadar içselleştirirseniz, özbilinç o denli zayıflar. Zayıfladı da... Körü körüne saf belirleyecek kadar saf olduk.

Yanlı medya, kalemini satan yazarlar, koltuğuna yapışan siyasiler, güce âşık ağalar ve liderler yüzünden günbe-

gün ayrıştırılıyoruz, bölünüyoruz, parçalanıyoruz. Ve bu süreç o kadar ağır ve stratejik ilerliyor ki farkına bile varamıyoruz.

(Bakmayın onların düzenleme dediklerine. Düzenlemek bölmektir.)

Aynı geçmişi farklı açılardan yorumlayan, faklı sonuçlar çıkaran bir toplum haline getirildik. Kimimiz kendini Ortadoğulu görmek, Arap gibi yaşamak istiyor, kimimiz Avrupalıyım diyor, onlar gibi olmayı hayal ediyor. Kimimiz de, ki ben kendimi bu gruba dahil ediyorum, *"kendi ülkemde, kendi medeni değerlerimle yaşamak istiyorum,"* diyor.

İşte biz bu mozaik içinde savrulurken, yukarıdaki güçler bizi çıkarlarının istediği tarafa doğru çekiyor.

(Meselemiz vatanımıza sahip çıkmaksa, kimin sağda kimin solda durduğunun ne önemi var. Unutmayalım ki, birlik olamayan toplumlar zayıflar, bütünlüğüne sahip çıkamaz.

Birlik olup vatanımızı el üstünde tutarsak, kirli, çıkarcı eller uzanamaz. İleride *keşke* dememek için sahip olduklarımızın değerini bilmeliyiz. Ve seçimlerimizin ne kadar önemli olduğunun da.)

Unutmayalım ki, her seçiş bir vazgeçiştir.

Ve yine unutmayalım ki,

Keşke'nin dini, mezhebi, siyasi görüşü olmaz.

Keşke, özlem ya da pişmanlık ifadesidir, acı çekenlerin, hatalarını görenlerin ortak kelimesidir.

Keşke, yanlış kararlarınızın çektirdiği sancıdır, kalbi kanatan isyandır.

Keşke, elden gidenlere, yitirdiklerinize yaktığınız ağıttır. Dizlerinizi dövdüğünüzde geride kalan acıdır.

Ama daha acısı da dilinize bir defa yerleşmeye başlarsa peşine bahaneler taktıracak kadar da umarsızdır.

Farklı inançlara sahip olabiliriz, farklı görüşlere yakınlık duyabiliriz ama ortak olan vatan sevdamız ise, onurumuz ve gelecek nesilleri düşünmek ise, vicdan, empati, adalet, hoşgörü önceliğimiz olmalı.

Birbirimizle uğraşmaktan, kin gütmekten, birbirimizi küçümsemekten, yermekten vazgeçemez, olaylara geniş perspektiften bakamaz isek, kaybedeceğimiz şey ne yazık ki aynı.

VATANIMIZ, özgürlüğümüz ve geleceğimiz.

İşte bu yüzden eğitim, işte bu yüzden üretim, işte bu yüzden demokrasi.

İşte bu yüzden günahıyla sevabıyla tarihimizi kabul edip, geçmiş hatalarımızdan ders çıkarma zamanı.

İşte bu yüzden CUMHURİYET...

Yazar: Babasının Kızı-Cumhuriyet Kadını

KAYNAKLAR

Kitaplar (Alfabetik sırayla):

Ahmet Altınay, *Katran Kazanında Sterilize,* Tarih Düşünce Kitapları Yayınları, İstanbul, 2004.

Ahmet Köklügiller, *Köy Enstitüleri Nedir? Ne Değildir?*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2016.

Ahmet Özgür Türen, *Atatürk Ülkesine Sığınanlar*, Destek Yayınları, İstanbul, 2019.

Ahmet Özgür Türen, *Köy Enstitüleri Dosyası Türk Rönesansı,* Destek Yayınları, 2018.

Ali Kınacı-Niyazi Altunya, *Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü,* Telgrafhane Yayınları, 2019.

Ali Uysal, *İnsancık'tan İnsan'a: Bir Köy Enstitüsü Gerçeği*, Pitura Yayınları, 2017.

Cengiz Özakıncı, *İblis'in Kıblesi,* Otopsi Yayınları, 2018.

Cengiz Özakıncı, *Münevver,* Filika Yayınları, 2004.

Cengiz Özakıncı, *Neveser,* Filika Yayınları, 2004.

Cengiz Özakıncı, *Türkiye'nin Siyasi İntiharı Yeni-Osmanlı Tuzağı*, Otopsi Yayınları, 2019.

E. Attila Aytekin-Gökhan Atılgan, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye de Siyasal Hayat*, Yordam Kitap, 2015.

Emir Kıvırcık, *Cepheye Giden Yol*, GOA Yayınları, İstanbul, 2008.

Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri*, Ant Yayınları, 1970.

Erol Mütercimler, *Komplo Teorileri*, Alfa Yayınları, 2018.

Fakir Baykurt, *Unutulmaz Köy Enstitüleri*, Literatür Yayıncılık, 2016.

Fakir Baykurt, *Yılanların Öcü,* Literatür Yayıncılık, 2016.

Ferit Oğuz Bayır, *Köyün Gücü,* Ulusal Basımevi, Ankara, 1971.
Hasan Âli Yücel, *Davam,* İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
Halide Edip Adıvar, *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri,* Can Yayınları, 2015.
Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İç Yüzü,* Alaca Yayınları, 2018.
Hikmet Kıvılcımlı, *Türkiye Köyü ve Sosyalizm*, Derleniş Yayınları, 2011.
Hürrem Arman, *Piramidin Tabanı,* İş Matbaacılık ve Ticaret, 1969.
İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi,* Kronik Kitap, 2018.
İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, Remzi, İstanbul, 1939.
Karl Marx-Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, İletişim Yayınları, 2018.
Kazım Karabekir, *İstiklâl Harbinin Esasları,* Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, 1933-1951.
Kazım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, 1994, cilt II, s. 261-262.
Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941), Kaynak Yayınları, s. 81, 282.
Kurthan Fişek, *Burası Ankara,* Phoenix Yayınevi, 2012.
Mahmut Makal, *Bizim Köy,* Literatür Yayıncılık, 2018.
Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi,* Literatür Yayıncılık, 2009.
Mehmet Başaran, *Memetçik Memet*, Okar Yayınları, 1978.
Mehmet Başaran, *Büyük Aydınlanmacı Öğretmenim Hasan Âli Yücel,* İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
Muammer Aksoy, *Devrimci Öğretmenin Kıyımı ve Mücadelesi,* Gündoğan Yayınları, 2000.
Mustafa Güneri, *Hasanoğlan Hatırası*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemi Toplu Bakış,* Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Osman Yalçın, *Türk Hava Harp Sanayi Tarihi,* İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri, I-II. Cilt, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını.

Pakize Türkoğlu, *Kısa Süren Hasat*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Prof. Dr. Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri,* Pegem Akademi Yayıncılık, 2012.

Prof. Dr. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e),* Kültür Koleji, 1994.

Sema Soykan, *Adsız Roman,* Alfa Yayınları, 2018.

Sinan Meydan, *Cumhuriyet Tarihi Yalanları,* İnkılap Kitapevi, 2014.

Soner Yalçın, *Galat-ı Meşhur: Doğru Bildiğimiz Yanlışlar*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2016.

Soner Yalçın-Doğan Yurdakul, *Reis: Gladio'nun Türk Tetikçisi*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2016.

Süleyman Çalışkan, *Çifteler Köy Enstitüsü'nde Okuyorum*, Batıkol Basımevi, Uşak.

Süleyman Kocabaş, *Bir Kuşağın Dramı,* Yakın Plan Yayınları, 2018.

Şevket Süreyya Aydemir, *Toprak Uyanırsa? Ekmeksizköy Öğretmeninin Hatıraları,* Remzi Kitabevi, Yükselen Matbaası, 1963.

Tahsin Yücel, *Ülkü Erleri*, Egetan Yayınları, İzmir, 2009.

Talip Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları*, Literatür Yayıncılık, 2009.

Turgut Özakman, *Şu Çılgın Türkler,* Bilgi Yayınevi, 2005.

Dergiler:

Ali İçerler, "Babam Eğitmendi," *Yeniden İmece*, sayı 42, s. 64-67.

Ali Uysal, "Düziçi Köy Enstitüsü," *Yeniden İmece*, sayı 42, s. 68-71.

Dr. Alper Akçam, "Başka Bir Dünya," *Yeniden İmece*, sayı 56, s. 19-20.

Dr. Halil Buyruk, "Köy Enstitüleri ve Öğretmen Kimliği," *Yeniden İmece*, sayı 42, s. 60-63.

Dr. Serdar Koç, "Akpınar'a Yolculuk," *Yeniden İmece*, sayı 56, s. 66-73.

Hacı Angı, "Türk Devriminin Seher Yıldızı: Mustafa Necati," *Yeniden İmece*, sayı 81, s. 80-83.

Hasan-Âli Yücel, "Çilekeş Tonguç," *Yeniden İmece*, sayı 56, s. 24-25.

Hamza Oğuzer, "Pamukpınar'dan Gönen'e, Hüseyin Beto Röportajı," *Yeniden İmece*, sayı 48, s. 70-73.

Hayrettin Filiz, "Azık Torbasında Kitap Taşıyan Köy Çocukları," *Yeniden İmece*, sayı 49, s. 64-65.

M. Asaf Aktan, "Fakir Baykurt'la Akçay'da Bir Akşam," *Yeniden İmece*, sayı 42, s. 56-57.

Nedim Menekşe, "Öğretmen İsmi Okul Tabelalarından Kazınırken," *Yeniden İmece*, sayı 42, s. 29.

Prof. Dr. Gülay Nurlu, "Süt Tozu," *Yeniden İmece*, sayı 49, s. 104.

Prof. Dr. Firdevs Gümüşoğlu, "Eğitim Tarihimizde Özgün Bir Uygulama Olan Köy Enstitüleri 75 Yaşında," *Yeniden İmece*, sayı 48, s. 41-44.

Prof. Dr. Kemal Kocabaş, "2014 Sıcak Yazına Girerken," *Yeniden İmece*, sayı 42, s. 4-12.

Prof. Dr. Kemal Kocabaş, "6 Mayıs 1972, Mahur Beste ve Mare Nostrum," *Yeniden İmece*, sayı 42, s. 49-50.

Prof. Dr. Kemal Kocabaş, "Türkiye'de Neler Oluyor," *Yeniden İmece*, sayı 49, s. 4-14.

Prof. Dr. Kemal Kocabaş, "Türkiye Yol Ayırımında," *Yeniden İmece*, sayı 52, s. 4-11.

Prof. Dr. Korkut Boratav, "Laiklik Üzerine," *Yeniden İmece*, sayı 48, s. 10-11.

Prof. Dr. Mehmet Aslan, "Aydınlanma Hareketimizin Temel Taşları, Cumhuriyet, Halkevleri, Köy Enstitüleri," *Yeniden İmece*, sayı 49, s. 71-74.

Prof. Dr. Süleyman Bozdemir, "Hasan-Âli Yücel'in ve İsmail Hakkı Tonguç'un Bilime, Eğitime Dair Düşünceleri," *Yeniden İmece*, sayı 52, s. 36-44.

Prof. Dr. Yakup Kepenk, "Kuruluşunun 74. Yılında Köy Enstitülerinin Yeni Kuşak Kitaplığı," *Yeniden İmece*, sayı 42, s. 104-108.

Rıfat Gürler, "Cumhuriyet ve Demokrasi, Yeniden!," *Yeniden İmece*, sayı 56, s. 1.

Tali Özdemir, "Köy Enstitülerini Kim Kapattı?," *Yeniden İmece*, sayı 42, s. 72-76.

Talip Apaydın, "Aynı Çağda, Aynı Güneşin Altında," *Yeniden İmece*, sayı 42, s. 13.

Ülker Özarslan Bilgin, "Sevgili Öğretmenim Ayşe Baysal," *Yeniden İmece*, sayı 52, s. 120-122.

Varlık Özmenek, "Cumhuriyet, Çağdaş Uygarlığın Şimdi Neresinde?," *Yeniden İmece*, sayı 48, s. 12-13.

Yeni Toplum, TÖB-DER Aylık Eğitim Bilim ve Sanat Dergisi, sayı 197.

"Köy Enstitüleri ve Koç Federasyonu," *Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını*, fasikül 10, Ankara, 1966.

"Köy Öğretmeni ve Eğitmeni Yetiştirme İşi," *Ülkü Halk Evleri ve Odaları Dergisi*, VIII/6, 1936.

Makaleler ve Köşe Yazıları:

Adem Birinci, "Atatürk'ün Avrupa'ya Gönderdiği Gemi," https://www.yenimesaj.com.tr/ataturkun-avrupaya-gonderdigi-gemi-H1318419.htm

Adil Dağıstan, "Milli Mücadele'de Türk Fransız İlişkileri (1918-1921)," www.yenisakarya.com

Altan Aydın, "Binlerce Yahudinin Hayatını Kurtara Büyükelçi Behiç Erkin," https://www.basinhayati.net/binlerce-yahudinin-hayatini-kurtaran-buyukelci-behic-erkin/

Fevzi Çakmak, "Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet," https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/233326

Gökçen Kesgin, *Sabah,* "Barbar Türkler'e Karşı Zehirli Gaz Kullanalım," https://www.haberturk.com/dunya/haber/17927-barbar-turklere-karsi-zehirli-gaz-kullanalim_

Halil Akıncı, *Cihan Haber Ajansı*, "Darbe Olmasa İdi Menderes Moskova'ya Gidecekti," www.haberler.com/amp/darbe-olmasa-idi-menderes-moskova-ya-gidecekti-haberi/

İkram Çınar, "Türk Eğitim Politikasında Batı Etkisi: Bitmeyen Batılılaşma," https://www.academia.edu/8165662/

Kaya Boztepe, "Bir Cumhuriyet Kuruluş Hikayesi," http://www.kayaboztepe.com/bir-cumhuriyet-kurulus-hikayesi/

KETAM (Köy Enstitüleri ve İsmail Hakkı Tonguç Araştırrn ve Uygulama Merkezi), *Köy Enstitüleri Tarihi,* http://web.deu.edu.tr/ketam/index.php/hakkimizda/koy-enstituleri-tarihi_

Mehmet Anık, "Bir Modernleş(tir)me Projesi Olarak Köy Enstitüleri," https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/254489

Mehmet Erbil, "Hasanoğlan'da Müzik Dersliği ve Sonradan Eklenen Sinema Salonu," http://blog.milliyet.com.tr/hasanoglan-da-muzik-dersligi-ve-sonradan-eklenen-sinema-salonu/Blog/?BlogNo=410421

Mehmet Erbil, "Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün Kuruluşu," https://www.edebiyatdefteri.com/114035-hasanoglan-koy-enstitusu-8217-nun-kurulusu/

Muhammed Sarı, "Cumhuriyet Döneminde Köy Eğitmen Kursları," https://www.researchgate.net/publication/317039044_CUMHURIYET_DONEMINDE_KOY_EGITMEN_KURSLARI

Nurer Uğurlu Başkanlığında Kurul, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları,* http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/ataturk_karlsbad_hatiralari.pdf_

Oda TV, "Menderes'in İpini ABD'mi Çekti," https://odatv4.com/amp/menderesin-ipini-abd-mi-cekti-1909151200.html

Oda TV, "Attila İlhan Mahuru İlk Kime Okudu," https://odatv4.com/attil-ilhan-mahuru-ilk-kime-okudu-06051916.html

Oda TV, "Kim Bu Rothchild Ailesi," https://odatv4.com/kim-bu-rothschild-ailesi-3003161200_m.html

Prof. Dr. Kemal Kocabaş, "Köy Enstitüleri ve Tarım Eğitimi," http://m.milasonder.com/yazarlar/prof-dr-kemal-kocabas/koy-enstituleri-ve-tarim-egitimi/1857

Remzi Durmuş, "Geçmişten Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri," https://www.tasam.org-Pdf

Selim Atalay, *Star*, "Savaşa Petrolle Hazırlandılar," https://m.star.com.tr/yazar/savasa-petrolle-hazirlandilar-yazi-1474921/

Sinan Meydan, *Sözcü*, "Osmanlı Böyle Battı, Para Pul Olunca," https://www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/sinan-meydan/osmanli-boyle-batti-para-pul-olunca-2571046/

Sinan Meydan, *Sözcü*, "Menderes'in ABD Gezileri," https://www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/sinan-meydan/menderesin-abd-gezileri-2654510/

Soner Yalçın, *Sözcü*, "Nostalji Afyonu," https:/ www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/soner-yalcin/nostalji-afyonu-6093892/amp/

Şaban İba, *Yeni Yaşam*, "Türk-İslam Milliyetçiliği Paradigması-1," http://yeniyasamgazetesi2.com/turk-islam-milliyetciligi-paradigmasi-1/

TSK Dosyası: Kıbrıs Harekâtı, https://stratejikguvenlik.blog

Yusuf Yavuz, "Türkiye Bu Devrimi Unuttuğu İçin Bademleşme Normalleşti," https://www.ulusal.com.tr/gundem/turkiye-bu-devrimi-unuttugu-icin-bademleme-normallesti-h99974.html

Ve

Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:130, https://www.devletarsivleri.gov.tr-Pdf

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.10.143 / 25.15.5.8.1936

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.2/ 77.64.8.6.7.1937
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.2/ 79.88.10.2.11.1937
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.2/ 82.24.12.1.4.1938
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.2/ 83.34.5.21.4.1938
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.2/
85.103.11.15.12.1938

Ve de

Halil İnalcık
İlber Ortaylı
Murat Bardakçı
Sinan Meydan
Soner Yalçın
Sunay Akın
Yılmaz Özdil
yazıları, kitapları...

Son olarak da (adını buraya sığdıramayacağım) sayısız online haber sitesi, blog vb.

Sema Soykan'ın Kaleminden...

ADSIZ ROMAN

1864 Çerkes Sürgünü ve Soykırımı

Sema Soykan, Çerkes halklarının kültürlerine, tarihlerine, sürgüne dair, titiz ve uzun soluklu bir araştırmanın ürünü olan romanıyla okurların karşısında.

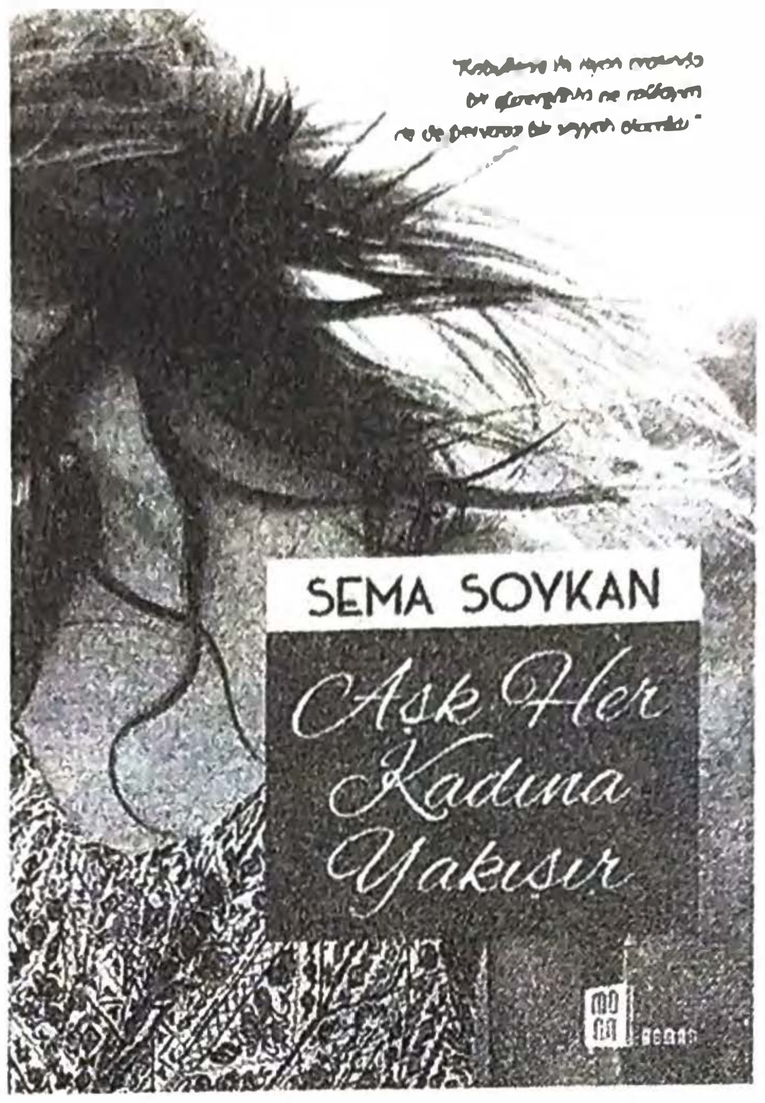
Yaşanmış olaylar ile kurgunun iç içe geçtiği, Kuzey Kafkasya'dan Osmanlı'ya sürgün edilen Çerkeslerin göç öncesi ve sonrasında yaşadığı derin acıları, vefa ile aşk arasında kalan Janset'in duygu yüklü aşkını anlatmaktadır.

Köyleri Ruslar tarafından yakılıp yıkılan, sahillerde haftalarca teknelere binmeyi bekleyen halk, açlıkla, hastalıkla mücadele etmiş, yüz binlercesi de Karadeniz'de batan teknelerde boğulmuştur.

Romanda anneannesi tarafından kaleme alınan *Adsız Roman*'ı, satmak istediği küpün içinde bulan Neri ve Aras'ın sıradışı öyküsü ile Janset-Jankat-Elbruz'un 1864'deki sarsıcı öyküsü birbirine paralel gitmektedir.

Sadece 19. yüzyılda değil, 21. yüzyılda yaşananların da geçmişine ışık tutan Sema Soykan, sizi bu büyük acıya ortak olmaya çağırıyor.

Sema Soykan'ın Kaleminden...

AŞK HER KADINA YAKIŞIR

Kaderi yeniden yazmak mümkünse eğer, evet: Aşk onlara yakıştı!

Boğaziçi'nin zarif bir yalısından Mardin'e, Ankara çarşılarından Roma'nın fesleğen kokan sokaklarına uzanan bu romanda Sema Soykan, günümüz Türkiye'sinden üç kadının hayatını kaleme aldı.

Aşk Her Kadına Yakışır, gururu uğruna kaybeden ama töreye direnip kazanan ve kaderini yeniden çizen insanların öyküsünü anlatıyor.

BİR KÖY ENSTİTÜSÜ ROMANI

Keşke

Bozkırı yeşertmek ne kadar sürer... Bir mevsim mi?
Gençlik, Eğitim, Aydınlanma, Özgürlük ne kadar sürer... On yıl mı?
Pişmanlık ne kadar sürer... Çeyrek asır mı?
Aşk ne kadar sürer..... Bir ömür mü?

Keşke... Hatalarımız, fedakârlıklarımız, kayıplarımız,
sevgimizin ağırlığıyla, geçmişi, bugünü ve geleceği kuşatan
bir "keşke" ne kadar sürer?

Sema Soykan'ın öğretici kalemi ve akıcı üslubuyla *KEŞKE-Bir Köy Enstitüsü Romanı,* sırlar ile özlemler, mağlubiyetler ile galibiyetler, imkânsız ile mümkün arasında savrulan altı hayatın perdesini aralıyor.

Yaşanmış olaylardan esinlenerek titiz bir araştırmayla yazılan *KEŞKE,* Türkiye'nin aydınlanma sürecinde yetişmiş iki öğretmenin –Sabia (Nedret) ve Fikret'in– yaşamöyküleri, vatan sevgileri, ölümsüz aşkları ve fedakârlıklarını anlatırken, Köy Enstitülerinin açılışından kapanışına, işleyişinden benzersiz eğitimine ve Türkiye'nin 1940-1980 yılları arasında yaşadığı siyasi süreçler ile emperyalizmin eğitimimiz ve de toplumumuz üzerindeki etkilerine de mercek tutuyor.
Sadece kişilerin değil, toplumların da keşkeleri ne kadar çoksa, hataları, mutsuzlukları ve pişmanlıklarının o kadar derin ve de yakıcı olduğunun hatırlanması umuduyla...

ALFA
alfakitap
alfakitap
alfakitap
www.alfakitap.com
9 786254 492419
GÜNCEL